

Menningarminjar í Kjósarhreppi

Svæðisskráning

Sædís Gunnarsdóttir

Fornleifastofnun Íslands

FS266-04241

Reykjavík
2005

© *Fornleifastofnun Íslands*
Bárugötu 3
101 Reykjavík

Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is

Efnisyfirlit

1.	Inngangur	5
2.	Um fornleifaskráningu	6
2.1	Um svæðisskráningu	9
3.	Fornleifarannsóknir á svæðinu	12
4.	Yfirlit um sögu byggðar á svæðinu	14
5.	Fornleifaskrá	22
GK-318	Þorlákstaðir	23
GK-319	Hurðabak	25
GK-320	Káranes	26
GK-321	Káraneskot	28
GK-322	Laxárnes	29
GK-323	Blönduholt	31
GK-324	Þúfa	34
GK-325	Þúfukot	35
GK-326	Eyri (Hvalfjarðareyri)	36
GK-327	Eyrar-Uppkot (Efrakot)	39
GK-328	Eyrar Útkot (Neðrakot)	39
GK-329	Útskálahamar	40
GK-330	Kiðafell	42
GK-331	Morastaðir	44
GK-332	Mýdalur	46
GK-333	Mýdalskot	49
GK-334	Eilífsdalur	49
GK-335	Bær	52
GK-336	Meðalfell	53
GK-337	Meðalfellskot	57
GK-338	Eyjar	57
GK-339	Eyjahóll	61
GK-340	Flekkudalur (enn efri)	61
GK-341	Flekkudalur (enn neðri)	63
GK-342	Sandur	64
GK-343	Möðruvellir	67
GK-344	Írafell	70
GK-345	Fremri Háls (Litli Háls)	73
GK-346	Hækingsdalur	75
GK-347	Vindás	80
GK-348	Reynivellir	83
GK-349	Vesturkot	89
GK-350	Sogn	89
GK-351	Valdastaðir	90
GK-352	Neðri Háls (Stóri Háls)	94
GK-353	Hvammur	98

GK-354	Hvammsvík	107
GK-355	Hvítanes	109
GK-356	Fossá	112
GK-357	Skorhagi	115
GK-358	Þrándarstaðir	117
GK-359	Íngunnarstaðir	118
GK-360	Hrísakot	122
GK-691	Fornarleifar á fleiri en einni jörð	123
GK-692	Óstaðsetjanlegar fornleifar	127
6.	Helstu tegundir menningarminja og ástand þeirra	128
	Bæjarhólar og bæjarstæði	130
	Útihús	130
	Tún, garðar og akrar	131
	Kvíar og stekkir	132
	Beitarhús og sel	132
	Engjar og áveitur	133
	Útgerðarminjar og veiðiminjar	133
	Minjar um samkomur og þinghald	133
	Kuml og kirkjugarðar	134
	Samgönguminjar	134
7.	Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu	135
8.	Heimildaskrá	137

1. Inngangur

Haustið 2004 hafði Guðmundur Davíðsson sveitastjóri í Kjósarhreppi samband við Fornleifastofnun Íslands. Hann fór þess á leit að stofnunin skráði fornleifar í öllum hreppnum og var skráningin unnin í lok sama árs. Fornleifastofnun hafði áður unnið fornleifaskráningu fyrir Hitaveitu Reykjavíkur í landi Hvamms og Hvammsvíkur árið 1998¹ en einnig höfðu nokkur bænhús í hreppnum verið skráð vegna yfirstandandi rannsóknar á bænhúsum sem unnin er undir stjórn Orra Véstinsonar. Þær upplýsingar sem safnað var við þessar skráningar fylgja með í þessari skýrslu að því undanskildu að hér eru ekki birtar myndir og teikningar af tóftum.

Efnisskipan í þessari skýrslu er svipuð og í öðrum skýrslum um skráningu fornleifa. Á eftir inngangi er kafli um fornleifaskráningu sem m.a. gefur yfirlit um löggjöf, aðferðir við fornleifaskráningu og helstu heimildir (2. kafli). Þá er greint frá fyrri fornleifarannsóknum á skráningarsvæðinu (3. kafli) og stiklað á stóru í sögu byggðar í hreppnum (4. kafli). Síðan er birt skrá yfir fornleifastaði sem skráðir voru 2004 (5. kafli). Næst eru helstu niðurstöður um minjar á svæðinu teknar saman (6 kafli) og í 7. og síðasta kafla er rætt um verndun og kynningu minja í Kjósarhreppi.

Við fornleifaskráninguna var stuðst við hreppaskiptinguna eins og hún var 1847 og voru alls skráðar upplýsingar um 985 margar fornleifa í hreppnum. Skráningin var unnin af Sædísí Gunnarsdóttur, fornleifafræðingi, sem einnig sá um frágang og ritun skýrslunnar.

¹ Elin Ósk Hreiðarsdóttir og Ragnheiður Traustadóttir: *Fornleifar í Hvammi og Hvammsvík* Árbæjarsafn og Fornleifastofnun Íslands 1998

2. Um fornleifaskráningu

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenzka fornleifafélags, einkum og sérilagi staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdaglegar fyrir hundrað árum síðan eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegum upplýsingum um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning. Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmiskonar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna. Slík heimildakönnun er nauðsynlegur undirbúningur undir vettvangsathuganir en hún getur líka skilað sjálfstæðum niðurstöðum. Nægilegar heimildir eru til, til að gefa grófa mynd af fjölda, eðli og ástandi minja á ákveðnum svæðum, og skipuleg heimildaúttekt í því skyni getur komið að gagni við skipulagsgerð jafnt sem minjavernd og rannsóknir. Af þessum ástæðum hefur Fornleifastofnun Íslands undanfarinn áratug unnið að þróun aðferða við fornleifaskráningu sem fela í sér að skráningunni er skipt þrjú afmörkuð stig og eru þar höfð til viðmiðunar hin þrjú stig skipulagsvinnu. Svæðisskráning er gerð fyrir svæðisskipulagsgerð, aðalskráning fyrir aðalskipulagsgerð og deiliskráning fyrir deiliskipulagsgerð. Svæðisskráning felst í öflun heimilda um fornleifar á viðkomandi skipulagssvæði og söfnun gagna sem gefa margvíslegar vísbendingar um menningarminjar. Markmið svæðisskráningar er að gefa heildaryfirlit um ástand og eðli menningarminja á skipulagssvæðinu, finna og skilgreina svæði og staði sem eru sérstaklega athyglisverðir eða í sérstakri hættu og vera undirbúningur undir aðalskráningu fornleifa. Aðalskráning felst í vettvangsvinnu og miðar að því að staðsetja og kortleggja einstaka minjastaði og lýsa þeim á skipulegan hátt.

Deiliskráning er síðan nákvæmari úttekt á litlu svæði og er unnin samhliða áætlanagerð um endanlega ráðstöfun jarðnæðis.

Á undanförnum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 10. grein þjóðminjalaga (nr. 107, 2001), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi né nokkur annar, spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja ...“ Er þessi fornleifakönnun í anda þeirra markmiða sem sett hafa verið þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum og öskuhaugum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mó gröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari víðu skilgreiningu hefur verið fylgt við gerð fornleifaskrárinnar og í anda hennar eru einnig skráðir staðir eins og orrustustaðir,

skilgreinanlegir staðir þar sem atburðir, sem tengjast sögu og bókmenntum Íslands, hafa átt sér stað og staðir þar sem draugar eiga að hafa búið. Dæmi um staði sem eru ekki skráðir eru eyktamörk sem eru ekki manngerð og drangar sem kallaðir eru nátttröll, en það heiti virðist oftast vera tegundargreining á náttúrumyndunum frekar en að sagnir séu um að tröll hafi dagað uppi. Þar sem slíkar sagnir eru, eru þær auðvitað skráðar. Á hinn bóginn eru öll Grettistök skráð og er þetta vitanlega umdeilanlegt og byggir fyrst og fremst á því að fyrirjáanlegt sé að gagn megi hafa af upplýsingunum. Annarskonar upplýsingar sem átt gætu heima í menningarsögulegum gagnagrunni eru t.d. um staðsetningu engja og bithaga, nytjaskóga og veiðistaða. Söfnun slíkra upplýsinga krefst hinsvegar annarskonar gagna og öðruvísi aðferðafræði en skráning eiginlegra fornleifa og er mun viðráðanlegri á stigi aðalskráningar. Þar sem til eru upplýsingar um gróðurfar og búskaparskilyrði fyrir einstakar jarðir (t.d. í sóknarlýsingum og héraðssöguritum) er slíkum upplýsingum safnað á stigi svæðisskráningar. Samkvæmt lögnum eru öll mannvirki eldri en 100 ára skilgreind sem fornleifar en við skráninguna er notuð aðeins víðari skilgreining. Allar byggingar úr torfi og grjóti eru skráðar sem og önnur mannvirki sem eru til vitnis um horfið verklag eða tækni. Þar með geta talist elstu steypubyggingar, byggingar úr blönduðu efni (torf, grjót, timbur, steypa, bárujárn) og mannvirki eins og heimarafstöðvar, sundlaugar, upphlaðnir vegir frá því fyrir jarðýtuöld, fiskplön, áveituskurðir og hverskyns minjar aðrar sem tengjast umbreytingum í atvinnuvegum og lífsafkomu á fyrri hluta 20. aldar. Minjar sem tengjast seinni heimstyrjöldinni, veru setuliðsins og framkvæmdum á vegum þess (vegir, flugvellir, braggahverfi, skotgrafir o.s.fr.v) eru einnig skráðar. Þær heimildir sem stuðst er við í svæðisskráningu geyma yfirleitt mjög lítið af upplýsingum um nútímaminjar og er því ekki að vænta heildstæðs yfirlit um þær fyrr en á stigi aðalskráningar. Helst er að upplýsingar um gamlar sundlaugar komi fram við svæðisskráningu. Ef mannvistarleifar sem falla undir ofangreinda skilgreiningu finnast á framkvæmdasvæðum, þá þarf að leita heimildar til að hreyfa við þeim. Í 14. gr. Þjóðminjalaga segir m.a.: „Nú telur ... sá sem stjórnar opinberum framkvæmdum, að hann þurfi að gera jarðrask, svo sem vegna vegagerðar, veitulagnar, framræslu eða skógræktar, er haggð geti við fornleifum og skal hann þá skýra Fornleifavernd ríkisins frá því áður en hafist er handa við verkið. Lýst skal nákvæmlega breytingum þeim er af framkvæmd mundi leiða. Fornleifavernd ríkisins ákveður hvort og hvenær framkvæmd megi hefja og með hvaða skilmálum. Við allar meiri háttar framkvæmdir ... skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum.“

Það eru því hagsmunir framkvæmdaaðila að hægt sé fletta upp í ábyggilegum skráum um staðsetningu fornleifa áður en framkvæmdir hefjast svo komist verði hjá óþarfa kostnaði og töfum. Einnig eykst nú skilningur á að fornleifar eru vannýttar auðlindir í ferðaþjónustu en forsenda þess að hægt sé að velja staði til kynningar fyrir ferðamenn er að til séu heildstæðar upplýsingar um menningarminjar, ástand þeirra og staðsetningu á viðkomandi svæði.

Að auki má minna á að mat á því hvað teljast markverðar fornleifar hefur lengst af tekið mið af sögu lands og þjóðar í heild. Minni gaumur hefur verið gefinn að sérkennum ákveðinna svæða og fornleifum sem eru markverðar í samhengi héraðssögu. Af þessum ástæðum er eðlilegt að fornleifaskráning sé unnin í nánú samstarfi við sveitarstjórnir og stofnanir þeirra, með hliðsjón af þörfum þeirra.

2.1 Um svæðisskráningu

Við hefðbundna fornleifaskráningu hefur fyrst og fremst verið leitast við að finna og staðsetja einstakar rústir sem sýnilegar eru á yfirborðinu. Ekki var reynt að grennslast fyrir um hvar fornleifar gætu leynst þó þær séu ekki sýnilegar á yfirborði, en ætla má að meginþorri minja á Íslandi sé hulinn sjónum. Til að ráða bót á þessu hefur Fornleifastofnun Íslands þróað aðferðir síðustu ár til að áætla staðsetningu menningarminja en það er mikilvægt bæði frá vísindalegu sjónarmiði og nauðsynlegt ef forðast á röskun minja við framkvæmdir. Annarsvegar er um að ræða leit að vísbendingum um staðsetningu einstakra menningarminja, einkum með stuðningi gamalla túnakorta og örnefnaskráa. Hinsvegar eru óbeinar vísbendingar, svo sem örnefni, heimildir um byggð og búsetu en með því að fá yfirlit um hvar byggð hefur verið má gera sér allgóða hugmynd um umfang og eðli menningarminja sem þeirri byggð hafa fylgt jafnvel þótt þeirra sjái ekki stað lengur. Við upphaf svæðisskráningar fornleifa er gert yfirlit um sögu byggðar, skilgreindar jarðir og takmörk þeirra og gert yfirlitskort um staði sem vitað er að búið var á. Helstu heimildir eru jarðabækur frá ýmsum tímum, sölubréf og landamerkjálýsingar. Þá er farið skipulega yfir vísbendingar um menningarminjar á hverjum stað, þ.e. túnakort og örnefnaskrár. Að því loknu er leitað í beinum heimildum um fornleifar þ.e. eiginlegum fornleifaskýrslum.

Notagildi svæðisskráningar eru ákveðin takmörk sett og hún getur aldrei komið í staðin fyrir vettvangskonun (aðalskráningu). Í fyrsta lagi takmarkast svæðisskráning við þá flokka heimilda sem eru aðgengilegastir og gefa heildstæðasta mynd af menningarminjum á viðkomandi svæði. Er þar um að ræða jarðabækur, fornleifaskýrslur, örnefnaskrár og túnakort. Aðrar heimildir eins og t.d. ævisögur eða ferðasögur, sem oft geyma nákvæmar upplýsingar um húsaskipan og staðsetningu mannvirkja á 19. öld, eru ekki rannsakaðar skipulega á stigi svæðisskráningar þar sem nákvæmni og fjöldi slíkra upplýsinga er tilviljanakenndur og erfitt að hafa upp á þeim þegar stór svæði eru könnuð. Heimildir af þessu tagi eru hinsvegar kannaðar á stigi aðalskráningar. Í öðru lagi getur svæðisskráning ekki gefið nákvæmar upplýsingar um staðsetningu allra minjastaða og í þriðja lagi er ekki hægt að segja til um ástand eða afdrif allra minjastaða á grunni svæðisskráningar. Nákvæmra upplýsinga um þessi atriði er ekki hægt að afla nema með vettvangsathugun, en á grunni svæðisskráningar má hinsvegar gefa grófa mynd af dreifingu og ástandi fornleifa á skráningarsvæðinu.

Jarðabækur. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er helsta og ítarlegasta verk sinnar tegundar og grundvallarheimildarrit um sögu byggðar á Íslandi og var hún tekin saman árið 1705 í Kjósarhreppi. Hér er einnig stuðst við Jarðatal Johnsens frá 1847 og síðan var litið og ævisögu Halldórs Jóhannssonar prests sem heitir Ljósmyndir.

Í þessum ritum má oft finna ýtarlegar upplýsingar um búsetu á viðkomandi jörðum. Saman gefa þessi rit allgóða mynd af dreifingu byggðar á skráningarsvæðinu. Með því að bera jarðabækurnar saman við jarða- og landamerkjaskjöl fæst einnig gróf mynd af þróun byggðar, skiptingu jarða og breytingum á eignarhaldsfyrirkomulagi. Þessar heimildir geta að jafnaði ekki um einstaka minjastaði, aðra en bæjarstæði og stöku sinnum selstöður, en heildstæðar upplýsingar um dreifingu byggðar eru grundvöllur fyrir túlkun flestra annarra minja, þ.e. þeirra sem orðið hafa til í sambandi við landbúnað, en það er þorri allra fornleifa.

Túnakort. Á árunum í kringum 1920 voru gerðir uppdrættir í mælikvarðanum 1:2000 af túnnum svo til allra jarða á Íslandi. Kortin eru allmisjöfn að gerð enda eftir mismunandi mælingamenn. Öll sýna þau þó mörk túnanna og langoftast er staðsetning bæjarhúsa og útihúsa innan þeirra sýnd, en yfirleitt engin hús utan túns. Einnig er ritað á kortin hversu stór túnin voru í fermetrum og/eða dagsláttum, hversu stór hluti þeirra var þýfður þegar mælt var og hversu stórir matjurtagarðar voru. Túnakortin í Kjósinni eru gerð um 1917. Þau eru mjög góð og er þar greinilegur munur á bæjar- og útihúsum, einnig eru merktir inn túngarðar, og gerður greinarmunur á húsum eftir byggingarefni þeirra.

Örnefnaskrár. Söfnun og skráning örnefna hófst á seinni hluta 19. aldar og þá fyrst og fremst í samhengi við skýringar fornrita. Það var hinsvegar ekki fyrr en eftir 1920 að skipuleg skráning allra örnefna á einstökum jörðum hófst að marki. Örnefnaskráning varð síðan eitt af aðalverkefnum Þjóðminjasafnsins en örnefnasafnið er nú í umsjá Örnefnastofnunar Íslands. Örnefnalýsingar á skráningarsvæðinu eru allgóðar og eru til skrár yfir allar jarðirnar og hefur mikið þarfaverk verið unnið með því að ná saman þessum fróðleik áður en þeir sem best þekktu til féllu frá. Tveir höfundar hafa skrifað bróðurpartinn af örnefnaskrár í Kjósinni, annarsvegar Ari Gíslason og hinsvegar Páll Bjarnason. Misjafnt er hversu nákvæmlega er getið um rústir í örnefnaskrár en sjaldgæft er að höfundar skrána láti alveg hjá líða að minnast á mannvirkjaleifar. Þar kemur auðvitað aðallega til að margar rústir bera nöfn og eru auk þess fastir punktar í landslaginu sem hægt er að miða við í lýsingum á landinu. Örnefnaskrár eru stærsta og heildstæðasta safn upplýsinga um fornminjar sem völ er á, en helstu gallar þeirra eru, að ekki er hægt að treysta því að fullt samræmi sé á milli skráa, þar sem þær eru samdar af ólíku fólki á ólíkum tímum og höfundar þeirra eru oft of staðkunnugir þannig að lýsingar á landslagi geta verið illskiljanlegar þeim sem ekki þekkja til. Sjaldgæft er að fornleifum sé lýst að marki í örnefnaskrár, heldur er langoftast aðeins getið um þær í framhjáhlaupi eða til skýringar.

Fornleifaskýrslur. Í lok 19. aldar var gert mikið átak á vegum Hins íslenska fornleifafélags í að kanna íslenska fornleifastaði, og voru það einkum staðir sem tengdust frásögnum fornrita sem þóttu athyglisverðir. Í næsta kafla verður rakið hvaða minja á skráningarsvæðinu er getið í þeim skýrslum.

Það má því segja að jarðabækur og skyldar heimildir gefi rammann utan um skráningu menningarminja, en þorri upplýsinga um einstaka staði kemur úr örnefnaskrár og af túnakortum. Á svæðum þar sem aðalskráning (vettvangsathugun) hefur ekki farið fram eru fornleifaskýrslur aðeins til um örfáa staði, og yfirleitt um staði sem á einhvern hátt hafa þótt sérstakir. Mjög sjaldgæft er að til séu nákvæmar lýsingar á minjum um landbúnaðarstörf og daglegt líf seinni alda.

3. Fornleifarannsóknir á svæðinu

Um miðja 18. öld fóru Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson um allt Ísland til að kanna náttúru landsins og menningu. Þeir fjölluðu aðeins um menningarminjar, en meðal þeirra sem þeir þó geta er Bárðarhellir sem þeir skoðuðu og lýsa hellinum.²

Mikill áhugi var á fornaldarminjum í Danmörku í upphafi 19. aldar og lét konungleg nefnd um varðveislu fornminja þá skrá merkar minjar í öllu Danaveldi. Til er lýsing sýslunnar frá 1746 skrifuð af Jóni Oddi Hjaltalín en hann getur ekki um neinar fornleifar nema gamla öxi.³ Árið 1817 voru sendir út spurningalistar til sóknarpresta á Íslandi og þeir beðnir að gera grein fyrir fornum mannvirkjum og gripum sem fundust í sóknunum þeirra. Svörin sem bárust nefndinni á næstu árum eru mjög misjöfn að lengd og gæðum og frá sumum prestum komu engin svör. Í svari sr. Einars Pálssonar prests á Reynivöllum í Kjós kemur fram að hann taldi sig ekki vita um neinar fornminjar í prestakalli sínu. Sr. Engilbert Jónsson sem var prestur að Saurbæ á Hvalfjarðarströnd getur heldur ekki um neinar fornleifar í Kjósinni í svari sínu.⁴ Hinsvegar ritar séra Jón Hjaltalín mikla greinargerð en á þessum tíma var hann prestur að Breiðabólstað á Skógarströnd. Hann getur þar einnig um fornleifar sem hann hefur séð annarsstaðar á landinu og segir þar frá Orustuhól í landi Eilífsdals sem sagt er frá í Kjalnesingasögu. Séra Jón segir einnig af Bárðarhelli í Brynjúdal.⁵

Reyndar var það svo að haugar fornmanna auk þingstaða, hofa og fornra sagna voru þær tegundir fornleifa sem mest ástæða þótti til að nefna á þessum tíma. Þessar áherslur voru að hluta til dregnar af spurningum nefndarinnar, sem greinilega hafði mestan áhuga á sýnilegum minnismerkjum um söguöldina, en reyndar lýsa þær líka almennri skoðun á fornminjum í byrjun 19. aldar. Þær áherslur áttu ekki eftir að breytast næstu áratugi en áhugi jókst hins vegar mjög á íslenskum fornleifum er leið á 19. öld.

Árið 1838 sendi Hið íslenska bókmenntafélag spurningalista til sóknarpresta á Íslandi til undirbúnings Lýsingu Íslands og var verkinu stjórnað af Jónasi Hallgrímssyni. Spurningar félagsins voru alhliða og vörðuðu tvær þeirra fornleifar. Þegar spurningalistarnir bárust þjónaði sr. Sigurður Sigurðsson í Reynivallasókn. Hann sendi inn greinargerð um byggð í sóknunum og lýsingu á tünunum ásamt greinargerð um seljabúskap á

² *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarnar Pálssonar*, I, 43

³ Jón Oddur Hjaltalín: "Lýsing Kjósarsýslu 1746" *Landnám Ingólfs III*, 25-34

⁴ *Frásögur um fornaldaleifar*, 262, 267.

⁵ Eggert Ólafsson: *Frásögur um fornaldaleifar*, 344

svæðinu en gat ekki um neinar fornleifar. Eina sem hann nefnir er að í fornöld hafi kaupskip lagst að við Hálshóla á Búðarsandi en nefnir ekki að þar séu tóftir.⁶

Skipulegar rannsóknir á Íslendingasögunum áttu blómaskeið á seinni hluta 19. aldar, og voru þær, af hálfu Íslendinga að minnsta kosti, tengdar sjálfstæðisbaráttunni og þörf fyrir skýra mynd af eigin fortíð. Á þessum tíma gerðu menn sér grein fyrir að ein helsta leiðin til að sannreyna að hversu miklu leyti sögurnar segðu frá raunverulegum atburðum, væri að athuga staða- og leiðalýsingar þeirra. Í þeim tilgangi reið danski handritafræðingurinn Kristian Kålund um landið á árunum 1872-74, með Íslendingasögurnar í farteskinu og kannaði staði og leiðir sem lýst er í sögunum. Kålund tekur það fram að fátt sé sögulegra minja í Kjósinni enda gerist engin fornsaga á þeim slóðum. Hann nefndir þó Orrustuhól rétt við Eilífsdal. Einnig getur hann um Bollastaði þar er Bolli, sem getið er í Harðarsögu, á að hafa búið, en Kålund lýsir þeim tóftum ekki. Hann getur slysa og fjallvega á svæðinu og lýsir sérstaklega byggðinni í Brynjudal því dalurinn kemur við Harðarsögu. Eini staðurinn sem hann lýsir vel er Bárðarhellir en hvort hann hefur sjálfur komið þar eða hefur lýsinguna úr Ferðabók Eggert og Bjarna er óvíst.⁷

Árið 1879 var Hið íslenska fornleifafélag stofnað og var markmið þess meðal annars að kanna forn mannvirki og einkum þau sem tengdust fornsögunum og samfélagi þjóðveldisaldar. Félagið gerði út leiðangra á sumrin til að kanna sögustaði og safna forngripum og var Sigurður Vigfússon gullsmiður og fornfræðingur aðalrannsóknarmaður félagsins fyrstu tíu árin. Sigurður Vigfússon fór í leiðangur í Hvalfjörð um 1880 og lýsir hann Orrustuhól sem nefndur er í Kjalnesingasögu.⁸ Eftir 1890 tók Brynjúlfur Jónsson við fornleifakönnun á vegum fornleifafélagsins og ferðaðist víða um land fram til 1910. Hann fór í leiðangur um skráningarsvæðið árið 1903 og lýsir í grein sinni um ferðalagið tóftum í Brynjudal sem hann telur vera af Stykkisvöllum sem nefndir eru í Harðarsögu.⁹ Síðar kannaði hann aftur tóftir í Brynjudal, og lýsir þá tveimur tóftum í dalnum: annarsvegar bæjartóft Múla og hinsvegar meintu kotbýli frá því að Múli var í byggð.¹⁰ Eftir að Brynjúlfur Jónsson hætti rannsóknarferðum sínum, lögðust könnunarferðir á vegum Fornleifafélagsins alveg niður. Á árunum kringum 1930 friðlýsti Matthías Þórðarson, þáverandi þjóðminjavörður, fjölda staða um allt land. Friðlýstar fornleifar í hreppnum eru fjórar. Matthíasi friðlýsti aðeins eina, Gullandsvelli í landi Ingunnarstaða, sem Brynjúlfur

⁶ SSGK, 241-258

⁷ Kålund, Kristian: *Íslenskir Sögustaðir* I, 42-46

⁸ Sigurður Vigfússon: „Rannsókn á blóthúsinu að Þyrli og fleira í Hvalfirði og um Kjalarnes.“, 70

⁹ Brynjúlfur Jónsson: „Um Stykkisvöll“, 19-20

¹⁰ Brynjúlfur Jónsson: „Rannsóknir fornleifa sumarið 1907“13

hafði lýst í byrjun 20. aldarinnar. Aðrar friðlýstar fornleifar eru Orrustuhóll í Eilífsdal sem greint er frá í Kjalnesingasögu og Kristján Eldjárn friðlýsti 1962 og síðan hlaðin fjárrétt við Fossá og búðarústir í Hálsnesi en Þór Magnússon friðlýsti þessa staði á 8. áratug síðustu aldar. Engar meiriháttar fornleifarannsóknir hafa átt sér stað í Kjósinni á seinni hluta 20. aldar fyrir utan fornleifauppgröft Magnúsar Þorkelssonar á Búðasandi á árunum 1983-4. Því miður hefur ekki birst skýrsla um þann uppgröft enn en honum er lýst að hluta í grein í *Útivist*.¹¹

Í inngangi var greint stuttlega frá fornleifaskráningum FSI á svæðinu en starfsmenn hennar hafa tvisvar unnið að skráningu í hreppnum. Annarsvegar gerði Elín Ósk Hreiðarsdóttir skráningu með Ragnheiði Traustadóttur á fornleifum í Hvammi og Hvammsvík og síðar gerði Elín skráningu á bænhúsum í hreppnum.

4. Yfirlit um sögu byggðar á svæðinu

Aðferðirnar sem hér verður beitt til þess að skoða byggð á svæðinu eru þær að fyrst er gerð grein fyrir landnámi eins og frá því er sagt í Landnámabók en á grunni þess og staðsetningu kumla og kirkna er hægt að setja fram tilgátur um hvaða jarðir byggðust fyrst. Kuml eru auðsjáanlega vísbending um byggð fyrir árið 1000, en kirkjur og bænhús eru yfirleitt talin hafa verið reist skömmu eftir kristnitöku. Nærtækasta skýringin á hinum mikla fjölda guðshúsa er sú að þau hafi upphaflega verið byggð í heimagrafreitum, sem voru líklega við hvern bæ eins og kumlateigar í heiðni. Sé svo má nota bænhús eða kirkju sem vísbendingu um að viðkomandi bær hafi verið komin í byggð á fyrri hluta 11. aldar. Jarðir þar sem kirkjur og bænhús hafa verið, eru að jafnaði stærri og dýrari en þær sem ekki höfðu slík hús og er því oft freistandi að álykta að minniháttar jarðir þar sem ekki hafa verið bænhús séu seinna til komnar, eða hafi að minnsta kosti ekki verið orðnar sjálfstæð býli á fyrri hluta 11. aldar. Ritaðar heimildir eru helstar Landnámabók, fornsögur og fornbréf.

Kjósarhreppur nær frá suðurhlið Botnsdals og yfir allan Brynjudal að norðanverðu og að Eilífsdal og eystri hluta Miðdals að suðvestanverðu. Nafnið er talið merkja dal (kvos) og er það talið réttnefni enda er Kjósinn umlukin hálsum, heiðum og fjöllum annarsvegar og hinsvegar af sjónum. Nafnið hefur fyrst aðeins verið notað um dalinn sem Reynivellir eru í en er nú notað um allan hreppinn. Landslagið er markað af tveimur löngum dölum sem aðgreinast við Hvalfjörðinn, annarsvegar af Kiðafelli en lengra inn til landsins af Írafelli og

¹¹ Magnús Þorkelsson: "Búðasandur-Marnúshöfn? Gömul höfn í Laxárvogi" *Útivist* 1984, 103-116. Niðurstöður rannsóknarinnar eru birtar í væntanlegri MA-ritgerð Magnúsar í sagnfræði við Háskóla Íslands.

Meðalfelli. Frá báðum dölunum liggja nokkrir þverdalir. Skúli Magnússon nefnir í ritgerð sinni um Kjósina, ritaðri um 1783, að heyskapur sé erfiður á svæðinu, vegna þess að tún og engi séu mjög þýfð en hinsvegar sé gott haglendi og slægjuland.¹² Víða er þess getið hve mikil áhrif umhverfi byggðarinnar hafði á búskaparhætti, annarsvegar barst sandur af sjónum á tún býlanna við sjávarsíðuna og hinsvegar voru fjallabæirnir taldir í stórhættu vegna skriða og snjóflóða úr fjöllum umhverfis byggðina.¹³

Mikið var af meðalbýlum og nokkur stórbýli í Kjósarhreppi og ljóst að þar hefur verið búsaðlarlegt að vera. Víða eru svæði sem henta vel til ræktunar þegar búið er að ræsa fram mýrlendi. Hlunnindi hafa verið nokkur á svæðinu, bæði af laxveiði sem var nokkur í hreppnum og einnig af sjósókn og selveiði á þeim jörðum sem eiga land að sjó ásamt því sem þeir bær höfðu aðgang að sölvafjöru og skelfiskfjara var næg. Hvalfjörður er djúpur og í honum eru góðar náttúrulegar hafnir á nokkrum stöðum og urðu verslunarstaðir til þar fyrr á öldum. Svartidaudi kom til Íslands með skipi sem lenti í Hvalfirði árið 1402 og er oft getið um skipakomur í firðinum á miðöldum án þess að höfnin sé tilgreind nákvæmlega. Hest hefur verið giskað á að aðalhöfn Hafnafjarðar hafi verið á Búðasandi í landi Stóra-Háls og eru þar friðlýstar tóftir.¹⁴

Landnám skiptir miklu máli er byggðasaga er rannsökuð því þeir sem komu fyrstir gátu tekið bestu löndin, höfðu mestra hagnuna að gæta og mótuðu oft þá byggð er fylgdi í kjölfarið. Ætla má að bær hafi byggst snemma þar sem fóru saman góð skilyrði til búfjárræktar og fjölbreytileg hlunnindi, svo sem fjörubeit, sumarbeitiland, vetrarheit, reki, æðarvarp eða selveiði eftir því hvað við á. Hreppurinn er allur innan landnáms Ingólfs Arnarsonar en Landnáma getur einnig um aðra landnámsmenn á svæðinu sem komu síðar. Svartkell hét sá maður sem greint er frá í Landnámu að hafi numið land vestast í Kjósinni, frá Mýdalsá að Eilífsá. Hann bjó fyrst að Kiðafelli og síðar að Eyri. Landnám hans er afmarkað milli tveggja vatnsfalla. Kiðfell var ekki stórbýli en Eyri var gjöfug jörð og þar var kirkja.¹⁵

Í Landnámu segir að Valþjófur, sonur Örlygs hins gamla Hrappssonar landnámsmanns á Esjubergi, hafi byggt bæ að Meðalfelli. Ekki er getið um merki landnáms Valþjófs en miðað við frásagnir af öðrum landnámsmönnum er eðlilegt að ætla að landnám hans hafi verið milli Eilífsár og Laxár, eða á milli Hvamm-Þóris og Svartkels. Meðalfell var mikil kostajörð og var þar kirkja og höfuðból um aldir og líklegt að landnámsmaður hafi valið

¹² Skúli Magnússon: "Lýsing Gullbringu- og Kjósarsýslu" *Landnám Ingólfs I*, 138

¹³ Skúli Magnússon: "Lýsing Gullbringu- og Kjósarsýslu" *Landnám Ingólfs I*, 138; JÁM III, 400-450

¹⁴ JÁM III, 433. SSGK, 250.

¹⁵ ÍF I, 56-59

sér bústað þar.¹⁶ Svæðið milli Eilífsár og Laxár er mjög stórt og er þar mikið af býlum sem líklegt er að hafi snemma skipst út úr landnáminu. Hvamms er getið í Landnámu, en þar segir: „Hvamm-Þórir nam land á millum Laxár ok Forsár ok bjó í Hvammi. Hann deildi við Ref inn gamla um kú þá, er Brynja hét ok Brynjudalur er við kenndr; sú kvíga hafði horfit Þóri fyrir longu, en sú kvíga fannsk í Brynjudal, þar er Refr átti land, ok fjórir tígir nauta með henni, þeirra er oll voru frá henni komin ok höfðu gengit sjálfala úti; því kenndi hvor tveggja sér nautin. En Þórir fell fyrir Ref með átta manna, þá er þeir borðusk hjá hólnum þeim, er síðan eru kallaðir Þórishólar.”¹⁷ Landnám Hvamm-Þóris er talsvert víðara en land það sem tilheyrir hefur Hvammi á seinni öldum. Höfundur Harðar sögu hefur tekið upp þann sama þráð en í þeirri sögu segir frá því að Ormur sonur Hvamm Þóris gefur Bolla þræl sínum land á Bollastöðum, sem er á milli Háls og Valdastaða sunnan undir Reynivallahálsi.¹⁸ Innan landnáms Hvamm-Þóris eru einnig margar kostajarðir, svo sem Reynivellir og Neðri-Háls sem hafa að öllum líkindum skipst snemma út úr landnáminu. Jörðin Hvammur er við sjóinn og langt frá öðrum bæjum innan landnámsins og sú staðsetning að velja sér bústað þar bendir ekki til þess að þar hafi búið maður sem vildi halda völdum innan síns svæðis, ólíkt því sem er að Meðalfelli þar sem landnámsmaðurinn velur sér bústað inn í miðju landnámi í hjarta sveitarinnar.

Landsvæðið frá Fossá og að hreppamörkum Botnsá? var numið af Þorsteini Sölmundarssyni og var Brynjudalur allur innan landnáms hans. Ekki er getið hvar hann bjó en sonur hans, Refur hinn gamli, á að hafa búið í Múla en sá bær var í byggð fram til 1600 og sér móta fyrir rústum hans norðan Brynjudalsár gegnt Þrándarstöðum að því er virðist.¹⁹ Samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín var bærinn Múli þá fluttur að Skorhaga.

Engin kuml hafa fundist í Kjósarhreppi og vilja margir tengja það frásögnum landnámu af kristnum landnámsmönnum á svæðinu, þó erfitt sé að fullyrða nokkuð um það. Telja má líklegt að jarðir, þar sem guðshús voru, hafi byggst á 11. öld. Í Kjósinni var mjög mikið af guðshúsum á miðöldum, sóknarkirkjum, hálfkirkjum og bænhúsum. Sóknarmörk Saurbæjarsóknar lágu á miðöldum um Eilífsá en tekið er fram í máldaga kirkjunnar, fyrst frá árinu 1220²⁰ að tíundir hafi legið til Saurbæjarkirkju af öllum jörðum vestan Eilífsár nema af Eyri og Mýdal. Hálfkirkja var í Mýdal og er hennar fyrst getið í

¹⁶ ÍF I, 56-59

¹⁷ ÍF I, 56-59.

¹⁸ Íslensk fornrit XIII, 65, 86-70 og 79. Um eyðibýlið Bollastaði sjá JÁM III, 428.

¹⁹ ÍF I, 56-59.

²⁰ DI I, 402

fyrirnefndum máldaga en sóknarkirkja virðist hafa verið á Eyri og er hennar getið fyrst í kirknaskrá Páls biskups frá um 1200.²¹ Sóknarkirkja var í Meðalfelli og er hennar fyrst getið í kirknaskrá Páls biskups.²² Í máldaga kirkjunnar frá 1397 segir að undir kirkjuna liggi aðeins tíundir af Hurðabaki og Káranesi.²³ Því er ekki ljóst hvert Blönduholti og Laxárnesi áttu sókn. Annaðhvort hafa þeir sótt kirkju til Eyrar eða Reynivalla og verður hið fyrirnefnda að teljast líklegra því þessar jarðir eiga nú sókn til Saurbæjar og átti Laxárnes einnig sókn þangað um 1507.

Stærsta kirkjusókn hreppsins var Reynivallasókn enda voru Reynivellir lengi miðstöð byggðar því þar var þingstaður sveitarinnar. Kirkjan er fyrst nefnd í máldaga hálfkirkjunnar á Ingunnarstöðum frá því um 1180.²⁴ Kirkjan átti ýmis ítök í hreppnum og er þeirra getið í máldögum, sóknarmarkar er hinsvegar ekki getið en nefnt er í máldaga að 2 prestar auk eins djákna þjónuðu sókninni.²⁵ Þrjár hálfkirkjur voru innan sóknarinnar, kirkjurnar að Eyjum og Ingunnarstöðum sem fyrst eru nefndar í máldögum frá því um 1180,²⁶ og hálfkirkja að Hvammi sem er fyrst nefnd um 1367.²⁷ Einnig voru bænhús að Hækingsdal, Írafelli og Þrándarstöðum ásamt því sem munnmæli eru um að bænhús hafi verið á Neðri-Hálsi og Valdastöðum. Miðað við frásagnir Landnámu og heimildir um kirkjur á svæðinu má því ætla að snemma hafi hafist byggð á Kiðafelli, Mýdal (Miðdal), Eyri, Meðalfelli, Írafelli, Hækingsdal, Reynivöllum, Valdastöðum, Neðrihálsi, Hvammi, Þrándarstöðum og Ingunnarstöðum. Einnig er sennilegt að Möðruvellir hafi byggst snemma þar sem jarðarinnar er getið í Hauksbók og Þórðarbók Landnámu. Múla, eyðijarðar í Brynjudal, er einnig getið í Landnámu.²⁸ Þetta eru allt, fyrir utan Kiðafell og Múla (ekki vitað um dýrleika hennar), hátt metnar jarðir þar sem voru annaðhvort hlunnindi af beitarlandi eða af nálægt við sjóinn. Greinilegt er að flestar kostajarðir sveitarinnar hafi byggst fljótlega eftir landnám.

Flestar jarðir í hreppnum koma fyrir í miðaldaheimildum. Eyrar, Hækingsdals Valdastaða, Hvamms og Möðruvalla er getið í Sturlungu.²⁹ Hvamms er einnig getið í Harðarsögu. Þrándarstaðir eru taldir sama jörð og Þorbjarnarstaðir sem einnig eru nefndir í

²¹ DI XII, 9.

²² DI XII, 10.

²³ DI IV, 115-116

²⁴ DI I, 266

²⁵ DI IV, 116-117

²⁶ DI I, 266-267

²⁷ DI III, 219

²⁸ ÍF I, 56-59. Múla er einnig getið í máldaga Reynivallakirkju frá 1252 DI III, 70-71

²⁹ *Sturlunga saga* I, 235, 405, 406

Harðarsögu sem talin er rituð á fyrir hluta 13. aldar.³⁰ Elstu fornbréfin eru frá 13. öld og má oft fá nokkra hugmynd um byggðaskipan út frá þeim en aðeins ein jörð, þar sem ekki var kirkja eða bænhus, kemur fyrir í fornum skjölum, máldögum kirkna og sölu-, testamentis eða vitnisburðarbréfum: Varðveist hefur landamerkjabréf Vindáss frá um 1270 þar sem getið er um Vindás og Hækingsdal.³¹ Hurðabaks og Káraness er fyrst getið í máldaga frá um 1397.³² Bæjarins í Eilífsdal er ekki getið í heimildum en árinna sem ber sama nafn og dalsins er getið í miðaldaheimildum. Eilífsár er getið í máldaga Saurbæjarkirkju frá um 1220³³ og einnig er þess getið í máldaga Reynivallakirkju frá 1352 að hún eigi lambahöfn í Eilífsdal.³⁴ Sennilegt er að bærinn hafi þá verið komin í byggð. Í máldögum Reynivallakirkju 1352 og síðar kemur fram að kirkjan eigi ítök í landi Vindáss Valdastaða og Þúfu. Í sömu máldögum er Sogns getið enda var jörðin eign Reynivallakirkju.³⁵ Laxárness er getið í sölubréfi frá árinu 1483.³⁶ Sama ár er Flekkudals getið í sölubréfi.³⁷ Bæjar er getið í sölubréfi árið 1508.³⁸ Hvítaness er ekki getið í heimildum fyrr en frá um 1585.³⁹

Þá má draga ályktanir af dýrleika jarða. Dýrleikinn var fasteignamat sem virðist hafa verið fastsett snemma, a.m.k. þegar á 12. öld og má því hafa hann sem vísbendingu um misjöfn gæði jarðanna í öndverðu. Sennilegt verður að telja að dýrustu jarðirnar séu á þeim stöðum sem bestir voru til búsetu og því líklegir til að hafa byggst fyrst. Í töflunni hér að neðan eru teknar til samanburðar tvær heimildir um fasteignamat.

Nafn jarðar	Dýrleiki 1705 í hdr	Eigandi	Dýrleiki 1847 í hdr.	Eigandi
Þorlákstaðir	20	Bændaeign	20	Bændaeign
Hurðabak	20	Meðalfellskirkja	20	Bændaeign
Káranes	29	Bændaeign	20	Bændaeign
Káraneskot	ekki í byggð			Hjáleiga Káraness
Laxárnes	16	Bændaeign	16	Bændaeign
Blönduholt	12	Bændaeign	12	Bændaeign
Þúfa	20	Bændaeign	20	Bændaeign
Þúfukot	ekki í byggð			Hjáleiga Þúfu
Eyri	40	Bændaeign	30	Bændaeign
Eyrar-Uppkot	8	Bændaeign		Hjáleiga Eyrar

³⁰ ÍF XIII, 65, 86-70; XLIX

³¹ DI II, 81-82

³² DI IV, 115-116

³³ DI I, 402

³⁴ DI III, 70-71

³⁵ DI III, 70-71

³⁶ DI V, 800

³⁷ DI V, 800

³⁸ DI VIII, 207

³⁹ Jarðabréf, 18

Eyrar-Útkot	5	Bændaeign		Hjáleiga Eyrar
Útskálahamrar	16	Bændaeign	16	Bændaeign
Kiðafell	16	Bændaeign	16	Bændaeign
Morastaðir	16	Bændaeign	16	Bændaeign
Mýdalur	40	Bændaeign, konungur 6 hdr.	36	Bændaeign
Mýdalskot		Hjáleiga Mýdals		Hjáleiga Mýdals
Eilífssdalur	20	Bændaeign	20	Bændaeign
Bær	16	Bændaeign	16	Bændaeign
Meðalfell	60	Bændaeign	60	Bændaeign
Meðalfellskot		Hjáleiga Meðalfells		Hjáleiga Meðalfells
Eyjar	40	Bændaeign	40	Bændaeign
Eyjahóll		Hjáleiga Eyjar		Hjáleiga Eyjar
Flekkudalur (enn neðri)	40 (báðar Flekkudalsjarðir)	Bændaeign	40(báðar Flekkudalsj.)	Bændaeign
Flekkudalur (enn neðri)		Bændaeign		
Sandur	10	Bændaeign	10	Bændaeign
Möðruvellir	40	Bændaeign	40	Bændaeign
Írafell	20	½ konungeign	20	½ konungeign
Fremri Háls	12	Bændaeign	12	Bændaeign
Hækingsdalur	30	Bændaeign	30	Bændaeign
Vindás	20	Reynivallak. eign*	20	Reynivallak. eign
Reynivellir		staður	30	staður
Vesturkot		Hjáleiga Reynivalla		Hjáleiga Reynivalla
Sogn	12	Reynivallak.eign	12	Reynivallak.eign
Valdastaðir	30	Reynivallak.eign	30	Reynivallak.eign
Neðri-Háls	30	Lénsjörð Rvk. pr	30	Lénsjörð Rvk. pr
Hvammur	60	Bændaeign	48	Bændaeign
Hvammsvík		Hjáleiga frá Hvammi	12	Bændaeign
Hvítanes	20	Bændaeign	20	Bændaeign
Fossá	16	Bændaeign	16	Bændaeign
Skorhagi (Múli)	10	Bændaeign	10	Bændaeign
Þrándarstaðir	20	Bændaeign	20	Bændaeign
Ingunnarstaðir	20	Skálholtseign	27 1/3	Bændaeign
Hrísakot		Hjáleiga Ingunnars.		Bændaeign

* Vindás gefinn Reynivallakirkju til bústaðar prest eftir snjóflóð undir lok 17. aldar.

Meðaldýrleiki jarða 1705 og 1847 var 23 hdr. og hefur mjög lítið breyst í búskap í Kjósinni á þessum tæpu 150 árum. Káranes og Hvammur lækka í dýrleika en það er sennilega vegna þess að Káraneskot byggist á þessum tíma ásamt því að Hvammsvík er skipt út úr Hvammslandi. Eyri lækkar einnig nokkuð og Ingunnarstaðir hækka en flestar jarðir standa í stað, sem gefur til kynna á að svæðinu hafi byggð verið mjög stöðug. Athygli vekur hve margar jarðir hafa verið í bændaeign, og hefur menningarlandslagið í

Kjósinni að hluta einkennst af meðaljörðum í bændaeign ólíkt því sem víða var þar sem stærri jarðir voru umluktar hjáleigum.

Víða um hreppinn hafa landgæði verið góð því hátt metnar jarðir er að finna bæði við sjóinn þar sem hlunnindi hafa verið af veiðum og sel og til fjalla þar sem gnótt hefur verið af góðu beutilandi. Nær allra stærri býla á skráningarsvæðinu er getið á miðöldum. Þær jarðir sem ekki eru nefndar í miðaldahandritum en líklegt er að hafi byggst snemma miðað við staðsetningu þeirra eru Þorláksstaðir, Bær, Flekkudalur og Fossá. Þó heimildir geti ekki um jarðir fyrr en á 13. öld, segir það lítið um hvenær þær voru fyrst byggðar og má ætla að flest lögbylin hafi verið komin í byggð á 11. öld, í síðasta lagi.

Fyrir utan bæjarhóla á býlum sem verið hafa í byggð fram á 20. öld eru á flestum stöðum á landinu margir staðir þar sem byggð hefur annaðhvort varað í stuttan tíma eða þar sem hjáleigur eða afbýli hafa lagst í eyði fyrir 1847.

Númer	Nafn á býli	Í byggð	Númer	Nafn á býli	Í byggð
GK-322:010	Flóakot	um 1680	GK-343:014	Svinadalur	fyrir 1695
GK-322:012	Melkot	á 19. öld	GK-343:015	Grámói	fyrir 1705
GK-323:007	Blönduholtskot	um 1665-1700	GK-343:033	Múlakot	ekki vitað
GK-324:010	Litlabúfa	19. öld	GK-343:034		ekki vitað
GK-326:004	Blómsturvellir	um 1700	GK-344:017	Fornaskjól	fyrir 1705
GK-326:005	Harðbali*	ekki vitað	GK-344:020		19. öld
GK-326:006	Flóðatangi*	ekki vitað	GK-345:006	Sauðafell	fyrir 1705
GK-326:007	Oddsþær*	ekki vitað	GK-345:007	Möngutóftir	fyrir 1705
GK-326:008	Ólafsbær*	ekki vitað	GK-345:008	Hulstaðir	fyrir 1705
GK-326:009	Þórarinsbær*	ekki vitað	GK-345:015	Margrétarkot	ekki vitað
GK-326:010	Þorsteinsbær*	ekki vitað	GK-346:013	Sauðhús	fyrir 1705
GK-330:018	Ós	1856-?	GK-346:014	Hámýri	fyrir 1705
GK-332:009	Efri-Mýdalur	fyrir 1847	GK-348:015	Austurkot	?-1900
GK-332:012		fyrir 1705	GK-351:014		fyrir 1705
GK-334:009	Elífsdalskot	19. öld	GK-351:015	Bollastaðir	fyrir 1605
GK-335:005	Litlibær	fyrir 1847	GK-352:015	Ullarhóll	fyrir 1665
GK-336:012	Hjarðarholt	19. öld	GK-352:016	Arnarkot	fyrir 1705
GK-336:015	Dæliskot	fyrir 1650	GK-357:009	Þorkötlustaðir	fyrir 1705
GK-338:014	Hvassanes	18. öld	GK-357:022		ekki vitað
GK-338:015	Gróukot	fyrir 1645	GK-358:011		um 1675-1700
GK-338:016		fyrir 1645	GK-359:010	Gullhlaðsvellir	fyrir 1705
GK-338:017	Hólahús	19. öld	GK-359:011	Þórunnarsel	fyrir 1705
GK-341:010	Tulutættur	ekki vitað	GK-692:001	Stykkisvöllur	ekki vitað
GK-342:012	Austurkot	ekki vitað			

*Þurabúðir

Þessi listi gefur nokkuð skýra mynd af hjáleigubbyggð á svæðinu. Af 47 býlum sem nefnd eru hér eru 23 býli komin í eyði fyrir 1705 er jarðabókin var samin og engar heimildir eru um að þessar jarðir hafi byggst aftur. Á 17. öld varð mikil byggðaaukning á Íslandi, fjöldi hjáleiga og smákota byggðust upp um allt land, sum í skamman tíma en önnur hafa haldist í byggð fram á þennan dag. Mörg þessara 23 býla voru aðeins í byggð í stuttan tíma. Víða um landið varð einnig nokkur sprengja í hjáleigubbyggð á seinni hluta 19. aldar en engar heimildir eru um slíkt á þessu svæði, aðeins örfáar hjáleigur sem byggjast á þeim tíma.

Þau þurrabýli sem skráð eru voru öll á sama stað við Galtargilslæk í landi Eyrar en því miður var þess ekki getið hvenær þau voru í byggð.

Bæjanöfn sem eru ósamsett náttúrunöfn eru yfirleitt talin til marks um elsta stig búsetu. Sjö jarðir uppfylla þessi skilyrði; Þúfa, Eyri, Eyjar, Hvammur, tveir Hálsar og Sandur. Sex fyrstu eru allt góðar jarðir, kirkjur eða bænhús á þeim öllum nema Þúfu og Fremra Hálsi og miðað við staðsetningu beindir allt til þessa að þær hafi byggst snemma. Sandur var hinsvegar aðeins 10 hundraða jörð og er við mynni Eyjadals. Hinsvegar ber fjallið bakvið bæinn sama nafn sem gæti annarsvegar bent til þess að Sandur hafi byggst snemma eða að fjallið hafi hlotið nafn sitt af söndum á svæðinu og bærin síðan fengið sama nafn þegar hann var byggður. Algengustu liðir í bæjanöfnum í Landnámu eru fell, dalur, holt, nes, vík, hóll, á og eyri og flest þeirra ósamsett. Nokkrir liðir eru enn fátíðari, það eru t.d. fors (foss) og múli. Mjög mörg bæjanöfn í hreppnum eru samsett úr náttúrunöfnum; Laxárnes, Mýdalur, Möðruvellir, Háls, Vindás, Hvítanes og Fossá. Útskálahamrar og Meðalfell eru samsett afstöðu- og náttúrunöfn. Kiðafell er húsdýra og náttúrunafn. Ekki er ljóst hvað forliðurinn í nöfnunum Blönduholt og Káranes stendur fyrir, getur þýtt ýmislegt. Einnig er ekki ljóst af forliðirnir í nöfnunum Eilífsdalur, Flekkudalur, Írafell og Hækingsdalur eru dregnir, en þeir gætu verið húsdýr, menn eða einhver viðurnefni. Skorhagi er hinsvegar nýtingarnafn að seinni lið. Bæjanöfn sem enda á -staðir eru yfirleitt talin tilheyra seinni stigum landnáms. Fimm lögbýli með -staða endingu eru í hreppnum; Ingunnarstaðir, Þrándarstaðir, Morastaðir, Þorláksstaðir og Valdastaðir. Langflest lögbýli hreppsins hafa náttúrunafnaendingar sem er mun algengara í Landnámu.⁴⁰

Eins og sést af þessum hugleiðingum má leggja á ýmsan hátt út af tiltækum heimildum um upphaf byggðar á skráningarsvæðinu en er þó fátt fast í hendi.

⁴⁰ Svavar Sigmundsson. "Íslensk örnefni", 12.

5. Fornleifaskrá

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti (GK, SP o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: GK-489:001). Fornleifaskrá hvernar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhald hennar og matsverð, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari og búskaparaðstæðum og sléttun túna. Þar á eftir kemur listi yfir fornleifar sem fundist hafa heimildir um. Í skránni fær hver minjastaður eina grein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar auðkennisnúmer, sérheiti, tegund og hlutverk. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður eða nátttröll). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða. Næst kemur sá texti sem fundist hefur í heimildum um hverja fornleif og síðan er tiltekin heimild. Heimildatilvísandi eru oft skammstafaðar en fullar færslur er að finna í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

GK-318 Þorlákstaðir

20 hdr 1705. Reynivellir áttu hér ítak, eldiviðargröf. 1705: “Haglítið er og landþröngt mjög, so að fyrir þann skuld verða heimamenn engið í beit að leggja, en átroðningur er mikill af annara manna peningum, bæði frá Eyjum, Hurðarbaki og Reynivöllum. Hætt er túninu mjög so fyrir snjóflóðum og skriðum ... Landbrot mikið gjörir Laxá bæði á högum og engi, og bólgnað bæði áin og lækir úr fjallinu yfir mestan hluta graslendiss um vetur. Á engið, sem þó er besti kostur jarðarinnar, verður ekki sóktur heyskapur fyrir foruðum nema brúkað sje með stórerfiði.” JÁM, 413. 1840: “... þar er góður heyskapur og engi stórt, en lítið beitoland sumar og vetur.” SSGK, 257. 1917: Tún 5 teigar, garðar 1450m². Mestallt slétt, þýfi í túnjöðrum.

GK-318:001 Þorlákstaðir bæjarhóll bústaður

1705: “Hætt er túninu mjög so fyrir snjóflóðum og skriðum, og hefur snjóflóð fyrir meir en 60 árum aftekið bæinn þar sem þá stóð hann, var hann því færður þangað sem nú er.” “Bæjarlækur er næsta gil við Ásklif. Bærinn var færður, eftir að snjóflóð tók hann 1642.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:JÁM III, 413; Ö-Þorlaksstaðir, 4

GK-318:002 Þorlákstaðir bæjarstæði býli

Heimildir:Túnakort 1917

GK-318:003 heimild

Súrheysgryfja

Heimildir:Túnakort 1917

GK-318:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-318:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-318:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-318:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-318:008 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-318:009 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-318:010 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-318:011 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-318:012 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-318:013 Gildruásbrekkur örnefni refagildra

“Norðan í fjallinu, austan frá, eru Gildruásbrekkur og hjallar tveir, sem heita Stóri- og Litli-Hjalli. ... Vestur af þeim [Skothúsflötum] er Gildruás og nokkru vestar Litli-Gildruás og Ásklif.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þorlaksstaðir, 1

GK-318:014 *Skothúsflatir* örnefni skotbyrgi

“Neðan undir fjallinu, austan til, eru Skothúsflatir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þorláksstaðir, 1

GK-318:015 *Réttarbrekkur* örnefni rétt

“Skammt frá Ásklifi er Einbúi, neðan undan Réttarbrekkum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þorláksstaðir, 1

GK-318:016 *Sjálfkvíar* örnefni kvíar

“Á landamerkjum norður við Laxá er klettakví eða krókur, sem heitir Sjálfkvíar.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þorláksstaðir, 1

GK-318:017 *Prestvarða* örnefni

“Markmýri heitir mýrin upp af þeim [015] og nær að Prestvörðu. Heiman við Markmýri er Vöðuholt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þorláksstaðir, 1

GK-318:018 *Borgarás* örnefni

“Vestan við Langásmýrina er Langásinn og þar fyrir vestan Borgarás. Skarðið á milli þeirra heitir Borgarskarð.” Segir í örnefnaskrá. Í athugasemdum við örnefnaskrá segir að menn hafi farið út á Borgir þegar farið var í fjárhúsin.

Heimildir:Ö-Þorláksstaðir, 1; Ö-Þorláksstaðir ath, 1

GK-318:019 heimild um fjárhús

“Vestan við Langásmýrina er Langásinn og þar fyrir vestan Borgarás. Skarðið á milli þeirra heitir Borgarskarð. Í því skarði voru lengi fjárhús frá Þorlákstöðum.” Segir í örnefnaskrá. Í athugasemdum við örnefnaskrá segir að menn hafi farið út á Borgir þegar farið var í fjárhúsin.

Heimildir:Ö-Þorláksstaðir, 1-2; Ö-Þorláksstaðir ath, 1

GK-318:020 *Kvíaleyri* örnefni kvíar

“Norðan við Aurinn er eyri sem heitir Kvíaeyri og nær að Laxá.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þorláksstaðir, 2

GK-318:021 *Baulunesstokkur* örnefni

“Nokkru fyrir vestan Aurinn er Baulunesstokkur.” Segir í örnefnaskrá. Í athugasemdum við örnefnaskrána tekur heimildamaður að nafnið sé dregið af gömlum árfarvegi.

Heimildir:Ö-Þorláksstaðir, 2; Ö-Þorláksstaðir ath, 1

GK-318:022 *Rústir* heimild um heystæði

“Skammt frá þeim [Svörtumóum] eru rústir (gamlar hleðslur kringum heystakk).” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þorláksstaðir, 2

GK-318:023 varða landamerki

“Merkin móti Hurðabaki ... Síðan er vatnahalli eftir honum í gil beint upp af honum, þá í vörðu á fjallsbrún og upp á vatnahalla á Meðalfelli.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þorláksstaðir, 3

GK-318:024 *Helguhóll* þjóðsaga huldufólksbústaður

“Helguhóll er ofarlega í túni. Þar býr kona, sem gerir vart við sig bæði í draumi og á annan hátt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þorláksstaðir, 4

GK-318:025 *Fjárhústún* örnefni fjárhús

“Fjárhústún er utan við skurðinn.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þorláksstaðir, 4

GK-319 Hurðabak

20 hdr 1705, Meðalfellskirkjueign. 1397 segir í máldaga Meðalfellskirkju: “a xxc j heimalandi. leiguland þat er ad Hurðabaki heitir. ...Þar liggja vnder tiunder af Hurðabaki oc Karanesi oc lysitollar. so gropttur.” (DI IV, 115-116) Snjóflóð féll á bæinn 1699 og tók fjós og fé. HÞ segir nafnið eiga að vera Hurðabak. HÞ:”Rannsókn og leiðrjettingar á nokkrum bæjanöfnum á Íslandi” Árbók 1923, 34

1705: Selstöðu í Meðalfellsland þarf með þágu að þiggja eður betala verði, því að búfjárhagar eru að mestu eyðilagðir af skriðum, og neyðast því ábúendur til að beita engi sitt geta þó ekki við varað að peningur gangi á Meðalfells og Þorlaksstaða engi. Túnin eru merkilega fordjörfuð af snjóflóðum og skriðum, og er fyrir hvortveggi þessum jafnan yfirhángandi voveiflegur mannháski manna og fjenaðar, gjörast og árlega í næstu 20 ár hjer af mein og skaði, og kostar það ábúendur stórerfiði sjerhvört ár og moka skriður, og hefur landsdrottinn það hingað til öngvu launað. Landþröng hin mesta.” JÁM III, 411. 1840: “Þar er heyskapur allgóður, en mikið lítið beitiland og ekkert mótak.” SSGK, 257. 1917: Tún 5,4 teigar, garðar 2160m².

GK-319:001 *Hurðabak* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1917

GK-319:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-319:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-319:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-319:005 heimild
Súrheysgryfja
Heimildir:Túnakort 1917

GK-319:006 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-319:007 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-319:008 heimild um túngarð
Heimildir:Túnakort 1917

GK-319:009 varða landamerki
“Austan við landið úr steini austast í Mjóabakka eftir skurði upp í Ásinn í vörðu á ásendanum.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Hurðabak, 1

GK-319:010 varða landamerki
“Síðan eftir því, sem vötnum hallar, í gil beint uppundan ásnun og í vörðu á fjallsbrún. Varðan er byggð hjá stórum steini; þá beint í vörðu á háfjalli og undan svonefndum Vörðuhjalla.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Hurðabak, 1

GK-319:011 varða landamerki
“Síðan eftir því, sem vötnum hallar, í gil beint uppundan ásnun og í vörðu á fjallsbrún. Varðan er byggð hjá stórum steini; þá beint í vörðu á háfjalli og undan svonefndum Vörðuhjalla.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Hurðabak, 1

GK-319:012 *Hlöðugil* örnefni hlaða
“Móti Eyjum vatnahalli í Hlöðugil; úr því í stóran stein, skammt fyrir ofan Sefs ...?” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Hurðabak, 1

GK-319:013 heimild um stekk
“Þar innaf með fjallinu er nafnlaust fyrr en Stekkjarklöpp. Stekkjargil er þar austan við klöppina. Gil er vestan

við Stekkjarklökk, upp af Stekkjarrúst. Þessi klökk er hátt í brún.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Hurðabak, 2

GK-319:014 gata leið
“Þá er komið að Austurtúni, og í það mitt ofan götu heitir Túnlaug.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Hurðabak, 2

GK-319:015 *Hjáleigutún* örnefni býli
“Neðan götu heitir Hjáleigutún.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Hurðabak, 2

GK-319:016 *Heilsulind* örnefni
“Í Hjáleigutúnjaðri er Heilsulind.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Hurðabak, 2

GK-319:017 gata leið
“Austur frá merkjum í fjallinu heita Svörtuklettur. Niður af þeim ofan götu er brekkuhvammur, sem heitir Kúalaug.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Hurðabak, 3

GK-319:018 *Stöðull* örnefni kvíar
“Stöðull utan túns - vestan fjárhúsa.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Hurðabak ath og viðb., 2

GK-320 Káranes

29 hdr 1705. 20 hdr 1673, Jarðabréf 19.

1397 segir í máldaga Meðalfellskirkju: a xxc j heimalandi. leiguland þat er að Hurðabaki heitir. ...Þar liggja vnder tiunder af Hurðabaki oc Káranesi oc lysitollar. so gropttur.” (DI IV, 115-116)

Káraneskot GK-321 hjáleiga ekki byggð 1705. Jörðin nefnd Káranes árið 1705. Rjórabú var á jörðinni.

1705: Landþröng er mikil, og bólgna vörn yfir mestallan haga um vetur, og gjörist því jörðin vetrarþung í mesta máta.” JAM III, 410. 1840: “Heyskapur er þar nokkur á bökkum líkt og á hinu kotinu og landslag sama.” SSGK, 258. 1917: Tún 3,7 teigar, garðar 1000m². Allt sléttað.

GK-320:001 *Káranes* bæjarhóll bústaður
“Fyrir austan bæjarhúsin er Áarhóll við vað á ánni, og svo er hóll heima við bæ, sem heitir Bæjarhóll.” Segir í örnefnaskrá “Hestgangur, eins og við notum orðið, sést ekki lengur. Hann var sunnan við gamla íbúðarhúsið, sem var sunnan við núverandi íbúðarhús.” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.
Heimildir:Túnakort 1917; Ö-Káranes, 1; Ö-Káranes svör við sp, 3

GK-320:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-320:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-320:004 *Boltaeyri* heimild um leikvöll
“Á einum stað gengur greið eyri fram að ánni, sem heitir Boltaeyri. Þar var fótboltavölur þeirra, sem nú eru um sextugt, þegar þeir voru ungir.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Káranes, 1

GK-320:005 *Grafarvöllur* örnefni
“Fyrir vestan Káranesásana heitir Grafarvöllur.” Segir í örnefnaskrá Í svörum við spurningum um örnefni í Káranesi segir: “... Mógrafirnar eru sem sagt mýrastykki milli Holtanna og Grafarvallar. Þær eru rúmlega 1 ha. að stærð, allar útgrafnar í gömlum mógröfum, uppgrónum að mestu þegar ég var krakki. Það var löngu hætt að taka upp mó þar, þegar ég fór að muna eftir mér.” “Á þeim tíma var tekinn upp mór í landi Laxaness [GK-322], vestan Bugðu. Að því er komið örnefnið Móvað [012] á Bugðu. Það er til enn og notað sem örnefni, en ekki sem vað á ánni.”

Heimildir:Ö-Káranes, 1; Ö-Káranes svör við sp, 1

GK-320:006 heimild um vað

“Fyrir austan bæjarhúsin er Áarhóll við vað á ánni ...” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Káranes, 1

GK-320:007 heimild um fjós

“... og kringum fjósið er Aukatún.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Káranes, 2

GK-320:008 *Hesthústún* örnefni hesthús

“Fyrir vestan kelduna er Hesthústún, og Fjárhústún er við Fjárhúsin.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Káranes, 2

GK-320:009 heimild um fjárhús

“Fyrir vestan kelduna er Hesthústún, og Fjárhústún er við Fjárhúsin.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Káranes, 2

GK-320:010 *Höfðavað* heimild um vað

“Vöð úr landinu eru Höfðavað, beint norður frá bæ, þá Laxavað, þar sem er eyri í ánni.” Segir í örnefnaskrá

“

“Um Höfðavaðið finnst mér einkennilegar upplýsingar frá Á. Þ., því það var einmitt hann, sem sagði mér hvar það var. Var þetta vað yfirleitt ekki notað frá þessum bæjum, nema helst af afa mínum [P.L.), sem bjó hér á undan foreldrum mínum.” Er í landi Káraness. Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Káranes, 2; Ö-Káranes svör við sp., 2

GK-320:011 *Laxavað* heimild um vað

“Vöð úr landinu eru Höfðavað, beint norður frá bæ, þá Laxavað, þar sem er eyri í ánni.” Segir í örnefnaskrá

“Laxavað er ca. 100 m neðan við Fitina, sem er tún í Káranesi. Það er aðalvaðið á Laxá í Laxárdalnum neðanverðum, í Káraneslandi. Akvegur liggur að því beggja megin. Það var mikið notað af ábúendum Káranesbæja og sveitafólki hér áður fyrr og farið þar sem hestvagna, síðar á ökutækjum. Það er gott vað, oftast fært að sumri til.” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Káranes, 2; Ö-Káranes svör við sp., 2

GK-320:012 *Móvað* heimild um vað

“Móvað er á Bugðu móti fjárhúsunum, rétt ofan við sumarbústaðinn Árnes.” Segir í örnefnaskrá

“Á þeim tíma var tekinn upp mör í landi Laxaness [GK-322], vestan Bugðu. Að því er komið örnefnið Móvað [012] á Bugðu. Það er til enn og notað sem örnefni, en ekki sem vað á ánni. Það er til enn og notað sem örnefni, en ekki sem vað á ánni. Móvaðið; staðsetning þess er ónákvæm í örnefnaskránni. Það er ekki rétt fyrir ofan Árnes, heldur rétt ofan við afleggjarann, sem liggur frá bænum beint út að Bugðu.” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Káranes, 2; Ö-Káranes svör við sp, 1

GK-320:013 *Ármótavað* heimild um vað

“Rétt ofan við Grafarvöll neðan við Fagurhól er Ármótavað.” Segir í örnefnaskrá

“Ármótavað er við ármót Laxár og Bugðu, Bugðumegin.” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Káranes, 2; Ö-Káranes svör við sp, 2

GK-320:014 *Hestagangur* heimild

“Flöt suður af húsinu er nefnt Hestagangur. Hún var hlaðin upp, þegar rjómaþúfið var hér. Var hestaflíð notað og gengu þeir þennan gang.” Segir í örnefnaskrá. “Hestagangur var þannig hlaðinn upp að hestar gætu gengið í hring og snúið strokk rjómaþúsins.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá “Hestgangur, eins og við notum orðið, sést ekki lengur. Hann var sunnan við gamla íbúðarhúsið, sem var sunnan við núverandi íbúðarhús.” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Káranes, 2; Ö-Káranes svör við sp, 3

GK-320:015 vegur leið

“Laxavað [011] er ca. 100 m neðan við Fitina, sem er tún í Káranesi. Það er aðalvaðið á Laxá í Laxárdalnum neðanverðum, í Káraneslandi. Akvegur liggur að því beggja megin. Það var mikið notað af ábúendum Káranesbæja og sveitafólki hér áður fyrr og farið þar sem hestvagna, síðar á ökutækjum. Það er gott vað, oftast

fært að sumri til.” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Káranes svör við sp, 2

GK-320:016 heimild um traðir

“... er hann í Laxaneslandi [Fagrihóll], vestan Bugðu, beint vestur af tröðunum, sem liggja héðan frá bænum vestur að Bugðu.” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Káranes svör við sp, 2

GK-320:017 heimild

“Engin ummerki eru sjáanleg nú um rjórnabúið. Þar var starfrækt á árunum 1909-1920 að við höldum.” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Káranes svör við sp, 3

GK-320:018 heimild um ristu

“Torf- og reiðingsrista var sameiginleg hjá báðum Káranesbæjum. Var víða til nota á báðum bæjum, en nú er lítið um hana í landi Káraness, nema á engjum.” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Káranes svör við sp, 3

GK-320:019 heimild um stekk

“Það eru gamlar tóttir sjáanlegar ennþá vestan í Stórhól. Þar var stekkur.” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá. Fráfærur lögðust af fyrir 1930

Heimildir:Ö-Káranes svör við sp, 3

GK-320:020 heimild um rétt

“Það eru gamlar tóttir sjáanlegar ennþá vestan í Stórhól. Þar var stekkur. Einnig vestan við Einbúann, þar var fjárrétt.” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Káranes svör við sp, 3

GK-320:021 álagablettur

“Vestan við Fitina er mýrarrönd, austan við Hólavöll sem ekki mátti slá, það hafði einu sinni verið brotið gegn þessu, eftir því sem sagnir herma, og hafði þá drepist besta kýrin í fjósinu og reiðhestur húsbóndans. Síðan hefur hún ekki verið slegin.” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Káranes svör við sp, 3

GK-320:022 heimild um fjárhús

“Húsaflöt er sunnan við gömlu fjárhúsin og er nafnið dregið af þeim.” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Káranes svör við sp, 3-4

GK-321 Káraneskot

Hjáleiga Káraness GK-320, ekki í byggð 1705. 1840: “... niður á flatlendi, á flötum hávaða ... hefir allsæmilegan heyskap og mýrlendi til beitar, ekki mikið.” SSGK, 257. 1917: Tún 2,6 teigar, allt slétt, garðar 820m².

GK-321:001 *Káraneskot* bæjarstæði býli

Heimildir:Túnakort 1917

GK-321:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-321:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-321:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-321:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-321:006 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-321:007 heimild
súrheysgryfja
Heimildir:Túnakort 1917

GK-321:008 heimild um ristu
“Torf- og reiðingsrista var sameiginleg hjá báðum Káranesbæjum. Var víða til nota á báðum bæjum, en nú er lítið um hana í landi Káraness, nema á engjum. Besta ristan áður var í Illukeldu í landi Káraneskots ...” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Káranes svör við sp, 3

GK-321:009 *Langabrá* heimild um leið
“Langabrá er engjavegur, heldur austan bæjar yfir forirnar og niður á engjarnar.” Segir í örnefnaskrá “Langabrá var engjavegur frá Meðalfelli.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Káraneskot, 2; Ö-Káraneskot ath og viðb, 1

GK-321:010 *Hóllinn* heimild
“Þá er Hóllinn, sem er gamall rústarhóll, og vestast er Nýjatún, nýrækt vestan við veginn.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Káraneskot, 2

GK-321:011 *Flóðgarður* örnefni
“Engjarnar liggja fyrir austan Káranesef og norðan við Hurðarbakssef. Austur af Káranesefjum heita Skákir, sem þeir eiga hver fyrir sig. Svo heitir þar Flóðgarður, og austur af því er Kolsengi. Það er þríhyrna.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Káraneskot, 2

GK-322 Laxárnes

16 hdr 1705. 1483: Jarðarinnar getið í sölubréfi DI V, 800. 1507 jarðarinnar getið í dómabréfi, á virðist jörðin vera í Saurbæjarkirkjusókn. DI VIII, 146. Flóakot hjáleiga í byggð um 1685. Melkot hjáleiga fyrir 1847. Laxveiði góð 1705, þá sagt að áður hafi selveiði verið til hlunninda. HÞ telur Laxárnes réttara en Laxanes. HÞ:”Rannsókn og leiðrjettingar á nokkrum bæjanöfnum á Íslandi” Árbók 1923, 34 1705: “Engjar eru öngvar, so annarstaðar þarf til að kaupa ut supra.” JAM III, 398. 1917: Tún 3,8 teigar allt sléttað, garðar 820m2. “Móinn við voginn er kargþýfur, kafloðinn með háum bökkum við sjó, og brotnað því nokkuð. Mjóst er orðið milli bakkans og vestur túnsins við garðlagshornið um 16 metra. Þaðan norður eftir er túnefnið mikið og gott. Túnið alt afgirt.” Túnakort.

GK-322:001 *Laxárnes* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1917

GK-322:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-322:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-322:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-322:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-322:006 heimild um brunn
Heimildir:Túnakort 1917

GK-322:007 heimild um túngarð
Heimildir:Túnakort 1917

GK-322:008 heimild
1705: “Laxveiði er góð með steingildrum og torfverki, erfið nokkuð en gagnsöm oftlega.”
Heimildir:JÁM III, 397

GK-322:009 heimild um lendingu
1705: “Heimræði má vera um vor, sumar og haust, þá fiskur er á Hvalfirði, og þó alls ótækt, nema sætt hjer sjáfarfalli, því útgrynni er mikið.”
Heimildir:JÁM III, 398

GK-322:010 *Flóakot* bæjarstæði býli
“Hjáleiga hefur hjer til forna verið, kölluð Flóakot, bygð um ein tvö eður þrjú ár, þar sem aldrei hafði fyrr býli verið, og hefur það nú undir 20 ár í eyði legið.”
Heimildir:JÁM III, 398

GK-322:011 heimild um mógrafir
“Um móinn [í landi L vestan Bugðu] er það að segja, að hann þótti góður úr Laxanessflóanum og voru margar stungur niður. Mógrafir þar voru mannhæðar djúpar eða meir. Þær voru ca. 2 stungur af rofi niður á móinn. Það voru margir bæir hér í dalnum sem fengu mótekju í Laxanessflóanum þegar ég fór fyrst að muna eftir mér.” Segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá Káraness “Heima við bæ, norðan Norðurness, er svonefndur Húsavogur, og mýrin þaðan út að Laxárósi er nefnd Laxárnesmýri. Við Húsavoginn er Grafarnef. Þar voru miklar grafir.” Segir í örnefnaskrá “Það var vanalega þriggja daga verk að taka upp móinn, en það var alllangt frá staðnum, í Laxárneslandi.”
Heimildir:Ö-Káranes svör við sp, 1-2; Ö-Laxárnes, 2; HJ: Ljósmyndir IIa, 177

GK-322:012 *Melkot* bæjarstæði býli
1847: “Prestur nefnir Melkot, sem nýbýli, en þareð þess hvorki er getið 1802 né af sýslumanni, er því hér sleppt.” “Eftir holtinu liggur nýr vegur. Suður af austurenda þess við Skorá eru rústir eftir Melkot, og þar aðeins neðar með ánni er hvammur, sem oft var matazt í á engjum. Hann heitir Matarbolli.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:JJm, 99; Ö-Laxárnes, 3

GK-322:013 *Þvottavað* heimild um vað
“Neðan vegar frá fossi og norður fyrir heita Neðribugar, mýrarstakkar og móar niður að á. Neðan þeirra, þar sem gamli vegurinn lá yfir ána, er vað á henni, sem heitir Þvottavað. Frá því lá vegurinn niður allmikla brekku, sem hét Fagrabrekka.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Laxárnes, 2

GK-322:014 vegur leið
“Neðan vegar frá fossi og norður fyrir heita Neðribugar, mýrarstakkar og móar niður að á. Neðan þeirra, þar sem gamli vegurinn lá yfir ána, er vað á henni, sem heitir Þvottavað. Frá því lá vegurinn niður allmikla brekku, sem hét Fagrabrekka.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Laxárnes, 2

GK-322:015 *Þvottavað* örnefni þvottastaður
“Neðan vegar frá fossi og norður fyrir heita Neðribugar, mýrarstakkar og móar niður að á. Neðan þeirra, þar sem gamli vegurinn lá yfir ána, er vað á henni, sem heitir Þvottavað. Frá því lá vegurinn niður allmikla brekku, sem hét Fagrabrekka.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Laxárnes, 2

GK-322:016 heimild um naust
“Norður með Laxárvognum er svokallað Vasturnes. Á því eru Naustin. Þar var skiparétt.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Laxárnes, 2

GK-322:017 *Húsavogur* örnefni
“Heima við bæ, norðan Norðurness, er svonefndur Húsavogur, og mýrin þaðan út að Laxárósi er nefnd Laxárnesmýri.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Laxárnes, 2

GK-322:018 heimild um kvíar

“Stöðull var fyrir vestan Vesturkinn. Þar voru mjólkaðar bæði ær og kýr.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Laxárnes, 2

GK-322:019 heimild um fjárhús

“Vestur frá túni ofanverðu sunnan við bæ er stór klettahóll, sem heitir Sauðhóll, og austan hans er Suðurkinn. Þar ofar nær vegir er Fjárhústún. Þar hafa verið fjárhús.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Laxárnes, 2

GK-322:020 *Bollastaðavað* heimild um vað

“Rétt fyrir neðan brúna er vað á Laxá sem heitir Bollastaðavað.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Laxárnes, 2

GK-322:021 *Matarbolli* heimild um áfangastað

“Eftir holtinu liggur nýr vegur. Suður af austurenda þess við Skorá eru rústir eftir Melkot [012], og þar aðeins neðar með ánni er hvammur, sem oft var matazt í á engjum. Hann heitir Matarbolli.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Laxárnes, 3

GK-322:022 *Gamlistekkur* heimild um stekk

“Gamlistekkur var í hæð undir Ásnum nyrzt, þar sem nú er samkomuhúsið Félagsgarður. Þar norðan við er lækur í sveit, sem fer í Laxá rétt ofan við brúna. Þessi lækur heitir Stekkjarlækur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Laxárnes, 3

GK-322:023 *Nýistekkur* örnefni stekkur

Ofar er Laxfoss við Fossás. Um það bil við upptök Stekkjarlækjar og austur frá Gamlastekki heitir Nýistekkur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Laxárnes, 3

GK-322:024 heimild um fjárhús

“Suður af Stekkjarás [vestur af 023] er Sandskarð í Ásana, og sunnar er Stöðulskarð, sem er upp af fjárhúsunum í Laxárnesi.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Laxárnes, 4

GK-322:025 *Stöðulskarð* örnefni kvíar

“Suður af Stekkjarás [vestur af 023] er Sandskarð í Ásana, og sunnar er Stöðulskarð, sem er upp af fjárhúsunum í Laxárnesi.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Laxárnes, 4

GK-322:026 *Valdastaðagrafir* örnefni

“Þar á bakkanum, nokkuð neðan Ármóta, heita Valdastaðagrafir, grafahringur á milli ána.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Laxárnes, 4

GK-322:027 *Vörðuholt* örnefni

“Fagurhóll er hóll alveg við ána, beint á móti Káranesi. Upp með Bugðu er annar hóll, Vörðuholt, og með ánni er Vörðuholtseyri.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Laxárnes, 4

GK-322:028 heimild um leið

1899: “Þriðji smáspotti, einnig mjög ófullkominn um Naustamýri við Laxvog ...”

Heimildir:HJ: Ljósmyndir IIb, 35

GK-322:029 heimild um lendingu

“Annar lendingarstaður var Harðbali, sem er sunnan við voginn um miðbik hans.”

Heimildir:Árbók ferðafélagsins 1985

GK-323 Blönduholt

12 hdr 1705. Jarðarinnar er ekki getið í heimilum fyrr en 1616. Jarðabréf, 18. Blönduholtsskot eyðihjáleiga í

byggð frá um 1665 til um 1700. 1917: Tún allt sléttað 3 teigar, garðar 1280m². “Þegar Jón Stefánsson, faðir minn, kom að Blönduholti 1891 (að mig minnir), var allt túnið karga stórþýft, utan ein stór flöt, rúm hálf dagsláttu, sem búið var að slétta, hún var kölluð Stóraflöt [hún var í hallanum norðaustan við bæinn]. Hann sléttaði túnið allt með handverkfærum. Þegar það var búið, ræsti hann mýrarstykki neðan við túnið [mýrin var kölluð Veitan, hún var á milli túnsins og Stöðuls], og hafði lokið að slétta það líka, áður en vinnuvélar komu til sögunnar. Hann flutti frá Blönduholti 1935, þá orðinn gamall og mjög lúinn. Verst held ég grjótið hafi farið með hann, sem kom úr þúfunum. Það setti hann allt í garða utan við túnið. Seinni árin, sem hann var við sléttun, þoldi hann ekki að rista ofan af, en var mikið við að stinga (pæla) og þekja.” Ö-Blönduholt, 5

GK-323:001 *Blönduholt* bæjarhóll bústaður

“Bærinn í Blönduholti stendur utan í móaholti eða kargapýfi, sem ekki hafði nafn svo að Bjarni vissi til. Engar skýringar kann hann á nafni bæjarins, en segir að sumir hafi viljað bera það fram „Blundholt“, en menn eru þó engu nær um merkinguna”

Heimildir:Túnakort 1917; Ö-Blönduholt, 4

GK-323:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-323:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-323:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-323:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-323:006 heimild um túngarð

Heimildir:Túnakort 1917

GK-323:007 *Blönduholltskot* bæjarstæði býli

1705: “Blönduholltskot, hjáleiga, hefur hjer verið byggð, yrst í manna minni innan 40 ára, en nú í eyði legið næstu fim ár.”

Heimildir:JÁM III, 397

GK-323:008 heimild um lendingu

1705: “Heimræði má vera um vor, sumar og haust, þá fiskur er á Hvalfirði.”

Heimildir:JÁM III, 396

GK-323:009 *Naust* örnefni naust

1705: “Heimræði má vera um vor, sumar og haust, þá fiskur er á Hvalfirði.” “Skammt innan við Leynislæk, með sjónum, er lítill slakki, Naust, þar innar Naustaklettur og Naustamýrabakki. Í tíð Bjarna var varla útræði svo að heitið gæti úr Laxvogi, enda lítinn fisk að hafa inni á Hvalfirði” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:JÁM III, 396; Ö-Blönduholt, 2

GK-323:010 *Stekkholt* örnefni stekkur

“Þarna upp af, austan við Leynislæk, er Naustamýri, austan hennar Stekkholt, þar stendur nú býlið Fell.og holtið er nú grasivaxið tún. Þar austur af er Stekkjarsund (mýri), síðan Blönduholtslækur, sem á upptök ofan við Þúfu, rennur austan við Þúfu áfram norður, beygir vestur fyrir Blönduholt og ofan í sjó.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Blönduholt, 2

GK-323:011 *Kerlingahóll* heimild um leikvöll

“Stutt norðan við túnið í Blönduholti er Kerlingahóll, strýtumyndaður hóll og klappir í honum. Þar var oft leikvöllur barna.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Blönduholt, 2

GK-323:012 *Móholt* örnefni mógrafir

“Neðar og norðar í hallanum er Móholt), þar neðar Vetrarmýri, sem dregur e.t.v. nafn af því að þar var góð vetrarheit.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Blönduholt, 2

GK-323:013 heimild um kvíar

“Sunnan við túnið í Blönduholti er Stöðull, móamelur, þar var tóft. Aldrei var mjólkað þar í tíð Bjarna. Kýr voru mjólkaðar í hallanum vestan við túnið (ekkert nafn). Kýr voru mjólkaðar úti að staðaldri a.m.k. fram til 1914. Fé var haft í kvíum ofan við sama halla. Fært var frá í Blönduholti eitthvað fram yfir 1920.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Blönduholt, 3

GK-323:014 heimild um kvíar

“Sunnan við túnið í Blönduholti er Stöðull, móamelur, þar var tóft. Aldrei var mjólkað þar í tíð Bjarna. Kýr voru mjólkaðar í hallanum vestan við túnið (ekkert nafn). Kýr voru mjólkaðar úti að staðaldri a.m.k. fram til 1914. Fé var haft í kvíum ofan við sama halla. Fært var frá í Blönduholti eitthvað fram yfir 1920.” Segir í örnefnaskrá þegar Bjarni Jónsson, heimildarmaður þessarar skrár, hafði lesið hana yfir, gerði hann eftirfarandi athugasemdir: Milli nr 26 og 27: Kýr voru einungis mjólkaðar úti þegar veður var gott. Hann þorir ekki að segja um hve lengi það tíðkaðist, Síðast var fært frá í Blönduholti 1924.”

Heimildir:Ö-Blönduholt, 3, 5

GK-323:015 heimild um kvíar

“Sunnan við túnið í Blönduholti er Stöðull, móamelur, þar var tóft. Aldrei var mjólkað þar í tíð Bjarna. Kýr voru mjólkaðar í hallanum vestan við túnið (ekkert nafn). Kýr voru mjólkaðar úti að staðaldri a.m.k. fram til 1914. Fé var haft í kvíum ofan við sama halla. Fært var frá í Blönduholti eitthvað fram yfir 1920.” Segir í örnefnaskrá þegar Bjarni Jónsson, heimildarmaður þessarar skrár, hafði lesið hana yfir, gerði hann eftirfarandi athugasemdir: Milli nr 26 og 27: Kýr voru einungis mjólkaðar úti þegar veður var gott. Hann þorir ekki að segja um hve lengi það tíðkaðist, Síðast var fært frá í Blönduholti 1924.”

Heimildir:Ö-Blönduholt, 3, 5

GK-323:016 Torfholt örnefni rista

“Skammt sunnan við Stöðul [013] er Torfholt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Blönduholt, 3

GK-323:017 Grafarmýri örnefni mógrafir

“Norður úr henni rennur út í Skorá Grafarlækur. Krókurinn, þar sem keldan fellur niður í lækinn, heitir Grafarlæksbotnar, og Grafarlækskjaftur, þar sem lækurinn kemur í Skorá. Vestan við Grafarlæk, en austan við grafarhring, sem er austan við túnið í Blönduholti, heitir Grafarmýri. Inn í Grafarmýri skerast að norðanverðu tvö holt, hið eystra er Langhol, vestar Litlaholt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Blönduholt, 3

GK-323:018 Dauðsmannsbrekkur örnefni

“Norðan við þau, niðri við Skorá, er Litlihvammur. Austan við Grafarlækskjaft eru Dauðsmannsbrekkur. Sagt var að einhver hefði orðið þar úti fyrir löngu.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Blönduholt, 3

GK-323:019 Grænhólsgrafir örnefni mógrafir

“Þar upp af, austan við Grafarlæk, er Grænhólsmýri og Grænhólsgrafir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Blönduholt, 3

GK-323:020 heimild um þvottastað

Rétt fyrir ofan sjávarmál er á ánni Þvottavað. Áður fyrr var þar oft skolaður þvottur frá Laxárnesi. Þjóðvegurinn lá yfir þetta vað þar til fyrir u.þ.b. 40 árum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Blönduholt, 4

GK-323:021 Þvottavað heimild um vað

Rétt fyrir ofan sjávarmál er á ánni Þvottavað. Áður fyrr var þar oft skolaður þvottur frá Laxárnesi. Þjóðvegurinn lá yfir þetta vað þar til fyrir u.þ.b. 40 árum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Blönduholt, 4

GK-323:022 heimild um leið

Rétt fyrir ofan sjávarmál er á ánni Þvottavað. Áður fyrr var þar oft skolaður þvottur frá Laxárnesi. Þjóðvegurinn lá yfir þetta vað þar til fyrir u.þ.b. 40 árum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Blönduholt, 4

GK-323:023 *Gerði* örnefni

“Örnefni í Blönduholtstúni voru þessi þegar Bjarni man fyrst eftir: Að vestan var Túnhali. Að norðan: Klappir norðvestast, Markalág í norðri, austar Gerði, sem var innan við grjótgarð og dró af honum nafn. Garðinn hlóð faðir Bjarna úr grjóti, sem hann tók úr túninu (sjá síðar).” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Blönduholt, 4

GK-323:024 heimild

“Örnefni í Blönduholtstúni voru þessi þegar Bjarni man fyrst eftir: Að vestan var Túnhali. Að norðan: Klappir norðvestast, Markalág í norðri, austar Gerði, sem var innan við grjótgarð og dró af honum nafn. Garðinn hlóð faðir Bjarna úr grjóti, sem hann tók úr túninu (sjá síðar).” Segir í örnefnaskrá “Þegar Jón Stefánsson, faðir minn, kom að Blönduholti 1891 (að mig minnir), var allt túnið karga stórþýft, utan ein stór flöt, rúm hálf dagsláttu, sem búið var að slétta, hún var kölluð Stóraflöt [hún var í hallanum norðaustan við bæinn]. Hann sléttaði túnið allt með handverkfærum. Þegar það var búið, ræsti hann mýrarstykki neðan við túnið [mýrin var kölluð Veitan, hún var á milli túnsins og Stöðuls], og hafði lokið að slétta það líka, áður en vinnuvélar komu til sögunnar. Hann flutti frá Blönduholti 1935, þá orðinn gamall og mjög lúinn. Verst held ég grjótið hafi farið með hann, sem kom úr þúfunum. Það setti hann allt í garða utan við túnið. Seinni árin, sem hann var við sléttun, þoldi hann ekki að rista ofan af, en var mikið við að stinga (pæla) og þekja.”

Heimildir:Ö-Blönduholt, 4, 5

GK-323:025 *Smiðjutunga* örnefni smiðja

“Sunnan til í túninu hét Smiðjutunga. Þar var ekki smiðja í tíð Bjarna, enda allt sléttað tún.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Blönduholt, 4

GK-323:026 heimild um stekk

“Kot það, sem Bjarni reisti 1922, hét Hóll og stóð þar sem hétu áður Stekkir, þar voru tættur. Þetta var u.þ.b. 300 m í hásuður (hádegisátt) frá bænum í Blönduholti. Nú hefur þar allt verið jafnað við jörðu og er orðið að túni.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Blönduholt, 4-5

GK-323:027 heimild um uppsátur

1705: “Skiptuppsátur eigna menn jörðunni [Meðalfelli] í Blönduholtsslandi ...”

Heimildir:JÁM III, 408

GK-324 **Þúfa**

20 hdr 1705 “Sýslumaður lætur Þúfu aðeins vera 14, en Þúfukot 6 h, að dýrleika, og efnir A.M. það með hér greindum leigumála.” JNm, 99. 1352/1397 og um 1478 á Reynivallakirkja hrossabeit í landi jarðarinnar (DI III 70-71, DI IV, 116-117, DI VI, 178-79) Þúfukot GK-325 hjáleiga í byggð 1705. Síðar byggt Litlapúfa, eða Lindarbrekka. 1917: Tún 3 teigar að mestu slétt, garðar 1040m².

GK-324:001 *Þúfa* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1917

GK-324:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-324:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-324:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-324:005 heimild um hesthús

1917: “Túnblettur við hesthús s.v. frá bænum, um 1400 m², talinn með” Virðist vera utan túns miðað við túnakortið.

Heimildir:Túnakort 1917

GK-324:006 heimild um lendingu

1705: “Heimræði má vera vor og haust, þá fiskur gengur inn á Hvalfjörð.”

Heimildir:JÁM III, 395

GK-324:007 varða landamerki

“Þá er að rifja upp merki jarðarinnar. Móti Eyri og Eyrarkoti neðan frá Laxvogi er sá hluti af Galtargilslæk, sem heitir Arnhólslækur. Sá lækur upp í Galtargil og þá um Galtargilsbotna og upp í Skarðalág. Að sunnan uppi á fjalli ræður Skorá upp að vörðu á Skarðamel, sem er við Skarðalág.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þúfa og Þúfukot, 1

GK-324:008 Sel örnefni sel

“Enn hærra upp undir gljúfrunum er Sel. Ofar heitir Hlíðarhorn. Það er melhryggur, sem skerst þvert frá Skorárgljúfrum til norðurs í hnúk, sem heitir Miðaftanskista og var eyktamark frá Bæ.” Segir í örnefnaskrá. “Sel: Engar tóftir eru þar sjáanlegar. Þarna er grasbrekka og skjólgott.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þúfa og Þúfukot, 2; Ö-Þúfa og Þúfukot ath og viðb., 1

GK-324:009 Gerði heimild um náttuga

“Suður af bæ í Þúfu er nefnt Gerði, vestan götunnar, en neðan við hólninn er stykki af túninu, sem heitir Stertur.” Segir í örnefnaskrá. “Gerði var einhvers konar náttugi. Garðbrot var sjáanlegt umhverfis það.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þúfa og Þúfukot, 2; Ö-Þúfa og Þúfukot ath og viðb., 1

GK-324:010 Litlapúfa bæjarstæði býli

Sunnan við Gerðið var kot, nefnt Litlapúfa, en hlaut síðar nafnið Lindarbrekka. Vestur af Leynislæk er mýri, nefnd Mógrafamýri, og er efsti hluti Litlutungu, er fyrr var nefnd. Jörðin var í eigu Kjósarhrepps og var byggt þar yfir mann sem var á sveitinni, lítill baðstofa og hlöðukytra. Einnig var þar garður.

Heimildir:Ö-Þúfa og Þúfukot, 3; HJ: Ljósmyndir I, 134

GK-324:011 Mógrafamýri örnefni mógrafir

Sunnan við Gerðið var kot, nefnt Litlapúfa, en hlaut síðar nafnið Lindarbrekka. Vestur af Leynislæk er mýri, nefnd Mógrafamýri, og er efsti hluti Litlutungu, er fyrr var nefnd.

Heimildir:Ö-Þúfa og Þúfukot, 3

GK-324:012 Kvíaflatir örnefni kvíar

“Sunnan við Þúfubæ, upp með læknum, eru Kvíaflatir.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þúfa og Þúfukot ath og viðb., 3

GK-324:013 Móradý þjóðsaga draugur

“Enn munnmæli, á milli Þúfu og Þúfukots var stórt dý, sem ræst var fram kringum 1930, Móradý. Ofan í það dý missti Móri annan skinnsokkinn, á leið framan úr Kjós, þar sem Kortsætt bjó á hverjum bæ, og út að Eyri, en þar bjó og afkomandi Kortanna, og var berfættur á annarri löppinni eftir það. Er víst enn, því ekki kom skinnsokkurinn í leitirnar, þegar dýið var ræst fram.”

Heimildir:Ö-Þúfa og Þúfukot ath og viðb., 3

GK-325 Þúfukot

Hjáleiga Þúfu GK-325. 1847 “Sýslumaður lætur Þúfu aðeins vera 14, en Þúfukot 6 h, að dýrleika, og efnir A.M. það með hér greindum leigumála. 1802 segir, að á Þúfukoti hafi verið sú kvöð til forna, að hafa 12 hesta til beitar frá Reynivalla kirkju.” JJNm, 99 1917: Tún 2,4 teigar rúmlega hálf t sléttað, garðar 700m2.

GK-325:001 Þúfukot bæjarhóll bústaður

“Niður af Þúfukotsbæ taka við Skriðusporðar með læknum, en þar er uppgróin skriða, sem hlaupið hefur úr bæjargilinu. Það var trú að ekki mætti færa bæinn austur fyrir lækinn og boðaði ólán. Þeir feðgar, faðir minn og bróðir, brutu það bann, og lifðu skammt eftir það og gekk þá jörðin úr ættinni.”

Heimildir:Túnakort 1917

GK-325:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-325:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-325:004 heimild um túngarð
Gamall túngarður 1917
Heimildir:Túnakort 1917

GK-325:005 heimild um fjárhús
“Upp frá Litlabæ eru nafnlausir melar. Hóll heitir, þar sem Þúfu-fjárhúsin standa, og Hólasund er milli bæjarins og fjárhúsanna.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Þúfa og Þúfukot, 2

GK-326 Eyri (Hvalfjarðareyri)

40 hdr. 1705. 30 hdr. 1847. Hálfkirkja var á jörðinni. Landnámsjörð Svartkels, sem fyrst bjó að Kiðafelli en flutti síðar að Eyri. 1198, jarðarinnar getið í Sturlungu er getið er um Ketil Eyjólfsson og Ljót son hans er þar bjuggu. Sturlunga I, 235. Elsta heimild um kirkju á Eyri er í kirknaskrá Páls biskups frá um 1200. (DI XII, 9) Næst er kirkjunnar getið í máldaga Saurbæjarkirkju: [um 1220]: “[í Saurbæ] liggja tiundir til millum blikdals ar. oc æilifsdals ar. nema af eyri. oc vr myrdal. ef þar bua landeigendr. þa sculu þeir taka sina tiund heima oc hiona sinna allra. en ef leiglendingar bua þar eða hiabuðar menn. þa scal j saurbæ þeirra tiund gialldaz oc hiona þeirra. ef þav giora skiptingar tiund;” (DI I, 402) Síðan hefur varðveist máldagi kirkjunnar frá um 1315: “Þa er Arni biskup vigdi kirkiu a Eyri gerdi hann þa skipan a ad Eyrar kirkia skal taka tyvnd oc lýsitolla af ollum heima monnvm þar: enn jngialldur leggur til kirkiu j saurbæ xij ær” (DI II, 404). Enn er kirkjunnar getið í máldaga Saurbæjarkirkju frá um 1315: “[til Saurbæjar] liggja tijundir til millum blikdalzär oc eilyfsdalzar nema af eyri og yr mydal ef þar bua landeigenndur. skulu þeir taka heima tijund sijna oc allra hiona sinna. enn ef leiglenndijngar bua þar eða hiabudamenn þa skal j saurbæ gialldast tijunnd þeirra oc hiona þeirra. ef þau giora skiptijngar tijunnd;” (DI III, 32) Síðan er kirkjunnar getið í máldaga sem hefur verið tekinn samam einhverntíma á árunum 1491-1518: “Kirkian a Eyri aa .iiij. kugilldi. ... Jtem þridung veidar j lagxfossi j lagsaa.” (DI VII, 54) 1569: Biskup selur jörðin fyrri Kirkjuferju í Árnessýslu. Hvor jörð 30 hdr en 10 hdr í heimalandi er kirkjueign. (DI XV, 312-314) “Uppkot var þar sem Eyrarbærinn stendur nú, en Útkot þar sem Eyrarkot er í dag.” Ö-Eyri og Eyrakot ath og viðb., 2

1705 eru 4 býli á jörðinni, eitt með upprunalega nafninu, annað nefnt Þorkelskot eftir ábúandanum og síðan Efrakot (8 hdr) og Neðrakot (5 hdr) sem hvorugt er talin hjáleiga. Síðan er þar ein hjáleiga, Blómsturvellir í ábúð 1705. Hjáleigur 1847 Eyrar-Uppkot (GK-327) og Eyrar Útkot (GK-328). Heimajörðin var lögð undir Eyrar-Uppkot. HJ: Ljósmyndir I, 66. 1705: “Hætt er fyrir snjóflóðum og skriðum bæði túnnum, högum, engjum og húsum og hefur nýlega þar á skaði orðið bæði túni og engi. JÁM III, 395. 1917: Tún 2 teigar að mestu sléttað, garðar 350m², Uppkotið virðist sameinað heimajörðunni 1917.

GK-326:001 Eyri (Hvalfjarðareyri) bæjarhóll bústaður
“Uppkot var þar sem Eyrarbærinn stendur nú, en Útkot þar sem Eyrarkot er í dag.”
Heimildir:Túnakort 1917; Ö-Eyri og Eyrakot ath og viðb., 2

GK-326:002 heimild um kirkju
“Kirkjugarður er neðan Eyrarhóls. Nú er búið að slétta hann. Áður mun hafa verið bænahús á Eyri og grafreitir við það.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá
EYRI (K)
c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 9
[um 1220]: [í Saurbæ] liggja tiundir til millum blikdals ar. oc æilifsdals ar. nema af eyri. oc vr myrdal. ef þar bua landeigendr. þa sculu þeir taka sina tiund heima oc hiona sinna allra. en ef leiglendingar bua þar eða hiabuðar menn. þa scal j saurbæ þeirra tiund gialldaz oc hiona þeirra. ef þav giora skiptingar tiund; Máld DI I 402 [Saurbæjar]
[1315]: Eyre
Þa er Arni biskup vigdi kirkiu a Eyri gerdi hann þa skipan a ad Eyrar kirkia skal taka tyvnd oc lýsitolla af ollum heima monnvm þar: enn jngialldur leggur til kirkiu j saurbæ xij ær; Máld DI II 404 [gæti vel verið Árni mildi, Þá öld yngri]
[1315]: [til Saurbæjar] liggja tijundir til millum blikdalzär oc eilyfsdalzar nema af eyri og yr mydal ef þar bua landeigenndur. skulu þeir taka heima tijund sijna oc allra hiona sinna. enn ef leiglenndijngar bua þar eða

hiabudamenn þa skal j saurbæ gialldast tijunnd þeirra oc hiona þeirra. ef þau giora skiptijnngar tijunnd; Máld DI III 32 [Saurbæjar - ekki er ljóst hvort sérákvæðin um tíundina eiga við um Eyri, líklega ekki] [1491-1518]: Eyrar maldagi j Kios.

Kirkian a Eyri aa .iiij. kugilldi.

Jtem ein gaumul messuklædi sterk.

Jtem iij smakluckur.

Jtem þridung veidar j lagxfossi j lagsaa. Máld DI VII, 54 [AM 238 4to, bl. 124 (Bessastaðabók)]

17.5.1765: Bænhús á Eyri lagt niður; (PP, 113) [konungsbréf]

1705: “Hjer er hálfkirkja, og embættaði þá fólk er til sacramentis hjer heima og af næstum bæjum hjer fyrir innan, sem enn lengra eiga að sækja til Saurbæjarkirkju á Kjalarnesi, og þjónar presturinn Sr. Páll Sveinsson þessari hálfkirkju ásamt Saurbæjar og Brautarholts kirkjum.”

Heimildir:DI; JÁM III, 392; Ö-Eyri og Eyrarkot ath og viðb., 2

GK-326:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-326:004 *Blomsturvellir* bæjarstæði býli

1705: “Þriðja býli af parti lögmanssins, hjáleigan Blomsturvellir byggð í fyrstu úr stekkjastæði fyrir vii árum.” “Milli Hólmahjalla og Búðarhöfuðs eru lág sker, sem heita Flúðir. Þá er hér lítil vík inn, sem heitir Snorravík, og upp af því er gamla býlið Blómsturvellir. Þá er komið út undir Hvalfjarðareyri, sem fyrr var getið.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:JÁM III, 393; Ö-Eyri og Eyrarkot, 2

GK-326:005 *Harðbali* bæjarstæði býli

“Nú byrjum við innst í landinu, inn við Galtargilslæk, og höldum út neðan þjóðveggar með sjónum. Galtargilslækurinn er þar á merkjum eins og fyrr segir. Vestan hans upp af eyðikotinu Harðbala er allbreið samfelld grastunga, sem heitir Stóratunga” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrarkot, 1

GK-326:006 *Flóðatangi* bæjarstæði bústaður

Móti Galtargilslæknum myndar þessa tungu lækur, sem er nokkurskonar kvísl úr Galtargilslæk. og heitir Silungalækur. Á Harðbala voru fimm tómthúsbyli, sem hétu Flóðatangi, Oddsbær, Ólafsbær, Þórarinsbær og Þorsteinsbær.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrarkot, 1

GK-326:007 *Oddsbær* bæjarstæði bústaður

Móti Galtargilslæknum myndar þessa tungu lækur, sem er nokkurskonar kvísl úr Galtargilslæk. og heitir Silungalækur. Á Harðbala voru fimm tómthúsbyli, sem hétu Flóðatangi, Oddsbær, Ólafsbær, Þórarinsbær og Þorsteinsbær.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrarkot, 1

GK-326:008 *Ólafsbær* bæjarstæði bústaður

Móti Galtargilslæknum myndar þessa tungu lækur, sem er nokkurskonar kvísl úr Galtargilslæk. og heitir Silungalækur. Á Harðbala voru fimm tómthúsbyli, sem hétu Flóðatangi, Oddsbær, Ólafsbær, Þórarinsbær og Þorsteinsbær.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrarkot, 1

GK-326:009 *Þórarinsbær* bæjarstæði bústaður

Móti Galtargilslæknum myndar þessa tungu lækur, sem er nokkurskonar kvísl úr Galtargilslæk. og heitir Silungalækur. Á Harðbala voru fimm tómthúsbyli, sem hétu Flóðatangi, Oddsbær, Ólafsbær, Þórarinsbær og Þorsteinsbær.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrarkot, 1

GK-326:010 *Þorsteinsbær* bæjarstæði bústaður

Móti Galtargilslæknum myndar þessa tungu lækur, sem er nokkurskonar kvísl úr Galtargilslæk. og heitir Silungalækur. Á Harðbala voru fimm tómthúsbyli, sem hétu Flóðatangi, Oddsbær, Ólafsbær, Þórarinsbær og Þorsteinsbær.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrarkot, 1

GK-326:011 *Borgarhólar* örnefni

Út með sjónum heitir Djúpagróf. Utan við hana eru kletthólar með nokkru millibili, sem heita Borgarhólar og eru aðgreindir sem Neðri-Borgarhóll og Efri-Borgarhóll. Upp af Borgarhólunum er sá þriðji í sömu röð. Hann heitir Stekkjarhóll og er ofan vegar.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:012 *Stekkarhóll* örnefni stekkur

Út með sjónum heitir Djúpagróf. Utan við hana eru kletthólar með nokkru millibili, sem heita Borgarhólar og eru aðgreindir sem Neðri-Borgarhóll og Efri-Borgarhóll. Upp af Borgarhólunum er sá þriðji í sömu röð. Hann heitir Stekkjarhóll og er ofan vegar.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:013 *Grafarmýri* örnefni mógrafir

Utan við Borgarhólana tekur við allmikil mýri, sem heitir Grafarmýri (Útkot og Eyri hafa jafnan rétt til hennar). Efst í henni er stór melur, nokkuð áberandi, sem heitir Torfamelur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:014 *Torfamelur* örnefni rista

Utan við Borgarhólana tekur við allmikil mýri, sem heitir Grafarmýri (Útkot og Eyri hafa jafnan rétt til hennar). Efst í henni er stór melur, nokkuð áberandi, sem heitir Torfamelur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:015 *Búðarhöfuð* örnefni sjóbúð

Sker eru þrjú fram af Grafarmýrinni. Það austasta hefur verið nefnt, þ.e. Selskerið. Næst er Búðarhöfuð og fellur fyrir það um flóð. Milli Búðarhöfuðs og Hólmahjalla er Brandslækur. Upp af Búðarhöfði eru Miðbúðir sem tilheyra Grafarmýri. Við Miðbúðir var lendingarstaður, e.t.v. sjóbúðir. Niður af Eyrarveitunni heitir Undirlendi, og þar framundan er Hólmahjalli. Þar er einnig sker sem fellur yfir um flóð. Þar eru tóftir eftir fjárbyrgi. Þar getur flætt fé. Þá er komið neðan vegar út að Eyrarkoti.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:016 *Miðbúðir* örnefni sjóbúð

Sker eru þrjú fram af Grafarmýrinni. Það austasta hefur verið nefnt, þ.e. Selskerið. Næst er Búðarhöfuð og fellur fyrir það um flóð. Milli Búðarhöfuðs og Hólmahjalla er Brandslækur. Upp af Búðarhöfði eru Miðbúðir sem tilheyra Grafarmýri. Við Miðbúðir var lendingarstaður, e.t.v. sjóbúðir. Niður af Eyrarveitunni heitir Undirlendi, og þar framundan er Hólmahjalli. Þar er einnig sker sem fellur yfir um flóð. Þar eru tóftir eftir fjárbyrgi. Þar getur flætt fé. Þá er komið neðan vegar út að Eyrarkoti.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:017 heimild um lendingu

Sker eru þrjú fram af Grafarmýrinni. Það austasta hefur verið nefnt, þ.e. Selskerið. Næst er Búðarhöfuð og fellur fyrir það um flóð. Milli Búðarhöfuðs og Hólmahjalla er Brandslækur. Upp af Búðarhöfði eru Miðbúðir sem tilheyra Grafarmýri. Við Miðbúðir var lendingarstaður, e.t.v. sjóbúðir. Niður af Eyrarveitunni heitir Undirlendi, og þar framundan er Hólmahjalli. Þar er einnig sker sem fellur yfir um flóð. Þar eru tóftir eftir fjárbyrgi. Þar getur flætt fé. Þá er komið neðan vegar út að Eyrarkoti.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:018 heimild um fjárskýli

Sker eru þrjú fram af Grafarmýrinni. Það austasta hefur verið nefnt, þ.e. Selskerið. Næst er Búðarhöfuð og fellur fyrir það um flóð. Milli Búðarhöfuðs og Hólmahjalla er Brandslækur. Upp af Búðarhöfði eru Miðbúðir sem tilheyra Grafarmýri. Við Miðbúðir var lendingarstaður, e.t.v. sjóbúðir. Niður af Eyrarveitunni heitir Undirlendi, og þar framundan er Hólmahjalli. Þar er einnig sker sem fellur yfir um flóð. Þar eru tóftir eftir fjárbyrgi. Þar getur flætt fé. Þá er komið neðan vegar út að Eyrarkoti.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:019 *Naust* örnefni naust

“Neðan við Eyrarútkot niður við sjó er standberg sem heitir Bolaklettur. Við þá er mikið aðdýpi, og austan þeirra eru Naust og Nausthóll fyrir austan þau, en blindsker nokkuð fram undan Bolaklettum heita einnig Bolaklettur, steinar sem koma aðeins upp í stærstu fjörum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:020 *Hestapingshóll* örnefni þingstaður

“Þá er komið út undir Hvalfjarðareyri, sem fyrr var getið. Hún gengur eins og þríhyrna út í sjóinn. Um flóð gengur sjór yfir talsvert af henni, og þar sem fellur inn og út að austan á eyrinni eru nefndir Ósar. Austarlega upp af Osunum niður við þá er einstakur höll, sem heitir Hestabingshöll. Bendir þetta örnefni á, að þarna á eyrinni hafi verið höfð hestaöt til forna.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 2

GK-326:021 heimild um sel

“Upp af Borgarhólum og Stekkjarhól eru einhversstaðar Seltættur. Þær ættu helzt að vera nærri Stórutungu.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot, 3

GK-326:022 *Fornaborg* örnefni

“Mörkin milli Eyrar og Útskálahamars eru um Hamarendapúfu í Fornuborg og þaðan upp úr.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot ath og viðb., 1

GK-326:023 heimild um hrútakofa

“Vestast í Upptúni var lægð, sem nefnd var Draugalág. Þar var áður hrútakofi. Aldrei sagðist Ólöf hafa heyrt að reimt væri í Draugalág.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot ath og viðb., 1

GK-326:024 *Draugalág* örnefni draugur

“Vestast í Upptúni var lægð, sem nefnd var Draugalág. Þar var áður hrútakofi. Aldrei sagðist Ólöf hafa heyrt að reimt væri í Draugalág.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyri og Eyrakot ath og viðb., 1

GK-327 Eyrar-Uppkot (Efrakot)

1705 eru 4 býli á jörðinni, Efra kot er talið býli ekki hjáleiga dýrleiki 8 hdr Hjáleiga Hvalfjarðareyrar (GK-326) 1847. “Uppkot var þar sem Eyrarbærinn stendur nú, en Útkot þar sem Eyrarkot er í dag.” Ö-Eyri og Eyrakot ath og viðb., 2. 1917: Tún 4 teigar, garðar 720m², virðist sameingað heimajörðunni 1917.

GK-327:001 *Eyrar-Uppkot (Efrakot)* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1917

GK-327:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-327:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-327:004 heimild

Súrheysgryfja

Heimildir:Túnakort 1917

GK-327:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-327:006 heimild um rétt

Heimildir:Túnakort 1917

GK-328 Eyrar Útkot (Neðrakot)

1705 eru 4 býli í byggð á Eyri, Neðrakot (5 hdr) eitt af þeim ekki talið hjáleiga. Hjáleiga Hvalfjarðareyrar (GK-326) 1847. “Uppkot var þar sem Eyrarbærinn stendur nú, en Útkot þar sem Eyrarkot er í dag.” Ö-Eyri og Eyrakot ath og viðb., 2. 1917: Tún 2 teigar meira en 1/2 sléttað, garðar 760m².

GK-328:001 *Eyrar Útkot (Neðrakot)* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1917

GK-328:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-328:003 *Hesthústún* örnefni hesthús
“Í Eyrarkotstúni er Hesthústún fyrir neðan veg og Dúkar fyrir ofan veg.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Eyri og Eyrarkot, 3

GK-329 Útskálahamar

16 hdr 1705. 1917: Tún 4,8 teigar, að mestu sléttað, garðar 580m2.

GK-329:001 *Útskálahamar* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1917

GK-329:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-329:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-329:004 heimild
Heimildir:Túnakort 1917

GK-329:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-329:006 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-329:007 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-329:008 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-329:009 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-329:010 heimild um túngarð
Heimildir:Túnakort 1917

GK-329:011 heimild um lendingu
1705: “Heimræði má hjer valla kalla, því uppsátur er ekkert nema lítt nýtandi um hásumar í blóðviðrum.”
Heimildir:JÁM III, 391

GK-329:012 heimild um uppsátur
Heimildir:JÁM III, 391

GK-329:013 *Siglingavarða* varða samgöngubót
Þar uppaf neðan túns er stórt og mikið mýrarflæmi, sem heitir Kringlumýri. Varða var aðeins vestar en beint niður af bæ sem hét Siglingavarða. Var hún notuð sem mið inn fjörðinn.” Segir í örnefnaskrá. “Siglingavarða (5) er orðin lágkúruleg nú.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Útskálahamar, 1; Ö-Útskálahamar ath og viðb., SS, 1

GK-329:014 *Markavarða* varða

“Svo höldum við heim hliðina. Hún skiptist hér í Neðrihlíð og Efrihlíð, það sem skiptir henni, er stallur í miðju, og í efstu brún heitir Nónskarð, sem er uppaf hliðinni. Austar er svo Dagmálahnúkur á brún, og rétt austar heitir Markavarða, sem er þar sem lengst sést.” Segir í örnefnaskrá. “Markavarða er nú orðin lág; þar sést lengst í austur eða suðaustur.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Útskálahamar, 1; Ö-Útskálahamar ath og viðb., SS, 1

GK-329:015 *Módalur* örnefni mógrafir

Austast á merkjum er klettur í Neðribrúnum, sem heitir Votiklettur og var alltaf blautur. Dalur er þar um merkin, sem heitir Módalur. Neðan við Módal og Votaklett er mýri, sem heitir Grafarmýri.” Segir í örnefnaskrá. “Módalur er á merkjum móti Eyrarkoti. Þar hafði áður fyrr verið tekinn mór.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Útskálahamar, 1; Ö-Útskálahamar ath og viðb., SS, 1

GK-329:016 *Fornaborg* heimild um fjárskýli

“Austast á merkjum er klettur í Neðribrúnum, sem heitir Votiklettur og var alltaf blautur. Dalur er þar um merkin, sem heitir Módalur. Neðan við Módal og Votaklett er mýri, sem heitir Grafarmýri. Þá taka við svonefndar Grænulágar og þá Fornaborg ofan við nýja veginn, þar var eitt sinn fjárborg.” Segir í örnefnaskrá “Fornaborg var við gamla veginn, og var þar oft áð. Sáust þar rústir eftir einhverjar byggingar.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Útskálahamar, 1; Ö-Útskálahamar ath og viðb., SS, 1

GK-329:017 *Gerði* heimild

“Austast á merkjum er klettur í Neðribrúnum, sem heitir Votiklettur og var alltaf blautur. Dalur er þar um merkin, sem heitir Módalur. Neðan við Módal og Votaklett er mýri, sem heitir Grafarmýri. Þá taka við svonefndar Grænulágar og þá Fornaborg ofan við nýja veginn, þar var eitt sinn fjárborg. Þá förum við í áttina heim, og er þar allmikill rústarhaugur og tún með. Það heitir Gerði. Rétt ofar, ofan vegar, var önnur Borg.” Segir í örnefnaskrá “Gerði er í norðausturátt frá bæ. Þar hefur verið garður, sem fé hefur verið geymt í. Einnig eru þar rústir eftir hús.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Útskálahamar, 1-2; Ö-Útskálahamar ath og viðb., SS, 1

GK-329:018 heimild um fjárskýli

“Austast á merkjum er klettur í Neðribrúnum, sem heitir Votiklettur og var alltaf blautur. Dalur er þar um merkin, sem heitir Módalur. Neðan við Módal og Votaklett er mýri, sem heitir Grafarmýri. Þá taka við svonefndar Grænulágar og þá Fornaborg ofan við nýja veginn, þar var eitt sinn fjárborg. Þá förum við í áttina heim, og er þar allmikill rústarhaugur og tún með. Það heitir Gerði. Rétt ofar, ofan vegar, var önnur Borg.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Útskálahamar, 1-2

GK-329:019 heimild um lambhús

“Þá er að halda heim í tún. Austast og efst í túni eru tveir lækir, sem nefndir eru Bæjarlækir. Annar þeirra kemur fyrst ofan úr Stóra-Mýrdal, rennur svo um Litla-Mýrdal og niður í tún. Hinn er vestar úr hliðinni. Sameinast þeir niður í túni, en stykkið, sem þeir afmarka, er nefnt Hjálmur. Rétt vestar heitir Lambhústún. Neðan þess er Tunga, sem myndast af einum læknum enn, sem rennur um túnið og í Bæjarlæk. Þessi lækur heitir Lambhúslækur en þar var lömbunum vatnað.” Segir í örnefnaskrá Í athugasemdum Guðmundar B. Kristmundssonar við örnefnaskrá segir að þarna hafi verið lambhús.

Heimildir:Ö-Útskálahamar, 2; Ö-Útskálahamar ath og viðb. GBK, 1

GK-329:020 heimild um rétt

“Neðst í túni er svonefndur Hali. Rétt austar neðst í túni er Hulduhóll, klettahóll. Þar var fjárrétt. Í Hulduhól bjó huldufólkið og býr auðvitað enn” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Útskálahamar, 2

GK-329:021 *Hulduhóll* þjóðsaga huldufólksbústaður

“Neðst í túni er svonefndur Hali. Rétt austar neðst í túni er Hulduhóll, klettahóll. Þar var fjárrétt. Í Hulduhól bjó huldufólkið og býr auðvitað enn” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Útskálahamar, 2

GK-329:022 *Halldórutóft* heimild

“Austast er svo tóft, sem heitir Halldórutóft og dregur nafn af Halldóru Gestsdóttur, er þar var um aldamótin.”

Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Útskálahamar, 2

GK-329:023 heimild um brunn

“Brunnhús voru á Bæjarlæk. Veturinn 1918 þraut Bæjarlæk, en í Austurlæk var nægilegt vatn, því að í honum var kaldavermsl.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Útskálahamar ath og viðb. GBK, 1

GK-329:024 vegur leið

“Fornaborg [016] var við gamla veginn, og var þar oft áð. Sáust þar rústir eftir einhverjar byggingar.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Útskálahamar ath og viðb., SS, 1

GK-330 Kiðafell

16 hdr 1705. Býlið Ós í landi jarðarinnar, byggt um 1856. Landnámsjörð Svartkels sem settist þar að fyrst en flutti síðar að Eyri. 1917: Tún 4,9 teigar, að mestu sléttað (á síðustu 15 árum), garðar 700m².

GK-330:001 *Kiðafell* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1917

GK-330:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-330:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-330:004 heimild um útihús

Gamalt garðbort liggur til S úr húsinu.

Heimildir:Túnakort 1917

GK-330:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-330:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-330:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-330:008 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-330:009 heimild um túngarð

Heimildir:Túnakort 1917

GK-330:010 varða landamerki

“Vala heitir stutt klettabelti vestan í Eyrarfjalli. Merkin móti Morastöðum liggja úr henni beint í vörðubrot á melhrygg, sem er austanvert við svonefnda Löngulág, er síðar getur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 1

GK-330:011 *Grafarmýri* örnefni mógrafir

“Úr vörðubrotinu[010] liggur línan beint í skurð neðst í Grafarmýri, niður við Kiðafellsá.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 1

GK-330:012 heimild um rétt

“Neðanvert við Völu [sjá 010] er gömul lambarétt, sem nú er mikið fallin. Þar voru lömbin geymd, áður en þau voru rekin upp í Stardali.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 1

GK-330:013 *Seljadalur* örnefni sel

“Fossá ræður merkjum móti Útskálahamri, frá því hún kemur upp í Stardölum, og rennur um Fossárgljúfur til sjávar. Rétt fyrir neðan Stardali rennur hún um smádal, sem heitir Seljadalur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 1-2

GK-330:014 *Kvíahvammur* örnefni kvíar

“Beint suður af bænum, niður við Kiðafellsá, er hvammur, sem heitir Kvíahvammur, og úr þeim hvammi er vað á ánni, sem heitir Gamlavað.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 2

GK-330:015 *Gamlavað* heimild um vað

“Beint suður af bænum, niður við Kiðafellsá, er hvammur, sem heitir Kvíahvammur, og úr þeim hvammi er vað á ánni, sem heitir Gamlavað.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 2

GK-330:016 *Stekkjarhvammur* örnefni stekkur

“Ef farið er neðan við melana með ánni, er Fosshvammur næstur neðan við brúna og þá Stekkjarhvammur. (S. Þ. þekkir ekki).” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 2

GK-330:017 *Gamlistekkur* heimild um stekk

“Næst fyrir innan er Móhvammur og síðan Gamlistekkur, einnig nefndur Bollastekkur, nokkuð langt fyrir innan.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 3

GK-330:018 *Ós* bæjarstæði býli

“Eiríkshólsgrofir eru fyrir neðan Eiríkshól; en vegurinn liggur yfir hólninn. Næst er býlið Ós, sem byggt var fyrst um 1856. Kringum það er Óstún.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 3

GK-330:019 *Hrútaástigur* heimild um leið

“Hrútaástigur liggur þar sem fjallið snarlækkar og hægt er að sleppa við klettana. Hrútaástigshæð er fyrir neðan fjallið rétt innan við Hrafnastand.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 3

GK-330:020 heimild um rétt

Norðan við Kiðafell eru tveir ásar, sem heita Litlås og Stórás. Norðaustan við þá heita Ásbrekkur (S. Þ. þekkir ekki). Undir Stórás er fjárrétt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 4

GK-330:021 *Brunnbrekkur* örnefni brunnur

“Brunnbrekkur eru í landsuður (suðaustur) frá bænum. Gata er beint í austur frá bæ, sem nefnd er Morastaðagata.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 4

GK-330:022 *Morastaðagata* heimild um leið

“Brunnbrekkur eru í landsuður (suðaustur) frá bænum. Gata er beint í austur frá bæ, sem nefnd er Morastaðagata.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 4

GK-330:023 heimild um fjárhús

“Túnið: Austan við Morastaðagötu er Harðhaus (S. Þ. þekkir ekki), en Húski var hóll vestur af syðstu sumarbústöðunum, en nú sléttaður út. Í hólnum var áður hús, líklega sauðahús.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 4

GK-330:024 heimild um traðir

“Norðan við tröðina heim hét Lambhústún. Þar norður af voru Fjárhúsflatir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 4

GK-330:025 *Lambhústún* örnefni lambhús

“Norðan við tröðina heim hét Lambhústún. Þar norður af voru Fjárhúsflatir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 4

GK-330:026 *Fjárhúsflatir* örnefni fjárhús

“Norðan við tröðina heim hét Lambhústún. Þar norður af voru Fjárhúsflatir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell SS, 4

GK-330:027 *Móhvammur* örnefni mógrafir

“Blautihvammur fyrir innan (norðan) Kattarhrygg, svo kemur Móhvammur, svo Gamlistekkur og niður undan honum mýri, sem heitir Kópamýri. Þar fyrir innan Kerbarð, svo Eiríkshólsgrafir ...” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell, 1

GK-330:028 *Eiríkshólsgrafir* örnefni mógrafir

“Blautihvammur fyrir innan (norðan) Kattarhrygg, svo kemur Móhvammur, svo Gamlistekkur og niður undan honum mýri, sem heitir Kópamýri. Þar fyrir innan Kerbarð, svo Eiríkshólsgrafir ...” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Kiðafell, 1

GK-331 Morastaðir

16 hdr 1705, konungseign. 1705: “Landþröng er mikil. Skriður spilla úthögum. Hætt er peningi fyrir fornum torfgröfum.” JÁM III, 389-390. 1917: Tún 3,2 teigar, að mestu slétt, garðar 600m².

GK-331:001 *Morastaðir* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1917

GK-331:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-331:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-331:004 heimild um útihús

Utan túns.

Heimildir:Túnakort 1917

GK-331:005 *Neðri-Stekkir* örnefni stekkur

“Neðri-Stekkir og Efri-Stekkir eru fyrir ofan og austan Stekkjarmýri. Austur frá þeim eru Stekkjarhæðir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Morastaðir, 1

GK-331:006 *Efri-Stekkir* örnefni stekkur

“Neðri-Stekkir og Efri-Stekkir eru fyrir ofan og austan Stekkjarmýri. Austur frá þeim eru Stekkjarhæðir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Morastaðir, 1

GK-331:007 *Stekkjars* örnefni stekkur

“Efstur beint fyrir ofan túnið er þá Háíás, austan hans er mýrarsund sem heitir Ásasund. Austan og neðan við Ásasund er Sléttiás. Austur af honum er Stekkjars en neðar við Stekkjars er Stóriás og austur af honum er Móás, beint austur af honum eru mógrafir.” “Stekkur var á Stórás, og annar Stekkur var undir Stekkjars.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Morastaðir, 2, 3

GK-331:008 heimild um mógrafir

“Efstur beint fyrir ofan túnið er þá Háíás, austan hans er mýrarsund sem heitir Ásasund. Austan og neðan við Ásasund er Sléttiás. Austur af honum er Stekkjars en neðar við Stekkjars er Stóriás og austur af honum er Móás, beint austur af honum eru mógrafir.” Segir í örnefnaskrá. “Mógrafir voru austan megin við Móás. Milli

Móáss og mógrafanna er Móholt. Þangað var mór fluttur til þerris.” Segir í viðbótum við örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Morastaðir, 2; Ö-Morastaðir viðb., 1

GK-331:009 heimild um leið

“Og neðstur er Ferðamannaás. Undir Ferðamannaás lá gamli vegurinn.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Morastaðir, 2

GK-331:010 *Hústóft* heimild

“Milli Móáss og Ferðamannaás var rúst í móa nefnd Hústóft. Hún var notuð um 1850. Þar kom upp fjárkláði, og var hætt að nota hana. Uppi á Ferðamannaás var gömul fjárborg.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Morastaðir, 2

GK-331:011 heimild um fjárskýli

“Milli Móáss og Ferðamannaás var rúst í móa nefnd Hústóft. Hún var notuð um 1850. Þar kom upp fjárkláði, og var hætt að nota hana. Uppi á Ferðamannaás var gömul fjárborg.” Segir í örnefnaskrá. “Fjárborg var fyrir ofan Ferðamannaás. Kringlóttur hóll, topphlaðinn. Lét Gunnar ryðja henni um. Ekki sáust nein merki þess, að sauðfé hafi verið haft þar.” Segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Morastaðir, 2; Ö-Morastaðir viðb., 1

GK-331:012 *Helluvað* heimild um vað

“Mýri sem liggur fyrir vestan ásana, heim að túni, heitir Heimamýri, en niður við ána undan bænum er eyri sem gengur út í ána og heitir hún Helluvaðseyri og vestan við hana er Helluvaðsfoss. Og fyrir neðan fossinn er Helluvað.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Morastaðir, 2

GK-331:013 heimild um stekk

“Fyrir austan ásana er svo Stekkur og Stekkjarenni og þaðan austur að mörkum er mýri sem heitir Austurmýri). Stekkjarenni er ofarlega.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Morastaðir, 3

GK-331:014 *Torfhæð* örnefni rista

“Upp undan mógröfunum [008], sem fyrr voru nefndar í mýrinni, er allmikil hæð sem heitir Torfhæð.” Segir í örnefnaskrá. “1883 féll mikil skriða ofan úr Langaklettabelti og fór alveg niður að mógröfum. Þar hafði verið góð reiðingsrista. Fór hún öll undir skriðuna.” Segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Morastaðir, 3; Ö-Morastaðir viðb., 1

GK-331:015 heimild um mógrafir

“Neðan og austan á Austurmýri eru mógrafir og fyrir neðan þær er Grafasund. Þá er þar rétt austar Markagilið sem fyrr var nefnt, sem hér er nokkuð djúpt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Morastaðir, 3

GK-331:016 *Hesthúsballi* örnefni hesthús

“Efst á túni var nefnt Hesthúsballi, og Harðhaus var þúfnabrún beint upp af bæ, er náði þvert yfir túnið.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Morastaðir, 3

GK-331:017 *Sel* örnefni sel

“Fjallið hér upp af heitir Morastaðafjall. Og þegar gengið er hér upp yfir Öxlina komum við að Fossá, sem þar er eftir dal, sem heitir Stardalur. Uppi í Fossargljúfrum hét Sel.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Morastaðir, 3

GK-331:018 heimild um stekk

“Efstur beint fyrir ofan túnið er þá Háíás, austan hans er mýrarsund sem heitir Ásasund. Austan og neðan við Ásasund er Sléttiás. Austur af honum er Stekkjarás en neðar við Stekkjarás er Stóriás og austur af honum er Móás, beint austur af honum eru mógrafir.” “Stekkur var á Stórás, og annar Stekkur var undir Stekkjarás [007].” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Morastaðir, 2, 3

GK-332 Mýdalur

40 hdr 1705, þá öll jörðin en henni var skipt í fjögur býli, þrír aðgreidir bæjir sem standa þó allir saman og heita allir Mýdalur. Fjórða býlið stendur á túninu og er nefnt Miðdalskot. Einnig eyðihjáleiga sem ekki er vitað hvar var. JÁM III, 385-389. Kirkjunnar í Mýdal er fyrst getið í máldaga Saurbæjarkirkju frá um 1220: “[í Saurbæ] liggja tiundir til millum blikdals ar. oc æilifsdals ar. nema af eyri. oc vr myrdal. ef þar bua landeigendr. þa sculu þeir taka sina tiund heima oc hiona sinna allra. en ef leiglendingar bua þar eða hiabuðar menn. þa scal j saurbæ þeirra tiund gialldaz oc hiona þeirra. ef þav giora skiptingar tiund;” (DI I 402) Varðveist hefur máldagi kirkjunnar frá því um haustið 1269: “Mariu kirkia j mydal a .x. hundrard j lande og ku eina.” (DI II, 64) Kirkjunnar er enn getið í máldaga Saurbæjarkirkju frá um 1315: “[til Saurbæjar] liggja tijundir til millum blikdalzär oc eilyfsdalzar nema af eyri og yr mydal ef þar bua landeigenndur. skulu þeir taka heima tijund sijna oc allra hiona sinna. enn ef leiglenndijngar bua þar eda hiabudamenn þa skal j saurbæ gialldast tijunnd þeirra oc hiona þeirra. ef þau giora skiptijngar tijunnd” (DI III 32) Í máldaga kirkjunnar frá um 1367 segir að kirkjan eigi: “xc j lande og viij ær.” (DI III, 219) Í máldaga Saurbæjarkirkju frá um 1379 segir: “[til Saurbæjar] liggur tijund til millum blikdalzär og dalzär nema af eyri og mydal ...” (DI III, 342) 1397: Kirkjan nefnd í máldaga Saurbæjarkirkju (DI IV, 114-115) 1397: “a xc j landi þar skal syngia annan hvern dag helgann oc hinn fiorda hvern ottusong. xvij aurar skulu lvkast j tijdaoffur og skal heima takst tiund Heimamanna.lysa skal fyrer loghelga messudaga svo Mariumesso vns lydur.” (DI IV 115) 1468: Landamerkjabréf milli Eilífisdals og Mýdals. DI V, 516. [1491-1518]: Mydals kirkiu maldagi. Mariu kirkia j Mydal aa .x.c j heimalandi og viij ær en Jon Palsson lagdi til suo .iiij. kugilldi voru.” (DI VII, 54) Jörðin átti uppsátursítak í landi Mela nálægt Kiðafellsárós. Konungur átti 6 hdr af jörðinni. 36 hdr. 1847. “Mýrdalskot er fyrst nefnt 1802, en áður hlýtur það að vera talið með undir höfuðjörðunni, sem með Mýrdals parti var talin 40 h. öll (A.M.) og parturinn þarí útaf fyrir sig 6 h., með 36 al. 1sk. 1 kúg. ... Annars segir þar, að eyðijörðin “Efri-Mýdalur” sé yrkt bæði frá Mýdal og Mýdalskoti.” JNm, 100 Jörðin heitir nú Miðdalur. Mýdalskot (GK-333) hjáleiga, hér lögð undir Efri-Mýdalur ath hvort það er sama og Mýdalspartur. HÞ telur Mýdalsnafnið réttast: HÞ:”Rannsókn og leiðrjettingar á nokkrum bæjanöfnum á Íslandi” Árbók 1923, 34

1705: “Tún, engjar og hagar eru sífeldum skriðum undir orpnar, sem árlega spilla, og er jafnan fyrir því hætt, jafnvel heygörðum og fjórum þeirra Sölmundar og Guðlaugs. ... Engjar eru annars litlar mjög, snöggvar og grýttar. Landþröng er mikil. Hætt er fyrir snjóflóðum og foruðum.” JÁM III, 388. 1917: Tún 3,3 teigar, garðar 550m². Mestallt tún á Miðdal er slétt og meirihlutinn í kotinu.

GK-332:001 *Mýdalur* bæjarhóll bústaður

GK-332:002 heimild um hálfkirkja

1705: “Hjer hefur áður hálfkirkja verið, og er hún aflögð fyrir löngu, so sjötigir menn minnst valla að húsið var uppi, og þó voru tíðir löngu fyr aflagðar.”

MÝ(R)DALUR Á KJALARNESI (K) - Maríu (SAURBÆJARÞING) - HÁLFKIRKJA

[um 1220]: [í Saurbæ] liggja tiundir til millum blikdals ar. oc æilifsdals ar. nema af eyri. oc vr myrdal. ef þar bua landeigendr. þa sculu þeir taka sina tiund heima oc hiona sinna allra. en ef leiglendingar bua þar eða hiabuðar menn. þa scal j saurbæ þeirra tiund gialldaz oc hiona þeirra. ef þav giora skiptingar tiund; Máld DI I 402 [Saurbæjar]

[haustið 1269]: Mariu kirkia j mydal a .x. hundrard j lande og ku eina.

þar skal syngia annan hvern dag loghelgan. ok enn fiorda hvern ottv song
og kavpa .xviij. avrum ad presti ur savrbæ
og skal heima týund allra heima manna

Lysa skal fyrer loghelga daga fra mariv messv. vnz lidr paska vikv; Máld DI II 64

[1315]: [til Saurbæjar] liggja tijundir til millum blikdalzär oc eilyfsdalzar nema af eyri og yr mydal ef þar bua landeigenndur. skulu þeir taka heima tijund sijna oc allra hiona sinna. enn ef leiglenndijngar bua þar eda hiabudamenn þa skal j saurbæ gialldast tijunnd þeirra oc hiona þeirra. ef þau giora skiptijngar tijunnd; Máld DI III 32 [Saurbæjar]

[1367]: xlvi. Mariukirkia j Mydal a xc j lande og viij ær.

les Vilchinsbok. vtann hier stendur suo.

skal lukast atian aurar j tijdaoffur preste j Saurbæ. annad ber saman; Hítardalsbók DI III 219

[1379]: [til Saurbæjar] liggur tijund til millum blikdalzär og dalzär nema af eyri og mydal ef þar bua landeigendur. þa skulu þeir taka sina tijund heima og allra hiona sinna; Máld DI III 342, Máld DI IX 17 [Saurbæjar]

1397: [sbr [1379]]; Máld DI IV 114-115 [Saurbæjar]

1397: a xc j landi

þar skal syngia annan hvern dag helgann oc hinn fiorda hvern ottusong.

xvij aurar skulu lvkast j tijdaoffur og skal heima takst tiund Heimamanna.

lysa skal fyrer loghelga messudaga svo Mariumesso vns lydur; Máld DI IV 115
[1491-1518]: Mydals kirkju maldagi.
Mariu kirkia j Mydal aa .x.c j heimalandi og viij ær en Jon Palsson lagdi til suo .iiij. kugilldi voru.
þar skal syngia annan huern dag helgan og hinn fiorda huern ottusaung.
xviij avrar skulu lukast j tidaoffur og skal heima tkast tiund heimamanna.
lysa skal fyrir laughelga messudaga. Máld DI VII, 54 [AM 238 4to, bl. 133 (Bessastaðabók)]
{1598: hálfkirkja; AM 263 fol. bl. 63, 64}
Heimildir:JÁM III, 389

GK-332:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-332:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-332:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-332:006 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-332:007 heimild um útihús
Tóft 1917.
Heimildir:Túnakort 1917

GK-332:008 heimild um túngarð
Túngarður að NV.
Heimildir:Túnakort 1917

GK-332:009 *Efri-Mýdalur* bæjarstæði býli
JJ: “Annars segir þar, að eyðijörðin “Efri-Mýdalur” sé yrkt bæði frá Mýdal og Mýdalskoti.”
Heimildir:JJnm, 100

GK-332:010 heimild um heygarð
1705: “Tún, engjar og hagar eru sífeldum skriðum undir orpnar, sem árlega spilla, og er jafnan fyrir því hætt, jafnvel heygörðum og fjórum þeirra Sölmundar og Guðlaugs. ... Engjar eru annars litlar mjög, snöggvar og grýttar. Landþröng er mikil. Hætt er fyrir snjóflóðum og foruðum.”
Heimildir:JÁM III, 388

GK-332:011 heimild um fjós
1705: “Tún, engjar og hagar eru sífeldum skriðum undir orpnar, semárlega spilla, og er jafnan fyrir ví hætt, jafnvel heygörðum og fjórum þeirra Sölmundar og Guðlaugs. ... Engjar eru annars litlar mjög, snöggvar og grýttar. Landþröng er mikil. Hætt er fyrir snjóflóðum og foruðum.”
Heimildir:JÁM III, 388

GK-332:012 bæjarstæði býli
1705: “Hjáleiga hefur af þessari jörðu bygð verið til forna, eyðilögð fyrir allra þeirra manna minni, sem nú eru á lífi. Vita menn ekki hvað þar hafi afgjald verið, og ekki hvað hjáleigan hefur fódrað. Nú eru í hjáleigustæðinu stekkir tveir af hálfri jörðunni ...”
Heimildir:JÁM III, 389

GK-332:013 *Festarhryggur* örnefni
“Þessi á [Skorá] ræður niður austur um Sandfell og Múla. Þá tekur við Festarhryggur, sem er klettahryggur, er liggur niður hlíðina, þá þvert yfir dalinn og beint í hrygg, sem heitir Innri-Sandhryggur.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Miðdalur, 2

GK-332:014 *Laufastekkur* heimild um stekk
“Uppaf mýrinni[Markmýri] eru klettur, en austur af henni er allmikið svæði, sem heitir Laufastekkur. En neðar með ánni, neðan við mýrina, heitir Laugastekkseyri. Í Laufastekknunum utarlega er gömul rétt.” Segir í örnefnaskrá

fráfærum í M var hætt um 1930.

Heimildir:Ö-Miðdalur, 2; HJ: Ljósmyndir I, 94

GK-332:015 *Lambhúshjalli* örnefni lambhús

“Austur af Miðhjalla í miðjum hlíðum er hjalli, sem heitir Lambhúsahjalli.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Miðdalur, 2

GK-332:016 *Fjárhúsbörð* örnefni fjárhús

“Neðar og heldur utar [en 015] eru Fjárhúsbörð.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Miðdalur, 2

GK-332:017 *Fjóshamar* örnefni fjós

“Klettur austar og oafn við Lambhúshjalla heitir Fjóshamar.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Miðdalur, 2

GK-332:018 *Húsadalur* örnefni

“Ofan og austan við Fjóshamar og Kattartorfur er Húsadalur eða Húsadalur, sem eru beggja vegna við stóra gilið, sem er utan (vestan) við túnið. Þetta gil heitir Bæjargil ...” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Miðdalur, 2-3

GK-332:019 *Kirkjuhamar* örnefni

“Austur af Bæjargili upp og austur af bæ eru tvier klettur. Sá neðri heitir Kirkjuhamar, en sá efri er nafnlaus.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Miðdalur, 3

GK-332:020 *Tóftabali* örnefni

“Vestur af Vindásmýri heitir Tóftarballi. Hann er um götuna niður undan Vindásgili, slétt flöt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Miðdalur, 3

GK-332:021 heimild um leið

“Vestur af Vindásmýri heitir Tóftarballi. Hann er um götuna niður undan Vindásgili, slétt flöt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Miðdalur, 3

GK-332:022 heimild um leið

“Í mýrarjaðrinum norðanverðum er gata; þar heitir Vaðmelur, þar sem farið var yfir Vindáslæk, en það er lækurinn sem kemur upp úr gili. Áður fyrr var farið eftir læknum, áður en hann kom í ána.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Miðdalur, 3-4

GK-332:023 heimild um vað

“Í mýrarjaðrinum norðanverðum er gata; þar heitir Vaðmelur, þar sem farið var yfir Vindáslæk, en það er lækurinn sem kemur upp úr gili. Áður fyrr var farið eftir læknum, áður en hann kom í ána.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Miðdalur, 3-4

GK-332:024 heimild um stekk

“Vestur af þessu svæði er lækur austan við Tindastaðahnjúk, sem heitir Stekkjarlækur og rennur alla leið niður. Fer hann fyrst um Grjóthólagil, sem er vestur af Klofningnum. Austan við Stekkjarlæk niðri á jafnsléttu heita Seyrur, þar sem mætist mýri og vallendi. Þar vestur af heitir Grjótstekkur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Miðdalur, 5

GK-332:025 *Kirkjubrekka* örnefni

“Örnefni í túninu: Vestan við Bæjargil undir klettunum er svæði sem heitir Leynir. Brekka beint upp af bæ heitir Kirkjubrekka.” Segir í örnefnaskrá. Í athugasemdum og viðbótum segir: “Eitt sinn var kirkja í Miðdal. Ef til vill hefur hún staðið undir þessari brekku. Ekki er vitað um grafreit í Miðdal, nema að einn maður er jarðarður í þessari brekku. Grímur man eftir þúfu sem sagt var leið þess manns.”

Heimildir:Ö-Miðdalur, 6; Ö-Miðdalur ath og viðb., 2

GK-332:026 *Leikvöllur* örnefni leikvöllur
“Leikvöllur er út við gilið, rétt vestur af Leyni.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Miðdalur, 6

GK-332:027 heimild um huldufólksbústað
“Leikvöllur er út við gilið, rétt vestur af Leyni. Klettur er út við gilið, þar sem var huldufólksbyggð. Þetta huldufólk veitti börnum vernd í leikjum sínum.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Miðdalur, 6

GK-332:028 *Helguhóll* þjóðsaga huldufólksbústaður
Vatn fellur til Miðdalsár; þá er næst Hrutatunga. Vestan við hana heitir Illagil að ofan. Þá tekur við breið tunga, er heitir Skessutungur ofan til, en Helguhólstungur neðan til. Neðan til í þeim er grjóthóll, sem heitir Helguhóll.” Segir í örnefnaskrá Í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá segir að huldufólk hafi búið í Helguhól.
Heimildir:Ö-Miðdalur, 4; Ö-Miðdalur ath og viðb., 1

GK-333 Mýdalskot

1705, er jörðunni skipt í fjögur býli, þrír aðgreindir bæjir sem standa þó allir saman og heita allir Mýdalur. Fjórða býlið stendur á túninu og er nefnt Miðdalskot. Konungur átti 6 hdr af jörðinni. 1847. Hjáleiga Mýdals GK-332. “Mýrdalskot ... áður hlýtur það að vera talið með undir höfuðjörðunni, sem með Mýrdals parti var talin 40 h. öll (A.M.) og parturinn þarí útaf fyrir sig 6 h., með 36 al. 1sk. 1 kúg.” JJnm, 100. 1917: Meirihluti túna í kotinu er slétt.

GK-333:001 *Mýdalskot* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1917

GK-333:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-333:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-333:004 heimild um túngarð
Heimildir:Túnakort 1917

GK-334 Eilífsdalur

20 hdr. 1705, Eilífsdalskot 1/4 jarðarinnar 1705 þá í byggð. 1690: 20 hdr. jörðin seld fyrir 60 hdr í lausafé. Jarðabréf, 21. Nafnið Eilífsdalur kemur fyrst fyrir um 1220 í máldaga Saurbæjarkirkju.: “[í Saurbæ] liggja tiundir til millum blikdals ar. oc æilífsdals ar. nema af eyri. oc vr myrdal. ef þar bua landeigendr. þa sculu þeir taka sina tiund heima oc hiona sinna allra. en ef leiglendingar bua þar eða hiabuðar menn. þa scal j saurbæ þeirra tiund gialldaz oc hiona þeirra. ef þav giora skiptingar tiund;” (DI I, 402) 1352: Á Reynivallakirkja lambahöfn í Eilífsdal. (DI III, 70-71; 1468: Landamerkjabréf milli Eilífsdals og Mýdals. DI V, 516. [1478]: Á Reynivallakirkja lambabeit í Lambatungum í Eilífsdal. (DI VI, 178-179)

1705: “Engið er fordjarfað af skriðum, en túnin brjóta árlega tvær ár, sem hjá þeim falla, er og háski af þessum hvorutveggjum skaða jafnlega. Sandfjúk grandar ogso túnunum.” JÁM III, 401. 1917: Tún 5,4 teigar, garðar 540m².

GK-334:001 *Eilífsdalur* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1917

GK-334:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-334:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-334:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-334:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-334:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-334:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-334:008 heimild

Garðlag

Heimildir:Túnakort 1917

GK-334:009 *Eilífsdalskot* bæjarstæði býli

Túnakort 1917, túnið í kotinu var 0,9 teigar, og þar var einn kálgarður 110m² að stærð. Þar eru merkt inn 2 hús, annað uppistandandi en hitt að hluta til hrunið.

Heimildir:JÁM III, 400; Túnakort 1917

GK-334:010 *Orrustuhóll* örnefni

FF: “Dysiarnar hiá Orustuhól nidur undann Eilíffsdal í Kíósar sýslu, þar þeir brædur Helgi og Wakur bördust við Búa; er sama saga greinir.” “Austur frá Engjahólnum er Norðurmýri, og nær austur að Orrustuhól. Suður undan honum, við ána, er Stóreyri. Suðaustan við hann er mýri, sem heitir Nes og nú er byrjað að rækta. Upp frá Orrustuhól er Langimelur, í brekkunni upp af honum er klettahjalli, grasivaxinn að ofan: Sauðhóll.” Segir í örnefnaskrá Eilífsdalur. Orustuhóll, sandhóll fyrir sunnan bæinn, vestan við Eilífsdalsá; þar varð orusta svo sem frá segir í Kjalnesingasögu. Sbr. Kjalnesinga sögu: 26. Skjal undirritað af KE 09.11.1962. Þinglýst 10.11.1962.

KK: “Norðan Esju er Eyrarfjall, og þar á milli liggur Mýdalur frá vestri til austurs, og var hann fyrr nefndur, sé farið ofan hans, liggur síðasti hluti leiðarinnar um svonefnda Skeiðhlið meðfram hlið Eyrarfjalls; þangað var Búi kominn, þegar hann sá eftirför Saurbæinga ... Hann reið þá þar til er hann kom að hæð þeirri sem síðan heitir Orrustuhóll; þar slær í harðan bardaga, unz bóndinn í Eilífsdal skilur þá. Þessi hæð sést brátt þegar komið er frá Mýdal út í syðri hluta Eilífsdals, annan lítinn dal sem liggur til norðurs frá Esju; þá sjást þar tveir strýtumyndaðir sandhólar, mjög reglulegir, og bak við þá er bærinn Eilífsdalur; hinn fyrri þessara hóla er Orrustuhóll.”

“Á mótí bænum í Eilífsdal heitir Skeiðhlið grundirnar þar inn með hliðinni, en skamt fyrir utan bæinn er hár og stór kringlótt melhóll, sem heitir Orustuhóll; spottakorn fyrir utan hólinn er móabard, sem sagt er að sé forndysjar. Þessir staðir eru nefndir í Kjalnesingasögu ...”

Heimildir:FF, 341-347; Fornleifaskrá, 7; Ö-Eilífsdalur, 5; KK I, 42; Sigurður Vigfússon: Árbók 1880-81, 70

GK-334:011 *Eilífur* þjóðsaga legstaður

“Niður undan honum, nokkuð fyrir neðan kletta, er allhár hóll eða bali, sem nær niður undir láglendi: Eilífshóll. Munnmæli telja, að Eilífur sé heygður þar.” Segir í örnefnaskrá. “Dalur þessi er einn af honum stærstu dölum í Esjunni. Hann er kendur við Eylíf landnámsmann, og stendur haugur hans (Eylífshaugur) upp í miðjum dalsbotninum.”

Heimildir:Ö-Eilífsdalur, 1; MG: Ferðabók, 36-37

GK-334:012 *Dyljáarsel* heimild um sel

“Norðan við Þverá, nokkuð ofarlega, er stórgrýtt urð: Þormóðsurð ... Neðan við urðina er grasivaxin laut: Hestalág. Litlu neðar tekur við nokkuð stórt grasivaxið flatlendi, sem liggur norður eftir dalnum, nefnt Flatir. Norðan til í því er lækur, sem kemur hátt ofan úr fjalli. Þar sem hann fellur af háum klettum niður á láglendi, lítur út fyrir að sé húsarústir og heitir þar Dyljáarsel, en lækurinn Dyljáarselslækur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eilífsdalur, 1-2

GK-334:013 *Mótóftarlækur* örnefni mógrafir

“Þar fyrir neðan mýri, neðan við hana alllangt melholt: Grafarholt. Fyrir austan það er smálækur, Lambalækur. Austan við hann er Illimói. Nálægt miðju holtsins rennur Mótóftarlækur gegnum það, en vestan við það Skýrlágarmelslækur ...” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eilífsdalur, 3

GK-334:014 *Skothúsbarð* örnefni

“Vestur undan læknum neðan til er mýri: Skýrlág. Upp af henni Skýrlágarmelur. Fyrir ofan hann er Skothúsbarðsmýri, upp af henni vestanverðri Skothúsbarð, milli þess og Blómsturvalla er Krókabarð.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eilífsdalur, 3

GK-334:015 *Stekkjarvelli* örnefni stekkur

Fyrir vestan Skýrlág eru þrír smálækir, nefndir Lækir. Vestan við þá er mýrarlægð, mjög blautlend: Amsturdammur. Þá taka við Mosar, vestur að Svangalæk. Upp frá Mosunum eru vellisgrundir og heita Stekkjarvelli [svo]. Gegnum það rennur smálækur, Stekkjarlækur, og skiptir hann því í Heimra- og Ytra-Stekkarvelli. Sömu leiðis Mosunum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eilífsdalur, 3

GK-334:016 *Engjahóll* heimild um legstað

“Næst við lækinn er hún nefnd Aur, austur að Engjahól, en hann er lítið móabarð, ofan til við mýrina, á móti Stekkjarlæknum. Munnmælin segja að þar séu heygðir menn þeir, sem áttu að hafa fallið fyrir Búa á Orrustuhól [010].” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eilífsdalur, 4

GK-334:017 *Landskrifaravarða* varða

“Norðvestur frá Engjahólnum er allhátt mýrarbarð, með fram því að ofan er vegur. Upp af því vestanverðu ofan við veginn, var stór steinn, nefndur Landskrifaravarða. Nú er búið að velta honum niður fyrir veginn.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eilífsdalur, 4-5

GK-334:018 *Fjárhústóftir* heimild um fjárhús

“Norðan við Melana er nokkuð djúp lægð, nefnd Fjárhúsgil, norðan við það eru húsarústir, sem heita Fjárhústóftir. Norður frá þeim er Grásteinn. Vestur af honum er lægð, nefnd Draugalág.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eilífsdalur, 5

GK-334:019 *Draugalág* örnefni draugur

“Norðan við Melana er nokkuð djúp lægð, nefnd Fjárhúsgil, norðan við það eru húsarústir, sem heita Fjárhústóftir. Norður frá þeim er Grásteinn. Vestur af honum er lægð, nefnd Draugalág.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eilífsdalur, 5

GK-334:020 *Gerði* örnefni

“Túnið: Túnið norðan við bæinn var einu nafni nefnt Niðurtún. Þó eru í því blettir sem hafa sérstök nöfn. Neðan til í því miðju er blettur, sem heitir Gerði.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eilífsdalur, 6

GK-334:021 *Lambhúshóll* örnefni lambhús

“Upp af Oddanum, norðaustan við Gerðið [020], heitir Niðurflöt og nær upp að lægð, sem er norð-austur af bænum, Fyrir ofan lægðina er Upp- eða Austurflöt. Vestan við hana ofanverða er blettur, sem heitir Svunta. Fyrir ofan hana er Lambhúshóll, Suðaustur af honum er Stöðulbarð.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eilífsdalur, 6

GK-334:022 *Stöðulbarð* örnefni kvíar

“Upp af Oddanum, norðaustan við Gerðið [020], heitir Niðurflöt og nær upp að lægð, sem er norð-austur af bænum, Fyrir ofan lægðina er Upp- eða Austurflöt. Vestan við hana ofanverða er blettur, sem heitir Svunta. Fyrir ofan hana er Lambhúshóll, Suðaustur af honum er Stöðulbarð.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eilífsdalur, 6

GK-334:023 heimild um mógrafir

“Suður af Suðurtúninu eru gamlar mógrafir, nefndar Grafir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eilífsdalur, 6

GK-335 Bær

16 hdr 1508/1705. 1508 er jarðarinnar getið í sölubréfi er jörðin seld fyrir 8 hundruð í lausafé, á liggur jörðin í Saurbæjarkirkjusókn. DI VIII, 207. 1847 er hjáleigunnar Litlabæjar getið. 1705: “Úthey eru mjög ljett, so að valla eru fódurgæf þaug bestur. Hætt er fyrir foruðum, torfgröfum og holpytta lækjum.” JÁM III, 399. 1917: Tún 3,8 teigar, allt sléttað, garðar 1600m².

GK-335:001 *Bær* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1917

GK-335:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1917

GK-335:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1917

GK-335:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1917

GK-335:005 *Litlibær* bæjarstæði býli
1847: “Prestur telur Litlabæ, sem hjáleigu, en hennar er hvorki getið af sýslumanni, né í nokkurri jarðabók.”
Heimildir: JNm, 100

GK-335:006 heimild um fjárskýli
“Þar sem löndum skiptir milli Laxárness og Bæjar, heitir Krafshóll, þar eru gamlar borgartættur.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bær, 1

GK-335:007 *Réttarvað* heimild um vað
“Við takmörk Votumýrar og Stórhólts, er á Dælu Réttarvað, Bæjarvað í seinni tíð. Rétt þar neðar rennur Grafarkeldan í Dælu. Er kelda þessi afrennsli af Bæjarengjum.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bær, 1

GK-335:008 *Réttarvað* örnefni rétt
“Við takmörk Votumýrar og Stórhólts, er á Dælu Réttarvað, Bæjarvað í seinni tíð. Rétt þar neðar rennur Grafarkeldan í Dælu. Er kelda þessi afrennsli af Bæjarengjum.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bær, 1

GK-335:009 *Skötufossgrafir* örnefni mógrafir
“Sunnan við Stórholt, austan Grafarkeldu, er mýri, kölluð Stórholtsmýri. Suðaustan við hana er melmýri hringur utan um mýri, sem kölluð er Skötufossgrafir (mýri?). Fyrir sunnan þessar mýrar taka við melbrekkur, sem einu nafni eru kallaðar Móbrekkur. Mýrarblettur er suðvestur af Skötufossi [sem] heitir Fossmýri. Sunnan við Móbrekku er Grafamýri.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bær, 1

GK-335:010 *Grafarmýri* örnefni mógrafir
“Sunnan við Stórholt, austan Grafarkeldu, er mýri, kölluð Stórholtsmýri. Suðaustan við hana er melmýri hringur utan um mýri, sem kölluð er Skötufossgrafir (mýri?). Fyrir sunnan þessar mýrar taka við melbrekkur, sem einu nafni eru kallaðar Móbrekkur. Mýrarblettur er suðvestur af Skötufossi [sem] heitir Fossmýri. Sunnan við Móbrekku er Grafamýri.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bær, 1

GK-335:011 *Norðlingavað* heimild um vað
“Sunnan við Dýjakróka er Norðlingavað á Dælu.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bær, 2

GK-335:012 *Torfamel* örnefni rista
“Sunnan við Dýjakróka er Norðlingavað á Dælu. Vestan Grafarkeldu tekur Laxfossmýri, við af Hvarfi og nær hún að Torfamel og Hjallholti. Torfamelur er austur við Grafarkeldu gengt Móbrekkum, en Hjallholt liggur við Bæjarlæk, stefnir suðvestur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Bær, 2

GK-335:013 *Hjallholt* örnefni hjallur

“Sunnan við Dýjakróka er Norðlingavað á Dælu. Vestan Grafarkeldu tekur Laxfossmýri, við af Hvarfi og nær hún að Torfamel og Hjallholti. Torfamelur er austur við Grafarkeldu gengt Móbrekkum, en Hjallholt liggur við Bæjarlæk, stefnir suðvestur. Vestan þess er Hjallholtskelda, rennur í Bæjarlæk rétt við holtsræturnar.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Bær, 2

GK-335:014 *Miðmundargrafir* örnefni mógrafir

“Suður af Hjallholti er Miðmundaholt, nærri áfast. Mýrarblettur milli þess og Hjallholts að vestan, sunnan og austan, en Hjallholtskeldu að norðan, heitir Miðmundagrafir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Bær, 2

GK-335:015 heimild um beitarhús

“Austur frá Miðmundaholti er Fjárhúshóll. Þar eru gamlar beitarhúsatættur. Sundið milli holtanna heitir Fjárhúshóllssund.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Bær, 2

GK-335:016 *Stöðullinn* örnefni kvíar

“Suðvestan Miðmundaholts eru Uppengi. Milli Hjallholtskeldu og Bæjarlæks er Stöðullinn. Nokkru ofar nær keldunni er Litlimelur.” Segir í örnefnaskrá. Í athugasemdum við örnefnaskrá segir að heimildamaður muni ekki eftir kvíum á stuðlinum.

Heimildir:Ö-Bær, 3; Ö-Bær ath, 1

GK-335:017 *Skothúsbarð* örnefni skotbyrgi

“Norðan við Hvamma er hátt grasbarð, nefnt Skothúsbarð (51). Neðan við það er mýrarkrókur er Þríhyrna heitir.” Segir í örnefnaskrá. “Skothúsbarð: Í skothúsinu hefur líklega verið setið fyrir öndum. Mikið var af öndum, einkum straumönd, á þessum slóðum.” Segir í athugasemdum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Bær, 3; Ö-Bær ath, 1

GK-335:018 heimild um fjárhús

“Hæðsti hóllinn á Bæjartúni heitir Magrihóll. Ofan við hann eru fjárhús. Suður af honum er Fjárhúshóll.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Bær, 4

GK-335:019 *Lambhústún* örnefni lambhús

“Niður með Skorá heita Brekkur en upplendið Lambhústún, er þar nú hesthúskofi.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Bær, 4

GK-335:020 heimild um hesthús

“Niður með Skorá heita Brekkur en upplendið Lambhústún, er þar nú hesthúskofi.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Bær, 4

GK-335:021 *Hesthúsmelurinn* örnefni hesthús

“Hæsti hóllinn á Austurtúninu heitir Túnhóll. Útnorður við hann er Harðhaus. Þar austast er Hesthúsmelurinn.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Bær, 4

GK-336 Meðalfell

60 hdr. 1705. Landnámsjörð Valþjófs Örlygssonar. Kirkju í Meðalfelli er fyrst getið um 1200 í kirknaskrá Páls biskups. (DI XII, 10) Næst er kirkjunnar getið í máldaga frá um 1367: “xlvii. A meðalfelle j kios er kirkia víjgd med gude mariu drottningu.” (DI III, 219) Máldagi kirkjunnar hefur varðveist í Vilchinsbók frá 1397: “a xxc j heimalandi. leiguland þat er ad Hurdarbaki heitir. ...Þar liggia vnder tiunder af Hurdarbaki oc Karanesi oc lysitollar. so gropttur.” (DI IV, 115-116) 1473: Jörðin nefnd í bréfi. DI V, 728. 1512: Jörðin nefnd í bréfi. DI VIII, 410. 1575: Máldagi kirkjunnar (DI XV, 633-634)

Meðalfellskot GK-337 hjáleiga 1705, einnig eyðihjáleiga nefnt Dæliskot. Hjarðarholt nýbýli frá 1905.

1705: “Hætt er túnunum mjög fyrir fjallskriðum og verður oftast árlega þar af skaði, sem með stórerfiði þarf að umbæta.” JÁM III, 408. 1840: “... liggur þar við undir hálsendanum að sunnanverðu, þar er stórt tún, engi á Laxárdalsbökkum, landslítið heima, en því meira á Meðalfellsdal, hvar haghús er brúkað.” SSGK, 257. 1917: Heimatún og austurtún 11,1 teigar, garðar heima 950m². Allt slétt. “Meðalfell á engjar í Laxárdalnum með fram ánni að sunnan, á alllögum kafla.” Ö-Meðalfell, 6

GK-336:001 Meðalfell bæjarhóll bústaður

64°19136N 21°35947V

Gamli bærinn í Meðalfelli var á svipuðum stað og íbúðarhús stendur nú. Gamli bærinn var þó 10-20 m suðvestan við íbúðarhúsið. Greinilegur bæjarhóll er á þessum stað og hefur honum ekki verið hróflað að ráði, aðeins sléttað úr bæjartóftunum. “Bærinn stendur í nokkuð brattri hlið undir Meðalfelli og við norðvesturhorn Meðalfellsvatns.” Segir í örnefnaskrá Íbúðarhúsið sem nú stendur á Meðalfelli er á bæjarhólnum. Bæjarhóllinn er 65 X 40 m (austur-vestur) og allt að 3 m á hæð.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; Ö-Meðalfell, 9

GK-336:002 tóft kirkja

64°19121N 21°35922V

1705. “Kirkjustaður og er annæteruð með Reynivalla sókn.” Merki kirkju og kirkjugarðs sjást ennþá 20-30 m suðaustan við íbúðarhúsið á Meðalfelli. “Suðaustan við bæinn er Kirkjugarðurinn. Fyrir austan hann er Kirkjugarðsflötin, austur að skurðinum og niður að vegi, sem liggur þar austur túnið.” Segir í örnefnaskrá Í jaðri bæjarhóls. Garðurinn og kirkjutóftin snúa VNV-ASA. Kirkjugarðurinn er 25 X 18 m að stærð, ferhyrndur. Garðurinn er hlaðinn úr torfi. Að sunnan er hleðslan þó nærri orðin ógreinileg. Inn í garðinum sér móta fyrir kirkjutóft eða grunni. Hún er 8 X 5-6 m að stærð og þar má sjá móta fyrir grjóthleðslu. Kirkjan hefur verið í norðurhorni kirkjugarðsins og er opið sem er á vesturvegg garðsins miðjum skakkt á kirkjuna. Í garðinum eru 1-2 leiði greinileg og eitt í kirkjutóftinni. Ekki hefur verið gróðursett tré í garðinn. Garðurinn er girtur af honum til varnar. Fast sunnan við garð er óljós vegslóði. Vegir lágu heim að bænum og kirkjunni bæði úr suðvestri og suðri. Slóðinn úr suðri lág til norðurs að bæjarhólnum en beygði svo með honum til suðausturs meðfram garði.

MEÐALFELL Í KJÓÐ (K) -Maríu, heilögum krossi, Jóni postula, Ólafi, Þorláki, Maríu Magdalenu (REYNIVALLAANNEXÍA)

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 10

[1367]: xlvii. A meðalfelle j kiosk er kirkia vijgd med gude mariu drottningu.

þetta ber alltt saman við Vilchinsbok. vtann Vilchinsbok er fyllre; Hítardalsbók DI III 219

1397: a xxc j heimalandi. leiguland þat er að Hurdarbaki heitir. [+mannshlut í Laxá]

Þar skal vera heimilisprestur og messa hvern helgann dag og j ollumm ix lestra holldum. Hvern dag vmm Langafostv oc Jolafostv oc ij daga j viku þess j millumm.

Þar liggia vnder tiunder af Hurdarbaki oc Karanesi oc lysitollar. so gropttur.

kirk[iu] messa krossmessv a haustid

portio Ecclesiae vmm xiiij ar ixc. fiell þar nidur af cc; Máld DI IV 115-116

1575: Máld DI XV 633-634

12.8.1808: Meðalfellskirkja lögð niður; (PP, 114) [konungsbréf]

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: JÁM III, 406; Túnakort 1917; Ö-Meðalfell, 1

GK-336:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1917

GK-336:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1917

GK-336:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1917

GK-336:006 heimild

Súrheysgrýfja

Heimildir: Túnakort 1917

GK-336:007 heimild

Súrheysgrýfja

Heimildir: Túnakort 1917

GK-336:008 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-336:009 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-336:010 heimild um túngarð
Heimildir:Túnakort 1917

GK-336:011 heimild um sel
1705: Selstöðu [frá Hurðabaki] í Meðalfellsland þarf með þágu að þiggja eður betala verði ...”
Heimildir:JÁM III, 411

GK-336:012 *Hjarðarholt* bæjarstæði býli
Túnakort 1917, býlið stofnað 1904. Túnið sléttað telst 0,7 teigar, garðar 250m². Þar er bæjarhóll og 2 útihús.
“Hjarðarholt er býli upp frá Dælisá” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Túnakort 1917; Ö-Meðalfell, 10

GK-336:013 heimild um sel
1705: “Selstaða er í heimalandi og er þar mótak nóg til eldingar.”
Heimildir:JÁM III, 407

GK-336:014 heimild um leið
1705: “Selvegur erfiður yfir torfærar keldur.”
Heimildir:JÁM III, 407

GK-336:015 *Dælis Kot* bæjarstæði býli
1705: “Dælis Kot segja menn verið hafi býli til fonra og sjest þar enn fyrir túngörðum og tóftum, en enginn veit að segja nær eður hvarfyrir eyðilagst hafi, liggur þetta eyðiból í átölulausri Meðalfells landeign, og eru þar Meðalfells fjárhús, og hafa verið yfir 60 ár, og það lengt menn til muna. Tún öll eru komin í holt og hrjóstur, og kann ei aftur að byggjast.”
Heimildir:JÁM III, 409

GK-336:016 heimild um traðir
“Í vestur frá bænum er gata út úr túninu, hún er kölluð Tröð, enda er hún niðurgráfin nokkuð.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Meðalfell, 1

GK-336:017 *Brunnhúsflöt* örnefni brunnur
“Þar fyrir vestan heitir Niðurtún, þó eru þar ýmsir blettir með sérnöfnum, svo sem Brunnhúsflöt, neðan til austur undan fjósinu.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Meðalfell, 1-2

GK-336:018 heimild um fjós
“Þar fyrir vestan heitir Niðurtún, þó eru þar ýmsir blettir með sérnöfnum, svo sem Brunnhúsflöt, neðan til austur undan fjósinu.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Meðalfell, 1-2

GK-336:019 heimild um hlöðu
“Norðan við hlöðuna að Tröðinni [016]er Hlöðugarðurinn.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Meðalfell, 1-2

GK-336:020 *Lambhústún* örnefni lambhús
“Austan við Bæjargilið er Kotatún, austan við það er Lambhúsgilið. Austan við Kotatúnið ofan til er tunga milli tveggja gilja, sem bæði heita Lambhúsgil, eystra og vestra, og koma saman neðan við tunguna. Þaðan og niður úr heitir þetta Lambhússkriða. Tungan milli giljanna heitir Lambhústunga. Austan við eystra Lambhúsgilið og Lambhússkriðu heitir Lambhústún.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Meðalfell, 2

GK-336:021 heimild um stekk

“Neðst á honum er lítill túnblettur nýlegur, kallaður Móatún. Austan við Móann neðan til er greiðfær hallandi grund, sem heitir Stekkjartún. Neðst á grundinni sést móta fyrir gamalli rúst, þar heitir Stekkur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Meðalfell, 2

GK-336:022 *Kvíarúst* heimild

“Vestan við túnið er dálítil hæð, sem nær ofan frá fjallsöxlinni, sú hæð er kölluð Holt. Á Holtinu eru nokkrar gamlar rústir, sú hæsta þeirra heitir Kvíarúst.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Meðalfell, 3

GK-336:023 *Grafarmýri* örnefni mógrafir

“Vestan við túnið er dálítil hæð, sem nær ofan frá fjallsöxlinni, sú hæð er kölluð Holt. Á Holtinu eru nokkrar gamlar rústir, sú hæsta þeirra heitir Kvíarúst. Mýri er vestan við Holtið, hún heitir Grafarmýri “ Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Meðalfell, 3

GK-336:024 *Fúsastekkur* heimild um stekk

“Vestur úr fjallsöxlinni gengur lágur bali, sem endar í klöpp, er stendur nokkuð upp úr jarðveginum. Við klöppina sér fyrir gamalli hleðslu; þarna heitir Fúsastekkur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Meðalfell, 3

GK-336:025 *Grunnabrot* heimild um vað

“Suður af Grafarmýrinni eru tveir hvammar meðfram ánni. Gengur holt suður milli þeirra alveg fram að ánni. Holtið heitir Selvaðsholt og hvammurinn austan við það Efribugur, en sá vestan við Neðribugur. Buga heitir áin, sem rennur úr vatninu. Á henni eru þessi vöð: Grunnabrot suður úr Efribugnum, Selvað, suður af Selvaðsholtinu, og Bugavað vestur úr Neðribugnum norðarlega.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Meðalfell, 3

GK-336:026 *Selvað* heimild um vað

“Suður af Grafarmýrinni eru tveir hvammar meðfram ánni. Gengur holt suður milli þeirra alveg fram að ánni. Holtið heitir Selvaðsholt og hvammurinn austan við það Efribugur, en sá vestan við Neðribugur. Buga heitir áin, sem rennur úr vatninu. Á henni eru þessi vöð: Grunnabrot suður úr Efribugnum, Selvað, suður af Selvaðsholtinu, og Bugavað vestur úr Neðribugnum norðarlega.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Meðalfell, 3

GK-336:027 *Selvað* örnefni sel

“Suður af Grafarmýrinni eru tveir hvammar meðfram ánni. Gengur holt suður milli þeirra alveg fram að ánni. Holtið heitir Selvaðsholt og hvammurinn austan við það Efribugur, en sá vestan við Neðribugur. Buga heitir áin, sem rennur úr vatninu. Á henni eru þessi vöð: Grunnabrot suður úr Efribugnum, Selvað, suður af Selvaðsholtinu, og Bugavað vestur úr Neðribugnum norðarlega.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Meðalfell, 3

GK-336:028 *Bugavað* heimild um vað

“Suður af Grafarmýrinni eru tveir hvammar meðfram ánni. Gengur holt suður milli þeirra alveg fram að ánni. Holtið heitir Selvaðsholt og hvammurinn austan við það Efribugur, en sá vestan við Neðribugur. Buga heitir áin, sem rennur úr vatninu. Á henni eru þessi vöð: Grunnabrot suður úr Efribugnum, Selvað, suður af Selvaðsholtinu, og Bugavað vestur úr Neðribugnum norðarlega.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Meðalfell, 3

GK-336:029 *Réttarholt* örnefni rétt

“Meðfram Dælisá eru á stöku stað grasigrónar eyrar, þær heita Litlubakkar. Holt, sem er meðfram Dælisá heiman frá Fossmýri og fram að Hjarðarholti, heitir Réttarholt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Meðalfell, 4

GK-336:030 heimild um refagildru

“Heim við Bugðu, ofarlega, er grýtt hæð, sem heitir Gildruholt. Efst á því sér fyrir gamalli hleðslu.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Meðalfell, 4

GK-336:031 heimild um sel

“Sunnan við Holtin og Sundin er allstór mýri, sem heitir Selmýri. Framan við hana er Selið á vallendisbala, sem þar er. Selið er næstum beint niður undan upptökum Drápskriðulækjarins.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Meðalfell, 5

GK-336:032 heimild um myllu

“Þorbergur man aðeins eftir þremur myllum í Kjósinni: Á Valdastöðum, Sogni og Meðalfelli” Segir í örnefnaskrá PB

Heimildir:Ö-Valdastaðir BP, 3

GK-337 Meðalfellskot

Hjáleiga Meðalfells (GK-336) í byggð 1705. Kominn í eyði 1917, þá er bæjarstæðið sléttað. 1840: “Hefir land nokkuð heima, og á Meðalfellsdal haghús, en engið á Laxárbökkum; sæmileg heyskaparjörð.” SSGK, 257. 1917: Tún kotsins 4,6 teigar, garðar 1020m².

GK-337:001 *Meðalfellskot* bæjarhóll bústaður

Bæjarstæðið sléttað 1917

Heimildir:Túnakort 1917

GK-337:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-337:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-337:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-337:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-337:006 heimild um túngarð

Grjótgarður

Heimildir:Túnakort 1917

GK-337:007 heimild um brunn

“Neðan við veginn og vestan Skriðunnar (þ. e. Bæjarg. neðan vegar) heitir Svunta, vestur að „skurðinum”, á henni miðri upp við veginn, var Kotabrunnurinn.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Meðalfell, 1

GK-338 Eyjar

40 hdr. 1705. Hálfkirkja var á jörðunni. Kirkjunnar á Eyjum er fyrst getið í máldaga fram því um 1180: “Mariu kirkia i Eyivm a .x. hundraþ j lande oc scog j Svinadal.” (DI I 267) Í máldaga kirkjunnar frá um 1367 segir: “xlviij. Mariukirkia j eyium a xc j lande og skog j Suijnadal.” (DI III, 219) í Vilcinsmáldaga er textinn svipaður: 1397: “a xc j landi oc skog j Svijnadal.” (DI IV, 116) Hjáleigur 1705 Eyjahóll og Hvassanes (í eyði frá því snemma á 18. öld) báðar í byggð, Gróukot hjáleiga í eyði frá um 1645 og önnur nafnlaus eyðihjáleiga einnig í eyði frá um 1645. Eyjahóll (GK-339) hjáleiga 1847, í sömu ábúð og Eyjar frá 1888. Á túnakorti er einnig nefnt Hólahúsatún sem virðist vera í byggð 1917.

1705: “Engjum spilla skriður úr fjalli, en túnunum bæði og engjunum vatnságangur af á, sem nærri rennur með aur og grjóti og landbroti. Hætt er kvikfjenuði fyrir foruðum. Búfjárhögum spilla skriður.” JÁM III, 405. 1840: “... á þýfði láglendi, hefir stórt tún, engi víðslægt en heimaland minna, útbeitarlítið á vetrum; jörðin á Eyjadal.” SSGK, 257. Tvíbýli 1917: Tún alls 10,79 teigar, garðar 2000m².

GK-338:001 *Eyjar* bæjarhóll bústaður

Tvíbýli 1917, ekki ljóst hvor bærinn er upprunalegur.

Heimildir:Túnakort 1917

GK-338:002 heimild um hálfkirkja

1715: “Hjer segja menn að til forna hafi hálfkirkja verið, en enginn minnst, að það hús hafi uppi verið nje tíðir fluttar og við öngvan þykjast menn talað hafa, sem það mundi.” “Í fjallinu móti Fjárhúshólnum eru Votuhjallaklettur og Votahjalli þar uppi. Þar utar Kirkjuhjallagil og Kirkjuhjalli. Þar uppi er dálítið graslendi.” Segir í örnefnaskrá

EYJAR Í KJÓÐ (K) - Mariu (REYNIVALLAÞING) - HÁLFKIRKJA

[1180]: Mariu kirkia i Eyivm a .x. hundraþ j lande oc scog j Svinadal. þuning sinn allan i tiolldom oc alltara klæþom. krosom oc kloccom oc kertisticom. oc þat er at skylldo þarf til guþs þionostu at hafa. þa er messo scal syngia. fyrir þat vtan er prestur hefir með ser.

þar skal syngia annan hvern dag loghelgan af reyne vollom. scildir til paska dagr oc kyndil messa.

kavpa hundraþe alna.

Heima tivnd oc lysa of vetrinn of nætr þa er svngit er oc fyrir allar log hatíþer.

[Þar skal syngia annan hvern dag loghelgan. oc kaupa sliço kaupe sem biskup vill*; Máld DI I 267 (frá [yngri viðbót?)]

[1367]: xlvij. Mariukirkia j eyium a xc j lande og skog j Suijnadal.

les Vilchinsbok; Hítardalsbók DI III 219

1397: a xc j landi oc skog j Svijnadal.

þar skal syngia annann hvern dag loghelgann af Reynivollum. paskadag oc kyndilmessv.

þar skal lvkast c presti.

tekzt heimatiund

lysa vmm vetrinn vmm nætur þa er sungid er oc fyrir allar hatíþer; Máld DI IV 116

{1598: hálfkirkja; AM 263 fol. bl. 63, 65}

Heimildir:DI; JÁM III, 404; Ö-Eyjar, 5

GK-338:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-338:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-338:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-338:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-338:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-338:008 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-338:009 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-338:010 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-338:011 heimild

Súrheysgryfja

Heimildir:Túnakort 1917

GK-338:012 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-338:013 heimild um sel

1705: “Selstöðu á jörðin í heimalandi.” “Svo er Seltindur framanvert við Hrutadal og Selmýrar þar fyrir neðan og Sel, við Hrutadalsá þar sem hún rennur í Sandsá.” Segir í örnefnaskrá. MG:: “Sel hefur verið í miðjum

dalnum vestanmegin árinna, sem eptir honum rennur. Við selið gengur upp afdalur dálítill á snið suðvestur í vesturhlíð dalsins, og kalla menn dalkorn það Hrutadal, en Seltindur heitir milli dalanna.”

Heimildir:JÁM III, 405; Ö-Eyjar HM, 2; MG: Ferðabók, 38

GK-338:014 *Huassnes* bæjarstæði býli

1705: “Huassnes, annað afbýli af þessari jörðu.” “Norður við Laxá er Hvassnes, þar var eitt sinn búið. Lagðist byggð þar snemma niður á 18. öld. Þar eru því gamlar tættur. Við nyrðri merkin við ána er flöt, sem heitir Sjálfrkíflöt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:JÁM III, 406; Ö-Eyjar, 3

GK-338:015 *Grou Kot* bæjarstæði býli

1705: “... hjáleiga frá Eyjum, bygt um fáein ár. Landskuld vita menn ei hvör verið hefur, en meira ekkert kúgildi fylgt hafa. hefur í auðn legið fram undir 60 ár, og kann ei aftur að byggjast án jarðarinnar skaða.” “Fyrir utan Góðagil er Grókotsgeiri og Grókotsskriða utar, klettarnir fyrir ofan Grókotsklettur, þar niður frá er Grókot og Grókotsmýri. Í Grókotsklettum er mjótt gil, sem heitir Skora; þar utar er gil, sem heitir Svarthamarsgil við Svarthamra” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:JÁM III, 406; Ö-Eyjar, 6

GK-338:016 bæjarstæði býli

1705: “Önnur hjáleiga var bygd heima í túninu og ekki nafngift bygd alleina um eitt ár og hvorki fyr nje síðar. Eru nú síðan nær 60 ár. Kann ei aftur að byggjast á heimajarðarinnar skaða.”

Heimildir:JÁM III, 406

GK-338:017 *Hólahús* bæjarstæði býli

1917: Á túnakorti er merkt inn bæjarstæði og eitt útihús.

Heimildir:Túnakort 1917

GK-338:018 *Prestvarða* varða

“Norður við Laxá er Lambhagi; nokkru neðar er Markalækur þaðan í Prestvörðu og upp á Meðalfell, eftir háfjallinu vestanvert við Svarthamra í Meðalfellsvatn.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 1

GK-338:019 *Selhólar* örnefni sel

1705: “Selstöðu á jörðin í heimalandi.” “Selhólar eru niður við ána heimanvert við Stóruskálarlæk. Þá er Miðskál. Úr henni rennur Miðskálarlækur og Miðskálarmóar norðanverðu við lækinn og Miðskálarnúkur þar upp af.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:JÁM III, 405; Ö-Eyjar HM, 2

GK-338:020 *Hagagarður* heimild

“Gljúfur heitir einu nafni allt með ánni. Þá er Hagagarður gamalt mannvirki heimast í dalnum.” Segir í örnefnaskrá “Kippkorn fyrir innan Sand, en að austanverðu við Sandsá, er gamalt garðlag ofanúr fjalli niður í á. Það er gamall vörzlugarður, og er nú kallaður Hagagarður. Hann hefur verið úr grjóti og sér enn undirstöður hans.”

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 3; MG: Ferðabók, 39

GK-338:021 heimild um áveitu

“Fyrir heiman Öxl er Grashvammur vel gróið, þá Grjóthvammur og Ferhyrningur, dálítið klettabelti rétt við veginn. Þar út í mýrinni var Lóma, sem nú er búið að þurrka upp. Tjarnarhringur heitir mýrin við tjörnina sem afmarkast af gömlum skurðum sem áttu að þurrka hana.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 3-4

GK-338:022 heimild

“Upp af Grashvammi eru Mórauðuhnúkar. Þá er Dagfjárhúsmelur fyrir vestan Ferhyrning, gömul rúst, nú nýbýlið Hjalli.” Segir í örnefnaskrá HM. “Þar var reist nýbýlið Hjalli, sem byggt var ca. 1953.” Segir í örnefnaskrá AG

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 4; Ö-Eyjar AG, 4

GK-338:023 *Fjárhúshóll* örnefni fjárhús

“Fjárhúshóll er upp undir fjallinu og Grjóthóll austur af honum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 4

GK-338:024 *Sandsgrafir* heimild um mógrafir

“Við Djúpalæk að norðanverðu var Efrabarð, þá Sandsgrafir og Neðrabarð.” Segir í örnefnaskrá í athugasemdum segir að þarna hafi verið gamlar mógrafir.

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 4; Ö-Eyjar ath og viðb., 3

GK-338:025 *Ormsnaust* heimild um naust

“Niður við vatnið var gamalt naust, sem heitir Ormsnaust, að mestu horfið, kennt við Orm Vigfússon sýslumann í Eyjum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 5

GK-338:026 heimild um mógrafir

“Þá er það í Eyjatúninu: Höfðar eru norður við ósinn. Þar á móti hinu megin við Ósinn er Ósstykki, svo Móar þar austur eftir og Mógrafir og Eyjhólmógrafir undir Stóraásnum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 5

GK-338:027 *Eyjhólmógrafir* heimild um mógrafir

“Þá er það í Eyjatúninu: Höfðar eru norður við ósinn. Þar á móti hinu megin við Ósinn er Ósstykki, svo Móar þar austur eftir og Mógrafir og Eyjhólmógrafir undir Stóraásnum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 5

GK-338:028 *Borgarhóll* örnefni fjárskýli

“Borgarhóll heitir klapparhóllinn neðan við veginn.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 5

GK-338:029 *Smiðjutún* heimild um smiðju

“Smiðjutún heitir túnblettur á milli Eyjabæjanna niður að Ós.” Segir í örnefnaskrá. “Smiðjutún: Áður fyrr hefur verið smiðja fyrir framan vestra íbúðarhúsið í Eyjum, sem nú er. Guðni faðir Hans mundi ekki eftir henni, en heyrði talað um hana. Þar var eitt sinn grafið niður á viðarkol, minjar um þessa smiðju. “ Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 5; Ö-Eyjar ath og viðb., 3

GK-338:030 heimild um fjárhús

“Hali heitir túnið austan og sunnan Lambhúss, sem fjarhús eru.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 5

GK-338:031 *Réttarbolli* örnefni rétt

“Þar niður frá við gilið er Réttarbolli rétt við veginn.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 5

GK-338:032 *Vörðuhjalli* örnefni

“Næsta gil[eftir 031] er Vörðuhjallagil og Vörðuhjalli þar uppi.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 6

GK-338:033 *Eyjarétt* heimild um rétt

Í Gróukotsklettum [015] er mjótt gil, sem heitir Skora; þar utar er gil, sem heitir Svarthamarsgil við Svarthamra. Þar niður frá er Eyjarétt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 6

GK-338:034 *Kvíastæði* örnefni kvíar

“Kvíastæði heitir landið vestan vegar þegar farið er ofan frá fjalli heim að Eyjum og Mönguvað á Ósnum þar við og Hundapyttur í Ósnum nokkru neðar þar sem hann er breiðastur með vík inn í suðurbakkann.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 6

GK-338:035 *Mönguvað* heimild um vað

“Kvíastæði heitir landið vestan vegar þegar farið er ofan frá fjalli heim að Eyjum og Mönguvað á Ósnum þar við og Hundapyttur í Ósnum nokkru neðar þar sem hann er breiðastur með vík inn í suðurbakkann.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar HM, 6

GK-338:036 heimild um brunn

“Borgarhóll [028] er höll neðan við veg, neðan Vörðuhjallagils, með smáklettum. Þar upp af er brunnur, sem vatn er tekið úr.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar AG, 6

GK-338:037 *Sjálfkvíavað* heimild um vað

“Á flötinni [sjá 014] er ekkert sem bendir til sjálfkvía fyrir fé. Í ánni niðurundan var Sjálfkvíavað.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Eyjar ath og viðb., 3

GK-338:038 heimild um leið

“Vegur hefur legið epter dalnum [Eyjadal] og hafa Kjósarmenn mest farið hann. - Hann kemur saman við Svínaskarðsveginn hjá nyrðri disinni á skarðinu, og liggur austan og norðanundir Móskaðshnúki enum eystasta.”

Heimildir:MG: Ferðabók, 39

GK-339 Eyjahóll

Hjáleiga Eyjar (GK-338) 1705 og 1847, í sömu ábúð og Eyjar frá 1888. 1840: “Þar er heyskapur sæmilegur, beitarland minni, lítill útigangur.” SSGK, 257.

GK-339:001 *Eyjahóll* bæjarhóll bústaður

GK-339:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-339:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-339:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-340 Flekkudalur (enn efri)

40 hdr 1705, þá tveir bæir. 1483: Jarðarinnar getið í sölubréfi, þá kaupir Margrét Vigfúsdóttir 10 hdr í Flekkudal, þá í Reynivallakirkjusókn, DI V, 800. Til 1802 voru Flekkudalir taldir en jörð. Grjóteyri nefnd í heimildum en það var sama jörð og Neðri- Flekkudalur.

1705: “Hætt er fyrir skriðum og snjóflóðum bæði húsum og túni. Á brýtur engjar og tún og ber grjót yfir til stórmæina. Hætt er fyrir foruðum og djújum.” JÁM III, 403. 1840: “... hefir fallett tún, ekki mikið ummáls, engi nokkuð til hlítar og beitaland á dalnum um sumar, en minni útbeitt vetrar.” SSGK, 257. 1917: ún 5,5 teigar allt slétt, garðar 1000m².

GK-340:001 *Flekkudalur (enn efri)* bæjarhóll bústaður

“Í túninu, þar sem húsin eru nú, hét Hjálmur, en gamli bærinn var, þar sem nú eru fjárhúsin.” Segir í örnefnaskrá Flekkudals. “Í Grjóteyrarlandi, vestan Flekkudalsár veit ég um þessi nöfn: Tutlutættur þar mun fyrsti Flekkudalsbærinn hafa verið byggður, og jarðirnar þá eitt býli, mun það nafn frá ofanverðri 19. öld, hét fyrr Neðri-Flekkudalur og Flekkudalur, Efri-Flekkudalur. Um 1840 var Neðri-Flekkudalur fluttur austur fyrir Flekkudalsá og fékk sá bær nafnið Grjóteyri, en kotbýli verið um skeið í Neðri-Flekkudal sem fékk þetta heiti. Þegar undirritaður fluttist að Grjóteyri 1905 gekk Grjóteyartúnið vestan ár undir nafninu Tutlutún, móarnir neðan þess Flekkudalsmóar.” Segir í örnefnaskrá Grjóteyrar og Flekkudals

Heimildir:Túnakort 1917; Ö-Flekkudalur, 5; Ö-Grjóteyri og Flekkudalur, 3-4

GK-340:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-340:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-340:004 heimild um útihús
Utan túns
Heimildir:Túnakort 1917

GK-340:005 heimild um traðir
Virðast verða hlaðnar traðir á túnakorti.
Heimildir:Túnakort 1917

GK-340:006 *Barnhúsvarða* örnefni landamerki
“Merkin byrja við landsuðurhorn Meðalfellsvatns, í Flekkudalsós, upp úr honum í Barnhús, sem svo er kallað. Frá því beint upp gilið, upp á Sandfellsbrún nálægt Dagmálavörðu.” Segir í örnefnaskrá Flekkudals “Landamerki beggja jarðanna að norðanverðu liggja að Meðalfellsvatni. Að austan um Flekkudalsós, Stokkinn (efsta hluta óssins) um Kelduna suður í Barnhúsvörðu ...” Segir í örnefnaskrá Grjóteyrar og Flekkudals “Barnhús: Hans getur sér þess til að nafnið sé af því dregið, að börn hafi þar verið geymd meðan fólk var á engjum. Langt var á engjar á Sandi og matur færður. Þar voru tóftir. Þess má geta, að í Hækingsdal er einnig til Barnhús, haft um klapparhæð, en á henni voru tóftir. Ekki kunni heimildamaður þar skýringar á nafninu, en framangreind skýring hefur ekki verið borin undir hann.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Sands
Heimildir:Ö-Flekkudalur, 1; Ö-Grjóteyri Flekkudalur, 1; Ö-Sandur ath og viðb., 1

GK-340:007 *Dagmálavarða* varða landamerki
“Merkin byrja við landsuðurhorn Meðalfellsvatns, í Flekkudalsós, upp úr honum í Barnhús, sem svo er kallað. Frá því beint upp gilið, upp á Sandfellsbrún nálægt Dagmálavörðu.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Flekkudalur, 1

GK-340:008 *Stekkjarbali* örnefni stekkur
“Niðri á jafnsléttu milli Innstahvamms og Bláberjagils heitir Stekkjarbali, en hann nær ekki alveg niður að vatni. Neðar er nafnlaus mýri.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Flekkudalur, 2

GK-340:009 *Móholt* örnefni mógrafir
“Niðri á jafnsléttu milli Innstahvamms og Bláberjagils heitir Stekkjarbali, en hann nær ekki alveg niður að vatni. Neðar er nafnlaus mýri. Utan til við hana næst Stekkjarbala er mýri, sem heitir Hringur, og þar inn með vatninu eru tvö holt, sem heita bæði Móholt.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Flekkudalur, 2

GK-340:010 *Stekkur* heimild um stekk
“Þegar kemur austur fyrir Bláberjagil, heitir Stekkur, og þar innar er lækur, sem heitir Borgagil.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Flekkudalur, 2

GK-340:011 *Borgagil* örnefni fjárskýli
“Þegar kemur austur fyrir Bláberjagil, heitir Stekkur, og þar innar er lækur, sem heitir Borgagil.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Flekkudalur, 2

GK-340:012 *Hesthúsgeiri* örnefni hesthús
“Þegar kemur austur fyrir Bláberjagil, heitir Stekkur, og þar innar er lækur, sem heitir Borgagil. Þar uppi í holtinu er barð, sem heitir Yrpubarð og dregur nafn af, að þar fór meri eitt sinn niður í skorning. Innar og ofar er grasgeiri, sem nær upp undir kletta, og heitir hann Hesthúsgeiri.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Flekkudalur, 2

GK-340:013 *Nautastígur* heimild um leið
“Austan við túnið, austan við Vesturlæk, er gata niður, sem heitir Nautastígur.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Flekkudalur, 3

GK-340:014 *Selhæðir* örnefni sel
“Neðan við Krók og norðan er Króksmelur, og austan hans er Krókmýri. Innar heitir Selhæðir, niðri í dalnum.

Það er graslendi. Upp af þeirri hæð er gil, sem heitir Grýlugi. Brekkan frá Selhæðum og Grýlugili út að Nónbungu heitir Kláusarbrekkur. Þær ná upp að brún, sem hér er klettalítill.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Flekkudalur, 3

GK-340:015 *Stöðull* örnefni kvíar

“Austur af Sauðatungulæk, næst túni, er svonefndur Háhóll, grasivaxinn hóll. Austur af honum gengur smáran fram, sem heitir Snasi, fram að ánni. Bæjarmegin við hann er rétt. Næst túni, norðvestan við Háhól með ánni, er Stöðull. En í gljúfrunum norður af Háhól með ánni er Stöðulhvammur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Flekkudalur, 3

GK-340:016 *Grafarfoss* örnefni

“Þar fyrir framan er annar, sem heitir Skvampa. Þar fyrir framan er foss, sem heitir Grafarfoss (44) og er beint niður undan Selhæðum [014], sem fyrr er getið.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Flekkudalur, 3

GK-340:017 *Torfdalur* örnefni rista

“Miðfjallið heldur svo áfram, þar til kemur að dal þeim, sem heitir Torfdalur. Eftir dalnum rennur á, sem heitir Torfdalsá og fellur í Flekkudalsá nokkuð suður frá bæ. Fellið hér er nefnt Miðfell.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Flekkudalur, 4

GK-340:018 *Ólafstóft* heimild

“Svæðið niður við ósinn heitir Flekkudalsnes. Í nesinu er Ólafstóft. Hún er nú horfin, því gert var tún úr valllendinu efst í nesinu.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Flekkudalur, 5

GK-340:019 *Móvík* örnefni mógrafir

“Utar og vestar er annar, sem heitir Pyttur, svo Móvík, sem er utan við Lambatanga, en þar eru merkin móti Grjóteyri.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Flekkudalur, 5

GK-341 Flekkudalur (enn neðri)

Til 1802 voru Flekkudalir taldir en jörð. Jörðin nefnd Flekkudalur neðri og Grjóteyri í heimildum en jörðin heitir nú Grjóteyri. 1705: “Hætt er fyrir skriðum og snjóflóðum bæði húsum og túni. Á brýtur engjar og tún og ber grjót yfir til stórmeina. Hætt er fyrir foruðum og djújum.” JÁM III, 403. 1840: “... ekki stór heyjajörð, lík hinni hvað landkosti snertir ..” SSGK, 257. 1917: Tún 5,6 teigar garðar 580m².

GK-341:001 *Flekkudalur (enn neðri)* bæjarhóll bústaður

1847: Grjóteyri nefnd í sumum heimildum þá 15 hdr á meðan að Flekkudalur sé 25 hdr. “Upptún þar sem bærinn stendur nú. Niðurtún þar sem bærinn stóð frá um 1840 til 1930, er undirritaður flutti hann upp að fjallinu” Segir í örnefnaskrá. Grónar bæjarrústir jarðarinnar sjást á túnakorti fyrir Flekkudal efri. “Í Grjóteyrarlandi, vestan Flekkudalsár veit ég um þessi nöfn: Tutlutættur þar mun fyrsti Flekkudalsbærinn hafa verið byggður, og jarðirnar þá eitt býli, mun það nafn frá ofanverðri 19. öld, hét fyrr Neðri-Flekkudalur og Flekkudalur, Efri-Flekkudalur. Um 1840 var Neðri-Flekkudalur fluttur austur fyrir Flekkudalsá og fékk sá bær nafnið Grjóteyri, en kotbýli verið um skeið í Neðri-Flekkudal sem fékk þetta heiti. Þegar undirritaður fluttist að Grjóteyri 1905 gekk Grjóteyrartúnið vestan ár undir nafninu Tutlutún, móarnir neðan þess Flekkudalsmóar.” Segir í örnefnaskrá Grjóteyrar og Flekkudals

Heimildir:Túnakort 1917; JJnm, 100; Ö-Grjóteyri Flekkudalur, 3-4

GK-341:002 *Grjóteyri* bæjarstæði býli

Heimildir:Túnakort 1917

GK-341:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-341:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-341:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-341:006 heimild um túngarð
Heimildir:Túnakort 1917

GK-341:007 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-341:008 *Stöðull* örnefni kvíar
“Stöðull niður með Flekkudalsá, Stöðulbrekka ofan hans. Lindarbrekka frá bænum vestur af Stöðli.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Grjóteyri Flekkudalur, 3

GK-341:009 *Stekkur* heimild um stekk
“Stekkur heitir túnskákin austur með Sandsfjallinu. Þar voru fornar rústir um sl. aldamót. Flekkudalsnesið nær upp undir Stekkinn.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Grjóteyri Flekkudalur, 3

GK-341:010 *Tutlutættur* bæjarstæði býli
“Í Grjóteyrarlandi, vestan Flekkudalsár veit ég um þessi nöfn: Tutlutættur þar mun fyrsti Flekkudalsbærinn hafa verið byggður, og jarðirnar þá eitt býli, mun það nafn frá ofanverðri 19. öld, hét fyrir Neðri-Flekkudalur og Flekkudalur, Efri-Flekkudalur. Um 1840 var Neðri-Flekkudalur fluttur austur fyrir Flekkudalsá og fekk sá bær nafnið Grjóteyri, en kotbýli verið um skeið í Neðri-Flekkudal sem fékk þetta heiti. Þegar undirritaður fluttist að Grjóteyri 1905 gekk Grjóteyrartúnið vestan ár undir nafninu Tutlutún, móarnir neðan þess Flekkudalsmóar.” Segir í örnefnaskrá Grjóteyrar og Flekkudals
Heimildir:Ö-Grjóteyri Flekkudalur, 3-4

GK-341:011 heimild um hrossaborg
“Þegar undirritaður fluttist að Grjóteyri 1905 gekk Grjóteyrartúnið vestan ár undir nafninu Tutlutún, móarnir neðan þess Flekkudalsmóar. Í þeim var Kaplaskjólspúfa gamalt byrgi fyrir útigönguhross.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Grjóteyri Flekkudalur, 3-4

GK-342 Sandur

10 hdr 1705. 1687 er jörðin seld og er á 10 hdr. Jarðabréf, 20. Bærinn var færður fyrir 1705 vegna skriðu og vatnsfalla. Austurkot nefnt í örnefnaskrá. 1705: “Tún eru nær engin, því öll hin fornu eru eyðilögð af skriðum og vatni og varð fyrir þeim háska bærinn af honum fornu tóftum að færa. Landþröng er mikil. Á hin sama brýtur árlega og fordjarfar engið, túnið og það lítið, sem verið er að rækta. Ekki má óhætt kalla bænum þar sem nú er hann fyrir skriðum og snjóflóðum. Sandfjúk spillir túni og engjum.” JÁM III, 404. 1840: “Túnið er ekki mikið, engi nokkurt, land til sumarbeitar nóg, en lítið um vetrartíma.” SSGK, 257. 1917: Tún 3,5 teigar, mestallt slétt, garðar 1100m².

GK-342:001 *Sandur* bæjarhóll bústaður
1705: “Tún eru nær engin, því öll hin fornu eru eyðilögð af skriðum og vatni og varð fyrir þeim háska bærinn af honum fornu tóftum að færa. Landþröng er mikil. Á hin sama brýtur árlega og fordjarfar engið, túnið og það lítið, sem verið er að rækta. Ekki má óhætt kalla bænum þar sem nú er hann fyrir skriðum og snjóflóðum. Sandfjúk spillir túni og engjum.” “Gamli bærinn var norður við á, en áin tók hann. Þá var hann fluttur heim á fjárhússtæði.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:JÁM III, 404; Ö-Sandur, 2

GK-342:002 *Sandur* bæjarhóll bústaður
1705: “Tún eru nær engin, því öll hin fornu eru eyðilögð af skriðum og vatni og varð fyrir þeim háska bærinn af honum fornu tóftum að færa. Landþröng er mikil. Á hin sama brýtur árlega og fordjarfar engið, túnið og það lítið, sem verið er að rækta. Ekki má óhætt kalla bænum þar sem nú er hann fyrir skriðum og snjóflóðum. Sandfjúk spillir túni og engjum.” “Gamli bærinn var norður við á, en áin tók hann. Þá var hann fluttur heim á fjárhússtæði.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:JÁM III, 404; Túnakort 1917; Ö-Sandur, 2

GK-342:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-342:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-342:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-342:006 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-342:007 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-342:008 heimild um rétt
Heimildir:Túnakort 1917

GK-342:009 heimild um túngarð
Heimildir:Túnakort 1917

GK-342:010 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-342:011 *Skemmuflöt* örnefni skemma
“Nú er bezt að miða allt við skrá þá, sem til er, og ganga þar á röðina. Þar er Skemmuflöt, sem er vestast í heimatúni. Þar austur af, aðskilið af nafnlausri lögð, er Lambhúsflöt. Þar austast er Hjálmur, og þar austast heitir Moðflöt.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Sandur, 1-2

GK-342:012 *Lambhúsflöt* örnefni lambhús
“Nú er bezt að miða allt við skrá þá, sem til er, og ganga þar á röðina. Þar er Skemmuflöt, sem er vestast í heimatúni. Þar austur af, aðskilið af nafnlausri lögð, er Lambhúsflöt. Þar austast er Hjálmur, og þar austast heitir Moðflöt.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Sandur, 1-2

GK-342:013 *Austurkot* bæjarstæði býli
“Fyrir neðan mýrarsund er Austurkot, smáblettur í jaðri túns, tóft, nú sléttur. ... Austurtún er niður undan fjárhúsunum heiman við Austurkot. Kinn er þar í brekkunni vestan við fjós og hlöðu. Þar er nú stundum nefnt Hesthústún, því efst í þeim bletti var Steinhús. Þar var geysimikið bjarg, sem var steinn í hesthúsveggnum.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Sandur, 2

GK-342:014 *Ullarhvammur* örnefni þvottastaður
“Neðan við lækinn er Ullarhvammur. Þá er Stöðull sem er austan við lækinn. Svo er Kvíaból, og lækurinn heitir Húsálækur. Hann kemur úr Miðmundagili.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Sandur, 2

GK-342:015 *Stöðull* örnefni kvíar
“Neðan við lækinn er Ullarhvammur. Þá er Stöðull sem er austan við lækinn. Svo er Kvíaból, og lækurinn heitir Húsálækur. Hann kemur úr Miðmundagili.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Sandur, 2

GK-342:016 *Húsálækur* örnefni
“Neðan við lækinn er Ullarhvammur. Þá er Stöðull sem er austan við lækinn. Svo er Kvíaból, og lækurinn heitir Húsálækur. Hann kemur úr Miðmundagili.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Sandur, 2

GK-342:017 heimild um fjós

“Austurtún er niður undan fjárhúsunum heiman við Austurkot [013]. Kinn er þar í brekkunni vestan við fjós og hlöðu. Þar er nú stundum nefnt Hesthústún, því efst í þeim bletti var Steinhús. Þar var geysimikið bjarg, sem var steinn í hesthúsvegnum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Sandur, 2

GK-342:018 heimild um hesthús

“Austurtún er niður undan fjárhúsunum heiman við Austurkot [013]. Kinn er þar í brekkunni vestan við fjós og hlöðu. Þar er nú stundum nefnt Hesthústún, því efst í þeim bletti var Steinhús. Þar var geysimikið bjarg, sem var steinn í hesthúsvegnum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Sandur, 2

GK-342:019 Gerði örnefni

“Svo kom aukatún, sem nefnd var Gerði, vestan við heimatúnið, aðskilið af gili.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Sandur, 2

GK-342:020 Fjósadý örnefni fjós

“Fjósadý er alveg við heygarð og hlöðu, sem nú er.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Sandur, 2

GK-342:021 heimild um heygarð

“Fjósadý er alveg við heygarð og hlöðu, sem nú er.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Sandur, 2

GK-342:022 heimild um stekk

“Stekkur er efst upp við fjall, innst og ofan við engjarnar, spöl frá túni. Stekkjargilsskriða er á milli tófta, en sést ekki frá bæ. Stekkjarlækur kemur upp neðan við skriðuna og myndar læk eftir endilöngum engjunum niður í Flekkudalsós. Stekkjarnef er innsti bletturinn í engjunum, næst bæ heiman við lækinn.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Sandur, 3

GK-342:023 Engjahústóft heimild

“Markakelda lá niður allar engjar rétt niður að vatni. Þar beygir hún að ánni. Markabali er þar rétt við mörkin neðarlega, heldur neðar en Engjahústóft, sem er norðan við Engjalæk, sér fyrir henni.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Sandur, 3

GK-342:024 Stekkjarbali örnefni stekkur

“Norðan við Sandsá á Sandur stykki í engjum. Það heitir sem heildarnafn Sandsstykki. Þar er Svartakelda mitt milli bæja, nú orðið tún, og Svartakelda er nokkuð langt fyrir ofan Eyjahól. Þá er Kringlubakki þar fyrir ofan, norður við ána. Næst er Stekkjarbali sem er innan við Engjarnar.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Sandur, 3

GK-342:025 heimild um stekk

Þá eru úthagarnir: Mosar eru inn með Sandsfjalli, og Mosagil rennur um Mosana. Næst er gil, sem heitir Kvennagöngugil, rétt innar, inn undir stóru gili, sem heitir Stekkjargil. Hólar eru inn með fjallinu með veginum utan við Kvennagöngugil. Hellir er í klettunum beint upp af Stekk. Stekkjarbrekkur eru þar upp af og Stekkjargili, sem fyrr var nefnt, austur og inn af Stekk og Stekkjarbrekkum. Þar beint upp af er Gerðahjalli, innan við Stekkjargil upp af svokölluðu Gerði. Upp af því eru Gerðisbrekkur og Flái er þar eini bletturinn, sem er greiðgengur upp á fjallið, austan við og upp með Stekkjargili. “ Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Sandur, 4

GK-342:026 Gerði örnefni

Þá eru úthagarnir: Mosar eru inn með Sandsfjalli, og Mosagil rennur um Mosana. Næst er gil, sem heitir Kvennagöngugil, rétt innar, inn undir stóru gili, sem heitir Stekkjargil. Hólar eru inn með fjallinu með veginum utan við Kvennagöngugil. Hellir er í klettunum beint upp af Stekk. Stekkjarbrekkur eru þar upp af og Stekkjargili, sem fyrr var nefnt, austur og inn af Stekk og Stekkjarbrekkum. Þar beint upp af er Gerðahjalli, innan við Stekkjargil upp af svokölluðu Gerði. Upp af því eru Gerðisbrekkur og Flái er þar eini bletturinn, sem er greiðgengur upp á fjallið, austan við og upp með Stekkjargili. “ Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Sandur, 4

GK-342:027 heimild

“Austan við Leitið er gömul Hústóft. Rétt neðar er Hústóftarfoss.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Sandur, 5

GK-342:028 *Fremri-Stöðullækur* örnefni kvíar

“Austan við bæ er Fremri-Stöðullækur, en Grásteinn rétt hjá Björnshæð.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Sandur, 5

GK-342:029 *Barnhús* heimild

“Merkin byrja við landsuðrhorn Meðalfellsvatns, í Flekkudalsós, upp úr honum í Barnhús, sem svo er kallað. Frá því beint upp gilið, upp á Sandfellsbrún nálægt Dagmálavörðu.” Segir í örnefnaskrá Flekkudals “Landamerki beggja jarðanna að norðanverðu liggja að Meðalfellsvatni. Að austan um Flekkudalsós, Stokkinn (efsta hluta óssins) um Kelduna suður í Barnhúsvörðu ...” Segir í örnefnaskrá Grjóteyrar og Flekkudals. “Barnhús: Hans getur sér þess til að nafnið sé af því dregið, að börn hafi þar verið geymd meðan fólk var á engjum. Langt var á engjar á Sandi og matur færður. Þar voru tóftir. Þess má geta, að í Hækingsdal er einnig til Barnhús, haft um klapparhæð, en á henni voru tóftir. Ekki kunni heimildamaður þar skýringar á nafninu, en framangreind skýring hefur ekki verið borin undir hann.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Sands

Heimildir:Ö-Flekkudalur, 1; Ö-Grjóteyri Flekkudalur, 1; Ö-Sandur ath og viðb., 1

GK-342:030 heimild um áveitu

“Guðmundarflag: Árið 1885 stíflaðist Sandsá vegna skriðu. Kom þá mikið flóð í ána og flæddi hún yfir allt. Var þá á takmörkunum að jarðirnar Sandur og Eyjar væru byggilegar. Þá var tekið til þess ráðs að veita ánni norður í Djúpalæk. Stungnir voru hnausar upp og hlaðnir garðar hvor sínum megin við árfarveginn. Flagið, sem þar myndaðist, var síðan kennt við verkstjórnann og nefnt Guðmundarflag. (Guðmundur sá mun hafa verið faðir Lofts heitins ljósmyndara.) Hans gat þess og, að skiptar skoðanir hefðu orðið um framkvæmd þessa, enda fór brátt svo, að áin sprengdi þetta af sér og hefur síðan runnið í sínum gamla farvegi.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Sandur ath og viðb., 1

GK-343 Möðruvellir

40 hdr 1702, tveir bæir. 1198 jarðarinnar getið í Sturlungu. Sturlunga saga I, 235 Jarðarinnar er einnig getið í Hauksbók og Þórðarbók Landnámu. Tvö eyðibýli nefnd 1705, Svínadalskot byggð á selstöðu en komin í eyði og nýtt sem sel og Grámói sem fátt virðist vitað um. JÁM III, 415. Í örnefnaskrá er nefnt Múlakot og nafnlausar rústir af býli, báðar tóftir virðast vera í Svínadal og gæti önnur því verið af Svínadalskoti. Svínadalur er grösugur og fagur dalur. Vestari hlutinn tilheyrir Möðruvöllum en eystri hlutinn Írafelli

1705: “Skriða spillir túninu merkilega ... Engjar eru snöggglendar mjög, og fordjarfast af skriðum árlega meir og meir og þurfa ábúendur engi annarstaðar til að fá. Vetrarríki er mikið. Hætt er fyrir snjóflóðum bæði túni og húsum.” JÁM III, 415. “Þar er land mikið á Svínadal og dalverpi Trönudals. En engi örðugt mjög, sem þó er undirlagt oft grasspjöllum af leita- og lestamönnum á sumrin.” SSGK, 256. 1917: Tún 8,7 teigar á báðum býlum, garðar 2200m² á báðum býlum. “Túnin sléttuð að mestu og nokkuð slétt af náttúru. Fjárbælið er nú um stund í órækt (ófjárhæft) og því ekki talið hér með túninu. En blettur hjá því, núplægður, í góðri rækt.” Túnakort.

GK-343:001 *Möðruvellir* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1917

GK-343:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-343:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-343:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-343:005 heimild

Súreysgryfja

Heimildir:Túnakort 1917

GK-343:006 heimild
Súreysgryfja
Heimildir:Túnakort 1917

GK-343:007 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-343:008 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-343:009 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-343:010 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-343:011 heimild um traðir
Virðast vera upphlaðnar traðir á túnakorti
Heimildir:Túnakort 1917

GK-343:012 heimild um túngarð
Heimildir:Túnakort 1917

GK-343:013 heimild um sel
1705: “Selstöðu á jörðin, aðra þar sem heitir Trönudalur og eru þar hagar mjög fordjarfaðir af skriðum, aðra þar sem heitir Svínadalur og eru þar sumarhagar bæði góður og miklir.” “Framan við Pokagil eru Rauðshjallar, og framan þeirra er nafnlaust gil. Hryggur þar innar heitir Dyngja. Í henni er gróður, en ekki sjást þar selrústir. Þar neðst við Dyngju við ána eru Selflatir, og handan þeirra austar eru Marteinsvellir. Framan við Dyngju er Trönudalsbotn.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:JÁM III, 414-415; Ö-Möðruvellir, 5

GK-343:014 *Svínadalur* bæjarstæði býli
1705: “Selstöðu á jörðin, aðra þar sem heitir Trönudalur og eru þar hagar mjög fordjarfaðir af skriðum, aðra þar sem heitir Svínadalur og eru þar sumarhagar bæði góður og miklir. ... Suinadals Kot, hjáleiga byggð fyrst í manna minni í selhögum jarðarinnar, og eyðilögð aftur fyrir 10 árum. ... Eyðilagðist fyrir vetrarriki Kann ei aftur að byggjast að bagalaus, síðan selstaðan á Trönudal er fordjörfuð ...”
Heimildir:JÁM III, 414-415

GK-343:015 *Grámói* bæjarstæði býli
1705: “Bygð hyggja menn að verið hafi til forna í Möðruvalla landi, þar sem er kallaður Grámói, en enginn veit nær það verið hafi eður hvar fyrir eyðilagt. Alleina eru girðingar og tóftaleifar vitni til þess, að þar hafi bygging verið. Sumir halda bærinn á Möðruvöllum hafi þar til forna staðið, og þaðan fluttur verið þangað sem nú er, og kann hjer ómögulegt aftur byggð að setjast.”
Heimildir:JÁM III, 415

GK-343:016 *Dysið* þjóðsaga legstaður
“Merkin eru þá um Móskaðahnúk og úr þeim í Dysið á Svínaskarði.” Segir í örnefnaskrá. “Gömul sögn er um smala frá Möðruvöllum og Þverárkoti, sem hittust á Svínaskarði og börðust þar. Möðruvallasmalinn á að vera heygður í Dysinni (Guðmundur notar kvk.), sem er grjóthruga. Þar átti að kasta steini, er farið var um. Svínaskarð (18) er fyrir botni Svínadals.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Möðruvellir, 1; Ö-Möðruvellir ath og viðb., 2

GK-343:017 *Grafirnar* örnefni mógrafir
“Grafirnar eru heimast við Hvassnes. Þær ná frá Hvassneslæk og að Börðum, sem ná að Stóragili.” Segir í örnefnaskrá “Gafir (30) voru mógrafir, eru nú komnar í tún.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Möðruvellir, 2; Ö-Möðruvellir ath og viðb., 2

GK-343:018 *Stekkur* örnefni stekkur
“Efst á Eyrunum heiman við Börðin heitir Stekkur, og þar upp af um fjallsræturnar er brekka, sem heitir

Stórsteinabrekka.” Segir í örnefnaskrá. “Smáhleðsla er undir stórum kletti, þar sem heitir Stekkur. Kletturinn er nú nefndur Mönguklettur. Nafnið ber hann af því, að kona frá Eyjum, sem Margrét hét, mun hafa haldið ball að sumrinu við klettinn, en þar er slétt flöt. Sennilega hefur það verið fyrir 1920.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvelli, 2; Ö-Möðruvelli ath og viðb., 3

GK-343:019 heimild um leið

“Þar upp milli klettanna [eftir 018] er grasgeiri, sem heitir Göngugeiri. Þar er uppganga upp á hálsinn. Þar upp af klettum eru Miðaftansbrekkur. Þar upp af er hólinn, sem fyrr var nefndur (?) og heitir Miðaftansbunga. Innan við þetta er gil, sem heitir Ytra-Réttargil.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvelli, 2

GK-343:020 Möðruvallarétt heimild um rétt

“Innan við þetta er gil, sem heitir Ytra-Réttargil. Sultarmói er næst, nú túnblettur upp af Eyrinum, sérskilið er ofan við götuna heiman, en neðar er tún á Eyrinum niður að á. Næst er Heimra-Réttargil eða Réttargil. Milli þessara gila er stuttur kambur. Upp af Eyrinum neðan við Réttargilið er Hæðarskarð, þar sem vegurinn liggur í gegnum. Upp af skarðinu undir rótum er Réttarhóll, og heiman við hólinn er Réttin, gömul fjárrétt. Innar, rétt utan bæjar, er gil á ská upp. “ Segir í örnefnaskrá. “Möðruvallarétt er milli Ytra- og Heimra-Réttargils”. Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvelli, 2; Ö-Möðruvelli ath og viðb., 3

GK-343:021 Stöðull örnefni kvíar

“Austur eftir er Stöðull, rétt innan við bæ, niður undan Bæjargili. Upp af honum eru Stöðulklettur.” Segir í örnefnaskrá. “Stöðull er uppi við brekkur austan og ofan við bæinn. Þar voru mjólkaðar kýr og ær (færikvíar).” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvelli, 3; Ö-Möðruvelli ath og viðb., 3

GK-343:022 heimild um fjárhús

“Upp af Völlum næst bæ er Hóllinn. Þar eru nú fjárhús.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvelli, 3

GK-343:023 Hádegisstígur heimild um leið

“Þar upp af taka við Brekkur, og í þeim er Hádegisstígur, sem er skarð í brún og gamalt dagsmark frá bænum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvelli, 3

GK-343:024 Neðristígur örnefni leið

“Upp af Litluhólum austur af Hrosshólum er klettahóll, sem heitir Skyggir. Þar upp af eru grashjallar með klettum, sem heita Neðristígur og Efristígur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvelli, 4

GK-343:025 Efristígur örnefni leið

“Upp af Litluhólum austur af Hrosshólum er klettahóll, sem heitir Skyggir. Þar upp af eru grashjallar með klettum, sem heita Neðristígur og Efristígur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvelli, 4

GK-343:026 Norðlingavað heimild um vað

“Þar er Norðlingavað á Laxá. Þar er sagt, að Oddur Gottskálksson lögmaður hafi druknað.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvelli, 4

GK-343:027 Kumlhóll örnefni

“Ofan við Lágumýrar eru Helliskriður. Austan og ofan við þær er grjóthóll, Kumlhóll, og þar upp af er grjóthóll með helli í, Hellir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvelli, 4

GK-343:028 Skessa þjóðsaga

“Vestur af Helli og austur af Stígum gengur Skessugil. Efst í hömrnum á því að vestanverðu er Skessuhellir. Á móti Skessuhelli er Skessa, klettadrangur undir Hnúksbrún, allferðugur kvenmaður, áður en hún varð að steini.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvelli, 4

GK-343:029 *Gildruholt* örnefni

“Gildruholtslækur er hér innar. Hann rennur í Svínadalsá. Upp með honum að austan eru Brúnkublettir milli Gildruhólts og Trönudalsár. Þar uppi er Gildruholtið.” Segir í örnefnaskrá “Sennilegt er, að Gildruholt beri nafn af rjúpnagildrum, sem hafi verið lagðar þar. Það er við Trönudalsá austur af Lágumýrum.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvellir, 4-5; Ö-Möðruvellir ath og viðb., 4

GK-343:030 *Trönudalsrétt* heimild um rétt

“Mýri er þar austar [en 029] nafnlaus, nema ofan til er vallendis- svæði nefnt Tunga, sem er ekki í neitt að neðan. Þar austur af er Trönudalsrétt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvellir, 4-5

GK-343:031 heimild um vað

“Í nesinu milli Trönudalsár og Svínadalsár er þetta nefnt Nes. Þar niðri eru þrír fossar í ánni. Nesið nær fram að Múlakoti, upp að Múla. Þessir þrír fossar, sumir fallegir, eru nafnlausir. Í nesinu er hóll við veginn. Annar hóll er frá vaðinu til vinstri. Uppi á honum virðist vera gömul rétt eða stekkur, e.t.v. gamalt heystæði, Langholt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvellir, 5

GK-343:032 heimild um stekk

“Í nesinu milli Trönudalsár og Svínadalsár er þetta nefnt Nes. Þar niðri eru þrír fossar í ánni. Nesið nær fram að Múlakoti, upp að Múla. Þessir þrír fossar, sumir fallegir, eru nafnlausir. Í nesinu er hóll við veginn. Annar hóll er frá vaðinu til vinstri. Uppi á honum virðist vera gömul rétt eða stekkur, e.t.v. gamalt heystæði, Langholt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvellir, 5

GK-343:033 *Múlakot* bæjarstæði býli

“Svínadalur afmarkast af Svínadalsá og Múlanum. Neðst í honum er Múlakot, gamalt býli. E.t.v. er gamalt býli hjá Trönudalsrétt [030]. Þar eru og miklar rústir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvellir, 6

GK-343:034 bæjarstæði býli

“Svínadalur afmarkast af Svínadalsá og Múlanum. Neðst í honum er Múlakot, gamalt býli. E.t.v. er gamalt býli hjá Trönudalsrétt [030]. Þar eru og miklar rústir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvellir, 6

GK-343:035 *Brú* heimild um leið

“Brú er upphleyptur vegur á heimanverðri Háumýri.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvellir, 6

GK-343:036 *Draugagil* örnefni draugur

“Brú er upphleyptur vegur á heimanverðri Háumýri. Uppundan henni eru Svörtuklettur uppi í brún á Trönu, og framan við Háumýri er Draugsgil.” Segir í örnefnaskrá “Háumýri er framan við Fremrimela að Draugagili. Engar sagnir eru um drauga þar.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvellir, 6; Ö-Möðruvellir ath og viðb., 6

GK-343:037 heimild um rétt

“Króarhamar er annar en fyrr var nefndur. Undir honum er gömul fjárrétt. Nú er steinsteypt skilarétt á melnum upp af honum.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Möðruvellir ath og viðb., 4

GK-344 *Írafell*

20 hdr 1705, 1/2 konungseign. tvíbýli á jörðinni. Bænhús var á jörðunni. 1705 er nefnd eyðihjáleiga sem hét Fornaskjól. Ónafngreind eyðihjáleiga nefnd í örnefnaskrá. Svínadalur er grösugur og fagur dalur. Vestari hlutinn tilheyrir Möðruvöllum en eystri hlutinn Írafelli. 1705: “Snjóflóð og skriður granda högum og engi, þó meir á kóngsins parti.” JÁM III, 417. 1840: “Heyskaparjörð allgóð og á mikið og gott land bæði til fjalls og

láglandis um hæðir og mýrarsund ...” SSGK, 256. 1917: Tún 5 teigar, garðar 1500m². “Túnið mest alt sléttað á síðustu 20 árum, heldur sérvel.” Túnakort.

GK-344:001 Írafell bæjarhóll bústaður 64°16957N 21°26062V

Um 200 m suðaustan við steinsteyppt íbúðarhús á Írafelli en um 130 m suðaustan við sumarbústað var gamli bærinn í Írafelli sem merktur er inn á túnakort frá 1917. Í brekku sem hallar til vesturs að læk. Bæjarstæðið, ásamt fjölda útihúsa, hafa verið í einfaldri röð á syllu í brekkunni. Ekki er bæjarhóll á þessum stað.

Enn sjást leifar nokkurra gamalla en steinhlaðinna grunna. Einnig eru þúfnabelti (útflattar mannvistarleifar) á milli. Neðan við allar mannvistarleifarnar er vegslóði sem liggur, eins og leifarnar norður-suður. Neðan við sylluna tekur við fremur brött brekka en í henni eru kálgarðar. Ofan við eru sléttuð tún þar sem nokkrar hæðir eru og þar voru útihús samkvæmt túnakorti frá 1917.

Heimildir:Túnakort 1917

GK-344:002 heimild um bænhus 64°16956N 21°26063V

1705: “Hjer segja menn, að bænhus hafi til forna verið, og er það eyðilagt fyrir manna minni.” Ekkert er vitað um staðsetningu bænhus á Írafelli. Líklegast er þó að það hafi verið í nágrenni bæjarins.

ÍRAFELL Í KJÓS (K) - BÆNHÚS

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:JÁM III, 415

GK-344:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-344:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-344:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-344:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-344:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-344:008 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-344:009 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-344:010 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-344:011 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-344:012 heimild um traðir

Heimildir:Túnakort 1917

GK-344:013 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-344:014 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-344:015 heimild um túngarð

Heimildir:Túnakort 1917

GK-344:016 heimild um sel

1705: “Selstöðu á jörðin í sínu eigin landi á Svínadal.” “Í Svínadal eru þessi örnefni: Harðivöllur heimastur að Rauðhúfugili (djúpt jarðfallsgil). Þá Selflatir og Selgil. (Þar var haft í seli áður fyrr.)” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:JÁM III, 417; Ö-Írafell, 1

GK-344:017 *Fornaskiól* bæjarstæði býli

1705: “Bygð halda menn verið hafi í Írafells landi, sem kóngseigninni fylgir, þar nú er kallað Fornaskoól. Girðingar og tóftaleifar, sem þar sjást enn nú, leiða menn í þá meiningu, en enginn veit hjer til annað að segja. Túnstæði alt er komið í blauta mýri og því ómögulegt aftur að rækta og kann ómögulegt aftur að byggjast.” “Kúamelur nokkru vestar [en 021] og Fornastekkholt (þar sem Blálækur kemur í Svínadalsá). Sunnar með ánni (syðst í Ennum) eru Fornuskjól (gamlar bæjarrústir).” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:JÁM III, 417; Ö-Írafell, 1

GK-344:018 Þjóðsaga legstaður

“Írafellsfjall, sem bærinn stendur undir. Á því eru þessi örnefni: Kýrdalsklettur (klettagnípa sunnan í miðri fjallsbrún), og vestur frá honum eru Stigabrekkur upp undir fjallsbrún. Ír[a]dalur er vestast á háfjallinu. Þjóðsaga segir, að þar sé frumbyggi Írafells (Íri) dysjaður. Vestur af fjallinu eru Axlir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Írafell, 1

GK-344:019 *Réttarstapi* örnefni rétt

“Stykkið nær frá Blálæk að Ennum að vestan og Hádegisfjalli að sunnan. Í því eru þessi örnefni: Einstakistapi, Réttarstapi, Miðstapi og Syðstistapi. (Í stöpunum var bær um miðja 19. öld, en óvíst, hvaða ár hann hefir farið í eyði.)” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Írafell, 1

GK-344:020 bæjarstæði býli

“Stykkið nær frá Blálæk að Ennum að vestan og Hádegisfjalli að sunnan. Í því eru þessi örnefni: Einstakistapi, Réttarstapi, Miðstapi og Syðstistapi. (Í stöpunum var bær um miðja 19. öld, en óvíst, hvaða ár hann hefir farið í eyði.)” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Írafell, 1

GK-344:021 *Torfstapi* örnefni rista

“Enni. Þau ná frá stöpunum að austan, Blálæk að norðan, að Svínadalsá að vestan og Svínadal (dalsmynni) að sunnan. Í þeim eru þessi örnefni: Torfstapi austast norður við Blálæk.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Írafell, 1

GK-344:022 *Fornastekkholt* örnefni stekkur

“Kúamelur nokkru vestar [en 021] og Fornastekkholt (þar sem Blálækur kemur í Svínadalsá).” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Írafell, 1

GK-344:023 *Kvíamýri* örnefni kvíar

“Í Nesinu eru þessi örnefni: Kvíamýri frá Blálæk norður að Básbrekkum, sem eru suðvestur af áðurnefndum Öxlum. Norður af Básbrekkum er Bauluhvammur. Neðan til við Kvíamýrina er Gráhöll. Suður frá honum er Kvíamýrarsund og Vörðuholt ...” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Írafell, 2

GK-344:024 *Vörðuholt* örnefni

“Í Nesinu eru þessi örnefni: Kvíamýri frá Blálæk norður að Básbrekkum, sem eru suðvestur af áðurnefndum Öxlum. Norður af Básbrekkum er Bauluhvammur. Neðan til við Kvíamýrina er Gráhöll. Suður frá honum er Kvíamýrarsund og Vörðuholt ...” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Írafell, 2

GK-344:025 *Brúarhlaðaá* örnefni brú

“Austan við Stóraflóa er Brúarhlaðaás og Brúarhlaðaeýrar.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Írafell, 2

GK-344:026 *Gullkistuhóll* þjóðsaga

“Austan við Stóraflóa er Brúarhlaðaás og Brúarhlaðaeýrar. Vestast á þeim er Gullkistuhóll. Þjóðsaga segir, að þar hafi Íri grafið gull sitt o. fl. Þrisvar sinnum hefir verið grafið í hólinn (síðast 1909 af Reykvíkingum) og ekkert fundizt. Austan til á miðjum Brúarhlaðaeýrum er Svartiskúti. Suður frá honum (norðan í áðurnefndum

Öxlum) er Gildurás.” Segir í örnefnaskrá

“Magnús telur að enginn núlifandi maður geti bætt þessa skrá og staðfesti hann hana, en lét þess þó getið í sambandi við gröft í Gullkistuhól, að Magnús í Stardal hafi líklega stjórnað uppgreftinum 1909. Qg sagan segir að þeim er unnu þetta verk hafi sýnst Hækingsdalsbærinn standa í björtu báli. En Hækingsdalur er eini bærinn sem sést af Gullkistuhól.” Segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Írafell, 2; Ö-Írafell viðb., 1

GK-344:027 *Gildruás* örnefni refagildra

“Austan við Stóraflóa er Brúarhlaðaás og Brúarhlaðæyrar. Vestast á þeim er Gullkistuhóll. Þjóðsaga segir, að þar hafi Íri grafið gull sitt o. fl. Þrisvar sinnum hefir verið grafið í hólinn (síðast 1909 af Reykvíkingum) og ekkert fundizt. Austan til á miðjum Brúarhlaðæyrum er Svartiskúti. Suður frá honum (norðan í áðurnefndum Öxlum) er Gildurás.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Írafell, 2

GK-344:028 *Írafellsmóri* þjóðsaga draugur

“Næsti bær austan við Möðruvelli er Írafell, sem stendur undir samnefndu felli norðan bæjarins, 260 metra háu. Írafell er kannski þekktast fyrir drauginn Írafellsmóra, sem frá er sagt í þjóðsögunum.”

Heimildir:Árbók ferðafélagsins 1985,

GK-345 Fremri Háls (Litli Háls)

12 hdr 1705. Eyðibýli 1705 voru Sauðafell, Möngutóftir og Hulstaðir. HP Fremri-Háls réttnefni. HP:”Rannsókn og leiðrjettingar á nokkrum bæjanöfnum á Íslandi” Árbók 1923, 34. 1705: “Túnin eru stórlega fordjörfuð af skriðum og enn hætt við meiri skaða bæði bænum og túnunum, mönnum og fjenaði. Engjar öngvar í vissum stað, nema hvað slegið er vítt og dreift í heiðarlandi, og þó ekki í sama stað nema annaðhvört ár. En þær engjar, sem áður voru og nær liggja bænum, eru hartnær eyðilagðar af skriðum og leir. Þverá, sem hjá túninu rennur, er kölluð Hálsá, brýtur túnið og ber grjót á. Hætt er bænum fyrir snjóflóði, og hefur það oft yfir fallið, so legið hefur við húsbroti.” JÁM III, 418. 1840: “Heyskapur er erfiður og reytingslegur, en landrymi mikið og gott, helzt um sumartímann, vetrarpungt.” SSGK, 256. 1917: Tún 6,8 teigar, að mestu sléttað, garðar 950m2.

GK-345:001 *Fremri Háls (Litli Háls)* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1917

GK-345:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-345:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-345:004 heimild um túngarð

Heimildir:Túnakort 1917

GK-345:005 heimild um sel

1705: “Selstöðu á jörðin í heimalandi.”

Heimildir:JÁM III, 418

GK-345:006 *Sauðafell* bæjarstæði býli

1705: “Sauðafell hefur verið hjáleiga í þessarar jarðar landi, byggð í manna minni á fornu eyðibóli, þar sem halda, áður hafi lögbýlisjörð verið, en nær eyðilögð vita menn eigi, og hefur þetta land fyrir hundrað ár Hálsi átölulaust eignað verið. ... Eyðilagðist fyrir þá grein, að bóndanum á Fremrahálsi þótti sú byggð of mjög að sjer og sínum peningi þrengja, og eru nú síðan yfir 40 ár, sem það hefur ekki byggt; þar með er það vetrarríki mesta fyrir fannlögum, og því örvænt að aftur byggjast muni. Er þar nú selstaða frá Hálsi.”

“Hálsá á upptök sín í Tjarnhólum, rennur eftir Seldal og áfram vestur með hlíðinni, sem síðar er nefnd, rennur skammt austan við bæ og út í Laxá. ... Upp af Selflóa er Stóra-Sauðafell, sem áður getur. Það afmarkast af Seldal. Vesturendi fellsins er nefndur Sauðafellstagl. Þar hjá eru tóftir gamals eyðibýlis, sem hét Sauðafellskot.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:JÁM III, 419; Ö-Fremri-Háls, 2-3

GK-345:007 *Maungu tofter* bæjarstæði býli

1705: “Maungu tofter hefur og hjáleiga verið af Fremrahálsi, byggt í fyrstu í manna minni, og varaði bygð um ein 4 eður 5 ár. ... Kann ei aftur að byggjast án heimajarðarinnar skaða.”

Heimildir:JÁM III, 419

GK-345:008 *Hulstader* bæjarstæði býli

1705: “Hulstader en enn nú fornt eyðiból og littur í Hálslandi veit enginn nær eyðilast hafi. Þar er túnstæði alt í hróstur og mosa komið, og því ómögulegt aftur að byggja.” “Nyrzt á merkjum liggur Hulstaðaás niður að Laxá. Á þeim ás eru rústir eyðibýlisins Hulstaða. Við rústirnar er Móholt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:JÁM III, 419; Ö-Fremri-Háls, 1

GK-345:009 *Móholt* örnefni mógrafir

“Nyrzt á merkjum liggur Hulstaðaás niður að Laxá. Á þeim ás eru rústir eyðibýlisins Hulstaða. Við rústirnar er Móholt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fremri-Háls, 1

GK-345:010 heimild

“Mýrin austan Krummhólts heitir Djúpasund. Hún nær að Sauðhól, sem er frekar lítill um sig. Þar eru tóftir. Núverandi þjóðvegur liggur norðan í honum, skammt vestan við heimreiðina að Fremra-Hálsi.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fremri-Háls, 1

GK-345:011 *Heyhlöðutóftin* heimild

“Aðeins ofar[en 010] í mýrinni, suðvestan við Sauðhól, er mikil tóft, nefnd Heyhlöðutóftin.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fremri-Háls, 1-2

GK-345:012 *Grafarmýri* örnefni mógrafir

“Skammt þar fyrir austan tekur við holtasvæði, nefnt Hólar.Umhverfis og milli Hólanna er mýri, sem heitir Kjóamýri. Austan hennar eru nafnlaus holt, síðan tekur við Grænimói. Austan hans er Grafarmýri, sem liggur meðfram Laxá austur að Þórufossi. Grafarlækur, stundum nefndur Grafarmýrarlækur, á upptök sín í Grafarmýri, nálægt Þórufossi, rennur eftir mýrinni í sömu stefnu og Laxá og beygir niður í ána fyrir austan Grænamóa.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fremri-Háls, 2

GK-345:013 *Hávarða* varða

“Um 4-500 m. þar neðar með Hálsá er Háavarða. Vestan við Háuvörðu, meðfram Hálsá, er Langalaut. Hún nær að Hvömmum, grasivöxnum brekkum meðfram ánni. U.þ.b. 200 m norðan Háuvörðu er Tvívörðuholt, sem dregur nafn af tveimur vörðum, sem þar standa.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fremri-Háls, 3

GK-345:014 varða

“Um 4-500 m. þar neðar með Hálsá er Háavarða. Vestan við Háuvörðu, meðfram Hálsá, er Langalaut. Hún nær að Hvömmum, grasivöxnum brekkum meðfram ánni. U.þ.b. 200 m norðan Háuvörðu er Tvívörðuholt, sem dregur nafn af tveimur vörðum, sem þar standa.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fremri-Háls, 3

GK-345:015 *Margrétarkot* bæjarstæði býli

“Nyrzt á brún Hvammanna eru tóftir Margrétarkots. Er þá komið heim undir bæjarhús á Fremra-Hálsi, þau eru hinumegin árinna, nokkru vestar en Margrétarkot.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fremri-Háls, 3

GK-345:016 heimild um rétt

“Réttarlækur kemur úr fjallinu heiman við Eystrihæð. Í því gili er Háifoss (gilið hefur ekki sérstakt nafn). Þar upp undir brún heitir Kór, því að hamraveggurinn þar minnir á kór í kirkju. Skammt vestan við Réttarlæk er Réttarhóll. Þar var lengi rétt, nú aflögð. Við réttina var Náthagi. Þar var torfhleðsla, sem nú hefur verið sléttuð.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fremri-Háls, 4

GK-345:017 heimild um náthaga

“Réttarlækur kemur úr fjallinu heiman við Eystrihæð. Í því gili er Háifoss (gilið hefur ekki sérstakt nafn). Þar

upp undir brún heitir Kór, því að hamraveggurinn þar minnir á kór í kirkju. Skammt vestan við Réttarlæk er Réttarhóll. Þar var lengi rétt, nú aflögð. Við réttina var Náthagi. Þar var torfhleðsla, sem nú hefur verið sléttuð.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fremri-Háls, 4

GK-345:018 heimild um sel

“Úr þeim tjörnum kemur Selgil, sem rennur norður í Fremra-Hálsland í Kjós. Þar neðar, austan merkja, eru gamlar tættur eftir sel.” Segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fremri-Háls viðb., 1

GK-346 Hækingsdalur

30 hdr. 1705. Bænhús var á jörðinni. 1237: Í Sturlungasögu er getið um mann úr Hækingsdal.- Sturlunga saga I, 405 og 407 Varðveist hefur landamerkjabréf Vindáss frá því um 1270 þar sem getið er merkja milli Vindáss og Hækingsdals. DI II, 81-82. Eyðihjáleigur tvær 1705, Sauðhús og Hámýri. HÞ Hækingsdallur réttnefni. HÞ:”Rannsókn og leiðrjettingar á nokkrum bæjanöfnum á Íslandi” Árbók 1923, 34

1705: “Túnunum hverutveggjum spillir skriða og snjóflóð, og er fyrir því árlegur háski, kostar og oft erfiði af að moka. Enginu spillir ogso skriða.” JÁM III, 421. 1840: “... þar er heyskapur nokkur, en beitoland arðgott, einkum á sumrum og landrými ...” SSGK, 256. 1917: Tún 7,2 teigar, slétt, garðar 1370m2.

GK-346:001 Hækingsdalur bæjarhóll bústaður

64°17583N 21°23814V

Gamli bærinn í Hækingsdal var nálega þar sem íbúðarhúsið á jörðinni stendur nú. Gamli bærinn var þó örlítið vestar, þ.e. austasti hluti hans var við vesturjaðar íbúðarhúss. Hann var vestan við íbúðarhúss, milli þess og útihúss sem nú hefur verið rífið. Greinilegur bæjarhóll er að sunnan og vestan. Aðrar hliðar hans fjara út inn í landslagið. Hóllinn er 50 X 30 m að stærð og 1-1,5 m á hæð. Hann snýr norðvestur-suðaustur.

Gamli bærinn var fjórfaldur burstabær. Vestasta burstin var rifin um 1950 en fram að því var búið í gamla bænum. Umrædd burst var rifin þegar útihús var byggt vestan bæjar en hinar burstirnar þrjár stóðu lengi. Til er málverk af bænum og einnig svart-hvít ljósmynd frá 4. áratugnum. Kjallari var undir 2 burstunum. Fjós var sambyggt bæ að aftan austast. Innangengt var í það úr bæjargöngunum. Árið 1976 var teiknuð upp afstöðumynd af túninu í Hækingsdal og var heimildarmaður Hannes Guðbrandsson. Þar er teiknuð mynd af bænum. Austast var fjós og fast fram af því Reykkofi (gamalt eldhús), vestan við fjósið kom skemma, svo búr, þá gangur stofa og eldhús. Vestast var skúr og síðan smá sund svo kom mókofi og fjóshlaða fast við bæinn.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1917; Uppdráttur af túni.

GK-346:002 Bænhúsholt heimild um bænhús

64°17481N 21°23706V

1705: “Hjer segja menn til forna hafi bænhús verið; aflagt og í auðn komið fyrir allra þeirra manna minni, sem nú lifa.” Talið er að bænhús hafi verið rúmlega 200 m SSV við bæinn í Hækingsdal 001. Þar er Bænhúsholt. Á háholtinu hafa nú verið byggð útihús (og grafið var niður á fast) en þar voru engar mannvistarleifar enda hafði trú manna ætíð verið sú að bænhúsið væri annars staðar í holtinu, norðvestarlega. “Neðan við Stöðul er Bænhúsholt. Þar sjást engar tóftir.” Segir í örnefnaskrá HÆKINGSDALUR Í KJÓSI (K) - BÆNHÚSI

Vestarlega í holtinu eru tveir staðir sem koma til greina fyrir bænhúsið. Annars vegar er lágur hóltoppur á holtinu 20-30 m VNV við útihúsabygginguna og er það VNV horn holtsins. Útlit hólsins gefur vísbendingu um að þar kunni að reynast einhverjar minjar. Heimildamaður hafði hins vegar heyrt menn geta sér til að húsið hefði verið 15-20 m suðvestar í vesturjaðri holtsins. Þar er dæld eða hvompa í holtsjaðarinn og þar var það talinn líklegasti staðurinn í bernsku heimildamanns. Í hvorugan stað hefur verið grafið. Vegurinn heim að Hækingsdal lá um þessar slóðir allt fram til 1962 þegar nýja brúin var gerð. Gamla leiðin lá yfir flóann suðvestan Bænhúsholts, um holtið vestanvert rétt vestan við þar sem bænhúsið er talið hafa verið, en beygði svo til norðurs og norðvestur og lá heim að bæ.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir:JÁM III, 419; Ö-Hækingsdalur, 6

GK-346:003 heimild um traðir

Upphlaðnar traðir á túnakorti

Heimildir:Túnakort 1917

GK-346:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-346:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-346:006 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-346:007 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-346:008 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-346:009 heimild um túngarð
Túngarðsbrot á túnauka.
Heimildir:Túnakort 1917

GK-346:010 heimild um túngarð
Túngarðsbrot á túnauka.
Heimildir:Túnakort 1917

GK-346:011 heimild um túngarð
Heimildir:Túnakort 1917

GK-346:012 heimild um sel
1705: "Selstöðu á jörðin í sínu eigin landi góða, þar sem heita Selsvellir á Geitahlíð."
Heimildir:JÁM III, 421

GK-346:013 *Saudhus* bæjarstæði býli
1705: "Saudhus hefur til forna í Hækingsdalslandi kallað verið þar sem stundum hefur í manna minni selstaða brúkast, og halda menn bygt ból hafi í gamalli tíð verið, og hafa til líkinda þar um girðinga og fóta leifar, ekkert vita menn til þess annað og kann ei aftur að byggjast, því túnstæði alt er komið í mosa, mó og mýri, og mjög brotið af á þeirri, sem þar rennur, kölluð Selá." "Utan við Lágamýri er Selármói. Þar fyrir utan Selárflatir. Í Selármóa voru dældir. Sú þeirra, sem var einna mest áberandi, hét Grænadæld. Og svo kemur Selá. Fyrir utan Selá er fyrst Borgarmýri. Á henni efst er mikil móabyrping, er heitir Fjárborgir." Segir í örnefnaskrá
Heimildir:JÁM III, 421; Ö-Hækingsdalur, 3-4

GK-346:014 *Háamýre* bæjarstæði býli
1705: "Háamýre, kallað öðru nafni Bjarnakot á Háumýri. Hefur í manna minni hjáleiga verið af Hækingsdal, bygð þar sem aldrei hafði fyr bólstaður verið, og hjelst bygðin um 5 eður 6 ára tíma. Landskuld var engin nema að geyma sauðfé heimabóndans um vetur við fjárhús það, sem stóð á Sauðhúsum."
Heimildir:JÁM III, 421-422

GK-346:015 *Hólmavað* heimild um vað
"Landamerki: Merkin eru móti Stíflisdal og Selkoti frá Laxá í Hólmavað á ánni, þá beint í klapparhól, sem er uppi á Brattafelli, austan Kjósarskarðs. Síðan í Steinkirkju, svo um Hákjöl að norðan í Hjaltadalsárupptök, svo frá henni móti Vindási um Skálafellsvörðu í Skiptagil. Laxá er á hinn veginn." Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 1

GK-346:016 *Steinkirkja* örnefni
"Landamerki: Merkin eru móti Stíflisdal og Selkoti frá Laxá í Hólmavað á ánni, þá beint í klapparhól, sem er uppi á Brattafelli, austan Kjósarskarðs. Síðan í Steinkirkju, svo um Hákjöl að norðan í Hjaltadalsárupptök, svo frá henni móti Vindási um Skálafellsvörðu í Skiptagil. Laxá er á hinn veginn." Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 1

GK-346:017 *Skálafellsvarða* varða landamerki
"Landamerki: Merkin eru móti Stíflisdal og Selkoti frá Laxá í Hólmavað á ánni, þá beint í klapparhól, sem er uppi á Brattafelli, austan Kjósarskarðs. Síðan í Steinkirkju, svo um Hákjöl að norðan í Hjaltadalsárupptök, svo frá henni móti Vindási um Skálafellsvörðu í Skiptagil. Laxá er á hinn veginn." Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 1

GK-346:018 *Ból* örnefni

“Austasti hluti túnsins, sem er fráskilinn heimatúninu af læk er rennur í gegnum túnið, heitir einu nafni Ból, stundum nefnt Bóltún.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 1

GK-346:019 *Lambhúsvöllur* örnefni lambhús

“Túnið á milli Bæjarlæks og Lambhúslindar, er rennur gegnum túnið fyrir vestan bæ, heitir: Efsti hluti þess, bunguvaxið stykki, heitir Hjálmur, þar fyrir neðan að heimreið heitir Lambhúsvöllur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 1

GK-346:020 heimild um smiðju

“Smiðjuflöt fyrir austan bæ og heiman lind. Hannes man eftir smiðju þar. Tóftir voru þarna lengi síðan, en nú er þar allt orðið slétt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 1

GK-346:021 *Gerði* heimild

“En túnið fyrir vestan lind og ofan heimreið, út að læk, heitir Sléttatún. Neðst á því var Gerði, afgirt svæði með torfgarði, u.þ.b. 80 m. á hlið. Það er miklu stærra en venjulegur nátthagi, þó að það hafi e.t.v. verið notað þannig.” Segir í örnefnaskrá. Hannes talar um að hólf þetta hafi verið hlaðið úr sniddum, hann segir að sumir hafi haldið því fram að þetta hafi verið kirkjugarður!

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 2; Svör við spurningaskrá IV, Þjóðhátadeild, 6

GK-346:022 *Baulukofi* heimild

“Túnflötin, sem er fyrir vestan og ofan Sléttatún (og læk), heitir Baulukofablettur. Þar var gamall kofi, sem hét Baulukofi.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 2

GK-346:023 heimild um áveitu

“Austast í þeim er dæld, Grænskurðadæld. Þar er grasgefið. Í dældinni voru skurðir, sem Þorleifur sá, er bjó í Hækingsdal á undan föður Hannesar, gróf til að þurrka hana.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 2-3

GK-346:024 heimild um stekk

“Engjarnar fyrir ofan hann næst túni eru Forir. Þar upp af er nokkuð gróinn grjótbali, er heitir Stekkjarbali. Þar var síðast hafður stekkur. Móðir Hannesar mundi eftir honum í bernsku sinni.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 3

GK-346:025 *Barnhús* heimild

“Fyrir utan Enni er Lágamýri. Upp af henni er klapparhæð, er heitir Barnhús. Enga skýringu kann Hannes á því nafni. Þar var kofi.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 3

GK-346:026 *Vindássel* heimild um sel

“Vindássel var einnig til þarna vestur af Sandfelli. Á Vindásflóum stendur það. Einn flóinn heitir Selflói þar sem selið hefur staðið líklega.”

Heimildir:Svör við spurningaskrá IV, Þjóðhátadeild, 21

GK-346:027 *Fjárborgir* örnefni

“Utan við Lágamýri er Selármói. Þar fyrir utan Selárflátir. Í Selármóa voru dældir. Sú þeirra, sem var einna mest áberandi, hét Grænadæld. Og svo kemur Selá. Fyrir utan Selá er fyrst Borgarmýri. Á henni efst er mikil móaþyrping, er heitir Fjárborgir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 3-4

GK-346:028 *Stóravarða* varða

“Þar fyrir heiman er gil, er heitir Uxagil. Þar fyrir heiman eru svo tveir hvammar, Stóri- og Litli-Vörðuhvammur. Sá stóri er ofar í brekkunni og upp af honum er Stóravarða, hlaðin úr hellum, en upp af hinum hvamminum, sem er neðar, er Litlavarða.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 4-5

GK-346:029 *Litlavarða* varða

“Þar fyrir heiman er gil, er heitir Uxagil. Þar fyrir heiman eru svo tveir hvammar, Stóri- og Litli-Vörðuhvammur. Sá stóri er ofar í brekkunni og upp af honum er Stórarvarða, hlaðin úr hellum, en upp af hinum hvamminum, sem er neðar, er Litlavarða.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 4-5

GK-346:030 *Húsageiri* örnefni

“Neðan og austan við Lambastand er grasgeiri vestan við Bæjargil, er heitir Húsageiri.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 5

GK-346:031 varða

“Austan við Bæjargil efst (en neðan brún) er Leynir, grasigróinn bolli. Hann sést ekki fyrr en komið er upp á Leynirhól, sem er þar fyrir neðan. Þar niður af er Kringlugeiri. Austur af honum var hóll, nefndur Varða, hún er nú hrunin.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 5-6

GK-346:032 heimild um kvíar

“Fyrir austan túnið næst Bóli er Stöðull. Hannes hóf búskap 1921, hann hætti að færa frá 1929 og var hann síðasti bóndi í Kjós, sem það gerði. Kýr voru mjólkaðar á stöðli nokkru lengur.” Segir í örnefnaskrá

Færikvíar voru notaðar í Hækingsdal, fráferum hætt árið 1929

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 6; Svör við spurningaskrá IV, Þjóðhátadeild, 5, 20

GK-346:033 *Ingugrafir* heimild um mógrafir

“Fyrir austan túnið næst Bóli er Stöðull. Hannes hóf búskap 1921, hann hætti að færa frá 1929 og var hann síðasti bóndi í Kjós, sem það gerði. Kýr voru mjólkaðar á stöðli nokkru lengur. Fyrir austan Stöðul eru Ingugrafir. Þar var færður upp mór áður fyrr. Sagt er að einhver Inga hafi farizt þar í mógröf. Brekkurnar þar ofan við heita Stekkjarbrekkur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 6

GK-346:034 varða

“Fyrir austan Þverá neðst og næst Laxá er Kerlingarás. Þar fyrir austan er vörðuhóll, er heitir Haghóll.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 6

GK-346:035 *Torfholt* örnefni rista

“Fyrir austan Þverá móti Stöðli [032] er holt, er heitir Torfholt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 7

GK-346:036 *Dagmálavarða* varða eyktamark

“En brekkur austan við Þverá upp af Kerlingarás heita Grænubrekkur. Fjallið þar upp af heitir Dagmálafjall. Á hábungu þess er Dagmálafjallsvarða, sem er eyktamark.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 7

GK-346:037 heimild um skotbyrgi

“Austur af Strákagilsbotnum heitir Grenhlíð. Þar voru tvö tófugren og enn er þar grjótbodyrgi við hvort gren.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 8

GK-346:038 heimild um skotbyrgi

“Austur af Strákagilsbotnum heitir Grenhlíð. Þar voru tvö tófugren og enn er þar grjótbodyrgi við hvort gren.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 8

GK-346:039 heimild um sel

“Neðan við Brattafell eru Selflatir. Þar var sel áður fyrr og sá enn fyrir tóftum, þar til aurskriða lagði þær undir fyrir nokkrum árum. Sel þetta er rúmlega 2 km. frá bænum.” Segir í örnefnaskrá “Eitt sel enn eru í suðaustur frá bæjardyrnum í Hækingsdal. Það sel tilheyrði Hækingsdal, það stendur á Selflötum vestan undir Brattafjalli í Kjósarskarði.”

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 9; Svör við spurningaskrá IV, Þjóðhátadeild, 21

GK-346:040 heimild um fjárskýli

“Sauðabyrgi var til frá því gamla daga á svæði þar sem heitir Sauðaborg og Borgarmýri.”

“Það hafði verið hlaðið en var mjög innfallið þegar Hannes sá það fyrst og á geysistöru svæði. Þar er nú stór gróinn hóll núna, það sést aðeins hvað það hefur verið víðáttumikið. Þessi byrgi voru hlaðin úr sniddum þannig að veggirnir voru látnir hallast inn og mætast í toppinn. Það var ekki nokkur spýta notuð í það. Þetta var notað yfir fê, aðallega sauði, yfir veturinn svo ekki þyrfti að smala þeim því þeir fóru þarna inn sjálfir.”

Heimildir: Svör við spurningaskrá IV, Þjóðhátadeild, viðb.

GK-346:041 heimild um skotbyrgi

“Vestan þá og upp af Þverárdal er annar dalur, heitir hann Vestri-Hrossadalur. Vestan við hann eru hæðir nokkrar, heita þær einu nafni Grenhæðir. Þar eru þrjú gren. Sést vel byrgi við eitt þeirra.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hækingsdalur, 10

GK-346:042 heimild um stekk

“Austanvert við Ásalæk er fljót eitt mikið í Laxá. Það heitir Stekkjarfljót. Fram í Stekkjarfljót gengur Stekkjarmelur. Vestan í honum, á bakka Ásalæks, er Stekkur. Þar er hleðsla úr hellugrjóti, sem stendur enn vel.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hækingsdalur, 11

GK-346:043 heimild um sel

“Upp af Blautaflóa var gamalt sel og má rétt marka það í brekkunni.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hækingsdalur ath og viðb, 1

GK-346:044 heimild um stekk

Hannes Guðbrandsson greinir frá 4 stekkjum sem hætt var að nota þegar hann fjölskylda hans flutti í H 1905. Þrír þetta sáust vel 1976 þegar starfsmenn Þjóðhátadeildar ræddu við Hannes. “Einn stekkurinn var hlaðinn úr torfi (sniddum), hann er nú mjög gróinn. Ein þrír voru algjörlega hlaðnir úr grjóti. Þeir virðast vera á líkum aldrei og hljóta því að hafa verið notaðir samtímis. Auk þess sem þeir eru allir eins í laginu nema þessi úr torfinu. Hann var stór rétt sem ærnar voru hafðar í og minni viðbygging þar sem lömbin voru höfð. Grjót var neðst í veggjum lambakróarinnar en ekki í aðalréttinni. Hinir stekkirnir voru ferhyrntir nærri jafnhliða þannig að lambakróin var mjó aflöng og lá meðfram allri hlið stærri réttarinnar þannig að báðar réttirnar saman mynduðu nærri því jafnhliða ferhyrning.” Stekkirnir eru merktir inná uppdrátt af túninu í Hækingsdal.

Heimildir: Svör við spurningaskrá IV, Þjóðhátadeild, 1

GK-346:045 heimild um stekk

Hannes Guðbrandsson greinir frá 4 stekkjum sem hætt var að nota þegar hann fjölskylda hans flutti í H 1905. Þrír þetta sáust vel 1976 þegar starfsmenn Þjóðhátadeildar ræddu við Hannes. “Einn stekkurinn var hlaðinn úr torfi (sniddum), hann er nú mjög gróinn. Ein þrír voru algjörlega hlaðnir úr grjóti. Þeir virðast vera á líkum aldrei og hljóta því að hafa verið notaðir samtímis. Auk þess sem þeir eru allir eins í laginu nema þessi úr torfinu. Hann var stór rétt sem ærnar voru hafðar í og minni viðbygging þar sem lömbin voru höfð. Grjót var neðst í veggjum lambakróarinnar en ekki í aðalréttinni. Hinir stekkirnir voru ferhyrntir nærri jafnhliða þannig að lambakróin var mjó aflöng og lá meðfram allri hlið stærri réttarinnar þannig að báðar réttirnar saman mynduðu nærri því jafnhliða ferhyrning.”

Heimildir: Svör við spurningaskrá IV, Þjóðhátadeild, 1

GK-346:046 heimild um stekk

Hannes Guðbrandsson greinir frá 4 stekkjum sem hætt var að nota þegar hann fjölskylda hans flutti í H 1905. Þrír þetta sáust vel 1976 þegar starfsmenn Þjóðhátadeildar ræddu við Hannes. “Einn stekkurinn var hlaðinn úr torfi (sniddum), hann er nú mjög gróinn. Ein þrír voru algjörlega hlaðnir úr grjóti. Þeir virðast vera á líkum aldrei og hljóta því að hafa verið notaðir samtímis. Auk þess sem þeir eru allir eins í laginu nema þessi úr torfinu. Hann var stór rétt sem ærnar voru hafðar í og minni viðbygging þar sem lömbin voru höfð. Grjót var neðst í veggjum lambakróarinnar en ekki í aðalréttinni. Hinir stekkirnir voru ferhyrntir nærri jafnhliða þannig að lambakróin var mjó aflöng og lá meðfram allri hlið stærri réttarinnar þannig að báðar réttirnar saman mynduðu nærri því jafnhliða ferhyrning.”

Heimildir: Svör við spurningaskrá IV, Þjóðhátadeild, 1

GK-346:047 heimild um stekk

Hannes Guðbrandsson greinir frá 4 stekkjum sem hætt var að nota þegar hann fjölskylda hans flutti í H 1905. Þrír þetta sáust vel 1976 þegar starfsmenn Þjóðhátadeildar ræddu við Hannes. “Einn stekkurinn var hlaðinn úr

torfi (sniddum), hann er nú mjög gróinn. Ein þrír voru algjörlega hlaðnir úr grjóti. Þeir virðast vera á líkum aldri og hljóta því að hafa verið notaðir samtímis. Auk þess sem þeir eru allir eins í laginu nema þessi úr torfinu. Hann var stór rétt sem ærnar voru hafðar í og minni viðbygging þar sem lömbin voru höfð. Grjót var neðst í veggjum lambakróarinnar en ekki í aðalréttinni. Hinir stekkirnir voru ferhyrntir nærri jafnhliða þannig að lambakróin var mjó aflöng og lá meðfram allri hlið stærri réttarinnar þannig að báðar réttirnar saman mynduðu nærri því jafnhliða ferhyrning.”

Heimildir: Svör við spurningaskrá IV, Þjóðhátadeild, 1

GK-346:048 heimild um hesthús

Hesthús merkt inná uppdrátt Hannesar Guðbrandssonar.

Heimildir: Uppdráttur af túni.

GK-346:049 heimild um fjárhús

Fjárhús með hlöðu merkt inná uppdrátt Hannesar Guðbrandssonar.

Heimildir: Uppdráttur af túni.

GK-346:050 heimild um fjárhús

Fjárhús með hlöðu merkt inná uppdrátt Hannesar Guðbrandssonar.

Heimildir: Uppdráttur af túni.

GK-346:051 heimild um hesthús

Hesthús merkt inná uppdrátt Hannesar Guðbrandssonar.

Heimildir: Uppdráttur af túni.

GK-346:052 heimild um lambhús

Lambhús merkt inná uppdrátt Hannesar Guðbrandssonar.

Heimildir: Uppdráttur af túni.

GK-346:053 heimild um fjárhús

Bólkofi fyrir 30 kindur merktur inná uppdrátt Hannesar Guðbrandssonar.

Heimildir: Uppdráttur af túni.

GK-346:054 heimild um smalakofa

Hannes segir að smalarnir hafi byggt sér skýli úr grjóti, og tveir kofar séu vel sjáanlegir ennþá inni í Hrísdal.

Heimildir: Svör við spurningaskrá IV, Þjóðhátadeild, 12

GK-346:055 heimild um smalakofa

Hannes segir að smalarnir hafi byggt sér skýli úr grjóti, og tveir kofar séu vel sjáanlegir ennþá inni í Hrísdal.

Heimildir: Svör við spurningaskrá IV, Þjóðhátadeild, 12

GK-346:056 heimild

“Á síðustu búskaparárum Þorleifs [hætti búskap 1905] braut áin árbakkann, að vísu ekki stórt svæði ... Þorleifur hlóð fyrir skarðið oig varð að flytja grjót á hestum í bakkrókum, að vísu ekki langa leið og tókst að stöðva rennslið ...”

Heimildir: HJ: Ljósmyndir I, 228

GK-347 Vindás

20 hdr 1705. Varðveist hefur landamerkjabréf jarðarinnar frá því um 1270. Um landamerki milli Vindáss og Reynivalla annarsvegar og Vindáss og Hækingsdals hinsvegar. DI II, 81-82. 1352/1397 og um 1478 á Reynivallakirkja skjólgarð í landi jarðarinnar ásamt kastar skurði. (DI III 70-71, DI IV, 116-117, DI VI, 178-79) Bústaður sóknarprests í Kjós gefin af kóngi eftir að bærinn að Reynivöllum eyðilagðist í skriðum og snjóflóði árið 1664. JAM III, 422

1705: “Engjar eru nær öngvar, sem þessari jörðu fylgdi áður hún var prestunum gefin, og brúkar því presturinn engið, sem óskpilt varð eftir, þá beneficium fordjarfaðist, so mikið af því og lítið sem hönum líkar. Högum spilla skriður.” JAM III, 423. 1840: “... heyskaparlítil jörð með stóru og þýfðu túni. Þar er allgott beitarland um sumar og vetur og skógarblettur af smáviði í Sandfellshlið.” SSGK, 256. 1917: Tún 5,2 teigar (meirihluti sléttað), garðar 1170m2.

GK-347:001 *Vindás* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1917

GK-347:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-347:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-347:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-347:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-347:006 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-347:007 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-347:008 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-347:009 heimild um traðir
“Heimreið (Tröð) liggur þvert í gegnum túnið frá austri til vesturs, norðan við bæinn.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Túnakort 1917; Ö-Vindás BÓ, 3

GK-347:010 heimild um túngarð
Heimildir:Túnakort 1917

GK-347:011 heimild um sel
1705: “Selstöðu á jörðin í sínu eigin landi, en brúkast þó ekki, heldur í selstöðu þeirri, er beneficio tilheyrir á Seljadal [GK-346:040].”
Heimildir:JÁM III, 423

GK-347:012 *Sognssel* heimild um sel
“Úr Sandfellstjörn rennur Fossá. Vestan við hana, nokkru eftir að hún fellur úr tjörninni er Sognssel og eru rústir þess enn mjög greinilegar. Frá Sandfellstjörn gengur kvos til norðurs inn í Hryggi og heitir Hryggjardalur.” Segir í örnefnaskrá BÓ. “Austan við tjörnina er Sandfellsflói, blautur og víðáttumikill, austan við tjörnina, en líklega heitir hitt öðru nafni. Þar var sel, sem heitir Sognssel. Það er nokkuð eftir að Fossá fellur úr Sandfellstjörn, og eru þar gamlar rústir.” Segir í örnefnaskrá AG
Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 1; Ö-Vindás AG, 1

GK-347:013 *Kvíamýrar* örnefni kvíar
“Fossá sem áður er nefnd, fellur fram af Reynivallahálsi niður í Hvammá, beygir síðan meir til vesturs og fellur í smá fossum niður í Leyni og heitir þar frá Leynislækur. Úr Leyni rennur hann milli Leynismýrar og Kvíamýrar, um Leynislækjarmóa og saman við Gíslalæk áður en þeir falla í Laxá.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 1

GK-347:014 heimild um mógrafir
“Skammt norðan við Brekkumel er Litlimelur, norðan við hann Grafarhringsmelur og Grafarhringur. Austan við Grafarhring er Grafarhringsholt og þar næst Kvíaholt.” Segir í örnefnaskrá “Grafarhringur er hringlaga mýrarspíla í kvos vestan við Grafarhringsholt). Þar er mikið af fornum mógröfum, svo sem nafnið bendir til.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Vindás ath og viðb., 2

GK-347:015 *Stöðull* heimild um kvíar
“Skammt norðan við Brekkumel er Litlimelur, norðan við hann Grafarhringsmelur og Grafarhringur. Austan við

Grafarhring er Grafarhringsholt og þar næst Kvíaholt. Norðan við þau er Rauðilækur. Norður og austur af Kvíaholti er Kvíamýri. Austast í henni heitir Aur og upp af honum Kálfalág. Norðan við Aur er Leynismelur syðri. Milli Kvíamýrar og Langáss er Móholt, suðvestan í því er Stöðull, þar eru tóftarbrott. “Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 2

GK-347:016 *Móholt* örnefni mógrafir

“Skammt norðan við Brekkumel er Litlimelur, norðan við hann Grafarhringsmelur og Grafarhringur. Austan við Grafarhring er Grafarhringsholt og þar næst Kvíaholt. Norðan við þau er Rauðilækur. Norður og austur af Kvíaholti er Kvíamýri. Austast í henni heitir Aur og upp af honum Kálfalág. Norðan við Aur er Leynismelur syðri. Milli Kvíamýrar og Langáss er Móholt, suðvestan í því er Stöðull, þar eru tóftarbrott. “Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 2

GK-347:017 heimild um stekk

“Skammt austan við Nesás er Jarðfall, og í framhaldi af því Stekkjargil, sem gengur inn í Langamel. Stekkjarhæð er austan við Stekkjargil, þá Stekkjarlout, þar næst Stekkjarmói. Þar eru tóftarbrott. Þá taka við Stekkjarbrekkur meðfram Langamel að Langamelslæk.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 2

GK-347:018 *Fornistekkur* heimild um stekk

“Ásar kallast einu nafni grjóttásar sem liggja austur af Langás. Þar í er lægð með valllendismóa og heitir þar Fornistekkur. Þar er stekkjarrúst.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 3

GK-347:019 heimild um beitarhús

“Austan við Múlagilslæg niður undir Laxá eru Hústóftir, þar eru rústir eftir beitarhús.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 3

GK-347:020 heimild um beitarhús

“Austan við Bollabörð er Fjárhúsás og neðan við hann Háimelur, sem fyrr er nefndur. Austan við Fjárhúsás eru beitarhúsatóftir mjög fornar. Í vestanverðum Fjárhúsás og milli hans og Skiptagils er víða nokkur birkiskógur og heitir einu nafni Vindáshlíð.” Segir í örnefnaskrá BÓ. “Vestur af Skóginum upp af Klífsnesi er geysimikill klapparás með hlíðinni, sem heitir Fjárhúsás. Í hlíð austan hans eru geysimiklar rústir eftir fjárhús.” Segir í örnefnaskrá AG

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 3; Ö-Vindás AG, 2

GK-347:021 *Stefánargata* heimild um leið

“Stefánargata, forn heimreið, lá til vesturs við Brekkumel sunnanverðan.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 3

GK-347:022 *Lambhúsflöt* örnefni lambhús

“Norðan við vestari tröðina er Lambhúsflöt hallar til vesturs. Hesthúsflöt er norðan við bæinn, austur af henni er Norður-Bali.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 4

GK-347:023 *Hesthúsflöt* örnefni hesthús

“Norðan við vestari tröðina er Lambhúsflöt hallar til vesturs. Hesthúsflöt er norðan við bæinn, austur af henni er Norður-Bali.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 4

GK-347:024 *Fjósaflöt* örnefni fjós

“Sunnan við vestri tröðina er Fjósaflöt, þá Haus að Stefánsstötu, en sunnan við hana er Gerði og við suðurenda þess Fagrihóll.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 4

GK-347:025 *Gerði* örnefni

“Sunnan við vestri tröðina er Fjósaflöt, þá Haus að Stefánsstötu, en sunnan við hana er Gerði og við suðurenda þess Fagrihóll.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 4

GK-347:026 heimild um brunn

“Austan við Fagrahól er Bolamói og nær austur að Brunni, sem er vatnsból bæjarins.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 4

GK-347:027 *Ljóskollutóft* heimild

“Í suður frá bænum við norðurjaðar Bolamóa er Ljóskollutóft.” Segir í örnefnaskrá “2. Ljóskollutóft. Enginn vissi, af hverju þetta sérstæða nafn var dregið, en tóftin er á allhárri hæð í suðvestur frá bænum. Snýr tóftin frá austri til vesturs, á að gizka 20 m á lengd og 3-4 m á breidd. Afhýsi lítið hafði verið í austurendanum, en þá dyr á milli þess og aðalhússins. Auk þess höfðu verið dyr á afhýsinu, og sneru þær í átt til bæjarins. Dyr aðalhússins höfðu verið á vesturenda þess. Tóftir þessar voru mjög fornar, en þó greinilegar. Einu sinni grófum við bræður holu niður í afhýsið og komum þar niður á viðarkol og viðarkolaösku, en ekki var það rannsakað meir. Nú mun vera búið að slétta yfir Ljóskollutóft.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 4; Ö-Vindás ath og viðb, 1

GK-347:028 *Sjálfkvíavað* heimild um vað

“Í suðvestur frá bænum er Sjálfkvíavað og Sjálfkvíahylur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 4

GK-347:029 heimild um vað

“Við Nestá er Nestáarhylur. Milli hans og Berghyls er vað. Við Stekkjarhæð er Stekkjarfljót.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 4

GK-347:030 heimild um vað

“Við Litlu-Eyri er vað.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 4

GK-347:031 *Norðlingavað* heimild um vað

“Undan Klifsnesi vestanverðu er Norðlingavað.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 4

GK-347:032 heimild um kolagröf

“Kolhrúgur eru austan við Fjárhúsás [020] ofanverðan.” Segir í örnefnaskrá “Kolhrúgur eru móabörð, nokkru austan við Fjárhúsás í Vindáshlíð. Þar mun hafa verið gert til kola.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 3; Ö-Vindás ath og viðb, 2

GK-348 **Reynivellir**

Staður, dýrleiki ekki gefin upp 1705 vegna þess að þá var jörðin í eyði eftir snjóflóð sem féll um 1699. Þá var henni skipt upp í 3 býli, Nýjabæ, Austurkot og Vesturkot sem öll voru í byggð. 30 hdr. Kirkjunnar á Reynivöllum er fyrst getið í máldaga Ingunnarstaðakirkju og kirkjunnar í Eyjum: [1180]: “ef enginn fæsc prestur. [á Ingunnarstöðum] Þa scoló reynevellingar fyrst eiga kost at lata syngia til þessa kaups ef þeir vilja” (DI I, 266) [1180]: “Mariu kirkia i Eyvm ... Þar scal syngia annan hvern dag loghelgan af reyne vollom;” (DI I, 267) c. 1200: “veisla ger mót Páli bp á yfirreið; Bskupasögur I, 340. 1200: Kirkjunnar er næst getið í kirknaskrá Páls biksups, (DI XII, 9) Í máldaga kirkjunnar frá 1352 segir: “a kirkian. allt heima lannd og eina vtjord er heitir j sornne. þridiung j laxafossi oc særliga siovarfoss. Bollstædjnnnga hyl. kiosar sker. fiogara tiga sauda beit j mula lannd. lamba hofnn j eilyfsdal. ellefu tigum. ij manada beit gomlum saudum j sanndfellz hljld oc skiolgard j vinndaslanndi oc kastar skurdur. er annar kastar skurdur j eyiarlannd. þridie til valldastada. xij rossa beit j þufu lannd. vj j eyrar lannd.” (DI III, 70-71) Næsti máldagi kirkjunnar sem varðveist hefur er frá um 1367: “xliv. Mariukirkia a Reynevollum a heimaland alltt Sornns land. þridiung j laxfoss. Sioarfoss allann.” (DI III, 219) Í Vilcinsbók frá því um 1397 segir: “a heimaland allt. Sornslannd. þridiung j Laxfossi. Sioarfoss allann. Kiosarskier. Bollstædingahylur. tuær skogartoptter j Skoradal oc ein j Svijnada.” (DI IV, 116-117) Í máldaga Eyjakirkju frá 1397 segir: “[til Eyja] skal syngia annann hvern dag loghelgann af Reynivollum. paskadag oc kyndilmessv.” (DI IV, 116) Í máldaga Ingunnarstaðakirkju frá því 1397 segir: “ef ei fæst prestur. [á Ingunnarstöðum] Þa skulu Reynivellingar fyrst eiga kost ad lata syngia “ (DI IV 118) Í máldaga kirkjunnar frá því um 1478 segir: “Mariukirkia a reynivollum j kios a heimalannd allt sornns lannd. þridiunng j laxfosse. sioarfoss allann. kiosarsker. bollstædjnnghyl. ij skogartopter j skoradal oc eina j suijnadal. kastar skurd j vinndas lannd. annan j þorlaksstada lannd. þ[ridia] j ualldastada lannd. tueggia manada beit aullu saudfee a

ve[tur]inn j sandfellzhlijd oc skiolgard j vinndaslannd. xl sauda hofnn j mula fiall oc skiol j mariuhelle oc scal sa telia epter hueria hrijd sem byr ä mula. lamma beitt j lammbatungur j eileifsdal. xij hrossa beitt a veturinn j þufu land. vj hrossa beitt [j] eyrar lannd. (DI VI, 178-79). 1486: Bréf um kirkjuna (DI VI, 586-87) 1575: Máldagi kirkjunnar (DI XV, 632-633) 1847: "Jarðabækurnar nefna bæði Vesturkot [GK-349] og Austurkot...." JJ, 100 (nmgr.). Einnig var um tíma búið á Reynivallaseli, og á Gerði en þar var byggt timburhús yfir vinnumann um 1930.

1705: "Túnin eru stórlega fordjörfuð, þau eru sjálum heimastaðnum fylgdu, og mikinn part eyðilögð, og er jafnan voði fyrir meiri skaða, so að ekki dirfast menn byggð að setja í hinu forna bæjarstæði síðan snjóflóð 1699 yfirfjell staðinn, braut hús, deyddi prestinn og 6 manneskjur aðrar, en beinbraut og limlesti þá, sem þó urðu með stórerfiði úr snjóflóðarústunum með mannsöfnuð upp mokaðir og náðust lífs, en þó að bana komnir. Engið, sem þó er bæði gott og mikið, skemmir stundum Laxá með grjóti og aur, þar með eru foruð á engjavegi, so að ekki verður tilsókt nema brúkað sje. Landþröngt er, so að ábúendur verða engið að beita, því að heimahagar eru mikinn part fordjarfaðir af skriðum." JÁM III, 425. 1847: "Hve mikinn fénað prestsetrið Reynivellir framfæri, skýrir prestur eigi frá, en segir, að 5 kúg. fylgi heimaþörðunni, og að túnið sé undirorpið skemmdum af snjóflóðum og aurskriðum, ef eigi árlega er við gjört með mannafla og kostnaði. Staðurinn á rétt til móskurðar og skóg til kola á Vindási, svo og skógarreit í Reynivallatúngum í Skoradal, en óvist var (1839) hvort hann á laxveiði í Laxá, sem eigi heldur í mörg undanfarin ár hefir verið notuð." JJ, 104-105 1917: Tún 6,7 teigar auk grafreitar 0,17 teigar. Túnin slétt og greiðfær. Garðar 1500m².

GK-348:001 *Reynivellir (eldri bær)* heimild um bústað 64°20252N 21°31409V

1705: "Reineveller, var beneficium og kirkjustaður. Er nú heimabærinn aldreiliss eyðilagður af snjóflóðum og skriðum, so ekkert bæjarhús stendur eftir. Kirkjan og kirkjugarðurinn stendur enn nú, þó í stórum háska, samt eru þar ríðir fluttar. Er í staðin þessa beneficii er sóknarprestinum, sem nú er Sr. Torfi Halldórsson, af sál. kóngi Friðrik 3ja, gefin til bústaðar jörðin Vindás 1664." Elsti bærinn á Reynivöllum var nálega 30 m ofan við kirkjugarðinn. Snjóflóð féll á bæinn 1699 og eftir það var hann fluttur um 200 m til suðausturs (rétt neðan við núverandi íbúðarhús (sjá 003).

Þar sem bærinn stóð er stórþýft og er svæðið á kafi í sinu. Lækur rennur rétt vestan við hæðina og kirkjugarðinn. Ofan við hæðina tekur við nokkur bratti þannig að bærinn hefur verið efst í túni. Þar sem bærinn stóð er mjög þýft en engar tóftir sjást. Greina má lága hæð, 30-40 m í þvermál en innan við 1 m á hæð.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: JÁM III, 423

GK-348:002 kirkjugarður kirkja 64°20242N 21°31438V

1705: "Reineveller, var beneficium og kirkjustaður. Er nú heimabærinn aldreiliss eyðilagður af snjóflóðum og skriðum, so ekkert bæjarhús stendur eftir. Kirkjan og kirkjugarðurinn stendur enn nú, þó í stórum háska, samt eru þar ríðir fluttar. Er í staðinu þessa beneficii er sóknarprestinum, sem nú er Sr. Torfi Halldórsson, af sál. kóngi Friðrik 3ja, gefin til bústaðar jörðin Vindás 1664." Kirkjan á Reynivöllum stóð áður inn í kirkjugarði, um 190 m NNV við gamla bæinn 001 en rétt sunnan elsta þekkta bæjarstæðisins á Reynivöllum 003. Kirkjan, sem byggð var 1859, var færð úr garðinum (fyrir 1917), í um 100 m til suðausturs þar sem hún stendur nú. Garðurinn og kirkjan snúa bæði VNV_ASA eða samsíða dalnum. Garðurinn er í aflíðandi halla til suðurs. Hann er stór og í honum fjöldamargar grafir. Garðurinn hefur greinilega verið stækkaður til suðurs og líklega til vesturs líka. Virgirðing er umhverfis garðinn. Að norðan (norðaustan) er steinsteyptur garður en að austan (suðaustan) þar sem aðkoman er að garðinum er grjóthlaðinn garður sem greinilega hefur nýverið verið endurhlaðinn.

Garðurinn er nú um 55 X 60 m að stærð. Merki fjölmagra grafa sjást þó garðurinn hafi verið sléttaður að hluta. Elstu merktu leiðin eru frá því snemma á 19. öld en örfá ómerkt leiði sjást. Mikið hefur verið gróðursett í garðinn af ösp, birki og greni. Ekki er mjög greinilegt hvar kirkjan hefur staðið en auður blettur er þó í garðinum sem hefur verið nálega í miðjum gamla garðinum. Er líklegast að kirkjan hafi verið þar. Bletturinn er um 15 m sunnan við norðurhlið en 20-30 m vestan við austurhlið. Snemma á 20. öld lá leiðin heim að bænum fast neðan við kirkjugarð og kirkju en rétt ofan við bæinn (001). Vegurinn lá áður um Kirkjustíg. Kirkjustígur byrjaði "vestur við Kipp á Hjallholti [sem er holtið upp af kirkjunni 002] heldur smáhækkandi, rétt austur að Þinghúsgili, er síðar getur. Síðan aftur til baka og áfram í krókum." segir í örnefnaskrá

REYNIVELLIR Í KJÓS (K) -Maríu

[1180]: ef enginn fæsc prestr. [á Ingunnarstöðum] Þa scola reynevellingar fyrst eiga kost at lata syngia til þessa kaups ef þeir vilia; Máld DI I 266 [Ingunnarstaða]

[1180]: Mariu kirkia i Eyivm ... Þar scal syngia annan hvern dag loghelgan af reyne vollom; Máld DI I 267 [Eyja]

c. 1200: veisla ger mót Páli bp á yfirreið; Jarleinabók 1200, Bsk I, 340.

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 9

1352: Anno domini M^o. ccc^o. l^o. secundo a þridia are biskups doms virduligs herra gyrdiz med gudz näd biskups j skalhollte so sem hann kom a[t] reynevollum j sinni visitacione reiknadist suo mikid gotz það er

kirkian ätte.

Jnn primis vij manna klædi med hoklum. iij kalekar. þriar kanntara kapur. ein med pell. avnnur ed lynvef. þridia med salun. vj. anttendia til vtalltara. fimm anttendia til haaltaris. vj. alltarisdukar. iiij. sloppar. tabulum fyrir alltare oc brijk medur. smelltur kross oc skrijn. glodarker. baksturjarn. glodaker elldbere. vijgdz vatz ketill. iij kertistikur. ein ampulla. ein sacrarij munnlog. tiolld vmhuerfi kirkiu. og ad auk steintialld oc hrijnnga refil. eitt fonntklædi oc skirnarsär. mariu skript oc nicholas skript og gRadulae cum sequencijs. iij lesbækur j are per anne circulum de sanctis oc de tempore. songbokur per anni circulum tuær Euangeliorum. martyrlögium. capitularius oc enn nockrar fornar bækur þær sem litit skolu. fiorar samhrijngiur. ij smaklockur oc ein vtiklocka.

a kirkian. allt heima lannd og eina vtjord er heitir j sornne. þridiung j laxafossi oc særliga siovarfoss. Bollstædiynnnga hyl. kiosar sker. fiogara tiga sauda beit j mula lannd. lamba hofnn j eilyfsdal. ellefu tigung. ij manada beit gomlum saudum j sanndfellz hlijd oc skiolgard j vinndaslanndi oc kastar skurdur. er annar kastar skurdur j eyiarlannd. þridie til valldastada. xij rossa beit j þufu lannd. vj j eyrar lannd.

seautian kyr. xij ær. viij ross. ij hundrat j metfie. ij hundrad j vidum. fiordung vax.

ij presta skyllid og diakns. Máld DI III 70-71

[1367]: xlv. Mariukirkia a Reynevollum a heimaland alltt Sornns land. þridiung j laxfoss. Sioarfoss allann

les Vilchinzbok þui þetta ber samann; Hítardalsbók DI III 219

1397: a heimaland allt. Sornslannd. þridiung j Laxfossi. Sioarfoss allann. Kiosarskier. Bollstædingahylur. tuær skogartoptter j Skoradal oc ein j Svijnadal [+kastarskurði, beit, sauðahöfn, skjól í helli, lambarekstur, hrossabeit] er aa þessu fie tveggia presta skyllid og diakns

Portio medann sira Finnur hieilt halftt atta hundrad. enn medann sira Vigfus hieilt ccc. oc xiiij aurar.

Jtem hefur sira Finnur lagtt til kirkiunnar halft þridia hundrad; Máld DI IV 116-117

1397: [til Eyja] skal syngia annann hvern dag loghelgann af Reynivollum. paskadag oc kyndilmessv.

þar skal lvkast c presti.; Máld DI IV 116 [Eyja]

1397: ef ei fæst prestur. [á Ingunnarstöðum] þa skulu Reynivellingar fyrst eiga kost ad lata syngia til þess kaups ef þeir vilia. Máld DI IV 118 [2 merkur, Ingunnarstaða]

[1478]: Reyniveller j kios.

Mariukirkia a reynivollum j kios a heimalannd allt sornns lannd. þridiung j laxfoss. sioarfoss allann. kiosarsker. bollstædiynnghyl. ij skogartopter j skoradal oc eina j suijnadal. kastar skurd j vinndas lannd. annan j þorlaksstada lannd. þ[ridia] j ualldastada lannd. tueggia manada beit aullu saudfee a ve[tur]inn j sandfellzhlijd oc skiolgard j vinndaslannd. xl sauda hofnn j mula fioll oc skiol j mariuhelle oc scal sa telia epter hueria hrijd sem byr ä mula. lammba beit j lammbatungur j eileifsdal. xij hrossa beit a veturinn j þufu land. vj hrossa beit [j] eyrar lannd.

Jtem þetta a hun jnnan sig et cetera.

Jtem fiorar merkur vax.

Jtem vij kyr oc eina kuijgu tuæuetra. ix ær oc hrut tuæuetrann. ij hesta er uoru metnir fyrir iij merkur báder samann. ij sænnur lettur. halfa þridiu vod. einn pott heilann oc annan brotinn. eina munnlog sterka. viij fiordunnga ketil oc annann vonndann. eitt tinfat. iij trefot. Máld DI VI, 178-79 [Þjsks Bps A II, 1, bl. 121a-b - vitnað er í þannan máld. í virðingargerð frá 2.11.1486 og mun hann því vera frá seinni hl. 15 aldar]

2.11.1486: Bref wm kirkiugiord aa Reyneuollum.

Þath giorer ek arne prestr snæbiarnarson officialis heilagrar skalholltzkirkiu j mille huitar j borgarfirde ok helkunduheidar skalholltbiskupsdæmis godum monnum viturligt med þessu minu opnv brefi at þa er ek reid j mitt profastdæme nidri wm gullbringu kom fyrir mik sira nikulas arnason sem þa hellt Reynevallar stad j kios. beiddj hann mic ok krafðj vpp aa laganna vegna at sia ar at kirkiunne ok stadnum er hann villdj standa sinne kirkiu reikninigsskp. kalladj ek til med mier sex skælega menn presta ok leikmenn. hafdj hann latid giora kirkiuna ok stadinn þa hann tok med. var þa kirkia giord fyrir þriu hundrut. enn stadurinn fyrir fimm hundrut. Jtem giordum vjer þa kirkiuna fyrir tuttugu hundrut enn stadinn fyrir fimtan hundrut. atti kirkian at vera med golfi ok beckium. ok aull vnder hellu. fell þa aptur seyrtian hundrut fyrir kirkiubota. enn tiu hundrut fyrir stadarbota. hier med lagdj adrgreindur sira nikulas kirkiunne. tiu hundrut j bokum ok messuklædum. Jtem stod þa epter j porcio ok mortuaria tuttugu hundrut. var fyrgreindr sira nikulas hier med aullungis kvittur wm allan fornan reikningsskap kirkiunnar aa Reyneuollum fra þui er hann tok stadinn ok framan til þess sem þa war komet. skylldj þesse fyrr greind tuttugu hundrut leggiast kirkiunne til jnnstædu æfinlega hier epter þui hun var litil adr. skylldj þesse tuttugu hundrut lukast j suo uordnum peningvm. tiu malnytu kugilldi ok tiu hundrut j aullvm þarfligvm peningum fridvirtvm. Jtem var adr gomul jnnstæda vij kyr ok tuæutur kuiga milk. ix ær tuæutur hrutur ok .ij. hestar firir iij. merkr bader ok þath at auk sem skrifath stendr jnnan gatta. Ok til sannennnda hier vm settj ek officialatus jnscigle fyrir þetta bref skrifath aa Reyneuollum j kios fimtudaginn næsta epter festum sanctorum omnium anno dominj. M°. cd° lxxx° sexto. Virðing (DI VI, 586-87 [Þjsks Bps Fasc. XII, 1, frumrit á skinni; AM Apogr. 2442]) 1575: Máld (DI XV 632-633). 26.2.1880: Saurbæjarsókn lögð undir Reynivelli; (PP, 112) [lög]

Hættumat: hætta, vegna skógræktar

Heimildir:DI; JÁM III, 423; Ö-Reynivellir, 1-2

GK-348:003 *Reynivellir* bæjarhóll bústaður 64°20147N 21°31350V
1705: “Leifar af þessu foreydda beneficio eru nú sundur deildar í þrjú smábýli, og heitir hið fyrsta. Nýebær, uppbyggt fyrst þar sem aldrei hafði fyr vör verið Anno 1699, þegar heimastaðurinn eyðilagðist aldeiliss.” Gamli bærinn, sem merktur er inn á túnakort frá 1917, var þar sem nú er skógrjóður, neðan við það íbúðarhús sem nú stendur á Reynivöllum en innan við 10 m austan við heimreið. Bærinn var á lágum hæðarrana sem snýr austur-vestur. Á honum voru, samkvæmt túnakorti frá 1917 nokkur hús. Hóllinn er smápýfður, á honum hafa verið gróðursett tré. Hæðaraninn er að mestu náttúrulegur þó einhverjar mannvistarleifar sé án efa að vinna í honum. Bærinn hefur stóð þó aðeins á þessum stað frá því um 1700. Hæðin sem bærinn var á liggur austur-vestur.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir:JÁM III, 423; Túnakort 1917

GK-348:004 *Kirkjubrekka* hús kirkja 64°20186N 21°31345V
Kirkjan sem nú stendur á Reynivöllum var byggð árið 1859 og er nýlega uppgerð. Hún er um 80 m ASA við kirkjugarð (002) en um 80 m norðan við gamla bæinn [003] á Reynivöllum sem merktur var inn á túnakort frá 1917. Brekkan ofan við kirkjuna heitir Kirkjubrekka. Í aflíðandi brekku. Kirkjan stendur á hæð eða syllu í brekkunni. Ekki hefur verið jarðað í kringum kirkjuna en þar er rennislétt grasflöt. Kirkjan snýr NNV-SSA. Hún er bárujárnsklædd timburkirkja á hlöðnum sökklí.
Hættumat: engin hætta
Heimildir:Túnakort 1917

GK-348:005 heimild um vatnsból
Heimildir:Túnakort 1917

GK-348:006 heimild um skemmu
Heimildir:Túnakort 1917

GK-348:007 heimild
Heimildir:Túnakort 1917

GK-348:008 heimild um skemmu
Heimildir:Túnakort 1917

GK-348:009 heimild um fjós
Fjós með hlöðu
Heimildir:Túnakort 1917

GK-348:010 heimild um hesthús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-348:011 heimild um fjárhús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-348:012 heimild
Heimildir:Túnakort 1917

GK-348:013 heimild um hesthús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-348:014 heimild um túngarð
Heimildir:Túnakort 1917

GK-348:015 *Austurkot* bæjarstæði býli
1705: Austurkot, annað býli, var hjáleiga meðan heimastaðurinn byggðist og hefur lengi byggð verið. Dýrleiki óviss.” 1847. “Jarðabækurnar nefna bæði Vesturkot [GK-349] og Austurkot....” Á túnakort er merkt Reynivallakot, austan túns og hlýtur það að vera Austurkot, þar er merkt inn fjárhús með hlöðu. “Kotin voru tvö, Vesturkot og Austurkot. Austurkot var nokkru austan við Reynivelli. Það fór úr byggð fyrir aldamót. Vesturkot var fyrst nefnt Sólbrekka.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. 1900: “Það var á svonefndum Uppgrundum, beint fyrir ofan bæinn á Reynivöllum. Það hafði verið lagt niður fyrir langa löngu ... Þar voru

aðeins rústir sem menjar um hina fornu byggð.”

Heimildir:JÁM III, 424; JNm, 100; Túnakort 1917; Ö-Reynivellir ath og viðb. GBK, 1; HJ: Ljósmyndir IIa, 183

GK-348:016 *Þorvarðarvað* heimild um vað

“... Þorvarðarvað (milli Reynivalla og Meðalfellsjarða).” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Káraneskots

Heimildir:Ö-Káraneskot ath og viðb, 2

GK-348:017 *Ingutóft* heimild

“Túnið fyrir vestan Kipp, niður af Kippgili, heitir Stóra-Vesturgrund og Litla-Vesturgrund. Efst á Stóru-Vesturgrund er Ingutóft.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 1

GK-348:018 *Hjallholt* örnefni

“Austan við Kippgil tekur við stórt og mikið holt, sem heitir Hjallholt og er upp af kirkjunni.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 1

GK-348:019 *Kirkjustígur* heimild um leið

“Austan við Kippgil tekur við stórt og mikið holt, sem heitir Hjallholt og er upp af kirkjunni. Hér upp af bæ lá gamall vegur yfir hálsinn og var nefndur Kirkjustígur. Hann byrjaði vestur við Kipp á Hjallholti heldur smáhækkandi, rétt austur að Þinghúsgili, er síðar getur. Síðan aftur til baka og áfram í krókum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 1-2

GK-348:020 *Þinghúsgil* örnefni þingstaður

“Austan við Kippgil tekur við stórt og mikið holt, sem heitir Hjallholt og er upp af kirkjunni. Hér upp af bæ lá gamall vegur yfir hálsinn og var nefndur Kirkjustígur. Hann byrjaði vestur við Kipp á Hjallholti heldur smáhækkandi, rétt austur að Þinghúsgili, er síðar getur. Síðan aftur til baka og áfram í krókum. Austur af Kirkjustíg og Hjallholti er gil eða lækur, sem heitir Þinghúsgil eða Stígsgil. Úr því er Þinghúslækur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 2

GK-348:021 heimild um fjós

“Fyrir ofan fjósið er Fjóslöt, og þar fyrir ofan er grýttur hóll, sem heitir Krosshóll.” Segir í örnefnaskrá. “Á Fjóslötu hafa verið reistar nýbyggingar.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 2; Ö-Reynivellir ath og viðb. PB, 1

GK-348:022 heimild

“Fyrir heiman Kippgil er svo túnstykki, sem heitir Stóra-Norðurgrund. Eftir henni lá vallgróinn garður, sem nú hefur verið jafnaður við jörð að mestu, en endaði við brunninn hjá gamla húsinu og hét Trúlofunarhryggur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 2

GK-348:023 heimild um brunn

“Fyrir heiman Kippgil er svo túnstykki, sem heitir Stóra-Norðurgrund. Eftir henni lá vallgróinn garður, sem nú hefur verið jafnaður við jörð að mestu, en endaði við brunninn hjá gamla húsinu [003] og hét Trúlofunarhryggur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 2

GK-348:024 *Stekkjargil* örnefni stekkur

“Sunnan eða austan við Þinghúsgil [020] taka við nafnlausar brekkur að næsta gili, sem heitir Stekkjargil.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 2

GK-348:025 heimild um fjárhús

“Þar austur af heita Miðmorgunsbrekkur, og niður af þeim er Gerðistún, þar sem nú eru fjárhúsin.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 2

GK-348:026 *Borgardalur* örnefni

“Deplhálsar eru hæðir neðst í brekkunum. Þar vestur af er dalur, sem heitir Borgardalur, og austur við þann dal er klapparholt, sem heitir Gíslholt. Það holt er alveg á merkjum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 2

GK-348:027 *Gíslagata* heimild um leið

“Deplhálsar eru hæðir neðst í brekkunum. Þar vestur af er dalur, sem heitir Borgardalur, og austur við þann dal er klapparholt, sem heitir Gíslholt. Það holt er alveg á merkjum. Upp af holtinu er Gíslagata, og Gíslalækjardrög eru þar uppi á hálsi ofan við brúnir. Þaðan kemur Gíslalækurinn, sem er á merkjum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 2

GK-348:028 *Borgarstígur* heimild um leið

“Þá er bezt að halda aftur vestur brúnirnar. Niður í Borgardalinn kemur stórt gil, sem heitir Borgardalsgil, og vestan við það liggur Borgarstígur upp á fjallið.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 3

GK-348:029 *Prestsvarða* varða

“Austan við götuna upp af Kirkjustíg[019] er ás, sem heitir Prestsás, og á honum er varða rétt austan götunnar, Prestsvarða.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 3

GK-348:030 *Tetisvörður* varða

“Langás er einkennilegur. Þvert yfir hálsinn við norðurenda hans, í Fossárlandi, er Dyrahnúkur. Uppi á miðjum hálsi eru Tetisvörður.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 3

GK-348:031 *Stekkjarnes* örnefni stekkur

“Fyrir neðan Borgardal [026] heitir Borgarmýri, og fyrir neðan Gerðið heitir Austurmýri. Austurbakkar eru þar með ánni og ná niður að Stekkjarnesi sem er allstórt nes, er gengur fram í ána, nú orðið tún.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 3

GK-348:032 *Rúst* heimild

“Svo er Kotaskurður. Fyrir utan Kotaskurð tekur við Kotengi, og vestan við Kotengi með Laxá er Kotabakki. Á honum er höll sem heitir Rúst.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir, 4

GK-348:033 *Prívörður* varða

“Holt við Langamel heitir Langholt og Prívörður eru þar rétt hjá.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir ath og viðb. GBK, 1

GK-348:034 *Gvendarbrunnur* örnefni vatnsból

“Þegar komið er upp úr Fannahlíð, er lind, nefnd Gvendarbrunnur.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir ath og viðb. PB, 1

GK-348:035 *Mosabreiðuvað* heimild um vað

“Mosabreiðuvað hét vað á Laxá í Reynivallalandi ...” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Reynivellir ath og viðb. PB, 1

GK-348:036 *Reynivallasel* heimild um sel

“Neðan við Brattafell eru Selfatir. Þar var sel áður fyrr og sá enn fyrir tóftum, þar til aurskriða lagði þær undir fyrir nokkrum árum. Sel þetta er rúmlega 2 km. frá bænum. Hannes getur sér til þess að áður hafi Hækingsdalur haft sel í Seljadal, enda eiga Hækingsdalsbændur þar land. Þar var Reynivallasel, en nafn dalsins gæti bent til þess að þar hafi verið fleiri sel.” Segir í örnefnaskrá Fyrst byggður upp bær 1861. “Seljadalur dregur nafn sitt af seli sem var þar frá prestsetrinu á Reynivöllum. Tóft sem er alveg að hverfa er það eina sem minnir á selið. ... Selið í Seljadal var byggt upp aftur að e-u leyti því að í því var búið í nokkur ár, líklega frá því um 1870. Föðurbróðir Hannesar bjó þar síðastur manna til ársins 1921.” “Þar var byggður lítill bær og fjenaðarhús ... Er á Seljadal ágætt sauðfjárland, mýraflói og lyng og furðu hagsælt. Lítið tún var ræktað umhverfis þetta býli.”

KJ: “Rústirnar eru allmiklar og ekki auðvelt að ráða í hvernig húsaskipan hefur verið ... Útihúsarústir eru skammt frá bænum, ögn ofar. Rétt norðan við bæjarhólinn er réttin og er hún mjög fallin.”

Heimildir:Ö-Hækingsdalur, 9; Svör við spurningaskrá IV, Þjóðhátadeild, 21; HJ: Ljósmyndir I, 51; Kristján Jónsson: Innsveitir Hvalfjarðar, 143

GK-348:037 heimild

“Vorið 1880 ljét síra Þorkell Bjarnason á Reynivöllum hlaða flóðgarð í svonefndu Suðurnesi, er fylgir staðnum.”

Heimildir:HJ: Ljósmyndir I, 159

GK-348:038 heimild um kvíar

“Voru ærnar látnar ganga í svonefndur Suðurnesi, sem fylgir staðnum, en reknar heim á kvöldin og mjólkaðar í kvíum, kvölds og morgna á stöðlinum, sem var fyrir austan Þinghússlæk.” Hætt sumarið 1900.

Heimildir:HJ: Ljósmyndir IIa, 174

GK-349 Vesturkot

Hjáleiga Reynivalla (GK-348), í byggð 1705: “Vesturkot, þröja býli, gömul hjáleiga.” JÁM III, 424. Byggðin lögð niður einhvegrum áratugum fyrir 1900. Á túnakorti Reynivalla stendur um Vesturkot: “Túnblettur, grýttur sumstaðar og raklendur, ekki notaður.”

GK-349:001 *Vesturkot* bæjarhóll bústaður

“Skammt fyrir utan bæinn að Reynivöllum er gil á merkjum móti Sogni. Það heitir Kotagil. Þar inn af heitir Vesturkot. Þar var býli austur frá gílinu.” Segir í örnefnaskrá “Kotin voru tvö, Vesturkot og Austurkot. Austurkot var nokkru austan við Reynivelli. Það fór úr byggð fyrir aldamót. Vesturkot var fyrst nefnt Sólbrekka.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. Um 1900 voru þar aðeins rústir of bæjarhúsum og leélg fjárhús ásamt heykumli. Túnbletturinn var slegin af prestsetrinu en síðar notað sem kúahagi.

Heimildir:Ö-Reynivellir, 1; Ö-Reynivellir ath og viðb. GBK, 1; HJ: Ljósmyndir IIa, 183

GK-350 Sogn

1705: 12 hdr. 1705, Reynivallakirkjueign. 1352, [1367] 1397 [1478]: Jörðin eign Reynivallakirkju. (DI III, 70-71, DI III, 219, DI IV, 116-117, DI VI, 178-79). Árið 1705 er jörðin nefnd Sofn eða Sogn., 1840 Sorn en 1847 Sogn. 1705: “Tún eru lítil og fordjarfast mjög af skriðum. Engið er gott en ærið votlent mikinn part og forað yfir að sækja, sem brúka þarf.” JÁM III, 426. 1840: “... heflir lítið tún og veitiland, en engi mikið á Laxárbökkum, vatnar mótak ...” SSGK, 255. 1917: Tún 4,9 teigar, garðar 1100m².

GK-350:001 *Sogn* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1917

GK-350:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-350:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-350:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-350:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-350:006 heimild um útihús

Utan túns.

Heimildir:Túnakort 1917

GK-350:007 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-350:008 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-350:009 heimild
Sennilega brunnhús.
Heimildir:Túnakort 1917

GK-350:010 heimild um túngarð
Heimildir:Túnakort 1917

GK-350:011 *Lambhústún* örnefni lambhús
“Dúkar eru neðan við veg, vestur af bæ, þá Lambhústún, og Enni er þar vestur af, vestan við bæinn.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Sogn AG, 1-2

GK-350:012 *Rúst* heimild
“Rúst er neðan við Skurðsbakka, rétt ofan við Garðnes; svo er Króksstykki og mýri austur undir Kotastykki.” Segir í örnefnaskrá AG “Rúst var óreglulegur hóll, ekki augljós mannvirki. Hún var á mörkum Sogns og Reynivalla.” Segir í örnefnaskrá PB
Heimildir:Ö-Sogn AG, 2; Ö-Sogn PB, 2

GK-350:013 *Kvíaskriða* örnefni kvíar
“Kvíaskriða er undan Litlahjalla vestan Bolla.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Sogn PB, 1

GK-350:014 heimild um áveitu
“Austurflóð og Vesturflóð: Þessar áveitur voru gerðar í minni Guðmundar [f. 1907], þannig að Kíllinn var stíflaður. Kíllinn er farvegur með pyttum, sem liggur eftir mýrunum þvert yfir landið.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Sogn PB, 2

GK-350:015 heimild um myllu
“Þorbergur man aðeins eftir þremur myllum í Kjósinni: Á Valdastöðum, Sogni og Meðalfelli” Segir í örnefnaskrá PB
Heimildir:Ö-Valdastaðir BP, 3

GK-351 Valdastaðir

30 hdr. 1705, Reynivallakirkjueign. munnmæli um að bænhús hafi verið á jörðunni. 1237 er jarðarinnar getið í Sturlungu. Sturlunga saga I, 406. 1352/1397 og um 1478 á Reynivallakirkja kastar skurð í landi jarðarinnar. (DI III 70-71, DI IV, 116-117, DI VI, 178-79) 1705 er forn eyðihjáleiga í túninu og einnig nefnd þar Bollastaðir sem forn lögbýlisjörð sem Valdastaðir og Neðriháls hafa haft afnot af. JÁM III, 428.

1705: “Túnin liggja undir skriðum og so engið, og jafnlega verði fyrir þeim skaða, spillist og nokkuð ár frá ári. Landþröngt er heldur en ekki, og stendur jörðin á horni landsins.” JÁM III, 428. 1840: “... þar er tún í betra lagi, engi nokkuð, lítið beitarland og stopul vetrarútbeit, vantar mótak ...” SSGK, 255. 1917: Tún 8 teigar, meirihluti sléttað, garðar 1900m².

GK351:001 *Valdastaðir* bæjarhóll bústaður 64°20605N 21°33507V
Það hús sem merkt er inn á túnakort frá 1917 var timburhús byggt í kringum aldamótin 1900. Það brann árið 1974. Nú eru tvö íbúðarhús á Valdastöðum. Gamli bærinn sem merktur er inn á túnakort frá 1917 var 40-50 m ofan við austara íbúðarhúsið á Valdastöðum, nálega þar sem steinsteypt útihúsasamstæða er nú. Líklega voru eldri bæir á svipuðum stað. Þar sem gamli bærinn stóð er óljós bæjarhóll. Bæjarhóllinn er um 30 X 20 m stór og 0,7 m á hæð.
Hættumat: hættu, vegna ábúðar
Heimildir:Túnakort 1917

GK351:002 heimild um bænhus

64°20606N 21°33507V

1705: “Hjer segja sumir að bænhus hafi til forna verið og efast þó um hvört att sje.” Ekkert er vitað um staðsetningu bænhúss á Valdastöðum en líklega hefur það verið í námunda við bæjarhúsin á bæjarhólnum eða næsta nágrenni hans.

VALDASTAÐIR Í KJÓS (K) - BÆNHÚS MUNNMÆLI

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:JÁM III, 427

GK351:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK351:004 heimild

Súrheysgryfja

Heimildir:Túnakort 1917

GK351:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK351:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK351:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK351:008 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK351:009 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK351:010 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK351:011 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK351:012 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK351:013 heimild um túngarð

Heimildir:Túnakort 1917

GK351:014 bæjarstæði býli

1705: “Hjáleiga meina menn hjer hafi einhvörn tíma til forna verið í túninu, en eyðilögð er hún fyrir þeirra minni, sem nú lifa, veit og enginn hvað hjer hafi afgjald verið; hitt er víst, að hún kann ekki að byggjast nema með meiri og stórskaða jarðarinnar.”

Heimildir:JÁM III, 428

GK351:015 *Bollastader* bæjarstæði býli

1705: “Bollastader. Forn eyðijörð. Veit enginn nær eyðilagst hefur eða hvar fyrir. Það vita menn, að yfir hundrað ár hefur hún í auðn legið, og so lengi hafa jarðirnar Valdastaðir og Háls brúkað land þessarar eyðijarðar og grasnautn alla átölulaust til helmínga hvörir. Túnstæðið var mikinn part ófordjarfað inn til þess að næst umliðið haust fjell þar skriða yfir túnstæðið til óbóta skaða, so að bæði fyrir því og landþröng er örvænt, að það kunni aftur að byggjast.” “Dálítið utar er Bollastaðalækur, sem er bæði í Valdastaðalandi og Neðrahálslandi. Um það bil við upptök hans mun býlið Bollastaðir hafa verið, enda mótar þar fyrir húsarústum” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:JÁM III, 428; Ö-Valdastaðir AG, 3

GK351:016 áletrun landamerki

“Merkin eru: Móti Sogni er nafnlaust gil milli bæjanna niður í skurð. Móti Neðrahálsi er Merkjaklettur fast við Laxá nokkuð neðar en mitt á milli Laxfoss og Kvíslarfoss. Á klettinum eru tveir stafir : L. M.” Segir í

örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 1

GK351:017 *Stöðulgil* örnefni kvíar

“Upp af þeim er smábrekka, sem heitir Björnsskógur, en gilið niður af Vesturfossum heitir Stöðulgil.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 1

GK351:018 *Sauðabólshjalli* örnefni

“Næst fyrir vestan Nípuhjalla er Sauðabólsgil og Sauðabólshjalli. Þar upp af er Sauðabólshryggur ... “
“Sauðaból eru ofan við Krákhól, utan við Sauðabólsgil, beint niður af Sauðabólshjalla. Krákhóll er innan við gilið, heiman við svonefnda Ása, sem eru neðan við Sauðabólin. Sauðabólshæð er niður af Sauðabólum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 2, 3

GK351:019 *Dys* örnefni

“Næst fyrir vestan Nípuhjalla er Sauðabólsgil og Sauðabólshjalli. Þar upp af er Sauðabólshryggur, þá er Fauskahjallagil og næst Fauskahjalli. Þá eru Stólpaklettur, og í þeim er Vondasylla. Hæðin þar upp af heitir Dys
“ Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 2

GK351:020 *Miðstekkjarklettur* örnefni stekkur

“Fyrir vestan Stólpakletta er Stólpaklettagil. Þá eru Miðstekkjarklettur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 2

GK351:021 *Stöðull* örnefni kvíar

“Byrjum þá aftur austan frá og lýsum brekkunum fyrir neðan hjallana. Fyrstur af geirunum fyrir ofan túnið er Geiri, sem er fyrir vestan Austurgil. Þar fyrir vestan heita Hæðir. Niður undan þeim er Stöðull og Stöðulbarð þar niður af. Segir í örnefnaskrá AG. “Stöðull: Fé var haft þar í kvíum í minni Þorbergs, en hætt var að færa frá einhvern tíma stuttu áður en Þorbergur flutti að heiman (1909).” Segir í örnefnaskrá PB

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 2; Ö-Valdastaðir PB, 2

GK351:022 *Stekkur* örnefni stekkur

“Utar [en 021] er Skriða. Stekkur, og neðan hans er Stekkjarskriða. Utan við Stekkinn og skriðuna er Fjárhússkriða, og eftir henni er Fjárhússkriðulækur, sem er framhald af Nautahjallagili, er fyrr var getið. Lækurinn rennur niður vestan við Fjárhússkriðulæk.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 2-3

GK351:023 *Fjárhússkriða* örnefni fjárhús

“Utar [en 021] er Skriða. Stekkur, og neðan hans er Stekkjarskriða. Utan við Stekkinn og skriðuna er Fjárhússkriða, og eftir henni er Fjárhússkriðulækur, sem er framhald af Nautahjallagili, er fyrr var getið. Lækurinn rennur niður vestan við Fjárhússkriðulæk.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 2-3

GK351:024 *Krákhóll* þjóðsaga huldufólksbústaður

“Næst utan við Ennin er Krákhólsskriða, og Krákhóll er utar. Krákhóll er talinn forn huldufólksbústaður. Var það talið öruggt allt fram á síðustu ár, að þar væri huldufólk.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 3

GK351:025 *Grímsstaðir* bæjarhóll býli

“Grímsstaðir eru byggðir fyrir neðan Stekkinn [022], sem fyrr er nefndur og nær út undir Fjárhússkriðu.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 4

GK351:026 heimild um myllu

“Þar fyrir heiman er Myllulækur. Hann kemur víða að, t.d. úr Nautahjallagili og Nípuhjallagili. Þar setti Guðmundur, faðir Steins og þeirra bræðra, kornmyllu og malaði þar korn.” Segir í örnefnaskrá AG.
“Myllulækur: Þar setti Guðmundur faðir Þorbergs upp myllu einhvern tíma nálægt aldamótum. Hefur líklega ekki verið notuð nema í nokkur ár. Þorbergur heldur að myllan hafi verið smíðuð hér á landi. Hægt var að láta hana mala án þess að nokkur væri viðstaddur. Með efri steininum snerist teinn, sem opnaði í hverjum snúning

fyrir kornið, sem sáldraðist þannig niður úr geyminum í hæfilegum skömmtum. Þorbergur man aðeins eftir þremur myllum í Kjósinni: Á Valdastöðum, Sogni og Meðalfelli. Þorberg minnir að áður en myllan kom til sögu hafi lækurinn verið nefndur Traðarholtslækur” Segir í örnefnaskrá PB

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 4; Ö-Valdastaðir PB, 3

GK351:027 heimild um traðir

“Heiman við Lágumýri er Efra-Traðarholt og Neðra-Traðarholt. Þar lá vegurinn áður fyrr. Næst er Efri-Aur og Neðri-Aur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 4

GK351:028 *Móholt* örnefni mógrafir

“Grundarfor er úr læk, sem er utanhallt við túnið að neðan, og Móholt er nú orðið að túni.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 4

GK351:029 *Laxavað* heimild um vað

Vöð úr Valdastaðalandi eru þessi: Laxavað liggur, þar sem ósinn fellur í ána. Þar er eyri í miðri á, Laxavaðseyri. Hún er í kafi, þegar vöxtur er í ánni.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 5

GK351:030 *Mónvað* heimild um vað

“Mónvað er rétt á móti Káranesi móti Ásunum.Þetta er gamalt vað, meðan mór var sóttur bæði yfir Laxá og Bugðu.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 5

GK351:031 heimild um mógrafir

“Mónvað er rétt á móti Káranesi móti Ásunum.Þetta er gamalt vað, meðan mór var sóttur bæði yfir Laxá og Bugðu.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 5

GK351:032 *Fossvað* heimild um vað

“Næst er Laxfoss, og neðan hans er Fossvað, en ofan [hans] Kvíslarfoss.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 5

GK351:033 *Hjallastykki* örnefni

“Túnið: Austast að ofan, efst, er Ólafstunga, þá er Dýjatunga, þá Hjallastykki og Brynja, sem er allt vestur að Fossgili.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 5

GK351:034 *Fjárhústún* örnefni fjárhús

“Neðan þessa [033] er Fjárhústún. Þar fyrir heiman er Bóndahluti og Fjósflöt rétt vestan við Steinboga, en það er nafnið á læknum, sem neyzluvatnið er tekið úr.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 5

GK351:035 heimild um vatnsból

“Neðan þessa [033] er Fjárhústún. Þar fyrir heiman er Bóndahluti og Fjósflöt rétt vestan við Steinboga, en það er nafnið á læknum, sem neyzluvatnið er tekið úr.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 5

GK351:036 *Fjósflöt* örnefni fjós

“Neðan þessa [033] er Fjárhústún. Þar fyrir heiman er Bóndahluti og Fjósflöt rétt vestan við Steinboga, en það er nafnið á læknum, sem neyzluvatnið er tekið úr.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 5

GK351:037 *Beinateigur* örnefni

“Þar á milli er bæjarlækurinn. Skriðuvöllur er að heimreiðinni austanverðri. Beinateigur er vestan við götu; heimagrafreitur er ofan til við Beinateig.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 5

GK351:038 heimild um leið

“Þar ofar er Svunta og Oddar, þá Dalvöllur utan við gilið, þá Grundartún. Þar fyrir neðan eru Götubakkar, neðsti

hluti túns innan girðingar; svo er Úttún.” Segir í örnefnaskrá AG. “Götubakkar: Áður fyrr, fyrir tíð Þorbergs, voru þar götur. Mátti sjá þar gamla troðninga. Síðan var lagður vegur neðan við dýin.” Segir í örnefnaskrá PB
Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 5; Ö-Valdastaðir PB, 3

GK351:039 heimild um vörslugarð

“Ásarnir eru neðan við Sauðabólshæð og náðu langleiðina niður að Laxá. Utan við Ásana var beitoland Valdastaða. Í tíð Þorbergs var hlaðinn grjóttgarður milli engjanna og beitolandsins ofan úr Sauðabólum niður að engjum, síðan var grafinn skurður að ánni og sett girðing út í ána.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Valdastaðir PB, 2

GK351:040 *Kotmelur* örnefni býli

“Fyrir ofan Kampamyri er Langimelur, nú uppréttur að miklu leyti af vegagerðinni. Fyrir utan Langamel er Fossmýri, og Kothólar eru utar og ofar en Langimelur.” Segir í örnefnaskrá AG. “Kothólar: Þorbergur man ekki eftir neinum merkjum um byggð þar.” Segir í örnefnaskrá PB

Heimildir:Ö-Valdastaðir AG, 3; Ö-Valdastaðir PB, 2

GK-352 Neðri Háls (Stóri Háls)

30 hdr. 1705, jörðin gefin presti sem þjónar Seltjarnarnesi. Bænhús er talið hafa verið á jörðinni. 1468: Jörðin er nefnd í vitnisburðarbréfi. DI V, 516. 1705 er Ullarhóll eyðihjáleiga og einni er greint frá meintu býli sem nefnt er Arnakot en ekki þótti ljóst hvort þar var býli eða ekki. 1917: Tún 8 teigar, garðar 1450m². 1840: “... jörðin hefir þó grasgefið tún, viðslægt engi og notagott beitoland vetur sem sumar.” SSGK, 255.

GK-352:001 *Neðri Háls (Stóri Háls)* bæjarhóll bústaður

64°20931N 21°37282V

Á Neðra-Hálsi standa nú þrjú íbúðarhús. Miðjuhúsið er elst, byggt skömmu eftir aldamótin 1900. Gamli bærinn var í námunda við þetta íbúðarhús. Gamli bærinn hefur e.t.v. staðið aðeins sunnar eða í suðurjaðri hússins. Vart er hægt að tala um eiginlegan bæjarhól, norður- og vesturbrúnir hólsins eru a.m.k. ekki greinilegar. Hins vegar má sjá móta fyrir suður- og austurbrún eru merkjanlegar og af þeim má giska á að bæjarhóllinn nái yfir svæði sem er 40-50 X 30 m. Við framkvæmdir í garði sunnan við hús og við viðbyggingu austan þess komu ábúendur niður á öskulög og steinhleðslur.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1917

GK-352:002 heimild um bænhús

64°20951N 21°37281V

1705: “Sumir ætla og þykjast heyrt hafa, að hjer hafi til fonra bænhús verið. Eru þó ó óvissu hjer um.” Ekkert er vitað um staðsetningu bænhúss á Neðra-Hálsi. Líklega hefur það þó verið í námunda við gamla bæinn (001).

NEÐRI HÁLS Í KJÓÐ (K) - BÆNHÚS MUNNMÆLI

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir:JÁM III, 428

GK-352:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-352:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-352:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-352:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-352:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-352:008 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-352:009 heimild
Gamall garður á korti
Heimildir:Túnakort 1917

GK-352:010 heimild
Gamall garður á korti
Heimildir:Túnakort 1917

GK-352:011 heimild um túngarð
Heimildir:Túnakort 1917

GK-352:012 *Hálsbúðir* heimild um þingstað

“Vestan við Húsamel er Húsamýri, sem nær að Röðum. En Raðir eru klettahólahryggur, er liggur alla leið ofan frá Hálsenda og niður að Búðasandi. Milli Húsamýrar og Hólamýrar eru sund, mýrar og holt, sem nefnd eru Sund. Þá er komið að Búðasandi, sem er milli Hálshóla og Hleinar, sem er klettur fremst. Þar upp af er mýri, sem heitir Hleinarmýri. Hlein er klettasker, sem alltaf er upp úr. Fallegur hvammur er nyrzt í Búðarsandi, þar sem búðirnar stóðu. Hálsbúðir. eru stakkstæði grasi gróið, mjög gamalt. Hleinarmýri er kringlótt upp af Hleininni. Svo er Búðamýri upp af Búðasandi norðan við Langás, en Langás er neðri hlutinn af Röðunum, sem fyrr var getið. Við endann á Búðamýri liggja svonefndar Biskupslágar. Innan við Biskupslág heita Stampar.” Segir í örnefnaskrá. Háls. Búðarústir frá fornum verzlunarstað hjá Búðasandi í Hálsnesi. Skjal undirritað af ÞM 30.09.1975. Þinglýst 02.10.1975. “Orðmyndin Búðasandur er rétt að álit G. (rangt Búðarsandur í stafrófsskrá og í skrá Einars Jónssonar). Á Búðasandi eru miklar tóftir, sem á þessu ári voru friðlýstar. Hlein á að vera svo (ekki Hleinar eins og í stafrófsskrá). Allt svæðið fyrir norðan Búðasand er kallað Hlein. Hálsbúðir eru framangreindar tóftir, sem nú hafa verið friðlýstar. Biskupslágar á að vera eintala, Biskupslág. G. kveðst hafa heyrt þetta nefnt Biskupslaut. Sögn er að þar hafi biskup verið ferjaður yfir fjörðinn.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

“Hálsnesið blasir við fram undan, þegar litið er út Hvalfjörðinn. Norðan til á því er flugbraut en sunnan til er einn merkasti sögustaður Kjósarinnar, Búðasandur. Búðasandur er fagur frá náttúrunnar hendi og einhver fegursti staðurinn í sveitinni. Upp af honum er fjörukambur og handan hans lón, sem talið er hafa grynnt og minnkað í tímans rás. Milli lónsins og fjörukambsins eru leifar gamalla mannbústaða og hafa fornleifarannsóknir farið fram á þessu svæði undanfarið en ekki liggur ljóst fyrir um niðurstöður þeirra. Frá fornu fari var höfn á Búðasandi samkvæmt heimildum. Aðrar hafnir voru á Hvalfjarðareyri vestan við Laxvoginn, í Laxvogi (Hálshólaskipalægi, sem Skúli fögeti nefnir svo, það er vestur undir Hálshólum) og loks var höfn í Hvammsvík. Höfnin á Búðasandi hét frá fornu fari Mariuhöfn, ekki eina örnefnið í Kjósinni, sem minnir á Maríu, en kirkjan á Reynivöllum var helguð Maríu guðsmóður og af þeirri ástæðu m.a. er þessu svo farið. Á Búðasandi var samkvæmt rannsóknunum dr. Björns Þorsteinssonar stærsti kaupstaður landsins á 14. öld. Þangað komu skip frá útlöndum og gátu haft vetursetu vegna lónsins, þangað sem þau voru dregin upp á haustin. Það var ekki hvað síst biskupsstóllinn í Skálholti, sem var mjög mannmargur, sem naut góðs af þessari höfn og hafði skip í förum, sem lögðu þarna upp. En að auki var þessi höfn, sem var hin besta frá náttúrunnar hendi, ákjósanlega í sveit sett til þess að koma varningi á eftirsóknarverðustu kaupstefnu þjóðarinnar, Þingvelli og Öxará um þingtímann, þegar mannfjöldinn safnaðist þar saman í stórum stíl. Telur dr. Björn, að þessi höfn hafi verið Skálholtsstól öllu hentugri en t.d. höfnin á Eyrarbakka fyrir þær sakir, að leiðin til Skálholts var auðfarnari úr Kjósinni en af Eyrarbakka. Þegar blaðað er í fornum annálum kemur í ljós, að biskupar koma til og frá Hvalfirði, þegar þeir fara utan.”

Þarna fór fram fornleifauppgröftur frá 1982-4, yfirumsjón hafði Magnús Þorkelsson. “Rústirnar, sem hér um ræðir, liggja á um 200 metra löngu belti, sem nær frá sumarbústaðnum í norðri og út með lóninu til suðurs. Þar hafa verið greindar átta tóftir, sem hver um sig greinist í búð eða skála. Er þar allt frá einni og upp í s.m.k. 10 búðir í hverri tóft. Sú stærsta var talin vera naust, en það hús virðist þó frekar vera skáli eða langhús.” Björn Þorsteinsson: “Miklar ókannaðar búðarústir liggja upp af Búðasandi á Hálsnesi við Mariuhöfn við Laxvog en sunnan fjarðarins. Þar er líklega að finna rústir stærsta kaupstaðar héraðsins á fjórtánda öld.”

Heimildir:Fornleifaskrá, 7; Ö-Neðriháls,3; Ö-Neðriháls ath og viðb., 1; Árbók Ferðafélagsins 1985; Magnús Þorkelsson: “Búðasandur - Mariuhöfn”, 103-115; Björn Þorsteinsson: “Stærsti kaupstaður héraðsins á 14. öld” 22-23

GK-352:013 heimild um lendingu

1705: “Heimræði er ár um kring, þá fiskur gengur á Hvalfjörð, og ganga skip ábúenda eftir hentugleikum. Engin eru hjer inntökuskip nje hafa verið, því lítt þykir til komið. Lending og skipsuppsátur hið besta.” “Þar við ósinn heitir Klöpp. Þar var lent í gamla daga og var þar sjálfgerð bryggja, þegar hásjávað var. Þetta var stundum nefnt Norðurklöpp til aðgreiningar frá Suðurklöpp, sem þá var í Laxárnesi.” Segir í örnefnaskrá “Rétt við Sjávarfoss norðan megin er klettur (Klöppin), sem bátar lögðust upp að fyrr á árum áður en bílfært varð fyrir

Hvalfjörð. Á bátum þessum var fluttur varningur, fólk og á sumrin hey úr Kjósinni á vegum fólks úr Reykjavík, sem hafði slægjulönd á leigu í sveitinni.”

Heimildir:JÁM III, 429; Ö-Neðriháls, 2; Árbók Ferðafélagsins 1985

GK-352:014 heimild um uppsátur

1705: “Heimræði er ár um kring, þá fiskur gengur á Hvalfjörð, og gánga skip ábúenda eftir hentugleikum. Engin eru hjer inntökuskip nje hafa verið, því lítt þykir til komið. Lendinging og skipsuppsátur hið besta.”

Heimildir:JÁM III, 429

GK-352:015 Ullarhóll bæjarstæði býli

1705: “Ullarhóll hefur hjáleiga verði frá þessari jörðu, menn vita ekki nær byggð í fyrstu, en hefur í auðn verið fram undir 40 ár. ... Ekki kann hjáleigan aftur að byggjast án heimajarðarinnar skaða, því ekki má slægjur af leggja.”

Heimildir:JÁM III, 430

GK-352:016 Arnakot bæjarstæði býli

1705: “Arnakot er kallað í Hálslandi, þar sem menn sjá girðingar merki, og ætla sumir þar hafi til forna bær verði, en enginn hefur til þess neina vissu. Sumir ætla alleina þar hafi fjárhús og túnstæði lítið verið. En langt yfir hundrað ár í auðn. Alt túnstæðið er í grámosa og hrjóstur kominn, og vildi kosta stórerfiði, ef brjóta skyldi jörð til að rækta, þar sem sjá menn ekki hvar þar fáiast vatnsból um vetur, og örvænt því að byggjast kunni, má og valla fyrir landþröng sem á Hálsi vildi þar af verða.”

Heimildir:JÁM III, 430

GK-352:017 varða landamerki

“Móti Hvammi fast niður við sjóinn norðan til við Hálsendann er Lágholtsmýri. Utan til í henni niður á sjávarbakka er grjótvörða, svo er línan upp hálsendann.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls, 1

GK-352:018 Bollastaðavað heimild um vað

“Fyrir neðan brúna eru tvö vöð á Laxá. Það er Bollastaðavað, þar sem Bollastaðalækur rennur í ána, og Höklavað er þar nokkuð neðar. Það er niður við svonefndan Áros á sjávarflúðum, sem heita Sjávarfoss.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls, 2

GK-352:019 Höklavað heimild um vað

“Fyrir neðan brúna eru tvö vöð á Laxá. Það er Bollastaðavað, þar sem Bollastaðalækur rennur í ána, og Höklavað er þar nokkuð neðar. Það er niður við svonefndan Áros á sjávarflúðum, sem heita Sjávarfoss.” Segir í örnefnaskrá “Höklavað: G. veit ekki skýringu á nafninu. Þetta var slæmt vað og var ekki farið nema Bollastaðavað væri ófært. Þegar ís var, brotnaði frekar af Höklavaði.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls, 2; Ö-Neðriháls ath og viðb, 1

GK-352:020 Grafarnef örnefni mógrafir

“Næst vestar[en landingin 013] er Grafarnef, sem er tangi, er gengur fram í sjó til vesturs.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls, 2

GK-352:021 heimild um hrútakofa

“Þar upp af er mýri og tún. Mýrin þar upp af hét Austurveita, nú tún. Þar var hrútakofi og fjárhús.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls, 2

GK-352:022 heimild um fjárhús

“Bæjarmegin við Hólamýri og utan við Hólakeldu, sem kemur ofan úr Hálsenda, heitir Húsamelur. Þar voru fjárhús fram á síðustu tíma.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls, 2

GK-352:023 heimild um rétt

“Vestan við Ullarhól er gömul rétt við sjó. Þar er smámelur, sem heitir Réttarmelur, rétt innanvert við hólmann. Við Hálsendann eru merkin um smámýri, Merkismýri, svo um Breiðumýri vestanverða og upp í hól, rétt ofan við gamla veg.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls, 3

GK-352:024 heimild um leið

“Vestan við Ullarhól er gömul rétt við sjó. Þar er smámelur, sem heitir Réttarmelur, rétt innanvert við hólmann. Við Hálsendann eru merkin um smámýri, Merkismýri, svo um Breiðumýri vestanverða og upp í hól, rétt ofan við gamla veg.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls, 3

GK-352:025 *Hálsstekkjarklettur* örnefni stekkur

“Byrjum því aftur austur á merkjum móti Valdastöðum. Þar eru upp við hálsinn Djúpurðir. Þar utar er gil, sem heitir Hálsstekkjargil og enn utar Hálsstekkjarklettur. Þar ofar er Stóraurð, og nokkuð vestar uppi á háhálsi er Háihryggur. Fyrir neðan Hálsstekkjarklettana er gömul rétt, og þar neðar er Hálsmýri.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls, 4

GK-352:026 heimild um rétt

“Byrjum því aftur austur á merkjum móti Valdastöðum. Þar eru upp við hálsinn Djúpurðir. Þar utar er gil, sem heitir Hálsstekkjargil og enn utar Hálsstekkjarklettur. Þar ofar er Stóraurð, og nokkuð vestar uppi á háhálsi er Háihryggur. Fyrir neðan Hálsstekkjarklettana er gömul rétt, og þar neðar er Hálsmýri.” Segir í örnefnaskrá Réttin var hestarétt.

Heimildir:Ö-Neðriháls, 4; Ö-Neðri-Háls, 1

GK-352:027 *Stöðull* örnefni kvíar

“Fyrir austan túnið heitir Stöðull, og efst á túni er hóll, Hjálmurinn. Vestan túns er Enni, mýrin. Hvarf er hæð innan við túnið, er lokar fyrir og nær niður að Bollastaðamýri. Þar upp af er Kálfagil með grasteygingum upp með. Upp af túni þar næst er Háigeiri, gras, er nær upp að klettum. Svo er Stöðullinn.” Segir í örnefnaskrá. “Fyrir austan túnið heitir Stöðull. Þar voru mjólkaðar bæði ær og kýr.” “Stöðull: Þar var fært frá í færivíum, því var hætt árin 1925-26.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls, 4; Ö-Háls, 1; Ö-Neðriháls ath og viðb., 2

GK-352:028 *Stekkur* örnefni stekkur

“Fyrir austan Hvarf er Stekkur og mýrin fyrir neðan alveg niður að á, Bollastaðamýri.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Háls, 2

GK-352:029 varða landamerki

“Ath . við landamerkjalyýsingu ...Í Lágholtsmýri eru tvær vörður og uppi á hálsinum eru aðrar tvær. Þessar vörður ráða merkjum.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls ath og viðb., 1

GK-352:030 varða landamerki

“Ath . við landamerkjalyýsingu ...Í Lágholtsmýri eru tvær vörður og uppi á hálsinum eru aðrar tvær. Þessar vörður ráða merkjum.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls ath og viðb., 1

GK-352:031 varða landamerki

“Ath . við landamerkjalyýsingu ...Í Lágholtsmýri eru tvær vörður og uppi á hálsinum eru aðrar tvær. Þessar vörður ráða merkjum.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls ath og viðb., 1

GK-352:032 varða landamerki

“Ath . við landamerkjalyýsingu ...Í Lágholtsmýri eru tvær vörður og uppi á hálsinum eru aðrar tvær. Þessar vörður ráða merkjum.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls ath og viðb., 1

GK-352:033 heimild

“Ullarhóll hefur fallið niður í skránni. Hann er á milli Austur- og Vestur-Veitu. Þjóðvegur liggur nú yfir hann. Þar eru tóftir...” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Neðriháls ath og viðb., 1

GK-352:034 *Biskupslág* heimild um ferju

“Við endann á Búðamýri[012] liggja svonefndar Biskupslágar. Innan við Biskupslág heita Stampar.” Segir í

örnefnaskrá. “Biskupsráð á að vera eintala, Biskupsráð. G. kveðst hafa heyrt þetta nefnt Biskupsráð. Sögn er að þar hafi biskup verið ferjaður yfir fjörðinn.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Neðriháls,3; Ö-Neðriháls ath og viðb., 1

GK-352:035 heimild um leið

“Eitthvert ákaflega ljelegt vegarslitur var frá Bollastaðavaði upp eftir mýrinni fyrir austan Neðra-Hálstúnið.”

Heimildir:HJ: Ljósmyndir Iib, 35

GK-353 Hvammur

60 hdr. 1570, 1712. Bændaeign. “Hvamm-Þórir nam land á millum Laxár ok Forsár ok bjó í Hvammi. Hann deildi við Ref inn gamla um kú þá, er Brynja hét ok Brynjadalur er við kenndr; sú kvíga hafði horfit Þóri fyrir longu, en sú kvíga fannsk í Brynjadal, þar er Refr átti land, ok fjórir tígir nauta með henni, þeirra er oll voru frá henni komin ok höfðu gengit sjálfala úti; því kenndi hvor tveggja sér nautin. En Þórir fell fyrir Ref með átta manna, þá er þeir borðusk hjá hólum þeim, er síðan eru kallaðir Þórishólar.” Landnámabók, ÍF I, 56-59. Hvamms er einnig getið í Harðar sögu - ÍF XIII, 65, 86-70 og 79. Í Sturlungasögu er getið Jörundar hins mikla úr Hvammi en hann var með Þorleifi í Görðum í Bæjarbardaga 1237 og má ráða af samhengi að hann hafi verið fyrirliði manna úr Kjós og Hvalfirði. Eftir bardagann var rænt í Saurbæ og Hvammi og bendir það til að búið í Hvammi hafi þá verið með hinum stærri í héraðinu. - Sturlunga saga I, 405 og 407. Elsta heimild um kirkju í Hvammi er í Hítardalsbók frá 1367 - DI III, 218. 1397 átti kirkjan Hvammsey auk sex kúgilda - DI IV, 118 sbr. 1497 - DI VII, 375. Kirkjan var hinsvegar vígð 1502 og er vígslumáldagi hennar frá því ári varðveittur. Þar kemur fram að kirkjan hefur eignast skógartungu í Skorradal. Í tilefni af vígslunni var leyfi gefið til að vígja saman hjón, skíra börn og leiða konur í kirkju eftir barnsburð. Þá vígði Stefán biskup sérstaklega líkneski Lúkasar guðspjallamanns og verndardýrlings kirkjunnar og gaf hverjum þeim 40 daga aflát sem bæri líkneskið í skrudgöngum, sem voru hluti af helgiöldi í kaþólskum sið, eða gerði kirkjunni nokkuð gagn - DI VII, 609-610. Í máldaga frá 1570 er þess getið að jörðin var 60 hdr að dýrleika - DI XV, 632. Á seinni hluta 16. aldar bjó í Hvammi Hannes Ólafsson lögréttumaður (kemur við skjöl á árabílinu 1565-1590) og eftir hann sonur hans Jón, sem var líka lögréttumaður og hreppstjóri í Kjósarhreppi og stóð í margskyns málastappi á alþingi á árunum 1619-1662. Sonur Jóns hét Ólafur og mun hafa búið í Hvammi eftir föður sinn en um 1700 höfðu börn Ólafs erfitt hann og jörðina og voru þá 5 systkin eigendur að Hvammi, en Hvammsvík var orðin sérstök eign sem gengið hafði úr ættinni fyrir miðja öldina þegar Ólafur Hannesson, bróðir Jóns lögréttumanns, seldi 12 hundraða erfðahlut sinn Brynjólfi biskupi í Skálholti - JÁM III, 431, 433. JÁM XIII, 70-71, 74-76, 85. Eitt systkinanna, Eyjólfur Ólafsson, sem var húsmáður á Akranesi lýsti því með bréfi hinn 13. mars 1709 að hann ætti fimmtungu í Hvammi sem væri alls 60 hundraða jörð. Eyjólfur segir að hann fái nú jarðarhluta sinn varla byggðan „nema til hýsingar fátækra sveitarómaga og tíundargjalds þeim, sem búa á hinum hluta jarðarinnar. Eyjólfur getur um hálfkirkjuna og segir að Hvammsey, sem liggir undir kirkjuna, hafði áður verið slægjuland en að nú spretti lítið gras á henni “eða nær að segja ekkert”. Hann getur þess einnig að skógaritakið, sem kirkjunni er eignað, sé í Skógartungu í Vatnshornskógi í Skorradal - JÁM XIII, 70-71. Í JÁM er dýrleiki allrar jarðarinnar sagður vera 60 hundruð, en af þeim er hjáleigan Hvammsvík metin á 12 hundruð. Þá var tvíbýli í Hvammi en bóndinn í Hvammsvík leigði auk þess 4 hundruð af Hvammi og hafði þannig alls 16 hundruð af jörðinni undir bú sitt. Þessi skipting milli jarðanna hélst óbreytt fram á 19. öld en í skýrslu sýslumanns frá 1840 er Hvammur þó aðeins talinn vera 40 hundruð og Hvammsvík þeim mun meira eða 20 hundruð - JJ, 101. 1705 eru nefndir Naglastaðir, sem þá voru töftir langt innan landamerks, og tómthúsið Ásmundarstaðir, sem hafði verið í eyði í meira en tuttugu ár. Ekkert er vitað um byggð á Naglastöðum og eru töftir þeirra ekki þekktar en Ásmundarstaðir hafa verið innantúns og mögulega orðið til um svipað leyti og Hvammsvík. 1847 bjuggu þrír leiguliðar í Hvammi auk eins í Hvammsvík. Eftir 1780 átti Páll Jónsson, hospitalshaldari í Gufunesi með meiru, meirihluta jarðarinnar að því er virðist um alllangt skeið en ekki er vitað til þess að hann hafi nokkurtíma búið þar - Alþ. Í. XVI, 397, 399-400, 524, 530; XVII, 140. Kirkjan í Hvammi var tekin af með konungsbréfi 17. maí árið 1765 - Sveinn Nielsson: Prestatal og prófasti, 114. Skógurinn sem kirkjan átti í Skorradal mun þá hafa lagst undir jörðina en í jarðabók frá 1804 er getið um hann. 1840: “... þar er þýft og tyrjótt tún, arðlitið, mýrarengi víðslægt og landrými allgott og vetrarhagabeit.” SSGK, 255.

GK-353:001 Hvammur bæjarhóll bústaður

64°22517N 21°34739V

Bæjarhóllinn í Hvammi er sunnan undir Hvammshólum á tanga sem gengur út í Hvalfjörð. Íbúðarhús byggt 1932 stendur á bæjarhólum og bygging þess hefur vafalaust raskað eldri byggingaleifum. Bæjarhóllinn virðist þó óskemmdur á bak við húsið og til hliðar við það, en fyrir framan það hefur hann verið sléttður undir bílastæði. Í norðvesturjaðri bæjarhólsins sjást merki rústa, sem gætu verið leifar Hvammskirkju sbr. 002. Annarra mannvirkjaleifa sér ekki stað á yfirborði.

Lítið er vitað um gamla torfbæinn í Hvammi en sumarið 1909 tók Sigurgeir Þórðarson býlin Hvammsvík og austurbæinn í Hvammi á leigu. Hann reif þá austurbæinn en byggði upp í Hvammsvík. Í október 1997 var grafið fyrir vatnslögn í bæjarhólinn. Við þær framkvæmdir komu í ljós mannvistarleifar allt frá landnámi. Í desember 2000 var grafið fyrir húsgrunni skammt frá bæjarjólum og stóð Sólveig Heiðberg fornleifafræðingur yfir því verki en engar fornleifar komu í ljós.

Hættumat: mikil hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

GK-353:002 heimild um útkirkja

64°22512N 21°34730V

Ekki er nákvæmlega vitað um staðsetningu Hvammskirkju, en staðkunnugir telja að hún hafi staðið skammt vestan við bæinn. 20-30 m norðvestan við þar sem steypibúðarhús stendur nú sést í mannvirkjaleifar. Þær eru fast ofan við vegarhlöða sem liggur frá bæjarhlaðinu út að Mjóáósi. Þær eru undir karlateigi 1 á golfvælinum og gætu verið leifar kirkjunnar. Jarðefni í teiginn hefur verið bætt ofan á, en ekki hefur verið hróflað við rústinni. Þar sem rústin er hallar landinu nokkuð. Á þessu svæði hafa verið þó nokkrar framkvæmdir á síðustu árum.

Máldagar kirkjunnar eru þessir: [1367]: xlv. Lucaskirkia j Huamme j kios a huamsey og sex kugillde

les Vilchinsbok þui þad er eins; Hítardalsbók DI III 219

1397: CXXX. Hvammur.

Lucaskirkia j Hvammi i Kios aa Hvamsey oc vj kugilldi.

smelltan kross. Mariuskriptt forn. Lucasskriptt. paxspialld. alltarisklædi glitad oc forn dvkur einn. kluckur ij litlar hangandi.

Jtem bialla kolflaus og a ij boror.

Jtem onnur kolflaus minne. glodarkier. ein kiertistika med kopar.

var alltarisklædid oc dvkurinn med metinn firir halfa mork þad sem adur er skrifad. Máld DI IV 118

1497: Anno domini M°. cd xcvij.

Kirkia hins heilaga luce ewangeliste j huammi I kios a huammsey.

ijj. kyr og iij. asaudar kugilldi og vc at auk I fridum peningum. DI VII, 375

1.9.1502: Mældage Hvamskyrkiu i Kios.

Vær Stefan med gudz näd biskup i skalholhti giorum godum onnum kunnigt med þessu voru opnu brefi. at i heidur vid Gud fodr og son og helgananda. sanctum Dei genetricem Mariam og hin heilaga Lucam evangelistam hofum vier vigt kirkiuna i Hvamme i Kiös med þeim maldaga at hún ä vj kugilldi og Hvamsey med ollum gognum og giædum. þar med skogartungu i Skorradal er liggr næst Reynevalla skögi upp fra. so og hofum vier leifi til gefit at þar se saman vigd gion og born skird og konur i kirkiu leiddar þeirra manna sem þar eru heimilisfaster. þar skulu og takast heima tiunder og lysetollar bónda og husfreyju og allra þeirra manna sem þau hallda á sinn kost. þar skal syngia annan hvern sunnudag þa at prestar fiolgaz og mogulig kennimanna skipun verdur at forfallalavsu og giallda presti xij aura j kaupit. hofum vier skipat at kirkiudagurin þar skal vera halldinn uppa sancte Lucas dag en syngia af honum næsta daginn epter. hier med hofum vier vigt þar likneski sancte Luce ewangeliste og gefum hverium xl daga aflät skriptborina synda þa er þat er borit i processionem. edur i gagndogum. og þeim goda hluti giora kirkiunne og i hvert sinn sem þeir fremia sina godgiorninga vid greinda kirkiu. Og til meiri sanninda hier um festum vier vort innsigli fyrir þetta bref er skrifat var a Reynevollum i Kios in festum sancte Eggidij abbatis anno domini M. v hundrud og ij är. Vmáld DI VII, 609-10 [Afskr í vísitaiubók Borgarfj. próf.dæmis 1705-30 eftir staðf. transscr. frá 31.3.1670 af gömlu pergamentsbréfi með hangandi innsiglum; Lbs 107 4to, 401-402]

1575: CLIV.

Huammur.

Hälfkirkian i Huamme i Kios. ä v kivr. og eitt äsaudar kugillde.

Jtem i kirkiunne. eirn gamall alltarisbuningur. ij kluckur vänar... vatzklucku litla. glödarkier. ij bækur gamlar. Jtem eirn kaleik.

gardurinn Lxc.

Lausagözt xxxc. Máld DI XV 632

1705: "Hjer er hálfkirkja og embættið framið, þá heimafólk er til sacramentis, þjónar sóknarpresturinn að Reynivöllum Sr. Torfi Halldórsson þessari kirkju." "Hólmi liggur fyrir landi, sem kirkjunni er eignaður, kallaður Hvammsey. Þar hefur til forna verið eggvarp gott af æðarfugli og öndum, en er nú eyðilagt af lunda." "Skógarítak eigna menn kirjunni í Skorradal í Vatnshornslandi millum Reynivallasógs og Háafellsskógs, en þetta ítak er ekki mótmælislaust af Oddi Eiríkssyni að Fitjum í Skorradal og hefur lengi ekki brúkast." JÁM III, 430, 433, 434.

17.5.1765: Bænhús í Hvammi lagt niður; (PP, 114) [konungsbréf]

Hættumat: mikil hætta, vegna ábúðar

Heimildir: DI III, 219; DI IV, 118; DI VII, 375, 609-610; DI XV, 632; JÁM III, 430, 433, 434; Sveinn Nielsen: Prestatal og prófata, 114

GK-353:003 heimild um útihús 64°22517N 21°34739V
1917 stóð útihús um 15 m norðvestan við gamla bæinn. Þar er nú vegur en litlu norðvestar er þjónustuskáli fyrir kylfinga og veiðimenn. Útihúsið sést ekki á loftljósmynd sem tekin var árið 1946 og hefur þá verið búið að rífa það. Fyrir vestan þennan stað eru aflíðandi tún en fyrir austan vegarslóði til norðurs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917 og loftljósmynd AM 10001/I-I/012.

GK-353:004 heimild um útihús 64°22510N 21°34745V
Útihús var um 80 m sunnan við bæinn. Það er nú komið undir heimreiðina. Útihúsið sést ekki á loftljósmynd sem tekin var árið 1946.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917 og loftljósmynd AM 10001/I-I/012.

GK-353:005 heimild um útihús 64°22510N 21°34740V
Um 70 m suðaustur af bænum var útihús árið 1917. Þarna er brekka rétt austan steypis útihúss.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

GK-353:006 heimild um útihús 64°22519N 21°34740V
Útihús er sýnt tæpa 50 m austur af bænum á túnakorti frá 1917. Ekki sjást nú leifar þess en það hefur verið í brekkunni austan íbúðarhússins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

GK-353:007 heimild um útihús 64°22522N 21°34740V
Útihús stóð fáeinum metrum frá norðurgafli bæjarins 1917. Ekki er óhugsandi að leifar af því megi finna í bæjarhólnum en engar leifar sjást á yfirborði. Á svæði því sem hús þetta hefur staðið er svolítill hæð en vestan hennar er bæjarhlaðið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

GK-353:008 heimild um útihús 64°22522N 21°34740V
Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús u.þ.b. 7 metrum norðan við bæinn. Þar sjást nú engar tóftir en sennilegt er að leifar útihússins sé að finna í bæjarhólnum norðanverðum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

GK-353:009 heimild um útihús 64°22301N 21°34713V
Um 160 m norðvestan við bæinn (001) er sýnt útihús á túnakorti frá 1917. Húsið hefur verið um 30 m norðan við 011 en engar minjar þess sjást lengur í sléttu túninu. Að vestan er brekka upp að bæjarhlaðinu að Hvammi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

GK-353:010 heimild um útihús 64°22243N 21°34778V
Um 220 m norðvestan við bæinn (001) er á túnakorti frá 1917 sýnt útihús. Þess sjást engin merki nú og er þar nú slétt tún við Grafarós.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

GK-353:011 heimild um útihús 64°22203N 21°34710V
Um 160 m vestan við bæinn (001) er sýnt útihús á túnakorti frá 1917. Þar er nú slétt tún en húsið hefur staðið á flöt niðri við Grafarós. Allt í kring er sléttlendi nema að austan en þar er aflíðandi brekka heim að Hvammsbænum. Á þessum stað er í túninu dálítill hæð sem fjarar út til vesturs og gæti verið byggingaleifar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

GK-353:012 heimild um leið 64°21632N 21°33995V
Þjóðleiðin lá fyrir sunnan Hvamm og Hvammsvík í snarbröttum skriðum í norðurhliðum Reynivallaháls. „Hreppamannaflutningur erfiður og hættur yfir torfæruskriður í brattlendi, þar sem sjór er fyrir neðan.” „Klettarnir fyrir utan Miðmundarsand heita Breiðuhillur og ná alla leið út í Hálsenda, þar sem gamli vegurinn lá

uppi í hálsinum.” Gamli akvegurinn lá uppi á Hálsenda, þar sem jarðirnar Háls og Hvammur liggja saman jarðirnar, niður undir Svörtukletta, upp fyrir Steðja og áfram í austurátt, en þjóðvegur var færður neðar í hliðina um 1970, þar sem hann liggur nú. Hestamenn vilja varðveita gamla malarveginn í hliðinni, sem enn sést vel víða og er notaður sem reiðgata. Hann er í fjallshliðinni sunnan við núverandi þjóðveg.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:JÁM III, 434; Ö-Hvammur og Hvammsvík Ath AG, 3

GK-353:013 mannvirki

64°22514N 21°32752V

Efst á Hvammshöfða eru fimm steiptir húsgrunnar. Umhverfis þá eru leifar af girðingu en á þessum stað var loftvarnarbyssustæði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-353:014 *Naglastaðir* heimild um býli/sel

64°22291N 21°34544V

„Naglastader ætla sumir að hafi verið bygt ból í Hvammslandi, og hafa það til marks, að þar hafa fundist kol og eirbrot í jörðu, og líka sjást þar tóftarleifar. Ekki vita menn til þess annað. Tvö ár ein hefur þar selstaða verið brúkuð frá Hvammi, en átölulaust Hvamms eign er þetta land um aldur og æfi, og enn þá langt þaðan til landamerka mót öðrum jörðum. Örvænt er að hjer kunni bygd aftur að setjast án þess að jörðin sjálf, Hvammur, yrði þar með merkilega fordjörfuð. Þar með er túnstæðið mestan part í hrjósta og mosa komið” segir í jarðabók Árna og Páls frá 1705. Ekki er vitað hvar Naglastaðir voru en af lýsingunni að dæma hafa þeir verið allfjarri bænum í Hvammi en þó ekki í jöðrum jarðarinnar. Af þekktum minjum koma helst til greina gerðið 059 og Bessastekkur 037 og verður seinni staðurinn að teljast sennilegri enda mun þar hafa verið sel.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:JÁM III, 434.

GK-353:015 *Ásmundarstaðir* heimild um bústað

64°22277N 21°34553V

„Ásmundarstader hefur verið tómthús í túninu á Hvammi. Þar var fátækur maður til húsnæðiss í þrjú ár; galt hann öngva húsaleigu og hafði ekki til viðurvaris nema það, er hann aflaði af sjó. Kona hans og barn lifðu um sumar á hússgangi. Hefur þetta tómthús yfir 20 ár í eyði verið, og mun verða um aldur og æfi” segir í jarðabók Árna og Páls frá 1705. Ekki er vitað hvar Ásmundarstaðir hafa verið í túninu og er hugsanlegt að þeir hafi verið þar sem seinna var eitthvert útihúsanna 003-011.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:JÁM III, 434-435.

GK-353:016 tóft rétt

64°22437N 21°34725V

„Næsti skriðhryggur fyrir utan heitir Lambahryggur, en gil upp af þessum hrygg heitir Bjarnagil. Svo fyrir utan Lambahrygginn kemur Gjárásundur og þar fyrir ofan Gjábekkur og þær ná út að Sauðhól, sem er hár og nokkuð einkennilegur. Við hann var fjárrétt í mínu ungdæmi. Þar sem réttin stóð var eins og hvílt inn í bergið, og þurfti ekki að hlaða nema á 2 vegu og svo var hóllinn svo gott aðhald þegar rekið var inn” segir í örnefnalýsingu. Sauðhóll er myndarlegur klettahóll rétt sunnan við þjóðveginn. Hann er um 150 austan við afleggjarann heim að Hvammsvík og Hvammi. Aðhaldið er í austurhluta Sauðhólsins. Hleðslurnar eru mjög ógreinilegar, en þó djarfar fyrir vegg úr torfi og grjóti. Að utanverðu er hleðsluhæð veggjarins 60 sm en hann er hrúinn inn í réttina. Lengd rústarinnar er 9 m og breidd 6 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 2.

GK-353:017 tóft fjárhús

68°22083N 21°34756V

Rústir fjárhúss með hlöðu eru við golfteig kvenna númer 7. Sneitt er af suðurenda rústanna, og hefur það sennilega gerst þegar teignum var ýtt upp. Rústirnar eru um 70 m vestan við heimreiðina að Hvammsvík og Hvammi, um 400 m norðan við þjóðveginn. Fyrir sunnan, norðan og vestan eru sléttar flatir en fyrir austan eru hólar. Á þessu svæði er mjög þýft. Rústir hússins eru 9 m langar og 6 m breiðar og í þeim er 40 til 90 sm breiður garði. Þvert á skammhlið fjárhússins að norðan er hlaða eða tóft (heystæði) og er innangengt í hana úr fjárhúsunum. Hlaðan er 4 m á breidd og 7 m á lengd og skagar dálítið út frá vesturhlið fjárhússins. Þykkt veggja er frá 1 m að 2 m. Húsin eru hlaðin úr torfi og grjóti og eru rústir þeirra vel greinilegar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-353:018 *Stekkjarlækur* örnefni stekkur

64°22331N 21°35184V

„Stórumóalækur rennur við endann á Stórumóum, og Stekkjarlækur er rétt fyrir sunnan Orustuflið. Báðir renna þeir í Grafningsós” segir í örnefnalýsingu. Stekkjarlækur rennur austur í Grafarós. Hvergi eru greinilegar stekkjartóftir í þýfðu mýrlendinu beggja vegna lækjarins. Ekki er óhugsandi að á þessu svæði geti verið byggingaleifar en erfitt er að greina þar nokkuð fyrir stórþýfi og sinu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík. Athugasemdir og viðbætur.

GK-353:019 *Kringlumýri* náma mógrafir 64°22503N 21°34211V

„Þá fer ég vestur með sjónum. Upp á meginlandi, fyrir vestan grandann, vestur með sjónum, kemur nokkurt svæði, sem heitir Smáholt, og þar fyrir ofan er mýri, sem heitir Kringlumýri. Þar var mótekja góð á meðan entist“ segir í örnefnalýsingu. Grafirnar eru á allstóru svæði um 400 m vestan Hvammsvíkur. Þar er mýrlent en mógrafirnar sjást enn mjög vel þó þeim hafi að einhverju leyti verið spillt með ýmsum ágangi. Þær sjást greinilega á loftljósmynd frá 1946.

Mór var síðast tekinn í Kringlumýri fyrir 90 árum. Þar hefur verið aðalmótak jarðarinnar ásamt Mómýri (GK-354:011) og á öðrum hvorum staðnum hafa bændur í Hvítanesi trúlega haft 20 feta mógröf þá sem þeir leigðu árið 1705.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 4 og loftljósmynd AM 10001/I-I/012 Landmælingar Íslands. JÁM III, 435.

GK-353:020 *Draganes* heimild um lendingu 64°22531N 21°35125V

„Þá fer ég vestur með sjónum. Upp á meginlandi, fyrir vestan grandann, vestur með sjónum, kemur nokkurt svæði, sem heitir Smáholt, og þar fyrir ofan er mýri, sem heitir Kringlumýri. ... Þá er nes vestur af hólnum, sem heitir Draganes. Þar var lendingarstaður og skiparétt“ segir í örnefnalýsingu. Ekki er vitað nákvæmlega um lendinguna en líklegasti staðurinn er suðvestantil á nesinu. Nesið er fremur lágt og þar eru mosavaxnir klettur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 4.

GK-353:021 *Draganes* heimild um naust 64°22518N 21°35095V

„Þá fer ég vestur með sjónum. Upp á meginlandi, fyrir vestan grandann, vestur með sjónum, kemur nokkurt svæði, sem heitir Smáholt, og þar fyrir ofan er mýri, sem heitir Kringlumýri. ... Þá er nes vestur af hólnum, sem heitir Draganes. Þar var lendingarstaður og skiparétt.“ segir í örnefnalýsingu. Skiparéttin eða naustið sést nú ekki lengur en hefur líklega verið á nesinu sunnanverðu því lending hefur verið auðveldari þar. Draganes er fremur lágt og þar eru mosavaxnir klettur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 4.

GK-353:022 *Draganes* tóft herslubyrgi 64°22508N 21°35094V

[Á Draganesi, 020 og 021] „voru líka fiskibyrgi. Þegar ég var drengur, man ég eftir, að það var róð að hausti til og þá var saltað í þessi byrgi“ segir í örnefnalýsingu. Fiskbyrgin voru á sunnanverðu Draganesi en nú er aðeins að finna illa farna rúst af einu þeirra. Hún er í fjörunni, skammt frá sjávarmáli. Tóftin er hlaðin úr lábbörðu grjóti og er um 7x7 m að ummáli. Hún er grasi vaxin að innan og inni í henni er hruga af rusli. Tóftin er eitt greinilegt hól af veggjarstúfur liggur til vesturs og endar við klett sem er þar rétt vestan við.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 4.

GK-353:023 *Orustufliót* sögustaður 64°22327N 21°35039V

„Nú ætla ég að fara út með sjónum, fyrir utan ósinn. Þá kemur vellisflöt sem heitir Orustufliót. Þar börðust þeir Hvamms-Þórir og Bárður á Þrándarstöðum út af nautgripum, sem Þórir fann, en Bárður taldi sig eiga“ segir í örnefnalýsingu. Orustufliót er slétt grasflöt sem nær norðan frá Grafarós og að Þórishólum. Frá sjávarbakknum og að hólunum eru 150-170 m og liggur bílaslóð nú yfir flötina miðja. „Það var kýr, sem Brynja hét og hafði gengið úti og falzt í skóginum. Þegar hún fannst, var hún með hóp af ungviði með sér“ segir enn fremur í örnefnalýsingunni. Saga þessi er augljóslega byggð á sögu Landnámabókar um deilur Hvamms-Þóris en hér hefur Bárður á Þrándarstöðum verið settur inn í stað Refs hins gamla í Brynjudal: „Hvamm-Þórir nam land á millum Laxár ok Forsár ok bjó í Hvammi. Hann deildi við Ref inn gamla um kú þá, er Brynja hét ok Brynjudalur er við kenndr; sú kvíga hafði horfit Þóri fyrir longu, en sú kvíga fannsk í Brynjudal, þar er Refr átti land, ok fjórir tígir nauta með henni, þeirra er oll voru frá henni komin ok höfðu gengit sjálfala úti; því kenndi hvor tveggja sér nautin. En Þórir fell fyrir Ref með átta manna, þá er þeir börðusk hjá hólnum þeim, er síðan eru kallaðir Þórishólar.“

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 4. Íslensk fornrit I, 56-59.

GK-353:024 *Borgarlaugar* örnefni 64°22040N 21°36923V

„Utan við hana [Selveitu], við sjóinn, eru Borgarlaugar og upp af þeim er hól sem heitir Bullhól“ segir í

örnefnalýsingu. Suðvestast á mýrar- og holtasvæði því sem er sunnan Borgartanga eru tveir pollar sem líklegast eru Borgarlaugar. Þeir eru beint fyrir norðan Bullhól 025.

Hættumat: engin hætt

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 5.

GK-353:025 *Bullhóll* heimild um huldufólksbústað 64°22055N 21°36985V

„Utan við [Selveitu], við sjóinn, eru Borgarlaugar og upp af þeim er hóll sem heitir Bullhóll. Þar áttu að hafa heyrst strokkljóð til forna inni í hólum“ segir í örnefnalýsingu. Bullhóll er klettur á hólsvæði beint fyrir sunnan Borgarlaugar. Hann er suðaustast í Rauðumýri.

Hæð í annars þýfðu og sléttlendu landslagi.

Hættumat: engin hætt

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 5.

GK-353:026 *Asklok* heimild um huldufólksbústað 64°21675N 21°37293V

“Fyrir utan Bullhólslæk [sbr. 025], niður við sjóinn, kemur mýri, sem nær út að Hálsörkum. Hún heitir Lágamýri. Svo kemur smá klettabelti en fyrir ofan það kemur Breiðamýri, sem nær líka út að örkum. Fyrir ofan Breiðumýri er klettahóll sem heitir Asklok. Þar átti að hafa heyrzt aski skellt til forna” segir í örnefnalýsingu. Asklok er hæð sunnan við þjóðveginn beint sunnan við sumarbústaðahverfi.

Fyrir sunnan er fjallshlíð en fyrir norðan mói.

Hættumat: engin hætt

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 5.

GK-353:027 *Selveita* örnefni sel 64°22032N 21°36400V

[Utan við Breiðumýri sbr 026] „er Selveita, en ofan Langimelur og Svörtuklettur“ segir í örnefnalýsingu. Vestan Langholts er lækur en vestan hans er síðan Selveita sem er þýft mýrarsvæði. Selveitan er austan vegaspotta sem liggur heim að sumarbústað. Örnefnið bendir til að þar í grennd hafi verið sel og áveita. Ekki er bent á selrústir á þessu svæði en líklegt er að selið hafi verið þar sem á seinni tímum hefur heitið Bessastekkur (sbr. 037) en hann er á rústahól við suðvesturenda Langholts, austan og ofan við Selveitu.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 7.

GK-353:028 *Kænuhamar* heimild um uppsátur 64°22411N 21°33580V

„Kænuhamar er klettur norðaustan af vikinni.“ „Kænuhamar var alltaf svo nefndur í ungðæmi Kjartans [Þorkeðssonar], enda var þar jafnan geymdur bátur“ segir í örnefnalýsingum. Kænuhamar er fremur lágur klettur norðaustan í Hvammsvík. Kletturinn stendur út í fjöru en norðan við er dálítill grasflöt þar sem hægt hefur verið að setja upp bát.

Hættumat: engin hætt

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 7; Ö-Hvammur og Hvammsvík. Athugasemdir og viðbætur.

GK-353:029 *Hringur* örnefni 64°22308N 21°34551V

„Heimundir túni eru Hringur ...“ segir í örnefnalýsingu. Þó ekki sé víst að þetta örnefni vísi á mannvirki voru hringlaga gerði algeng með þessu nafni í eða við tún. Ekki er vitað hvar við túnið Hringur var.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 8.

GK-353:030 *Hóltóft* örnefni 64°22321N 21°34552V

„Heimundir túni eru Hringur, Hóltóft ...“ segir í örnefnalýsingu. Ekki er vitað hvar Hóltóft hefur verið.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 8.

GK-353:031 *Kvíarflöt* örnefni kvíar 64°22323N 21°34543V

„Heimundir túni eru Hringur, Hóltóft, Kvíarflöt ...“ segir í örnefnalýsingu. Kvíar hafa verið skammt utan túns í Hvammi eins og alltítt var en ekki er vitað hvar nákvæmlega eða hvort þar voru torfkvíar.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 8.

GK-353:032 *Torfhóll* örnefni rista 64°22238N 21°34555V

„Heimundir túni eru Hringur, Hóltóft, Kvíarflöt ... Torfhóll og Þríshólar“ segir í örnefnalýsingu. Torfhóll er algengt örnefni í grennd við íslenska bæi og vísar yfirleitt á staði þar sem torf var þurrkað. Í jarðabók Árna og

Páls frá 1705 er sagt að torfrista sé lítt nýtandi í landi Hvamms og Hvammsvíkur. Ekki er vitað hvar Torfhóll var nákvæmlega og er ekki óhugsandi að um sama stað og Torfahól GK-354:017 sé að ræða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 8.

GK-353:033 *Haugamýri* þjóðsaga legstaður 64°22'18.8"N 21°35'79.6"E
„Þá er Haugamýri. Þar eru menn Þóris heygðir“ segir í örnefnalýsingu. Hér er enn vísað til sagna um deilur Hvamm-Þóris við nágretta sína í Brynjúdal sbr. 023. Mýrin er norðan við Langholt, um 300 m vestar en Þórishólar og Spóamýri sem hún er í raun framhald af. Mýrin er fremur slétt og sjást engin merki um hauga í eða við hana.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 8; ÍF I, 57-59.

GK-353:034 heimild um útihús 64°22'32.3"N 21°34'43.9"E
Um 80 m suðaustan við bæinn 001 og 15 m suðaustan við 006 er á túnakorti frá 1917 sýnt útihús. Leifar þess sjást ekki lengur. Þar sem það hefur staðið er brekka fyrir ofan eða austan núverandi íbúðarhús í Hvammi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1917.

GK-353:035 *Skeiðarhólsflöt* álagablettur 64°21'62.8"N 21°32'99.6"E
„Skeiðarhólsflöt er sérstök flöt niður að sjó milli kletta utan við Skeiðhól. Hana mátti ekki slá. Eitt sinn brá bóndinn í Hvammi af því og missti kú sína veturinn eftir“ segir í örnefnalýsingu. Skeiðarhólsflöt er skammt vestan við Steðja, um 1,3 km austan við fjárréttina (016), sunnan nýja þjóðveggarins en norðan þess gamla. Flötin er smáþýfð og hallandi utani hæð milli gamla og nýja þjóðveggarins.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 8.

GK-353:036 *Brunnbrekka* örnefni brunnur 64°22'31.2"N 21°34'51.9"E
„Upp af Hvammsbæ er svonefndur Sæmundarhjalli. Neðar er Kinn. Neðst er Dyravöllur og Brunnbrekka“ segir í örnefnalýsingu. Ekki sjást nein merki um brunn en örnefnið bendir til að í brekkunni hafi einhver tíma verið brunnur. Brunnbrekka er grasi gróin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík Ath AG, 2.

GK-353:037 *Bessastekkur* tóft stekkur 64°22'05.7"N 21°36'14.7"E
„Spóamýri er suðvestur af Óshólum, en Haugamýri [033] er næst henni ... Utar en Spóamýri er Bessastekkur“ segir í örnefnalýsingu. Tóft Bessastekkjars er utar en Haugsmýri, um 500 norðan við þjóðveginn og um 80 austan við læk sem rennur um Háumýri og Selholt. Að norðan og vestan er Selveita, sem er stórþýfð mýri. Að norðaustan er klettaholt. Aðaltóftin er á litlum rústahól í brekku ofan við mýrina. Grjót hefur verið í veggjum stekkjarsins sem hefur aðeins verið eitt hólf, 3,5x3,5 m að innanmáli. Sunnan við tóftina er greinilegur garður sem liggur frá austri til vesturs í sveig og má rekja hann töluvert áleiðis vesturfyrir tóftina. Í kring er stórþýfi og má óglöggð greina garðlag sem liggur beint niður brekkuna, vestan við tóftina. Þessar rústir eru meiri um sig en venjulegt er með stekki og verður að teljast sennilegt að undir stekkjartóftinni séu leifar sels þess sem Selveita er kennd við. Það gæti einnig verið sami staður og Naglastaðir sem voru fornt eyðibýli er jarðabók var gerð 1705.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík Ath AG, 3.

GK-353:038 heimild um fjárskýli 64°22'16.9"N 21°36'89.9"E
„Borgartangar eru klettatangar. Þar hefur verið fjárborg áður fyrr“ segir í örnefnalýsingu. Ekki sjást nú nein merki um fjárborg á töngunum og er nákvæm staðsetning ekki þekkt. Tanginn er fremur grösugur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík Ath AG, 4.

GK-353:039 tóft útihús 64°22'15.0"N 21°34'82.3"E
Útihústóft er 3 m austan við golfteig karla númer 8, um 15 m sunnan við 057, um 200 m sunnan við Grafarós. Rústin er á klettahæð en umhverfis er golfvöllur. Rústin er 5 x12 m að utanmáli. Hleðsluhæð er minnst 50 sm en mest tæpir 2 m. Veggjarþykkt er hvergi meiri en rétt rúmur metri. Rústin er hlaðin úr torfi og grjóti. Inni í tóftinni eru leifar bárujárnsþaks. Rústin er 5 x12 m að utanmáli. Hleðsluhæð er minnst 50 sm en mest tæpir 2 m. Veggjarþykkt er hvergi meiri en rétt rúmur metri. Rústin er hlaðin úr torfi og grjóti. Inni í tóftinni eru leifar bárujárnsþaks.

Hættumat: mikil hætta, vegna ábúðar

GK-353:040 *Kampurinn* mannvirki 64°22513N 21°34747V
„Byggingasveit breska hersins hóf að byggja skálaverfi fyrir stórskotalið í landi Hvamms þá veturinn 1940-1941.” - „Sjólíðunum var búin staður í skálaverfi stórskotalíðsins að vestanverðu en stjórnstöðin var í einum bragga uppi á Hólunum.” Skálaverfið var kallað “Kampurinn” eða “Castle Hill”. Leifar herbúða eru í vestanverðum Hvammsbólum ofan við Draganes. Leifar búðanna eru að mestu leyti horfnar vegna malarnáms en nokkrir braggagrunnar sjást þó enn á stangli.

Hættumat: hætta, vegna malarnáms

Heimildir: Friðþór Eydal: Vígðrekar og vopnagnýr, 112, 119.

GK-353:041 mannvirki 64°22410N 21°34524V
„Sjólíðunum var búin staður í skálaverfi stórskotalíðsins að vestanverðu en stjórnstöðin var í einum bragga uppi á Hólunum.” Á Hvammsbólum eru 2 grunnar, annar steypdur en hinn hlaðinn. Þeir eru 7x16 m og 7x12 m að utanmáli og hefur á öðrum þeirra verið braggi sá sem notaður var sem stjórnstöð áður en steypa húsið 042 var byggt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Friðþór Eydal: Vígðrekar og vopnagnýr, 112

GK-353:042 hús 64°22513N 21°34747V
„Sama haust [1942] fékkst loks vinnuafli frá Hvítanesi til að reisa nýja stjórnstöð fyrir hafnarstjórn og var hún tekin í notkun á aðfangadag 1942 í steinsteyptri byggingu er enn stendur þar sem hæst ber á Hvammsbólum.”

Heimildir: Friðþór Eydal: Vígðrekar og vopnagnýr, 115.

GK-353:043 mannvirki 64°22514N 21°32752V
„United States War Shipping Administration annaðist stjórn bandaríska kaupskipaflotans og skipa á vegum Bandaríkjanna í styrjöldinni. Völdu fulltrúar þess tómstundaheimili fyrir sína menn stað á Hvammshöfða þar sem ekki var talið heppilegt að blanda sjómönnum kaupskipaflotans og sjóðliðum saman við tómstundaiðkun sína. Hefur þá vafalaust verið haft í huga að bjór yrði á boðstólum. Sjómannaheimilið var opnað í maímániði 1943.” Steypdur grunnur sjómannaheimilisins, 13x31 m að stærð, er í hallanum frá flæðigrandanum á vestanverðum Hvammshöfða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Friðþór Eydal: Vígðrekar og vopnagnýr, 119.

GK-353:044 *Bátsmýri* heimild 64°22212N 21°34182V
„En rétt fyrir norðan [Arnarhól] kemur vellisblettur, sem heitir Bátsmýri og þar fyrir norðan er ávalahóll með standbergi sjávarmegin. Sá hóll heitir Bátsmýrarhöfði. Hann hefur þau einkenni, að norðast í berginu eru tveir nokkuð stórir básar, sem ganga svona 2-3 fæðma inn í bergið og þar var hægt að reka þó nokkrar kindur, ef manni lá á” segir í örnefnalýsingu. „Leigði Bandaríkjafloti ... um hálfan annan hektara lands, þar sem heitir Bátsmýri, af bóndanum í Hvammsvík.” Flotinn reisti lítið braggahverfi og gerði bryggjur á fremur bröttu svæði milli holts og fjöru. Svæðið er mikið raskað. „Sjólíðar af bandarískum herskipum hófu brátt að reisa þarna nokkra bragga yfir starfsemi sína og litla bryggju fyrir skipsbáta. Var þessi aðstaða, sem bandarískir nefndu ýmist Falcon Landing eða Falcon Beach, orðin nokkuð viðunandi í nóvemberlok [1942] með 60 m langri göngubryggju, tveimur sambyggðum bröggum fyrir óbreytta, einum fyrir undirforingja og einum bragga fyrir liðsforingja litlu utar við vikina. Var aðstaða þessi öll aukin og endurbætt árið eftir. Svæðið allt, sem í raun er lítill skagi milli Hvammsvíkur að vestan, nefndu þeir Falcon Point.”

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ó-Hvammur og Hvammsvík, 3; Friðþór Eydal: Vígðrekar og vopnagnýr, 113-115, 120.

GK-353:045 mannvirki 64°22410N 21°33901V
„Varðstöðvar voru [við þjóðveginn og] við bryggjuna í Bátsmýri og var þangað leitað liðsinnis ef hermenn þóttu óstýrlátir.” Ein af þessum varðstöðvum er nokkurn veginn beint á móts við Selsker úti á Hvammsvíkinni. Þar eru enn miklar leifar, bæði af bryggju og nokkurum steyptum húsum. Á þessum stað er grasbali upp af fjörunni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Friðþór Eydal: Vígðrekar og vopnagnýr, 120.

GK-353:046 heimild um skemmu 64°22320N 21°34575V
„Um veturinn fyrir jól fóru þeir tólf saman í Hvamm til Orms á náttarþeli. Ormr var eigi heima; hann var farinn nokkur at erindum sínum. Bolli hét þræll hans, er annaðist um bú hans ávallt, er Ormr var eigi heima. Þeir brutu

upp útibúr hans og báru út vöru ok mat; þeir tóku kistu Orms, er gripir hans váru í, ok fóru með þetta allt á burtu” segir í Harðar sögu og hólmerja. Ekki er vitað um staðsetningu útibúrisins en líklegt verður að teljast að það hafi verið skammt frá bænum, yfirleitt stóðu slík hús heima við bæi og væri leifa þess þá að leita í bæjarhólum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: ÍF XIII, 68-69.

GK-353:047 heimild um naust

64°22514N 21°35101V

„Geir vildi ráða, ok fóru þeir sex saman um nótt til nausta Orms. Þeir báru kistuna á land ok upp í naustit ok settu undir húfinn á skipi Orms” segir í Harðar sögu. Ekki er vitað hvar þessi naust voru en vel er hugsanlegt að þau hafi verið á sama stað og naust Hvammsbænda á Dranganesi síðar (sbr. 021).

Hættumat: engin hætta

Heimildir: ÍF XIII, 70.

GK-353:048 heimild um landamerki

64°21883N 21°37702V

„Millum Hvamms, Hvammsvíkur og Neðra-Háls eru landamerki: Fast niður við sjóinn norðanvert og innanvert við Reynivallahálsenda er mýri ein nefnd Lágholtsmýri, utan til á henni niður við sjávarbakka er varða ein hlaðin af grjóti ...” segir í landamerkjalyýsingu Hvamms. Þar sem merkjavarða þessi hefur verið er nú risið sumarbústaðahverfi og hefur varðan horfið vegna þess. Á merkjum niðri við sjó er nú skurður sem virðist vera einhvers konar frárennsli frá sumarbústöðunum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Landamerkjaskrá 1890.

GK-353:049 heimild um landamerki

64°21723N 21°37486V

„... ofar í mýri þessari [en 048] er þúfa ein af jörð sem virðist hafa verið hlaðin á klett sem þar er” segir í landamerkjalyýsingu Hvamms. Alveg syðst í mýrinni er smáhæð með smápúfu sem gæti verið leifar af þessari vörðu en hún hefur greinilega verið orðin óljós þegar lýsingin var skrifuð 1890. Á þessum stað er þýft mýrlendi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Landamerkjaskrá 1890.

GK-353:050 heimild um landamerki

64°21730N 21°37462V

„Merkin eru nú bein lína frá grjótvörðunni við sjóinn, yfir þúfuna í mýrinni og alla leið uppá hálsbrún, á línu þessari eru hlaðnar 4ar vörður, sem eru grjótvörðan við sjóinn, á þúfunni í mýrinni, norður á hálsbrúninni ...” segir í landamerkjalyýsingu Hvamms. Ekki er nú hægt að sjá vörðu á þessum stað, skammt norðan þjóðveg.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Landamerkjaskrá 1890.

GK-353:051 heimild um landamerki

64°21631N 21°37375V

„Merkin eru nú bein lína frá grjótvörðunni við sjóinn, yfir þúfuna í mýrinni og alla leið uppá hálsbrún, á línu þessari eru hlaðnar 4ar vörður, sem grjótvörðan við sjóinn, á þúfunni í mýrinni, norður á hálsbrúninni og loks þar sem vötnum hallar suður og norður af hálsendanum, frá þeirri vörðu eru landamerkin alla leið austur eptir hálsinum eptir því sem vötnunum hallar ...” segir í landamerkjalyýsingu Hvamms. Ekki er lengur að sjá vörðu á þessum stað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Landamerkjaskrá 1890.

GK-353:052 tóft óþekkt

64°22437N 21°34725V

Fjórar tóftir standa í þyrpingu við sjávarbakkann, norðan við vegaslóða sem liggur milli Mjóáóss og Grafaróss, þar sem vegarslóðinn greinist í tvennt. Þýft graslendi er á milli slóðans og sjávarbakkans. Austasta tóftin er ferhyrmd og um 5 m á hvorn veg. Hún er hlaðin úr torfi og grjóti.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-353:053 tóft óþekkt

64°22437N 21°34725V

Fjórar tóftir standa í þyrpingu við sjávarbakkann, norðan við vegaslóða sem liggur milli Mjóáóss og Grafaróss, þar sem vegarslóðinn greinist í tvennt. Þýft graslendi er á milli slóðans og sjávarbakkans. Næstaustasta tóftin er eitt hól. Veggir eru hlaðnir úr torfi og grjóti, veggjaþykkt er mest um 1 m en minnst um 60 sm. Veggir eru frá 50 sm til 85 sm að hæð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-353:054 tóft óþekkt

64°22305N 21°34591V

Fjórar tóftir standa í þyrpingu við sjávarbakkann, norðan við vegaslóða sem liggur milli Mjóaóss og Grafaróss, þar sem vegarslóðinn greinist í tvennt. Þýft graslendi er á milli slóðans og sjávarbakkans. Næstvestasta rústin er ferköntuð og um 6 m á hvorn veg. Hún skiptist í tvö hólfi og er um 2 m þykkur veggur á milli þeirra í miðjunni. Útveggir eru um 1 m á þykkt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-353:055 tóft óþekkt

64°22419N 21°34768V

Fjórar tóftir standa í þyrpingu við sjávarbakkann, norðan við vegaslóða sem liggur milli Mjóaóss og Grafaróss, þar sem vegarslóðinn greinist í tvennt. Þýft graslendi er á milli slóðans og sjávarbakkans. Vestasta tóftin er ógreinileg í þýfðum haganum sem þarna er en hún er hlaðin úr torfi og grjóti og skiptist í tvö hólfi. Hleðsluhæð er á bilinu 20 til 50 sm.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-353:056 varða

64°21815N 21°36395V

Svörtuklettir eru um 30-40 m sunnan við þjóðveg 1 og um 800 m austan við landamerki Hvamms og Neðra-Háls. Á þeim er nokkuð myndarleg grjóthlaðin varða sem sést frá þjóðveginum. Er á klettabrún, um 70-80 sm á hæð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-353:057 tóft

64°22118N 21°34818V

Um 15 m norðan við 039 er tóft. Hún er um 30 m suðvestan við greinilegan bíslóða sem liggur meðfram túnunum að sunnan og um 5 m sunnan við ógreinilegan slóða sem liggur til vesturs úr greinilegri afleggjaranum. Um 150 m sunnan við Grafarós. Tóftin er norðan í hæðardragi en allt í kring eru fremur þýfðir móar. Tóftin er um 7 m á lengd og 3,5 á breidd. Hún er að meðaltali um 0,5 m á hæð og skiptist í tvö hólfi sem eru svipuð á stærð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-353:058 heimild um kálgarð

64°22303N 21°34493V

1917 voru þrír kálgarðar utaní bæjarhólnum í Hvammi. Einn var áfastur bænum að austan, annar austan við útihúsið 006 en sá stærsti sunnan við bæinn og stéttina, vestan við traðirnar heima að bænum. Garðarnir eru nú horfnir vegna framkvæmda sem hafa raskað bæjarhólnum í Hvammi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-353:059 gerði

64°22449N 21°32984V

Á brekkubrún um 3-4 m sunnan við slóðann upp í Hvammsey og frammi á bakka, þar sem hallar að sjó að sunnanverðu, er stór hringlaga rúst eða gerði. Það er vel gróið og nokkuð sokkið á köflum. Fjögur hólfi hafa verið í því sunnanverðu. Þvermál þess er 14 m og veggþykkt frá 1 að 2 m, en mesta hæð hleðslna eru tæpir 50 sm. Fyrir gerðinu sést móta á loftljósmynd frá 1946.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-354 Hvammsvík

Var hjáleiga frá Hvammi, sjálfstætt býli 1847

Hjáleiga frá Hvammi. Talið er að Jón Marteinsson muni fyrstur hafa byggt í Hvammsvík, en hann eignaðist jörðina í makaskiptum við Brynjólf biskup fyrir Eystra-Miðfell á Hvalfjarðarströnd um 1660. Þessi jarðarhluti mun vera þannig til kominn að 12 hundruð úr Hvammi voru erfðahluti Ólafs Hannessonar, bróður Jóns lögréttumanns í Hvammi, sem hann fékk eftir föður sinn 1609. Ólafur seldi síðan Brynjólfi biskupi hlutann og það mun hafa verið þá eða í tíð Jóns Marteinssonar sem Hvammsvík varð að sérstöku býli. Í jarðabók Árna og Páls frá 1705 kemur fram að sr. Oddur Árnason á Kálfatjörn hafði átt jörðina til 1702 en þá hafði eignast hana Markús Brandsson á Vatnsleysu. Þáverandi ábúandi í Hvammsvík leigði einnig hluta af Hvammi og hefur Hvammsvík því ekki verið að neinu leyti minna bú en Hvammur þar sem var tvíbýli og jafnan síðan. 31.7.1749 selur Þórdís Halldórsdóttir Kort Jónssyni lögréttumanni Hvammsvík fyrir 12 hundruð með 2 ½ kúgildi - Alþ.Í. XIII, 472. Ári síðar eða 15.7.1750 er lýst fyrir hönd Herðisar Hallvarðsdóttur bríð í 12 hundrð í jörðinni Hvammi, kölluð Hvammsvík, og framboðnir peningar til innlausnar hennar - Alþ.Í. XIII, 475. 24.5.1792 gefur Solveig Kortsdóttir syni sínum sr. Oddi Þorvarðssyni hjáleigu í Hvammi í Kjós, Hvammsvík nefndri, 12 hundruð að dýrleika með 1 kúgildi, henni til uppheldis fyrir lífstíð - Alþ.Í. XVI, 95. 3.1.1795 selur sr. Oddur Þorvarðsson Guðmundi Þórðarsyni jörðina Hvammsvík, 12 hundruð að dýrleika með 1 kúgildi - Alþ.Í. XVI, 235. Hvammsvík var jafnan talin 12 hundruð af dýrleika Hvamms, en 1840 telur sýslumaður hana 20 hundruð.

Þó Hvammsvík væri aldrei svo vitað sé eign sömu aðila og áttu Hvamm eftir 1609 fyrr en á 20. öld þá voru formleg landaskipti aldrei gerð milli jarðanna og var beittalandi óskipt á milli þeirra. 1712: Yfir tún hjáleigunnar fauk skel og sjávarsandur og engi hennar þóttu nær eyðilögð af skriðum.

GK-354:001 *Hvammsvík* bæjarhóll bústaður 64°22226N 21°34417V
„Bærinn í Hvammsvík stendur nú á Gvendarhól [014] neðst í túni” segir í örnefnalýsingu. Núverandi íbúðarhús stendur um 50 m austar en gamli bærinn var samkvæmt túnakorti frá 1917. Framkvæmdir hafa raskað bæjarhólnum og hefur hluta hans verið ýtt til. Langmest spjöll hafa verið gerð norðvestantil á hólnum. Hvergi sjást mannvistarleifar á yfirborði. Vestan og norðan við núverandi íbúðarhús er hlað en suðaustan er hinsvegar kletthóll (sbr. 014), en þar fyrir sunnan eru slétt tún. Sumarið 1909 tók Sigurgeir Þórðarson býlin Hvammsvík og austurbæinn í Hvammi á leigu, reif báða bæina og byggði einn vandaðan bæ í Hvammsvík og hefur það verið síðasti torfbærinn þar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917, Ö-Hvammur og Hvammsvík, 2.

GK-354:002 heimild um útihús 64°22224N 21°34420V
Útihús hefur staðið u.þ.b. 70 m vestan við íbúðarhúsið í Hvammsvík. Það er horfið og hefur sennilega lent undir heimreiðinni. Það sést þó ekki á loftljósmynd frá 1946 og af því má ráða að það hafi verið jafnað við jörðu áður. Þar er nú heimreið og hlað fyrir framan íbúðarhúsið í Hvammsvík.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917 og loftljósmynd AM 10001/I-I/012 Landmælingar Íslands.

GK-354:003 heimild um útihús 64°22226N 21°34417V
Útihús stóð samkvæmt túnakorti frá árinu 1917 um 3-4 m norðan við íbúðarhúsið í Hvammsvík. Á þessu svæði er nú bæjarhlað. Hlaðið nær yfir allstórt svæði vestan við gamla bæjarstæðið og má öruggt telja að útihúsið hafi lent undir því.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917.

GK-354:004 heimild um útihús 64°22218N 21°34182V
Útihús stóð samkvæmt túnakorti frá 1917 um 4-5 m suðaustur af bænum. Þar er nú bæjarhlað og sjást engin merki um útihúsið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-354:005 heimild um útihús 64°22218N 21°34182V
Útihús var í túnjaðrinum u.þ.b. 70 m norðaustur af bænum, niðri við víkina. Útihúsið hefur verið 30-40 m norðar en 007. Þar er nú sléttatún og engar byggingaleifar að sjá. Húsið verður heldur ekki greint á loftljósmynd frá 1946 og hefur því greinilega verið jafnað við jörðu fyrir þann tíma.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917 og loftljósmynd AM 10001/I-I/012 Landmælingar Íslands

GK-354:006 heimild um útihús 64°22218N 21°34182V
Útihús var í túnjaðrinum u.þ.b. 60 m norðaustur af bænum, niðri við víkina. Þar eru nú tún og sést ekki til hússins. Húsið verður ekki greint á loftljósmynd frá 1946 og hefur þá verið búið að jafna það við jörðu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917 og loftljósmynd AM 10001/I-I/012 Landmælingar Íslands

GK-354:007 heimild um útihús 64°22218N 21°34182V
Útihús var í túnjaðrinum u.þ.b. 70 m norðaustur af bænum, niðri við víkina. Húsið hefur verið um 30-40 m sunnar en 005. Þar er nú sléttatún og engar byggingaleifar að sjá. Húsið verður heldur ekki greint á loftljósmynd frá 1946 og hefur því greinilega verið jafnað við jörðu fyrir þann tíma.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917 og loftljósmynd AM 10001/I-I/012 Landmælingar Íslands

GK-354:008 heimild um lendingu 64°22186N 21°34177V
„Lending góð og skipsuppsátur.” Ekki er vitað hvar nákvæmlega lendingin var í Hvammsvíkinni. Austan vikurinnar er mýrlendi en syðst í víkinni er klettaborg.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: JÁM III, 433.

GK-354:009 heimild um uppsátur

64°22182N 21°34143V

„Lending góð og skipsuppsátur. „Ekki er vitað hvar nákvæmlega uppsátrið var í Hvammsvíkinni eða hvort það var á sama stað og lendingin. Austan vikurinnar er mýrlendi en syðst í víkinni er klettaborg

Hættumat: engin hætt

Heimildir:JÁM III, 433.

GK-354:011 *Mómýri* örnefni mógrafir

64°22174N 21°34205V

„Hvammsvík er syðri bærinn, en samnefnd vík er í austur frá bænum. ... Niður af víkinni er mýri sem heitir Mómýri. Hún má heita útgrafin og er hvít af fífu á sumrin” segir í örnefnalýsingu. Mýrin hefur verið ræst fram og er nú slétt tún og sér hvergi til mógrafa. Að austan er Hvammsvíkin, norðan vegaslóði niður að víkinni og sunnan Holtsendi. Bresk og bandarísk skálaverfi voru reist beggja vegna Mómýrar í seinni heimsstyrjöldinni.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík ATH AG, 2.

GK-354:012 *Torfahóll* örnefni rista

64°22028N 21°34410V

„Þar suður af [Haflíðahól sem er austan við Mómýri] er Torfahóll, sunnan við Hvammsvíkurholt” segir í örnefnalýsingu. Örnefnið vísar sennilega til þess að torf hafi verið þurrkað á hólum. Torfahóll er fremur grýttur hóll en allt í kring eru holt. Gæti verið sami staður og GK-353:032.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 2.

GK-354:013 heimild

„Varðstöðvar voru við þjóðveginn (og við bryggjuna í Bátsmýri og var þangað leitað liðsinnis ef hermenn þóttu óstýrlátir.” Stöðin var þar sem afleggjarinn heim að Hvammi og Hvammsvíkur liggur nú af þjóðveginum en ekki sjást leifar hennar lengur.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir:Friðþór Eydal: Vígdrekar og vopnagnýr, 119.

GK-354:014 *Gvendarhóll* heimild um leikvöll

64°22201N 21°34453V

„... en fyrir vestan bæinn í Hvammsvík, neðst í túninu, er hóll sem heitir Gvendarhóll, og þar var aðal leikvöllur okkar drengjanna sem áttu heima á þessum bæjum þegar ég var barn.” segir í örnefnalýsingu. Íbúðarhúsið stendur nú á þessum hól sem er allhár en miklum hluta hans hefur verið raskað. Það er helst suðvesturhlutinn sem er óskemmdur.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík, 2.

GK-354:514 *Kapratættur* heimild um hesthús

64°22113N 21°34484V

„Hvammsvík er syðri bærinn, en samnefnd vík er í austur frá bænum. Austurendinn á Bæjarholti heitir Holtsendi og nær að Gjásandi. Í heimanverðum Holtsendanum eru Kapratættur.” segir í örnefnalýsingu. Kapratættur er annað heiti á þessum stað og mun það hafa verið almennara heiti í seinni tíð. Örnefnið bendir til að þarna hafi verið hús fyrir hross. Norðvestast í Bæjarholti, um 40 m austan við veginn heim að Hvammsvík, er dæld eða ferhyrnd þúfnaröð sem er mjög óljós og ógreinileg. Þar eru klettaborgir og fremur þýft. Dældin er um 4x3 m að stærð.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur og Hvammsvík ATH AG, 2.

GK-355 Hvítanes

20 hdr 1585/1705. 1585: Jörðin gefin í arf: Jarðabréf, 18. Í eyði frá um 1942, í Hvítanesi byggði herinn mikið af byggingum, herskálaverfi og fl. og lagðist jörðin því í eyði. Friðþór Eydal: Vígdrekar og Vopnagnýr, 69-76. 1705: “Túnum og úthögum spillir fjallsskriða. Engjar eru nær öngvar, því skriður hafa mestan part eyðilagt þær litlar sem voru.” JÁM III, 435. 1840: “... þar er stór tún, rammþýft. Engi lítið gragott og lítið land til veitar - ekki óhult fyrir aurskriðum á túnið.” SSGK, 255.

GK-355:001 *Hvítanes* bæjarhóll bústaður

“Kálgarður var austan við bæinn, en þegar byggt var, 1914, var gamli bærinn jafnaður við jörðu og gerður kálgarður þar; hann var þá vestan við bæinn. Snúrur voru framan við bæinn. Talið var vita á þurk, þegar lét hátt í Glym í Botnsdal.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 7

GK-355:002 heimild um lendingu

170: “Heimræði er, þá fiskur er á Hvalfirði, og gánga skip heima manna eftir hentugleikum.”

Heimildir:JÁM III, 435

GK-355:003 varða landamerki

„Fyrir innan Hvítanes er stórt gil, sem kallað er Markagil, og er það fyrir innan Stórahól. Það skiptir löndum Hvítaness og Fossár allt upp í Markadalinn á hálsinum, svo er markapúfa neðst í flóanum ...” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 1-2

GK-355:004 varða landamerki

„Fyrir innan Hvítanes er stórt gil, sem kallað er Markagil, og er það fyrir innan Stórahól. Það skiptir löndum Hvítaness og Fossár allt upp í Markadalinn á hálsinum, svo er markapúfa neðst í flóanum, og eru svo mörkin úr henni og eftir miðjum flóanum beina stefnu í litla vörðu, sem er í dalbrúninni ...” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 1-2

GK-355:005 varða landamerki

„Fyrir innan Hvítanes er stórt gil, sem kallað er Markagil, og er það fyrir innan Stórahól. Það skiptir löndum Hvítaness og Fossár allt upp í Markadalinn á hálsinum, svo er markapúfa neðst í flóanum, og eru svo mörkin úr henni og eftir miðjum flóanum beina stefnu í litla vörðu, sem er í dalbrúninni, svo beina stefnu í markavörðu, sem er á hæsta hálsi ...” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 1-2

GK-355:006 *Teitsvörður* varða landamerki

“Fyrir innan Hvítanes er stórt gil, sem kallað er Markagil, og er það fyrir innan Stórahól. Það skiptir löndum Hvítaness og Fossár allt upp í Markadalinn á hálsinum, svo er markapúfa neðst í flóanum, og eru svo mörkin úr henni og eftir miðjum flóanum beina stefnu í litla vörðu, sem er í dalbrúninni, svo beina stefnu í markavörðu, sem er á hæsta hálsi, svo úr henni vestur í Teitsvörður, frá Teitsvörðum vestur hæsta Reynivallahálsinn, sem vötnum hallar norður af, vestur að stóru gili, sem afmarkar fjalls og fjöru á milli innanvert við Skeiðhól milli Hvítaness og Hvammsvíkur” Segir í örnefnaskrá

“Markapúfa er á mörkum neðst í flóanum. Þaðan liggja mörkin beint í dalbrún (Markadals) og svo vestur í Teitsvörður, tvær vörður efst uppi á fjalli, fyrir sunnan Hvítanesingadali. Hjá þeim var gengið, þegar farið var til kirkju. Ekki þekkja þau systkinin tilefni nafnsins.” Segir í örnefnaskrá Hvítaness. “Merkin móti Hvítanesi eru um stórt gil, sem heitir Markagil innan við Stórhól. Það ræður allt upp í Markadal í hálsinum. Markapúfa er neðst í flóanum, en þaðan eru merkin í vörðu á dalbrún; önnur er hæst á hálsi. Þaðan er lína í Teitsvörður. Sagt er, að maður og kona, er flúið höfðu pestina, hafi hitzt þarna. Annað koma að vestan, hitt að austan. Hlóðu þau vörðurnar tvær, meðan á sóttvörnum stóð.” Segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 1-2, 10; Ö-Fossá viðb., 1

GK-355:007 heimild um leið

“Reiðgötur lágu yfir slétta flöt fyrir ofan Skeiðhól; þarna var oft áð. Flötina mátti ekki slá.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 2

GK-355:008 álagablettur

“Reiðgötur lágu yfir slétta flöt fyrir ofan Skeiðhól; þarna var oft áð. Flötina mátti ekki slá. Hún var eitt sinn slegin af Þórði í Hvammsvík; hann missti hest þar; hann fótbrotnaði undir honum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 2

GK-355:009 *Steðji* álagablettur

“Ekki mátti heldur tína litunarmosa í Skeiðhól, en sá mosi er gráleitur, skófir utan á gragrýtissteinum. Steðji (eða Staupasteinn) er í Skeiðhól, að ofanverðu. Hann var alltaf nefndur Steðji í þeirra tíð, enda líkist hann steðja að lögun, en hann er stakur klettur eða drangur og stendur á mjóum stöpli eða fæti. Hann líkist raunar staupi líka.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 2-3

GK-355:010 heimild um kvíar

“Austan við heimreiðina, ofan við túnið, en innan girðingarinnar, voru kölluð Enni, aflíðandi valllendisbrekkur, sem voru oft slegnar. Þarna í Ennunum voru hafðar færiskvíar, og var því oft góð spretta þar. A.G. nefnir Brekkur fyrir ofan túnið; á hann þar líklega við brekkur þær, er J.S. og K.S. nefna Enni.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 5

GK-355:011 heimild um mógrafir

“Vestan til í miðju Nesinu, neðan við bæinn, var Móholt. Þar var þurrkaður mór, en hann var tekinn rétt neðan við holtið. Þetta var lélegt mótak, u.þ.b. fjórar stungur voru niður á móinn, en síðan voru ekki notaðar nema tvær stungur af mó. Hann var hitamikill og harður, en magnið var mjög lítið. Mó fengu þau að taka úti í Hvammsvík eða Hvammi. Hann var þurrkaður þar og síðan fluttur á bát að Hvítanesi. Síðan var hann fluttur í hripum, á reiðingshestum, frá bátum. Mórinn var góður í Hvammi, nú stungur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 6

GK-355:012 heimild um leikvöll

“Annað holt var rétt fyrir ofan”Móholt, nafnlaust. Það var fallett holt; mjög fallegir klettur voru vestan í því. Þar í klettunum var skemmtilegt sæti, mjög eftirsótt af börnunum, og fóru ýmsir barnaleikir fram þarna. Klettarnir voru sprengdir á hernámsárunum og notaðir í mannvirki.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 6

GK-355:013 heimild um ristu

“Reiðingstorf fannst hvergi, en torf á hey var rist niðri í mýri, í Nesinu.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 6

GK-355:014 heimild um fjárhús

“Efst og austast í túninu var Fjárhústún, sjálfstætt tún. Þar voru tóftir fjárhúsa. Í túninu var hóll, sléttur, kollóttur; hann var sleginn eins og túnið.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 6

GK-355:015 *Hesthúshóll* örnefni hesthús

Austan við túnið, innan girðingar, neðar en Fjárhústúnið, var Hesthúshóllinn, lágur, kollóttur hóll; smámýrarsytra var við hólinn. Þar nálægt var gengið, þegar farið var í fjöruna austan við Nesið, í Vikið fyrrnefnt. Þar var tekin mól í steypu, þegar húsið var byggt 1914. Á Hesthúshólnum höfðu börnin bú, skeljabú.

Heimildir:Ö-Hvítanes, 6-7

GK-355:016 heimild um leið

Austan við túnið, innan girðingar, neðar en Fjárhústúnið, var Hesthúshóllinn, lágur, kollóttur hóll; smámýrarsytra var við hólinn. Þar nálægt var gengið, þegar farið var í fjöruna austan við Nesið, í Vikið fyrrnefnt. Þar var tekin mól í steypu, þegar húsið var byggt 1914. Á Hesthúshólnum höfðu börnin bú, skeljabú.

Heimildir:Ö-Hvítanes, 6-7

GK-355:017 *Lækjarhús* heimild um vatnsból

Vatn var tekið í læknum fyrir ofan tún; það var borið í bæinn. Þar var byggt yfir lækinn smáhús, kallað Lækjarhús eða Brunnhús. Það var vel manngengt. Grind var gerð yfir lækinn; þarna var einnig skolaður þvottur. Búinn var til smáfoss, þar sem auðvelt var að láta vatnið renna í fötu.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 7

GK-355:018 heimild um þvottastað

“Ullin var þvegin í öðrum læk, sem var vestar; þar voru settar upp hlóðir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 7

GK-355:019 brunnur vatnsból

“Bæjarlækurinn þornaði stundum, sem fyrr segir, og var þess vegna gerður brunnur rétt fyrir framan hlaðið. Vatnið var lélegt, járnbragð var af því. Það var haft í fjósið, og mjólk var kæld þar í brunninum og rjómi.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 7

GK-355:020 heimild um stekk

“Ofan til í austustu Tungunni voru tóftir, en systkinin vita ekki eftir hvað þær voru. J.S. telur líklegt, að þær hafi verið til að stífa kindum og lömbum sundur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 8

GK-355:021 heimild um leið

“Þrjú gil eru í fjallinu upp af Holtunum; vestast er Hryggsgil, þá, skammt innar, Flúðargil (A.G.) og innst

Markagil. Jóhannes man ekki sérstaklega eftir nafninu Flúðargil, en segir Ólaf Ólafsson á Valdastöðum hafa þekkt það. J.S. og K.S. þekkja ekki tilefni nafnsins Hryggsgil. Götur lágu yfir Hryggsgil ofarlega. Faðir þeirra systkinanna bjó til götu upp og yfir það, og var hún aðallega notuð, þegar farið var að Reynivöllum til kirkju, ef fært var vegna snjóá.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 9

GK-355:022 heimild um leið

“Þrjú gil eru í fjallinu upp af Holtunum; vestast er Hryggsgil, þá, skammt innar, Flúðargil (A.G.) og innst Markagil. Jóhannes man ekki sérstaklega eftir nafninu Flúðargil, en segir Ólaf Ólafsson á Valdastöðum hafa þekkt það. J.S. og K.S. þekkja ekki tilefni nafnsins Hryggsgil. Götur lágu yfir Hryggsgil ofarlega. Faðir þeirra systkinanna bjó til götu upp og yfir það, og var hún aðallega notuð, þegar farið var að Reynivöllum til kirkju, ef fært var vegna snjóá. Markagilið er ekki mjög stórt. Þar lágu götur niður. Þar var eitt sinn farið niður með heybandslest, en þá var slegið uppi á Reynivallahálsi, í Hvítnesingadölum (sjá síðar). Þessar götur voru slæmar.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 9

GK-355:023 *Kirkjustígsvegur* heimild um leið

“A.G. segir, að austan við dalina, Flúðardal og Hryggsgil, hafi verið götur, sem nefndar voru Kirkjustígsvegur. J.S. og K.S. þekkja ekki það nafn, því engar götur lágu milli Hvítaness og Reynivalla, utan gatan yfir Hryggsgilið [021]. Upp af Reynivöllum var hins vegar Kirkjustígur, og þaðan lágu reiðgötur að Fossá.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hvítanes, 9

GK-355:024 heimild um herminjar

“Her stjórnin ljet byggja stærri og minni byggingar á jörðinni, bæði á túni og engjum, ennfremur ljet hún leggja vegi um allt braggasvæðið, koma fyrir leikvelli og svo framvegis. Hafskipsbryggju ljet hún og byggja við nesið austanvert. Skildi herstjórnin svo við tún og engjar jarðarinnar, að allt var þetta eyðilaggt að mestu leyti ...”

Heimildir:HJ: Ljósmyndir I, 51-52

GK-355:025 heimild um leið

“1899: “Upphleyptur smáspotti var fyrir ofan Hvítanes, mjög ófullkominn ...”

Heimildir:HJ: Ljósmyndir Iib, 35

GK-356 Fossá

16 hdr 1705. “Seljadalur: þar var búið fram til 1921. Á 17.öld sölsaði Reynivallaprestur undir sig Seljadal, en Fossá átti hann áður. Vindás átti þar líka sel, þess vegna er dalurinn kenndur við fleiri en eitt sel.” Ö-Fossá ath og viðb., 3. 1840: “... ekki er hér heyskapur mikill, en hagkvisti gott og útigangur um vetur; partur norðan af Seljadal báðum megin liggur undir þessa jörð.” SSGK, 255. 1917: Tún 5,9 teigar, mest sléttað, garðar 800m².

GK-356:001 *Fossá* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1917

GK-356:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-356:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-356:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-356:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-356:006 heimild

Fossá. Fjárrétt, hlaðin úr grjóti, við ána (Fossá) fast hjá þjóðveginum. Skjal undirritað af ÞM 16.03.1972. Þinglýst 23.03.1972.

Heimildir:Fornleifaskrá, 8

GK-356:007 heimild um sel
1705: “Selstöðu á jörðin í heimalandi.”
Heimildir:JÁM III, 436

GK-356:008 heimild um lendingu
1705: “Heimræði má hjer valla telja, nema þegar fiskur gengur inst í hvalfjörð, og ekkert er hjer nú skip fyrir landi yfir 20 ár. Engi bæði snögt, slitrótt og votlent.”
Heimildir:JÁM III, 436

GK-356:009 heimild um fjós
“Balinn upp með læknum heitir Fagribali, en móti fjósinu Kúabali, en Stöðull heitir fyrir ofan Kúabala, fram að Bæjarlæk.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Fossá, 1

GK-356:010 *Stöðull* örnefni stekkur
“Balinn upp með læknum heitir Fagribali, en móti fjósinu Kúabali, en Stöðull heitir fyrir ofan Kúabala, fram að Bæjarlæk.” Segir í örnefnaskrá. “Á Stöðli eru leifar af Stekk. Ólafur man, að í æsku hans sást þar vel fyrir rétt.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Fossá, 1; Ö-Fossá ath og viðb., 1

GK-356:011 *Kotatún* örnefni býli
“Kotatún heitir barð fyrir austan túnið.” Segir í örnefnaskrá “Kotatún: Varla er rétt að nefna það barð. Þar voru tættur.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Fossá, 1; Ö-Fossá ath og viðb., 1

GK-356:012 *Gamli-Stekkur* heimild um stekk
“Dálítið lengra út með fjallinu er tóftabrot og heitir þar Gamli-Stekkur.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Fossá, 1

GK-356:013 *Krúnuhóll* varða
“Neðst á mýrinni, hér um bil í stefnu frá Gamla-Stekk, er grjóthóll með vörðubroti er heitir Krúnuhóll.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Fossá, 1

GK-356:014 heimild um mógrafir
“Mýrin fyrir neðan Krúnuhól heitir Grafarmýri og Grafarklettur fyrir neðan mýrina og vallendisbletturinn vestan við Grafarmýri Grafartagl, og dregur það nöfn sín af því að mór var áður tekinn þar.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Fossá, 1-2

GK-356:015 heimild um rétt
“Fari maður af Grafarmýri inn með sjó, sést dálítill sérstakur klettur í mýrarbrún þeirri, sem er fyrir neðan túnið, og heitir hann Sætisklettur, en mýrin fyrir ofan Dýjamýri og dregur nafn af Dýjum fyrir neðan túnið, og fyrir austan og neðan Dýin er blettur er heitir Réttamýri. Þar var áður fjárrétt, en Eystrabarð heitir fyrir neðan Réttamýri.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Fossá, 2

GK-356:016 *Hádegisvarða* varða eyktamark
“Þá leitum við til fjallsins að sunnanverðu, við ána fyrst: Hæðin fyrir framan túnið, milli Bæjarlækjar og árinnar, heitir Klif og Klifmýri upp á klifinu, en varðan, fyrir vestan Bæjarlæk, á brúninni, nefnist Hádegisvarða. Þegar sólin ber yfir þessa vörðu, séð frá bænum, er hádegi. Lægðin sem er þar nokkuð fyrir vestan heitir Stuttistigur.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Fossá, 2

GK-356:017 *Stuttistigur* örnefni leið
“Þá leitum við til fjallsins að sunnanverðu, við ána fyrst: Hæðin fyrir framan túnið, milli Bæjarlækjar og árinnar, heitir Klif og Klifmýri upp á klifinu, en varðan, fyrir vestan Bæjarlæk, á brúninni, nefnist Hádegisvarða. Þegar sólin ber yfir þessa vörðu, séð frá bænum, er hádegi. Lægðin sem er þar nokkuð fyrir vestan heitir Stuttistigur.” Segir í örnefnaskrá. “Stuttistigur: þar styttu menn sér leið, þegar farinn var Kirkjuvegur, sem lá yfir hálsinn að

Reynivöllum.Úr þessari lægð (Stuttastíg) kemur Grundarlækur.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fossá, 2; Ö-Fossá ath og viðb., 2

GK-356:018 *Stekkatún* örnefni stekkur

“Nokkuð fyrir ofan Hádegisvörðu er blettur sem heitir Stekkatún, en Stekkjarás þar fyrir ofan. Fyrir vestan hann er Miðmundarhnúkur og Drög.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fossá, 2

GK-356:019 *Mómýri* örnefni mógrafir

“Þá lítum við meðfram ánni aftur. Fosslág heitir lægðin hjá fossinum fyrir framan Klif og mýrarbletturinn fyrir framan Fosslágarmýri og Mómýri frammar. En eyrin við ána, þar sem vaðið er, Móeyri og Mógil fyrir framan.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fossá, 3

GK-356:020 heimild um vað

“Þá lítum við meðfram ánni aftur. Fosslág heitir lægðin hjá fossinum fyrir framan Klif og mýrarbletturinn fyrir framan Fosslágarmýri og Mómýri frammar. En eyrin við ána, þar sem vaðið er, Móeyri og Mógil fyrir framan.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fossá, 3

GK-356:021 *Dys* þjóðsaga

“Fyrir framan Rauðsmýri og Stóradal eru Sperribrekkur (54), og fossinn fremst í þeim, við veginn, heitir Mígandi. Skammt fyrir framan Míganda, við þjóðveginn, er Dys, samanb. þjóðs.” Segir í örnefnaskrá. “Dys er hvorugkynsorð (Dysið). Þar fram hjá lá vegurinn vestur undir Dauðsmannsbrekkum. Þjóðsögur greina frá því að bóndi nokkur á Fossá hafi setið þarna fyrir ferðamönnum, drepíð þá og rænt.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fossá, 3; Ö-Fossá ath og viðb., 3

GK-356:022 *Gvendarbrunnur* brunnur

“Gvendarbrunnur er í læknum er rennur vestan við þjóðveginn, móti Míganda.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fossá, 3

GK-356:023 heimild

“Seljadalsá rennur í Fossá fyrir framan þessar brekkur, og heitir Ártungur milli þeirra. Vaðið yfir Fossá, fyrir austan túnið (þar er brú nú), heitir Túnvað og Túnvaðshvammur við brúna að austanverðu. Grænalág er skammt innar í hliðinni og rennur lækur eftir henni í Fossá, Grænulágargil.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fossá, 4

GK-356:024 *Túnvað* heimild um vað

“Seljadalsá rennur í Fossá fyrir framan þessar brekkur, og heitir Ártungur milli þeirra. Vaðið yfir Fossá, fyrir austan túnið (þar er brú nú), heitir Túnvað og Túnvaðshvammur við brúna að austanverðu. Grænalág er skammt innar í hliðinni og rennur lækur eftir henni í Fossá, Grænulágargil.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fossá, 4

GK-356:025 heimild um beitarhús

“Fjárhúsmýri er skammt austar en Grænalág og Fjárhúshóll fyrir austan mýrina. Þar stóðu áður beitarhúsin og sjást enn tóftir á mýrinni.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fossá, 4

GK-356:026 heimild um leið

“En hliðin öll fyrir austan ána heitir Fossárhlið fram að Reiðhjalla, en hann er fyrir sunnan veginn er liggur heim að bænum úr götu ... (ógr. í hdr.) og liggur þjóðvegurinn eftir hjallanum.” Segir í örnefnaskrá. “Á eftir Reiðhjalla komi í stað þess sem þar er út að greinaskilum: Við norðurenda Reiðhjalla greinast götur og eru þar kölluð Götuskípti. Liggur önnur gatan út fyrir Reynivallaháls, en hin yfir á Svínaskarðsveg.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fossá, 4; Ö-Fossá ath og viðb., 3

GK-356:027 heimild um rétt

“Kálfadalur. Þar hefir í 60-70 ár verið sundurdráttarrétt fyrir Kjósarbændur norðan Laxár.” Segir í viðbótum við

örnefnaskrá “Kálfadalur (26) er rétt vestan við Fossá neðst. Þar hefur áin sennilega runnið eitt sinn. Þar var fjárrétt frá aldamótum og fram undir 1960. Þetta er djúpur og sérkennilegur dalur. Eystrabarð er á milli Kálfadals og Fossárdals.” Segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Fossá viðb., 1; Ö-Fossá ath og viðb., 1

GK-357 Skorhagi

10 hdr. 1705. Jörðin hét áður Múli og er Múla getið í máldaga Reynivallakirkju frá 1352 (DI III, 70-71). Múla er getið í landnámu en þar bjó Refur hinn gamli sonur Þorsteins landnámsmanns í dalnum. Eyðibýlið Þórkötlustaðir nefnt 1705. HÞ: telur að jörðin hafi heitið Skorhagi. HÞ:”Rannsókn og leiðrjettingar á nokkrum bæjanöfnum á Íslandi” Árbók 1923, 34. 1705: “Tún jarðarinnar brýtur Brynjudalsá. Engjunum spilla skiður, og hefur bærinn fluttur verið fyrir þann skuld, að skriður eyðilögðu hin fornu tún að ofan, en áin að framan.” JÁM III, 442. 1840: “... hér er heyskapur lítill, en góður útigangur vetur og sumar.” SSGK, 254. 1917: Tún 2,8 ha (meira en 1/2 þýft), garðar 729m².

GK-357:001 *Skorhagi* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1917

GK-357:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-357:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-357:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-357:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-357:006 heimild um kolagröf

1705: “Skógarleifar eru noorar í brattlendi undir fjallhömrum, áður hefur þar solskógur verið og er hann nú eyddur so nær.”

Heimildir:JÁM III, 441

GK-357:007 heimild um lendingu

1705: “Heimræi má vera og brúkast enn, Þá fiskur inn á Hvalfjörð gengur, þó er lángræði og verður að sæta sjáfarföllum.”

Heimildir:JÁM III, 442

GK-357:008 *Múli* bæjarhóll bústaður

1705: “Engjunum spilla skiður, og hefur bærinn fluttur verið fyrir þann skuld, að skriður eyðilögðu hin fornu tún að ofan, en áin að framan. Var hinn forni bær kallaður Múli, og er þar nú auðn, en í staðinn kom þessi jörð, Skorhagi, fyr meir en hundarð árum. Aldrie hafði þar fyrr bær verið sem nú stendur hann.” “Árið 1705 segir jarðabókin frá því, að fyrir meira en 100 árum hafi bærinn verið fluttur hingað vegna skriðu og gamli bærinn hafi heitið Múli. Má og geta þess, að var kvöð á bónda í Múla að gæta fjár, sem Reynivallaklerkur átti í Mariuhelli við Brynjudalsá. ... Inn á merkjum móti Ingunnarstöðum var býlið Múli, er fór í skriðu fyrir löngu síðan” Segir í örnefnaskrá. 1352:” fiogara tiga sauda beit j mula lannd.” (DI III 70-71) [1478]:” xl sauda hofnn j mula fiall oc skiol j mariuhelle oc scal sa telia epter hueria hrijd sem byr ä mula.” (DI VI, 178-79). “Múli: Hinn forni bær Múli var undir Múlafjalli eins og mitt á milli Ingunnarstaða og Skorhaga eins og nú er, vestan og ofan til við Skorhagamýri. Þar er gróin skriða og hólar, sem bærinn er talinn hafa staðið. Halldóra tilgreinir eftirfarandi vísu, sem hún lærði í bernsku:

Bær hét Múli í Brynjudal, barst það víða um sveitir, að skriða gerði skemmdir þar, Skorhagi síðan heitir. Múli: Múlafjall var í daglegu tali nefnt svo. “ “Ein þeirra [rústanna í Brynjudal] er undir fjallinu fyrir ofan Skorhaga og hefir skriða fallið þar ofan svo eigi sér nema ógjörla til rústarinnar. Sagt er, að sá bær hafi heitið Múli og Múlafjall sé kent við hann; undir því hefir hann staðið ...”

Heimildir:JÁM III, 442; Ö-Skorhagi AG, 1; Ö-Skorhagi PB, 1; BJ: Rannóknir fornleifa sumarið 1907, Árbók 1908, 13

GK-357:009 *Porkötlustader* bæjarstæði býli

1705: “Porkötlustader segja menn í gamla daga hafi býli verið, þar sem nú er stekkur frá Skorhaga. Er þar mestalt land í kring skriðum hulið, og öngvar sjást þar girðingar nje byggða merki, vita menn og ekki hjer til nema einbera munnmæli. Það er víst, að þetta land hefur fyrst Múla, meðan so hjet bærinn, og síðan Skorhaga fylgt um aldur og æfi.”

Heimildir:JÁM III, 442

GK-357:010 *Mariuhellir* hellir fjárskýli

“Árið 1705 segir jarðabókin fra því, að fyrir meira en 100 árum hafi bærinn verið fluttur hingað vegna skriðu og gamli bærinn hafi heitið Múli. Má og geta þess, að var kvöð á bónda í Múla að gæta fjár, sem Reynivallaklerkur átti í Mariuhelli við Brynjudalsá.” “Upp af Stæðu við fjallið er Djúpidalur, næsta dæld við Seldalinn. Mariuhellir er við Brynjudalsfoss. En Reynivallakirkja átti 30 sauða beit og skyldi hýsa þá í hellinum, en bóndinn í Múla sjá um það.” Segir í örnefnaskrá. [1478].” xl sauda hofnn j mula fiall oc skiol j mariuhelle oc scal sa telia epter hueria hrijd sem byr ä mula.”

Heimildir:Ö-Skorhagi AG, 1, 3; DI VI, 178-79

GK-357:011 heimild um leið

“Efst við Skorhagamýri var farið yfir Klifholt, og börðin voru ofan við Klifið, en það var þar sem gatan lá yfir holtið.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Skorhagi AG, 2

GK-357:012 heimild um rétt

“Vestan við Klifholt var Réttarholt; undir því var fjárrétt. Réttarholtið er rétt fyrir ofan bæinn.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Skorhagi AG, 2

GK-357:013 *Seldalur* örnefni sel

“Vestur af klettum er Seldalsholt, og þar vestur af er Seldalur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Skorhagi AG, 2

GK-357:014 *Heystæða* örnefni heystæði

“Næst neðan með á, rétt neðan Seldals, er stór grjóthóll, sem heitir Stæða eða Heystæða, upp frá Mariuhelli er síðar getur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Skorhagi AG, 3

GK-357:015 heimild um mógrafir

“Meðfram ánni, upp af Skorhagatúni, var valllendisbakki Langibakki. Fyrir vestan Langabakka var Heimamýri. Niður af henni voru mógrafir í svokallaðri Mómýri, sem lá út Heimastaholt, stundum nefnt Bæjarholt.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Skorhagi PB, 2

GK-357:016 *Fossbrot* heimild um vað

Vöð á ánni eru þessi: Við Kliffoss er vað, nefnt Fossbrot.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Skorhagi PB, 2

GK-357:017 *Djúpavað* heimild um vað

“Beint suður af bænum er Djúpavað, en beint austan við bæinn er Lygnavað. Það var oftast farið, og alltaf þegar farið var að Þrándarstöðum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Skorhagi PB, 2

GK-357:018 *Lygnavað* heimild um vað

“Beint suður af bænum er Djúpavað, en beint austan við bæinn er Lygnavað. Það var oftast farið, og alltaf þegar farið var að Þrándarstöðum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Skorhagi PB, 2

GK-357:019 *Engjavað* heimild um vað

“Beint suður af bænum er Djúpavað, en beint austan við bæinn er Lygnavað. Það var oftast farið, og alltaf þegar farið var að Þrándarstöðum. Þar norður af er Engjavað, sem farið var þegar hey voru flutt úr Skorhagamýri.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Skorhagi PB, 2

GK-357:020 *Eyrarvað* heimild um vað
“Á móts við Stórahjallaeyri er Eyrarvað.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Skorhagi PB, 2

GK-357:021 heimild um vatnsból
“Beint upp af Lygnaða [018], nær bænum, var malareyri. Heiman við hana var uppsprettulind, sem hét Djúparás, í daglegu tali nefnd Rásin. Þangað var sótt vatn af bænum. Rásin rann síðan suður í ána, meðfram Stórumóum.” Segir í örnefnaskrá
Heimildir:Ö-Skorhagi PB, 2

GK-357:022 bæjarstæði býli
“Önnur rúst verður á leiðinni þá er farið er frá Múla að Ingunnarstöðum, og er það nú eigi utan óregluleg grjótdyngja á árbakkanum. Er sagt, að þar hafi verið afbýli frá Múla og orðið að hálfendi með tímanum. Þá hefir Múli eigi lengur verið höfuðból og bæði verið nefnd einu nafni Kotin og hafi Kotaskora í fjallinu nafn af þeim. Svo hafi þau bæði lagzt af, en í staðinn verið gjör einn bær niðri á láglandinu undan Kotaskorunni, honum verið gefið nafn eftir henni og kallaður Skorhagi.”
Heimildir:BJ: Rannóknir fornleifa sumarið 1907, Árbók 1908, 13

GK-358 Þrándarstaðir

20 hdr. 1705. Bænhús var á jörðunni. Jörðin nefnd í dómabréfi 1509 vegna úrskurðar um eignarétt á henni. DI VIII, 284. “Prestur einn nefnir Þrándarstaði “neðri” og “efri”. Skálholts stóls hjálendan er talin í jarðabóks stólsins 13 2/3 h. að dýrleika.” JJ, 101 (nmgr.) 1705 er nefnd nafnlaus eyðihjáleiga, í byggð um 1675-1700. Talin vera sama jörð og Þorbjarnarstaðir nefndir í Harðarsögu sem talin er rituð á fyrir hluta 13. aldar. ÍF XIII, XLIX. 1840: “... heyskapur er ekki mikill, en beitarnland betra og útigangur nokkur.” SSGK, 254-255. 1917: Tún 6,4 teigar, meira en 1/2 sléttað, garðar 1100m².

GK-358:001 *Þrándarstaðir* bæjarhóll bústaður 64°21'52.4"N 21°21'25.9"E
Bæjarhóllinn á Þrándarstöðum er að mestu óhreyfður. Hann er tæpum 200 m neðan (norðan) við núverandi íbúðarhús á Þrándarstöðum. Grösugur hóll í sléttu túni. Hóllinn er stæðilegur. Síðustu leifar á honum voru nokkurra kálgarða en úr þeim hefur verið sléttað. Ryðja átti hólnum á síðari hluta 20. aldar en hætt var við það vegna þeirra minja sem þar kynnu að leynast. Þó var aðeins rutt úr austurhlíð hans og jafvel örlítið að sunnan. Norður- og austurhlíð eru mun brattari heldur en aðrar hliðar. Samtals er bæjarhóllinn 40 X 30 m og er 2-3 m á hæð þar sem hann er hæstur. Dældir eru í hólnum en ekki sér móta fyrir neinum tóftum.
Hættumat: hættu, vegna ábúðar
Heimildir:Túnakort 1917

GK-358:002 heimild um bænhús 64°21'52.2"N 21°21'25.9"E
1705: “Þrándarstader. Hjer hefur til forna bænhús verið, og heitir þar enn nú Bænhústóft í túninu. Enginn minnst sá, sem nú er á lífi, nær það hafi heyðilags.” Ekkert er nú vitað um staðsetningu bænhúss á Þrándarstöðum en líklega hefur það verið nálægt gamla bænum á bæjarhólnum. Bæjarhóllinn er um 200 m norðan við núverandi íbúðarhús á Þrándarstöðum. Ræktarlegur hóll í sléttuðu túni.
ÞRÁNDARSRAÐIR Í BRYNJUDAL (K) - BÆNHÚS
Hættumat: hættu, vegna ábúðar
Heimildir:JÁM III, 437

GK-358:003 *Efri-Þrándarstaðir* bæjarstæði bústaður 64°21'48.3"N 21°21'22.7"E
Nálega mitt á milli núverandi íbúðarhúss á Þrándarstöðum og bæjarhólsins var bærinn á Efri-Þrándarstöðum (eða um 120 m neðan við íb) þegar tvíbýlt var á jörðinni. Bærinn var í aflíðandi túni. Hann var byggður norðan í lágri hæð. Dæld er þar sem bærinn stóð en önnur ummerki um hann eru ekki merkjanleg.
Hættumat: hættu, vegna ábúðar

GK-358:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1917

GK-358:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-358:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-358:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-358:008 heimild um sel

1705: “Selstöðu á jörðin í sínu eigin landi.”

Heimildir:JÁM III, 438

GK-358:009 heimild um lendingu

1705: “Heimræði má vera, og er uppsátur gott, en lángærði mikið, nema þegar fiskur gengur inst á Hvalfjörð.”

Heimildir:JÁM III, 438

GK-358:010 heimild um uppsátur

1705: “Heimræði má vera, og er uppsátur gott, en lángærði mikið, nema þegar fiskur gengur inst á Hvalfjörð.”

Heimildir:JÁM III, 438

GK-358:011 bæjarstæði býli

1705: “Hjáleiga var hjer fyrir 30 árum bygð við túngarðinn, hún er nú fyrir 5 árum eyðilögð og var hún kölluð fjórðungur jarðarinnar ... Nú brúkar heimabóndinn þá grasnautn alla, og kann hjáleigan ekki aftur að byggjast nema afgirt heimajarðarinnar þurði við þann mun.”

Heimildir:JÁM III, 438

GK-358:012 *Bárðarhellir* hellir fjárskýli

Þeir bræður Bárður og Þorkell eiga að hafa verið saman í Bárðarhelli eftir því sem segir í Bárðar sögu. Sem er talin rituð á seinni hluta 14. aldar. “Neðan við brúna á ánni er smáhólmi í ósnum, sem heitir Fuglatorfa, en ofan við brúna er hellir innundir bergið, sem heitir Bárðarhellir (mun nú hruninn). Var hann hafður fyrir fjárhelli.” Segir í örnefnaskrá 1840: Er hellirinn notaður sem beitarhús frá Þrándarstöðum. KK: “Nálægt dalsmynninu fellur Brynjudalsá í mörgum smáfossum í átt til fjarðarins. neðan við hinn síðasta, skömmu áður en áin fellur Brynjudalsvog er við suðurbakka árinna víður, en ekki langur hellir með hallandi lofti. Nefnist hann Bárðarhellir. Framhliðin er breið og og opin, en aðeins fast niður við ána og fast við munann er hægt að standa uppréttur, hellirinn lækkar brátt, er innar dregur og fjær ánni, að nokkru leyti vegna þess að hellirinn hefur langtímum saman verið hafður að fjárbóli, og á gólfíð hefur bæzt sífellt meira af mold og taði. Fangamörk hafa verið höggvin í gljúpan hellisvegginn, einnig einstaka rúnir. Eggert Ólafsson segir í Ferðabók sinni að hellirinn sé ein að merkilegurstu fornaldarleifunum, því að “risinn eða vætturinn Báður Snæfellsás” á að hafa notað hann; engar frásagnir eru um það nú. Aftur á móti á Grettir, sem sögur ganga um næstum í hverju héraði á 'íslandi, að hafa dvalizt hér alllengi, veitt silung undir fossinum frá steinunum við bakkann hinum megin, en þar er vatnsdýpi mikið.” Þorvaldur Thoroddsen mældi hellinn 1883 og var hann þá 25 feta djúpur.

Heimildir:SSGK, 247; Ö-Þrándarstaðir AG, 1; KK I, 45-46; Þorvaldur Thoroddsen: Ferðabók I, 100; Í F XIII, xcix, 129

GK-358:013 heimild um leið

“Vestar er fjallið upp af Skógarnesi nefnt Skeggi. Þá leið var stundum farið upp á fjall.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þrándarstaðir AG, 2

GK-358:014 *Stekkjarhóll* örnefni stekkur

“Stekkjarhóll var í Þrándarstaðalandi, en Halldóra man ekki hvar.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Þrándarstaðir PB, 2

GK-359 Íngunnarstaðir

20 hdr 1705, Skálholtsdómkirkjueign, talið að hún hafi til forna verið 30 hdr. Bændaeign. 27 1/3 hdr. 1847. Kirkju á Ingunnarstöðum er fyrst getið í málþaga frá um 1180: “Kirkia a oc in helga agatta allt land a Jngunar stopum oc settung j eyrar lande.” (DI I 266). Kirkjunnar er næst getið í kirknaskrá Páls frá um 1200. (DI XII 10) Í málþaga frá því um 1367 segir: “Kirkia heilagrar Augottu a jngunnarstodum a heimaland allt og siottung j

eyialande.” (DI III 219) Í Vilcinsbók frá um 1397 segir: “a heimaland allt oc settung j Eyalanndi.” (DI IV 118) 1575: Máldagi kirkjunnar (DI XV 632) “Jarðabækurnar (enar eldri, nema stólsjarðabókin) telja jörð þessa með Hrisakoti (A. M.), aðeins 20 hdr. að dýrleika, og leggur sýslumaður 5 h. þaraf á Hrisakot.” JJ, 101 (nm.gr.) Hrisakot var hjáleiga 1705 en er orðin bændaeign 1847. Tvö eytðibýli eru nefnd 1705, Gullhlaðsvellir og Þórunnarsel. Hálfkirkja var á jörðinni.

1705: “Túnun og engjum grandar skriða til stórmeina og kostar oft stórerfiði af að moka. Hætt er fyrir snjólfóðum bæði á bæ og tún.” JÁM III, 440. 1840: “... sæmileg heyskapar og útigangsjörð; á hún hrístak og fjárbeit fram í dalnum, ekki frí fyrir skiðuáföllum og hefir lítið mótak eður ekki.” SSGK, 254. 1917: Tún 4 teigar, allt slétt, garðar 620m².

GK-359:001 *Íngunnarstaðir* bæjarhóll bústaður 64°21894N 21°20202V
Gamli bærinn á Íngunnarstöðum stóð á svipuðum stað og nú stendur steinsteyppt íbúðarhús. Íbúðarhúsið var byggt á árunum 1914-20 en þar á undan stóð timburhús á jörðinni um skeið. Búið var að rífa síðasta torfbæinn um aldamótin 1900. Ógreinilegur bæjarhóll er á þessum stað. Hann má merkja að sunnan og vestan en fjarar hins vegar út til norðurs (inn í brekkuna ofan við) og austurs. Erfitt er að áætla stærð bæjarhólsins þar sem erfitt er að greina mörk hans til norðurs og austurs. Hann er þó nálægt því að vera 50-60 X 40 m og er mest 1,5 m á hæð. Þegar afi heimildamanns kom að Íngunnarstöðum 1912 hafði síðasti torfbærinn verið rifinn. Hann hafði verið á svipuðum slóðum og steinsteyppta íbúðarhúsið er í nú. Þegar það var byggt var komið ofan á nokkuð af grjóthleðslum og ösku og voru grjóthleðslurnar að hluta endurnýttar til að byggja lítinn garð vestan við íbúðarhúsið. Íbúðarhúsið sem nú er á bæjarhólnum er steinsteyppt með kjallara. Íbúðarhúsið á I, var fyrsta timburnúið í sveitinni.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; HJ: Ljósmyndir I, 15

GK-359:002 heimild um hálfkirkja 64°21894N 21°20202V
1705: “Hjer er hálfkirkja og embætti flutt þá er heimafolk er til sacramentis.” Bænhús var á Íngunnarstöðum en ekki er vitað nákvæmlega hvar það var. Samkvæmt heimildamanni fór tveimur sögum af staðsetningu bænhússins. Annars vegar var talað um að það hefði verið heim við bæinn en hins vegar að það hefði verið í nokkurri fjarlægð suðvestan við bæ (sjá 003). Lengi mátti sjá glitta í hleðslu við suðausturhorn íbúðarhússins á Íngunnarstöðum, milli þess og fjárhúss og voru uppi getgátur um að sú hleðsla gæti staðið í samhengi við bænhúsið. Lágr bæjarhóll þar sem steinsteyppt íbúðarhús með kjallara og fjárhús standa. Vegur liggur að bænum og annar spotti fram hjá honum.

INGUNNARSTAÐIR Í KJÓS (K) -Agötu (REYNIVALLAÞING EF VILL) - HÁLFKIRKJA

[1180]: Kirkia a oc in helga agatta allt land a Jngunar stopum oc settung j eyrar lande. kyr .vi. oc .xxx. a. fiogur kugillde j gelldfe. halft annat hundrat j busgognom oc j husbuninge. hestr gelldr lastalaus. xij manapa tipa bæcr oc messo fot. silfr kalec. roþo cross. alltara klæpe ij oc blæia. bricar clæpe gloþa ker oc gloþa jarn [alltara steinn. kirkju stoll. bakstr jarn* oc linslopp. kerta stika. munnlogar .ij. oc lyse steinn. biollur .v.

Su er afvinna skyld a þeso fe. at þar scal vera seto prestur ef sa vill er þar byr. meþ biscops rape. Joan prestur scal vera þar meþan hann vill oc fylgia þessu fe at allða eyþle

Heima manna tiund alla a circia

þar er scylldoct at syngia annan hvern dag oc inn .iiij. hvern otto song

oc kaupa at preste .ij. morcom

oc ef enginn fæsc prestur. þa scola reynevellingar fyrst eiga kost at lata syngia til þessa kaup[s] ef þeir vilia

Biscops handsol ero a þessum circio fiam ollom. oc hann a valld oc forræpe einn at kavpa þessom kirkio fiam sva sem hann vill oc þa er hann vill til þurpar oc til miclonar vm fe eþa afvinno; Máld DI I 266 [* bætt við utanmáls í hdr.

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 10

[1367]: xlix. Kirkia heilagrar Augottu a jngunnarstodum a heimaland alltt og siottung j eyialande. vij kyr og xxx asaudar.

les Vilchinsbok þui þetta er eins; Hítardalsbók DI III 219

1397: a heimaland allt oc settung j Eyalanndi

Sia er skyld af fie þessu ad þar skal vera setuprestur ef sa vill er þar byr med biskups rade.

heimamanna tiund allra a kirkian.

Þar er skyllt ad syngia annann hvern dag oc fiorda hvern ottusong. lvka presti ij merkur. og ef ei fæst prestur. þa skulu Reynivellingar fyrst eiga kost ad lata syngia til Þess kaups ef þeir vilia.

biskups handsol eru aa þessum kirkui fiam ollumm Þar til þurdar oc miklanar sem hann vill; Máld DI IV 118

1575: Máld DI XV 632

{1598: hálfkirkja; AM 263 fol. bl. 64}

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: JÁM III, 438; Túnakort 1917

GK-359:003 *Kirkjumói* örnefni

64°21668N 21°20453V

Kirkjumói, er neðsti hluti svæðis sem nú er komin í tún. Hann er 400-500 m SSV við bæ. Umhverfis eru rennislétt tún, nokkru sunnar (innan við 100 m) er lækur. Engar tóftir voru í túninu og ekki var komið niður á neitt þegar svæðið var sléttað. Hugsanlega er örnefnið komið til sökum þess að kirkjan átti þennan teig?

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

GK-359:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-359:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-359:006 heimild um túngarð

Heimildir:Túnakort 1917

GK-359:007 heimild um kvíar

“Austur af bakkanum er flatlendi, sem kallað var Eyrar einu nafni. Þá taka við ónafngreindir hjallar og austur af [þöym] þeim Selflatir, sem eru beint á móti gömlu beitarhúsunum frá Ingunnarstöðum. Þorlákur álitur, að þeir sem höfðu þar í seli, hafi haldið til í beitarhúsunum [sjá 024]. Þorlákur sat þar yfir ám í kvíum, sem Kjósarmenn höfðu þar sameiginlega. Fært var frá í Hrisakoti til 1907.” Segir í örnefnaskrá PB

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir PB, 3

GK-359:008 heimild um kolagröf

1705:Reynivallakirkja á: “Kolskóg á Mariuhjalla í Ingunnarstaðaskógi.”

Heimildir:JÁM III, 425

GK-359:009 heimild um sel

1705: “Selstöðu hefur jörðin í sínu eigin landi víðara en í einum stað.”

Heimildir:JÁM III, 440

GK-359:010 *Gullhladsvellir* bæjarstaði býli

1705: “Gullhladsvellir heita í Ingunnarstaða landi. Þar ætla sumir að hafi bygð í gamla daga, og sjást þar enn nú nokkrar tóftaleifar. Ekki verður þar bygð þett, nema með stórskaða heimajarðarinnar, og enginn veit nær það hafi í eyði fallið, meina þó að landþröng hafi til þess verið orðsök.” “Þegar kemur fram úr Bótinni, taka við Gulllandsvellir, grasivaxin hæð, sem hallar niður af á smámýri. Þar út af er Gulllandsvallarmýri. Á ásnum eru gamlar tættur. Talið er, að þarna hafi verið býli.” Segir í örnefnaskrá AG

“Austur af Bótinni taka við sléttir vellir, Gullásvellir, sem líka voru nefndir Stykkisvellir. Á þeim eru gamlar tættur, sem báru merki um að þar hefði verið bygð til forna. Framan vallanna er hár bakki, Gullásvalla-bakki. Norðan hans, að ánni, liggur lítil mýri, Gullásvallarmýri (Gull-Þórir).” Segir í örnefnaskrá PB

BJ: “Af stöðum sem nú eru óbyggðir í Brynjudal eru Gulllandssvellir langlíklegastir til að vera Stykkisvöllur. Þar er slétt og fögur grund innan til á móts við Ingunnarstaði, sunnanmegin við ána. Auðséð er á bakkanum, sem afmarkar grundina að innan að gil sem þar kemur ofan hefir á sínum tíma brotið mikið af henni. Annars væri þar líklega bær hann. Hann hefir verið þar fyrrum. Það sýnir forn bæjarrúst skamt frá bakkanum. Hún er svo niðursokkin að fólk vissi ekki af henni fyr en eg kom austan á hana. Þó sér svo vel fyrir henni að ég gat gjört uppdrátt af henni. ... Tóftirnar eru 3. hver af enda annarar, miðgaflar þó eigi vel glöggir. Dyr á miðjum suðurhlíðvegg og vesturendi opinn. Lengda allrar rústarinnar nál. 16 fðm., meðalbreidd hennar 31/2 fðm. Fjós rúst sést eigi, mun vera afbrotin.” Ingunnarstaðir. Forn rúst, er nefnist Gulllandsvellir, að sunnanverðu við Brynjudalsá, fyrir innan Þrándarstaði. Skjal undirritað af MÞ 25.10.1930. Þinglýst 17.11.1938.

Heimildir:JÁM III, 440-441; Ö-Ingunnarstaðir AG, 2; Ö-Ingunnarstaðir PB, 3; Fornleifaskrá, 8; BJ: Um Stykkisvöll, Árbók 1904, 19-20

GK-359:011 *Þorunarsel* bæjarstaði býli

1705: “Þorunarsel liggur og í Ingunnarstaðalandi, þar ætla menn bygð hafi verið til forna, og sjest þar bæði fyrir girðingum og tóftaleifum. Enginn veit nær það hafi eyðilagst, en eyðileggingunni valdið hafi snjóþyngd og vetrarriki. Hafa nú Ingunnarstaðamenn þar selstöðu þá er þeim líkar. Túnstaði alt er í hrjóstur og mosa komið, og í því bæði berbeinur og skógarrunnar; kann því valla eður ekki aftur að byggjast, nema Ingunnarstöðum til bara og þó með stórrerfiði.”

Heimildir:JÁM III, 441

GK-359:012 *Fjósaklettur* örnefni fjós

“Eins og mitt milli Skorhaga og Ingunnarstaða er hjallaöxl, sem heitir Stórihjalli. Innar í sömu hæð upp af bænum eru Fjósaklettur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir AG, 1

GK-359:013 *Vörðuklettur* örnefni

“Hrísakot er hér eins og fleygur inn í land Ingunnarstaða, eða öllu heldur óskipt beitoland jarðanna. Er þar stór klapparhjalli niður við á, sem heitir Vörðuklettur.” Segir í örnefnaskrá AG “Fyrir austan Vörðuklett (Gráaklett (16a)) á merkjum, taka við móabörð, ofan þeirra er Ingunnarstaðaskógur, sem er samfelld skóglendi frá Laugalæk (á merkjum) og austur fyrir Eystra-Brennigil.” Segir í örnefnaskrá PB

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir AG, 1; Ö-Ingunnarstaðir PB, 1

GK-359:014 *Selfatir* örnefni sel

“Næst eru Selfatir. Í botni dalsins og þar næst er hjalli sem heitir Langihjalli.” Segir í örnefnaskrá

“Austur af bakkanum er flatlendi, sem kallað var Eyrar einu nafni. Þá taka við ónafngreindir hjallar og austur af [þöym] þeim Selfatir, sem eru beint á móti gömlu beitarhúsunum frá Ingunnarstöðum. Þorlákur álitur, að þeir sem höfðu þar í seli, hafi haldið til í beitarhúsunum [sjá 024]. Þorlákur sat þar yfir ám í kvíum, sem Kjósarmenn höfðu þar sameiginlega. Fært var frá í Hrísakoti til 1907.” Segir í örnefnaskrá PB

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir AG, 2; Ö-Ingunnarstaðir PB, 3

GK-359:015 *Huldukonuklettur* álagablettur

“Út á Múlanum er nefnt Enni. Þar vestur af er Sneið, kletthjalli þar ofan og austan við Ingunnarstaði heitir Ból, smáhæð, sem þar er. Á því voru þau álög, að ekki mátti slá það; þá mundi farast gripur. En í langvarandi óþurrkum mátti slá þar þrjár brýnur og láta heyið liggja; þá var von á þurrki.” Segir í örnefnaskrá AG “Austur af þeim er Bæjarlækur. Bólið; austast á því er Huldukonuklettur” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir AG, 1; Ö-Ingunnarstaðir og Hrísakot, 2

GK-359:016 *Ból* heimild um rétt

“Þeir enda á Ból, sem er smáhæð ofan við túnið. Í þessu Bóli er rétt, sem kölluð var Ingunnarstaða-réttin. Í hana var allt fé rekið af Ingunnarstaða- og Hrísakotslandi (sameiginlegu beitolandi) til rúningar á vorin.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir PB, 1

GK-359:017 heimild um fjárhús

“Austur af Bólinu er grund, sem Þorlák minnir, að hétu Lambhúsgrund, (ekki viss). Þar voru fjárhús og lambhús áður fyrir.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir PB, 1

GK-359:018 heimild um leið

“Fyrir ofan þessa hjalla og Sviðninga liggja Múlaklettur. Aðeins á tveimur stöðum var hægt að komast upp þessa kletta á fjallið. Um skarð upp af Ingunnarstöðum (man ekki nafnið) og Bæjargil upp af Hrísakoti. Múlaklettur, sem ná frá Hrísasneið (sjá Hrísakot), enda við svonefnda Sneið fyrir vestan Ingunnarstaði.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir PB, 1

GK-359:019 heimild

“Sunnan við túnið, niður að ánni, var Ingunnarstaðamýri, sem nú er að miklu leyti orðin að túni. Meðfram ánni suðaustanvert við mýrina var stór flöt fram með ánni, sem Þorlákur man ekki nafn á. Þar syðst á árbakkanum eru tættur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir PB, 1

GK-359:020 *Grafarmýri* örnefni mógrafir

“Fyrir vestan Ingunnarstaðamýri er Hrísakotsmýri. Meðfram henni, nær ánni, liggur Grafarmýri, framhald af Ingunnarstaðamýri. Allt heimaengjar á Ingunnarstöðum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir PB, 2

GK-359:021 *Ingunnarstaðafjárhús* heimild um fjárhús

“Þegar haldið er áfram inn með ánni frá Vörðukletti, kemur að Ingunnarstaðafjárhúsum, sem standa á smákletthjalla fram við ána. Framan við fjárhúsin er lítill hellir, sem kallaður var Sauðahellir og notaður sem slíkur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir PB, 2

GK-359:022 *Sauðahellir* hellir fjárskýli

“Þegar haldið er áfram inn með ánni frá Vörðukletti, kemur að Ingunnarstaðafjánhúsum, sem standa á smáklettahjalla fram við ána. Framan við fjárhúsin er lítill hellir, sem kallaður var Sauðahellir og notaður sem slíkur.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir PB, 2

GK-359:023 heimild um leið

“Sunnan Brynjudalsár, þvert á Þrengslin, er Lokhamragil. Svæðið milli þess og næsta gils, sem heitir Hestagil, heitir Hestagilshvammur (sjá Hrisakot) . Næsta gil fyrir utan Hestagil er Eystra-Pallagil og síðan Vestra-Pallagil. Þar utar tekur við Skálin. Öll þessi gil eru norðan í Suðurfjalli. Það fjall liggur vestur að Þverá. Næst vestan við Skál er Hádegisdalur. Vestur af honum er Þverárdalur. Þegar gengið var á Suðurfjall var venjulega farið upp úr þessum dölum. Þegar komið er upp á Hádegisdal og þar með upp á Suðurfjall, tekur við lítið fell til hægri handar, Bollafell. Gangi maður áfram suður fjallið er komið í svokölluð Kjaldrög, sem liggja vestur með uppþökkum Þverár og upp í Kjöl. En Kjölur er hæsti hluti Suðurfjalls og nær frá vesturkvíslum Þverár og austur á mótis við austurenda á Myrkavatni. Eru þar utlinur á afrettarlandi Ingunnarstaða og Hrisakots.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir PB, 2-3

GK-359:024 heimild um beitarhús

“Austur af bakkanum er flatlendi, sem kallað var Eyrar einu nafni. Þá taka við ónafngreindir hjallar og austur af [þöym] þeim Selflatir, sem eru beint á móti gömlu beitarhúsunum frá Ingunnarstöðum. Þorlákur álitur, að þeir sem höfðu þar í seli, hafi haldið til í beitarhúsunum [sjá 024]. Þorlákur sat þar yfir ám í kvíum, sem Kjósarmenn höfðu þar sameiginlega. Fært var frá í Hrisakoti til 1907.” Segir í örnefnaskrá PB

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir PB, 3

GK-360 Hrisakot

Hjáleiga Ingunnarstaða 1705. Lagt undir Ingunnarstaði eftir aldamótin 1900. Í eyði frá 1964. 1840: “... heyskaparlítið; á skjógarland og allgóða útbeit við hagahús; þar er ekki mótur ...” SSGK, 254. 1917: Tún 3,2 teigar allt slétt, arðar 460m².

GK-360:001 *Hrisakot* bæjarhóll bústaður

“Hrisakot stendur innarlega í dalnum innan við Ingunnarstaði og sömu megin í dalnum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Túnakort 1917; Ö-Hrisakot AG, 1

GK-360:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-360:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-360:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-360:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1917

GK-360:006 heimild um leið

“Fyrir ofan þessa hjalla og Sviðninga liggja Múlaklettur. Aðeins á tveimur stöðum var hægt að komast upp þessa kletta á fjallið: Um skarð upp af Ingunnarstöðum (man ekki nafnið) og Bæjargil upp af Hrisakoti. Múlaklettur, sem ná frá Hrisasneið (sjá Hrisakot), enda við svonefnda Sneið fyrir vestan Ingunnarstaði.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Ingunnarstaðir PB, 1

GK-360:007 *Tjaldbrekkur* örnefni tjaldstæði

“Þegar farið er fram með, þar sem skógurinn byrjar í hliðinni, er dalur sem heitir Kerlingardalur. Þegar kemur niður úr honum, eru brekkur fra beitarhúsum nefndar Tjaldbrekkur, sem náðu niður að á og vestur undir tún.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hrísakot AG, 1

GK-360:008 *Lindin* heimild um vatnsból

“Heim við Hrísakotsbæinn var lind vestur við þar sem mýrin og túnið mættust, sem vatn var alltaf sótt í, alltaf kölluð Lindin. Þar fraus aldrei.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hrísakot AG, 1

GK-360:009 heimild um hesthús

“Fram með túninu þar sem Lækurinn rann, var stór hæð vestan við Lækinn, sem tók við skriðum, sem annars hefðu farið á bæinn. Á hæðinni stóð hesthús. Hæðin bar ekki nafn, en austur undir henni var kölluð Hesthúslaut. Þangað leituðu hestar skjóls í vondum veðrum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hrísakot AG, 1

GK-360:010 *Lambhústún* örnefni lambhús

“Austan við þessa laut tók við nokkuð stór melur (nafnlaus); upp af honum, milli fjallshlíðar og melsins, var hlaðin rétt, þar sem fé var réttað haust og vor. Fyrir neðan melinn lá túnið, sem var austan lækjar, kallað Lambhústún.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hrísakot AG, 1

GK-360:011 heimild um rétt

“Austan við þessa laut tók við nokkuð stór melur (nafnlaus); upp af honum, milli fjallshlíðar og melsins, var hlaðin rétt, þar sem fé var réttað haust og vor. Fyrir neðan melinn lá túnið, sem var austan lækjar, kallað Lambhústún.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hrísakot AG, 1

GK-360:012 heimild um leið

“Fyrir framan Lambhústúnið voru sléttir melar (nafnlausir), þar sem gatan lá fram í beitarhúsin (fjánhúsin).” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hrísakot AG, 1

GK-360:013 heimild um beitarhús

“Fyrir framan Lambhústúnið voru sléttir melar (nafnlausir), þar sem gatan lá fram í beitarhúsin (fjánhúsin).” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hrísakot AG, 1

GK-360:014 heimild um leið

“Þegar farið var inn yfir Hrísháls inn í Botnsdal, var farið fram hjá fjárhúsunum og þau þá höfð á hægri hlið og farið fram að svokölluðum Laugalæk, sem er beint upp af Gráakletti og skiptir löndum. Síðan var farið upp Laugabrekkur, sem eru kjarrivaxnar neðan til og liggja meðfram læknum.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hrísakot AG, 2-3

GK-360:015 *laug* heimild um þvottalaug

“Þegar farið var inn yfir Hrísháls inn í Botnsdal, var farið fram hjá fjárhúsunum og þau þá höfð á hægri hlið og farið fram að svokölluðum Laugalæk, sem er beint upp af Gráakletti og skiptir löndum. Síðan var farið upp Laugabrekkur, sem eru kjarrivaxnar neðan til og liggja meðfram læknum. Upp í brekkunum var dálítið engjastykki, sem nytjað var frá Hrísakoti. Í þessum brekkum var Laug, pyttur, sem seytlaði úr í lækinn. Í Lauginni var ca. 40° hiti. Laugalækur var ekki vatnsmikill.” Segir í örnefnaskrá

Í Laugina var fluttur fatnaður til þvotta.

Heimildir:Ö-Hrísakot AG, 2-3; HJ: Ljósmyndir I, 23

GK-360:016 *Flúðastígur* heimild um leið

“Á korti er merktur Flúðastígur, sem Þorlákur kannast ekkert við.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Hrísakot AG, 3

GK-691 Fornarleifar á fleiri en einni jörð

GK-691:001 heimild um leið

“Vegurinn sem liggur fram dalinn norðan við Laxá, kemur í Vindásland við Gíslalæk, liggur síðan um Litlamel, norðan við túnið, austur Langamel, ofan við Hústóftir, um Vindáseyrar, Háamel og Vindáshlíð. Þessi vegur lá áfram að Hækingsdal og Fremra-Hálsi, enn fremur um Kjósarskarð og Stíflisdal til Þingvalla.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 4

GK-691:002 heimild um leið

“Vegur til kirkju og þingstaðar að Reynivöllum, lá yfir Laxá á Sjálfkvíavaði og neðan við Brekkumel. Þar var farið frá Eyjabæjum, Grjóteyri og Flekkudal. Frá Sandi var farið á vaðinu vestan við Nestá og á veginn austan við túnið. Frá Möðruvöllum á vaðinu við Litlueyri og á veginn austan við Langamel. Frá Írafelli var farið yfir Laxá á Norðlingavaði eða neðan við Háamel og þar á veginn” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 4-5

GK-691:003 *Svinaskarðssvegur* heimild um leið

“Svinaskarðssvegur sem var mjög fjölfarinn á sumrin bæði af Kjósverjum, og þó einkum þeim sem ferðuðust á hestum milli Reykjavíkur og norður- og vesturlandsins, lá yfir Laxá á Norðlingavaði, upp Klífsnes, Vindáshlíð, Sandfellsmeila norðan við Sandfell, sunnan við Hryggi, vestan við Dauðsmannsbrekkum og síðan áfram yfir að Hvalfirði. Þessi vegur meðan hann lá um Vindásland, var alltaf í daglegu tali nefndur Þjóðvegur.” Segir í örnefnaskrá

“Svinaskarðssvegur Svinaskarðssvegur dregur nafn sitt af Svinaskarði milli Skálafells og Mósarðshnúka í Esju og segir frá syðri hluta leiðarinnar annars staðar í þessari bók. Vegurinn liggur út Svinadal, yfir Laxá og upp með Vindáshlíð austan Sandfells og er leiðin auðfundin enda oft farin á sumrin, einkum af hestamönnum en einnig göngumönnum. Leiðin sameinast af Gíslagötu norðan til í Hálsinum. Svinaskarðsleið liggur norður af sunnan við svonefnda Hryggi, síðan beygir leiðin til norðurs með fram Dauðsmannsbrekkum, sem eru þá á hægri hönd og sér þaðan niður í Seljadal. Það er grösugur dalur og sér enn móta fyrir rústum bæjar, er þar stóð í miðri austurhlíðinni; þar bjó síðast Gísli Einarsson ásamt fjölskyldu sinni 1897-1921. Þar er gott sauðfjárland. Austan Seljadals er Hornafell en norðvestan við bæjarrústirnar eru Hjaltadalur, í honum rennur Hjaltadalsá. Í ánni er Folaldafoss. Eftir Seljadal rennur Seljadalsá, sem breytir um nafn eftir að Hjaltadalsá hefur sameinast henni og heitir þaðan í frá Fossá og dalurinn Fossárdalur. Leiðin liggur sem fyrr segir ekki niðri í dalnum heldur vestan til í honum, uns hún fer niður í lítið dalverpi er Sperribrekkugil heitir og er ársprænan Mígandi í því gili. Við dys eina, sem er rétt ofan við Míganda, sameinast Svinaskarðsleið Gíslagötu. Þegar komið er niður í Fossárdalinn liggur leiðin eftir vesturhlíð Þrándarstaðafjalls, eftir svonefndum Reiðhjalla og beygir síðan til austurs inn á við í átt til Brynjudals. Önnur leið liggur svo til vesturs. Í Fossárdal er forvitnilegt að svipast ofurlítið um og skoða gömlu fjárréttina niðri við ána, um það bil 250 metra frá steypa veginum. Niðri við veginn er svo önnur hlaðin rétt í Kálfadal, hún er allmiklu yngri en hin. Fossinn neðst í ánni nefnist Sjávarfoss.

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 5; Árbók Ferðafélagsins 1985

GK-691:004 *Selstígur* heimild um leið

“Selstígur lá yfir Ása, austan við Eystri-Hvammamýri, upp Múla og Múla horn vestan við Sandfell, og þar á Þjóðvegin. Í framhaldi af Selstíg lá gata norður yfir Hryggi, að Seljadal. Eins og nafnið bendir til mun Selstígur í fyrstu einkum hafa verið notaður til selfara, því Sogn átti sel við Sandfellstjörn sunnanverða, en Vindás átti sel í Seljadal, skammt vestur af Skálafelli. Einnig var hey flutt niður Selstíg, þegar heyjað var uppi á Vindásflóum, en það mun hafa verið stundað nokkuð einkum þegar tvíbýli var á Vindási. Allmikil umferð var um Selstíg meðan búið var á Seljadal. Einnig fóru hann margir sem leið áttu yfir Reynivallaháls.” Segir í örnefnaskrá

“Loks mætti nefna eina leið enn upp á Hálsinn að sunnanverðu, milli Gíslagötu og Svinaskarðsvegar, suðvestan til í Sandfelli, skammt austan Vindáss. Þetta er allbrött leið, sem liggur upp á Hálsinn vestan við Sandfell inn á Gíslagötu. Selstígur, en svo heitir þessi leið, lá upp að Vindásseli í Seljadal framanverðum.”

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 5; Árbók Ferðafélagsins 1985

GK-691:005 *Gíslagata* heimild um leið

“Gíslagata lá upp Reynivallaháls vestan við Gíslalæk, og austur yfir lækinn þegar upp kom. Þar liggur gatan skamma hríð um Vindásland. Gíslagata liggur á Þjóðvegin við dys, nokkru vestan við Dauðsmannsbrekkum.” Segir í örnefnaskrá

“Gíslagata Önnur leið yfir Hálsinn [Reynivallaháls] er á landamerkjum Vindáss og Reynivalla upp með Gíslalæk, það er Gíslagata. Hún hefst á Gíslholti, þar sem Skógræktarfélag Reykjavíkur hefur hafið skógrækt og komið sér upp bækistöð. Síðan liggur vegurinn eftir vel merkjanlegri slóð upp á Hálsinn. Efst taka svo við Gíslagötudrög. Vegurinn beygir til austurs þegar upp er komið og er þar farið yfir Gíslalækinn og haldið síðan nánast beint til norðurs yfir Hálsinn. Austan götunnar eru Dauðsmannsbrekkur, sem svo heita vegna þess að Þjóðsagan greinir frá stigamennsku Magnúsar bónda á Fossá, sem sat þar fyrir ferðamönnum á 18. öld. Þegar upp á Hálsinn er komið blasir Sandfell við í suðaustri og vestan við það er Sandfellstjörn.”

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 5; Árbók Ferðafélagsins 1985,

GK-691:006 *Þórhöllutungur* heimild um leið

“Þegar fé var rekið heim á haustin úr Fossárrett, var það jafnan rekið niður Þórhöllutungu. Einnig var úrgangsfé úr Fossárrett rekið til Eyjaréttar þessa leið, og yfir Laxá á Sjálfkviavaði eða, ef vöxtur var í ánni, þá nokkru vestar þar sem landtaka var betri að sunnanverðu. Gangandi fólk sem fór yfir Reynivallaháls á þessum slóðum, lagði oft leið sína um Þórhöllutungu. Einnig var tíðum gengið þar á milli Vindáss og Seljadals.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 5-6

GK-691:007 heimild um leið

“Stundum var þó á leið milli þeirra bæja gengið um Steinkugil, vestan við Fossá. Þegar heyjað var uppi á Vindásflóum hafði heyskaparfólkið jafnan gengið um Steinkugil.” Segir í örnefnaskrá

Heimildir:Ö-Vindás BÓ, 6

GK-691:008 *Kirkjustígur* heimild um leið

Kirkjustígur liggur frá Reynivöllum yfir Hálsinn.

Kirkjustígur er beint upp af Reynivallakirkju milli Kippsgils að vestan og Þinghússgils að austan. Hann er allbrattur og er þó oft farinn bæði af gangandi fólki og ríðandi, sem teymir hesta sína upp stíginn eða niður. Leiðin var fjölfarin fyrr á tímum, ekki hvað síst af þeim, sem sóttu kirkju frá bæjunum í Brynjudal, Fossá og Hvítanesi. Efst á stígnum er grösug hlið, er Fannahlíð nefnist. Ofan við hana er lind, sem heitir Gvendarbrunnur. Vestan við Kirkjustíginn hækkar landið í átt til Grenshæða en stígurinn heldur áfram til landnorðurs, skáhallt yfir Hálsinn. Langimelur heitir melurinn á miðjum Hálsinum. Við syðri enda melsins er Prestsvarða en við þann nyrðri eru Teitsvörður. Þegar halla tekur norður af er hægt að fara í átt til Hvítaness, það er leið sú er farin var til kirkju fyrr á tímum frá þeim bæ. Útsýni efst á Kirkjustígnum er forkunnarfagurt og gott að staldra við þar og skoða, það sem fyrir augu ber. Það fyrsta, sem gripur augað er Laxá, þar sem hún liðast út dalinn í mjúkum hreyfingum og má vel átta sig á hinum frjósömu nesjum, sem hún myndar. Beint niður af Reynivöllum er Stekkjarnes norðan árinna, þar fyrir vestan og sunnan ár er Hurðarbaksnes, vestan þess og norðan árinna er Kotabakki og Garðsnes austast, þá Baulunes. Vestan þess sunnan árinna er nes mikið er heitir Hrosshólmi, vestan og sunnan til í honum er farið yfir Heyvað og er þá komið yfir á Suðurnes. Handan þess er svo Fauksnes, sem er milli Laxár og Bugðu, en sjá má hvar hún rennur í Laxá gegnt Ásgarði, barnaskólanum, sem stendur á Valdastaðaás. Suður af Suðurnesi eru tveir bæir, Káranes nær ánni en Káraneskot fjær. Káranesfljót nefnist sá hluti Laxár, sem rennur vestur með Suðurnesi, norðan til í því er vað á ánni er heitir Laxavað. Undir Meðalfelli má sjá tvo bæi, austar eru Þorláksstaðir en vestan þeirra er Hurðarbak. Utan til í Meðalfelli er klettur einn mikill hátt í brúninni er Hurð nefnist. Austan við Káraneskot má sjá sef nokkuð er Káranesef heitir, enn austar er mun stærra sef, það er Hurðarbakssef, Valdastadasef er þriðja sefið á þessum slóðum, það er niður undan Grímsstöðum. Sé horft lengra til vesturs blasir Laxvogurinn við og Laxárnesbærinn; norðan vogsins eru Hálsbæirnir. Sunnan til í vognum vestan Laxárnes er Harðbali, upp af honum er Eyrarfjallsvegur. Í vestri blasir Akrafjall við og sjá má allt vestur í Melasveit. Esjan gægist yfir Meðalfellið og sé horft í austur tekur við Möðruvallaháls, Skálafell, Hádegisfjall og nær er svo Vindás. Þegar haldið er áfram norður yfir Hálsinn tekur við fagurt útsýni til norðurs yfir Hvalfjarðarstrandarfjöllin og lengra til norðurs má sjá Ok og Langjökul en austan við Hvalfjörð eru Þyrill, Múlafjall, Hvalfell og Botnssúlur.

Heimildir:HJ: Ljósmyndir I, 11; Árbók Ferðafélagsins 1985

GK-691:009 heimild um leið

1899: ... annar smáspotti mjög lítilfjörlegur milli Eyrar -Uppkots og Eyrar-Útkots eða milli túnanna á þessum bæjum ...”

Heimildir:HJ: Ljósmyndir I, 11

GK-691:010 *Skálafell* örnefni

“Ofan af Hádegisfjalli er útsýni gott yfir Kjósina. Sunnan við það er Skálafell, sem væntanlega er kennt við skála Ingólfs Arnarsonar: „Ingólfr lét gera skála á Skálafelli”, segir í Landnámu. Vestan við Skálafell tekur svo Svínaskarð við og vestan þess eru Móskaðshnúkar í Esju.”

Heimildir:Árbók ferðafélagsins 1985

GK-691:011 heimild um leið

“Leiðir af Búðasandi austur á bóginn til Þingvalla og Skálholts voru einkum tvær. Hin fyrri var inn Kjósardalinn og um Kjósarskarð og Kjósarheiði austur til Þingvalla. Þessi leið er auðfarin þótt ekki megi gleyma því, sem gamlar lýsingar gera úr mýrum og þvílíkum farartálmum. Hin leiðin var inn Hvalfjörð og upp úr Brynjudal – eða Botnsdal – yfir Leggjarnbrjót til Þingvalla vestan við Ármannsfell.”

GK-691:012 *Leggjarbrjótur* heimild um leið

“Leiðir af Búðasandi austur á bóginn til Þingvalla og Skálholts voru einkum tvær. Hin fyrri var inn Kjósardalinn og um Kjósarskarð og Kjósarheiði austur til Þingvalla. Þessi leið er auðfarin þótt ekki megi gleyma því, sem gamlar lýsingar gera úr mýrum og þvilkum farartálmum. Hin leiðin var inn Hvalfjörð og upp úr Brynjudal – eða Botnsdal – yfir Leggjarbrjót til Þingvalla vestan við Ármannsfell.”

“Leggjarbrjótur Skemmtileg gönguferð í góðu veðri er leiðin yfir Leggjarbrjót. Þetta er forn þjóðleið milli Botnsdals og Þingvalla en einnig milli Brynjudals og Þingvalla. Þegar farið er frá Þingvöllum er haldið upp vestan við túnin í Svartagili, en þar er nú engan bæ að sjá enda lagðist búskapur þar niður fyrir allmörgum árum. Farið er vestan við gil er nefnist Hrutagil upp á lágan ás. Þegar þangað er komið blasir við grösugur dalur, Botnssúlur gnæfa við himin í norðri og lengra til norðausturs sér inn í Svartagil, sem virðist bera nafn, sem því hæfir. Af gili þessu dregur bærinn nafn sitt. ... Fram undan er svo Óxarárdalur og von bráðar kemur gatan að árgili, þar sem Súlnalækur rennur og hafnar að lokum í Óxará, sem sveigir örlítið til vesturs á þeim slóðum og kemur niður af hálendinu allmiklu vestar, þ.e.a.s. fyrir ofan Brúsastaði. Óxarárdalur er grösugur dalur og fagur með Súlor á hægri hönd en Búrfell á þá vinstri. Leiðin er öll vel vörðuð og engin hætta á að villast af leið í björtu veðri. Þó ber að varast að fara langt frá slóðinni vegna mýrarfenja, sem sums staðar eru á leiðinni. Dalurinn hækkar skyndilega er komið er yfir Súlá (Súlnaá), sem rennur úr Súlnadal norðan við Systusúlu (1090 m á hæð). ... Verður leiðin nú grýtt mjög og seinfarin um skeið en þéttar vörður varða leiðina. Hér er komið að sjálfum Leggjarbrjóti, sem er nokkur hundruð metra langur kafli. Hér eru sýslumörkin. Þegar halla tekur undan norður af blasir Biskupskelda við á hægri hönd fram undan og lækur, sem í hana rennur úr vestri. Yfir læk þennan er sérkennileg steinbrú. Það er vel þess virði að líta vel í kringum sig því að útsýni er hér hvað fegurst á þessari leið. Súlor byggja að vísu útsýn til austurs og norðurs en í suðri sér í norðurenda Þingvallavatns. Búrfell blasir við í vestri. Sé gengið upp á höfðiann vestan við Biskupskeldu og raunar lítið eitt lengra vestur, sér í Myrkavatn, en þar eru upptök Óxarár. Í norðaustri skammt frá Biskupskeldu er Sandvatn, þar sem Brynjudalsá upptök sín og ofan við vatnið er Sandvatnshlíðar. Þegar farið er áfram til norðurs er haldið sem leið liggur og vörðurnar varða fram hjá Biskupskeldu. Sandvatn er fagurt fjallavatn og lætur ekki mikið yfir sér en skyndilega breytir um svip í landslaginu, þegar komið er norður fyrir vatnið. Vestur af Sandvatni að norðanverðu eru Djúpadalsborgir eða Djúpadalshæðir og neðan þeirra er Djúpidalur. Þegar horft er niður dalinn blasa við þrengsli mikil, er Gljúfur nefnast. ... Vegarslóðin liggur beint norður af Sandvatni austanverðu og brátt er komið að Sandhrygg, þaðan sem gott er að skoða útsýnið yfir Brynjudal, sem blasir héðan við í allri sinni dýrð. Innst í dalnum norðaustanverðum er eyðibýlið Hrisakot, þá Ingunnarstaðir. Utar sér í Þrándarstaði og yst Skorhaga. ... Af Sandhrygg breiðir Múlaþjallið úr sér til útnorðurs og nú sést niður í Botnsdal, þangað sem ferðinni er heitið. Hins vegar er hér beint niður undan hin forna leið niður í Brynjudal, leiðin um Brennigil, og er það auðfarin leið gegnum kjarrið. Önnur leið er litlu norðar, það er leiðin upp með Laugalæk, sem dregur nafn sitt af heitri (33 gráður) laug ofarlega í hlíðinni. Þar má sjá verksummerki eftir framkvæmdir hugvitsmannsins Lúthers Lárussonar, sem bjó á Ingunnarstöðum fyrr á þessari öld.”

Heimildir:Árbók ferðafélagsins 1985

GK-691:013 *Hvalskarð* heimild um leið

“Þessar tvær leiðir voru auðveldustu leiðirnar, þegar farið var yfir Hrísháls niður í Botnsdal, yfir Leggjarbrjót til Þingvalla eða yfir Hvalskarð suður með suðurströnd Hvalvatns og áfram til austurs. Hvalskarð er norðan við Sandhrygg, það er milli Hvalfells (852 m) að norðan og Háusúlu (1023 m) að sunnan. Í Hvalskarði rennur Hvalskarðsá, fyrst í vestur en síðan meira til norðvesturs uns hún sameinast Botnsá rétt innan við Stórabotn. Norðan við Hvalfell rennur hins vegar Botnsá úr Hvalvatni. Hún er á sýslumörkum milli Kjósarsýslu og Borgarfjarðarsýslu og jafnframt skilur hún milli Hvalfjarðarstrandarhrepps og Kjósarhrepps. Mörkinn liggja síðan um mitt Hvalvatn og síðan um Háusúlu og rétt norðan við Buskupskeldu og um Myrkavatn yfir Kjöl og í Sýsluhólma í Laxá í Kjós. Vegarslóðin liggur nú þvert yfir Hvalskarð gegnum sauðfjarveikivarnagirðinguna og niður allgóðan veg niður í Botnsdal gegnum kjarr og skóg. Brátt sést Botnsá, þar sem hún kemur úr Stóragili en efst í því er hæsti foss landsins, Glymur. Í Botnsdal er skógrækt mikil, sem síðar verður vikið nánar að og sést hér vel, hve áhrifamikil friðunin hefur verið. Innst í dalnum er Stóribotn, nú í eyði; þaðan er forkunnarfagurt útsýni. Auðvelt er að komast yfir Botnsá, t.d. á stálbrú beint suður af Stórabotni.”

Heimildir:Árbók ferðafélagsins 1985

GK-692 Óstaðsetjanlegar fornleifar

GK-692:001 *Stykkisvöllur* bæjarstæði býli
Samkvæmt Harðarsögu bjó hann á Stykkisvelli í Brynjudal.
Heimildir:KK I, 44; ÍF XIII, 63

6. Helstu tegundir menningarminja og ástand þeirra

Alls hafa verið skráðar 985 fornleifar á 43 jörðum í Kjósarhreppi, sem gerir tæplega 23 minjastað á jörð að meðaltali. Við skráningu minja er notast við tvenns konar flokkun. Í fyrsta lagi er flokkað eftir eðli fornleifanna, en með því er reynt að greina á milli hvort á staðnum sé mannvirki, hvort aðeins er vísbending um að mannvirki sé eða hafi verið þar, hvort um er að ræða stað sem tengist þjóðsögum eða markverðum atburðum eða náttúruminjar, sem hafa menningarsögulegt gildi. Innan hvers flokks er síðan reynt að greina frekar eftir gerð. Flokkun af þessu tagi kemur ekki nema að takmörkuðu gagni við svæðisskráningu, vegna þess að þær heimildir sem stuðst er við eru yfirleitt ekki svo nákvæmar að hægt sé að sjá hvort mannvirki er enn á þeim stað sem lýst er, eða hvort mannvirki hefur nokkurn tíma verið á minjastaðnum. Þessi flokkun kemur því fyrst verulega að gagni eftir að farið er á vettvang. Tegundir fornleifa á skráningarsvæðinu eru skráðar hér að neðan.

álagablettir	5	hús	2
áletrun	1	kirkjugarður	1
brunnar	2	mannvirki	5
bæjarhólar	45	náma	1
bæjarstæði	51	sögustaður	1
dysjar	4	tóftir	11
gerði	1	vörður	34
götur	2	vegir	3
heimild	603	þjóðsögur	13
hellir	3	örnefni	201

Víða var hægt að greina hlutverk þeirra staða sem skráðir voru og eru þau sýnd í eftirfarandi töflu.

Búsetuminjar		Aðrar minjar	
bústaðir	52	landamerki	23
býli	49	eyktarmörk	2
býli/sel	1	skotbyrgi	5
Minjar um jarðrækt		refagildrur	3
áveitur	4	herminjar	1
kálgarður	1	Aðrar búsetuminjar	
Búnaðaminjar innan túns		brunnar	9
útihús (ótilgreind)	195	þvottastaðir	5
fjárhús	27	vatnsból	7
lambhús	12	Útgerðarminjar	
hesthús	16	hjallar	1
fjós	12	sjóbúðir	2
túngarðar	24	herslubyrki	1
skemmur	4	naust	6
hlaða	2	uppsátur	6
heygarðar	2	lendingar	13
heystæði	2	Samgönguminjar	
hrútakofi	2	áfangastaðir	1
smiðjur	3	leiðir	57
myllur	3	vöð	39
Búnaðarminjar utan túns		brýr	1
stekkir	49	tjaldstæði	1
sel	29	samgöngubætur	1
mógrafir	39	traðir	9
réttir	24	ferja	1
kvíar	30	Samkomuminjar	
beitarhús	6	þingstaðir	3
smalakofar	2	leikvellir	5
nátthagar	2	Þjóðsögustaðir	
hrossaborg	1	huldufólksbústaðir	7
fjárskýli	12	draugar	5
torfristustaðir	12		
vörslugarðar	1		
kolagrafir	3		
Kirkjur og legstaðir			
legstaðir	5		
kirkjur	4		
hálfkirkja	4		
bænhús	5		

Bæjarhólar og bæjarstæði

Yfirleitt hafa bæir staðið á sama stað öldum saman, jafnvel allt frá landnámsöld til þessarar og hafa þá myndast bæjarhólar sem eru samsettir úr byggingaleifum og mannvistarlögum. Í bæjarhólum er mestra og fjölbreytilegastra fornminja að vænta. Í þeim er geymd saga daglegs lífs kynslóðar á kynslóð ofan og í þeim er flesta forngripi að finna. Bæjarhólar eru því langmikilvægasta tegund fornleifastaða og brýnt að koma í veg fyrir að þeir verði eyðileggingu að bráð. Vandinn við bæjarhóla er, að í meirihluta tilfella er enn búið á þeim og víða hafa steypuhús með djúpum kjöllum verið byggð á þeim og skemmt þá að meira eða minna leyti. Þar sem enn er búið á bæjarhólum er hæpið að réttlætanlegt sé eða raunhæft að friða þá fyrir frekara raski, en skemmdir bæjarhólar geta þó verið markverð rannsóknarefni og er mikilvægt að reynt verið að finna leiðir til að fylgjast með framkvæmdum á þeim, enda skýrt í lögum að ekki megi raska þeim. Mikilverðastir eru þó bæjarhólar, sem ekki hefur verið byggt á eða orðið fyrir raski. Sjaldnast er hægt að komast að því hvort bæjarhólar eru óskemmdir eður ei, nema við vettvangsathugun, en oftast er til upplýsingar um hvort bæjarhús hafi verið flutt og má ganga útfrá því, að þar sem hús hafa ekki verið flutt séu bæjarhólar minna eða meira raskaðir. Á skráningarsvæðinu má ætla að séu nær engir óhreyfðir bæjarhólar sökum þess hve landbúnaður hefur verið blómlegur á svæðinu á 20. öldinni.

Fyrir utan bæjarhóla á býlum sem verið hafa í byggð fram á þessa öld eru fjölmargir staðir þar sem byggð hefur annaðhvort varað í stuttan tíma eða þar sem hjáleigur eða afbýli hafa lagst í eyði, eins og sjá má af töflunni sem fylgir byggðasögukaflanum. Frá sjónarmiði fornleifafræðinnar eru staðir af þessu tagi ekki síður mikilvægir en bæjarhólar á lögbýlum, því oft er meira eftir af byggingum í kringum bæjarhólinn, þ.e. útihúsum og gördum. Slíkir staðir hafa einnig meira kynningargildi því á þeim getur verið auðvelt að átta sig á legu og afstöðu bygginga en bæjarhólar eru oftast ekki annað en ólögulegir hólar, margir huldir sjónum af byggingum og uppfyllingum. Nokkrir slíkir staðir eru á skráningarsvæðinu, mun þar vera eitthvað um fornleifar sem gætu nýst vel til kynningar á sögu svæðisins en það mun skýrast betur við aðalskráningu.

Útihús

Fyrir utan bæjarhúsin sjálf voru peningshús helstu byggingar á hverri jörð. Eins og víðast á Íslandi voru útihús dreifð um túnin. Flest slík hús voru fyrir sauðfé, en einnig hefur verið

nokkuð af hesthúsum og fjósum en lítið af lambhúsum. Þar sem fjós eru ekki skráð sem sérstakar byggingar hafa þau sennilega verið hluti af bæjarhúsunum eins og meginþorri smiðja og e.t.v. skemma á skráningarsvæðinu. Úr hreppnum er til fjöldi túnakorta og eru útihús merkt inná á þau flest sem og heygarðar og ótilgreindar rústir. Ef tekið er mið af heimildum um fjárhús, fjós, hesthús, hrútakofa, lambhús, skemmur, hlöður, útihús og smiðjur og þeim deilt niður á jarðirnar kemur í ljós að meðaltali má ætla að tæplega 5 útihús hafi verið á hverri jörð. Til samanburðar má geta þess að einnig voru milli 4 og 5 útihús á hverri jörð í landbúnaðarhéruðunum Borgarfirði, Eyjafirði og Fnjóskadal.

Útihús virðast oftast hafa staðið á sömu stöðum um aldir og hafa á slíkum stöðum myndast litlir rústahólar. Fyrir einni öld síðan voru langflestar byggingar á Íslandi peningshús, en þeim hefur fækkað meira síðan en nokkurri annarri tegund mannvirkja. Ástæðan er fyrst og fremst túnrækt með stórvirkum vinnuvélum og einnig hafa yngri peningshús úr steypu víða verið byggð ofan á eldri útihúsarústum.

Hlöður urðu ekki algengar á Íslandi fyrr en undir lok 19. aldar eða í byrjun þeirrar 20. og munu hey víðast hafa verið geymd í stæðum eða gryfjum við útihús og einnig er nokkuð um að súrheysgryfjur séu merktar inná túnakort í Kjósarhreppi. Í hreppnum eru skráðar 2 hlöður, 2 heystæði og 2 heygryfjur.

Tún, garðar og akrar

Á fyrri hluta 19. aldar voru tún almennt ekki girt á Íslandi og virðist svo hafa verið um allnokkrar aldir. Á 19. öld var rekinn áróður fyrir túngarðshleðslum og um aldamótin síðustu voru komnir garðar í kringum nokkur tún á skráningarsvæðinu. Alls eru skráðir 24 túngarðar, og eru þeir flestir merktir inná túnakort fá 1917. Kortin eru mjög nákvæm þegar kemur að mörkum túna, og er þar gerður greinarmunum eftir því hvaða efni var notað til að merkja ummörk túna og einnig voru merkt inn gömul garðbrot. Oft er ekki hægt að greina aldur garðanna, en líklegast verður að telja að flestir séu þeir frá 19. öld. Auk eiginlegra tún- og vörslugarða sem gerðir voru til að hlífa túnnum við ágangi kvikfjár voru sumstaðar byggðir sérstakir garðar, til að verja tún og hús fyrir skriðuföllum og flóðum. Aðeins einn vörslugarður er skráður á svæðinu og virðist sem bændur í Kjósinni hafi lítið hlaðið af görðum í úthögum.

Á undanförnum árum hafa orðið hraðar framfarir á sviði fornleifavísinda og hafa menn m.a. þróað aðferðir sem byggja á efnagreiningum á jarðvegi og geta með því móti sagt til um ræktun túna og áburðarnotkun til forna. Til þess að hægt sé að beita slíkum

aðferðum verða túnin að vera óskemmd af vinnuvélum og helst má tilbúinn áburður ekki hafa verið borin á þau. Slík tún gætu leynst á einhverjum af eyðibýlum í hreppnum.

Kvíar og stekkir

Á flestum stöðum landsins lögðust fráfærur af um og upp úr aldamótunum 1900. Skráðir stekkir á svæðinu eru 49. Stekkir virðast yfirleitt vera einfaldar girðingar eða tóftir með litlu hólfi (lambakró) á einni hlið eða við annan enda. Sumstaðar hafa myndast litlir túnblettir í kringum stekki, sem voru slegnir. Eitthvað er um á skráningarsvæðinu að stekkir hafi verið byggðir á gömlum eyðibýlum eða að byggð hafi risið á gömlum stekkstæðum.

Kvíar voru yfirleitt mun nær bæ en stekkirnir og oft beinlínis í túnjaðri. Ekki hafa það alltaf verið hlaðnar kvíar, heldur aðeins ákveðinn staður þar sem ær voru mjaltaðar og sumstaðar voru færirkvíar notaðar, sérstaklega þegar komið var fram á 20. öld. 30 kvíar eru skráðar á svæðinu, en þær hafa vafalaust verið á hverjum bæ. Líklegasta ástæðan fyrir því að þeirra er ekki getið á öllum jörðum er sú að færirkvíar voru mikið algengari í seinni tíð og hafa sennilega ekki staðið á sama stað nema nokkur ár í einu. Örnefni hafa því ekki náð að festast við staðinn og því ekki nefnd í örnefnaskrá.

Aðrar minjar sem tengjast mjaltaám eru smalakofar. 2 slíkir eru skráðir en líklegt er að smalakofar og –skýli hafi verið á fleiri stöðum og jafnvel nokkrir á jörð því algengt hefur verið að nýir smalar byggðu sinn eigin kofa frá grunni. Smalakofar eru undantekningarlítið við staði sem hátt ber og víðsýnt er.

Beitarhús og sel

6 beitarhús eru skráð í hreppnum. Þau voru stundum reist á tóftum gamalla býla og selja svo segja má að hlutverk sumra tóftanna hafi verið margþætt í aldanna rás. 29 sel eru skráð á svæðinu. Á nokkrum stöðum er þess getið að hjáleiga hafi verið byggð upp á gamalli selstöðu eða að sel hafi byggst á gömlum bæjartóftum, þetta er í Svínadal, Sauðahúsum, Þórunnarseli, Sauðafelli, Naglastöðum og Reynivallaseli. Þess er sjaldnast getið hve lengi haft var í seli en seljabúskapur var víða að hverfa snemma á 19. öld. Í Sýslu- og sóknalýsingum frá um 1840 segir af seljabúskap í hreppnum. Þá eru sel frá Reynivöllum og Vindási á Seljadal, á Svínadal var haft í seli frá Möðruvöllum, á Eyjadal frá Eyjum og einnig samnýttu Meðalfell og Meðalfellskot selstöðu á Meðalfellsdal. Seljarústir eru yfirleitt skráðar á stærri jörðum, kirkjujörðum og stærri býlum, sem eiga land til fjalla eða afréttarlanda. Líklega eru seltóftir víðar, en þær ásamt eyðibýlum, eru

þeir minjastaðir þar sem mest er að sjá af mannvirkjaleifum og sem einna best gætu hentað til kynningar. Mörg rannsóknarefni eru einnig enn óleyst varðandi seljabúskap. Ekki hefur enn verið ráðið fram úr hvernig greina megir muninn á selbyggingum og byggingum þar sem búið var allt árið og er það eitt af mikilvægari verkefnum íslenskrar fornleifafræði. Sömuleiðis er lítið sem ekkert vitað um mismunandi tegundir af seljabúskap.

Skráð fjárskýli í hreppnum eru 12 og á þessu svæði hafa þau yfirleitt verið í hlöðnum fjárborgum, en á þremur stöðum hafa hellar verið notaðir sem fjárskýli og má þar sérstaklega nefna Bárðarhelli sem þekktur er úr sögunum og á að vera kenndur við Bárð Snæfellsás.

Engjar og áveitur

Fram á þessa öld var stór hluti heyaflla hvernjar jarðar fenginn á engjum. Af örnefnaskrár sést að menn hafa oft leitað langt eftir örlitlum heytuggureytingi og móar hafa verið slegnir þar sem nú sprettur lítið sem ekkert gras. Bestu engjarnar voru flæðiengjar þar sem vatn flæddi yfir öðru hvoru. Þar sem flæðiengjar voru ekki frá náttúrunnar hendi var vatni víða veitt á móa og mýrar. Algenzt var að veita bæjarlækjum á svæði utan við tún og gætu á nokkrum stöðum enn sést merki um stíflur og veituskurði sem byggðir voru í þessum tilgangi. Hér eru skráðar 4 áveitur.

Flestir veitugarðar eru byggðir í votlendi og sökva því fljótt og hverfa ef þeim er ekki haldið við. Einstaka áveituskurðir og stíflugarðar teljast kannski ekki merkileg mannvirki, en þau eru þó minjar um tegund af jarðrækt sem fæstir af yngri kynslóðinni hafa hugmynd um eða skynbragð á, og er því nauðsynlegt að koma í veg fyrir að öll veitumannvirki hverfi.

Útgerðarminjar og veiðiminjar

Á svæðinu eru skráðar nokkrar útgerðarminjar enda gott aðgengi að gjöfulem fiskimiðum. Skráðar eru 13 lendingar, 2 sjóbúðir, 6 naust og 6 uppsátur ásamt einum hjalli og einu herslubyrgi. Skráðar eru minjar um sjósókn á flestum þeim jörðum sem aðgengi hafa haft að sjó. Auk þess eru 3 refagildir skráðar.

Minjar um samkomur og þinghald

Í Kjósinni var þingstaður hreppsins á kirkjustaðnum Reynivöllum. Í landi Eyrar er örnefnið Hestaþinghóll sem gæti bent til hestaata. Í landi Stóra Háls eru tóftir sem taldar

eru af fornum verslunarstað hjá Búðasandi í Hálsnesi. Þar eru miklar tóftir og ljóst að þar hefur verið nokkur mannsafnaður þegar verslunarskip lögðu þar að.

Kuml og kirkjugarðar

Engin kuml eru þekkt á skráningarsvæðinu. Oft eru fornmannahaugar náttúrumyndanir, en á öðrum stöðum gæti hafa geymst þekking um mannabeinafundi eða gripa. Tveir meintir legstaðir eru skráðir. Í Haugamýri í landi Hvamms á að vera legstaður manna Þóris sem féllu í deilum við nágranna sína í Brynjudal. Í Eilífsdal er meintur legstaður þeirra sem féllu fyrir Búa í orrustunni við Orrustuhól. Einnig er í dalnum hóllinn Eilífur þar sem meintur frumbýlingur í dalnum á að vera heygður. Í Íradal á Írafellsfjalli á fyrsti íbúi Írafells að vera heygður. Síðast má nefna Dysið á Svínaskarði þar sem smali frá Möðruvöllum á að vera lagður til hinstu hvílu

Greftrað hefur verið í kirkjugörðum þar sem voru sóknarkirkjur og útkirkjur og jafnvel einnig við bænhús, en kirkjur og bænhús voru miklu algengari á miðöldum en seinna varð. Má gera ráð fyrir því að kirkjugarðar hafi verið við þau guðshús sem skráð eru.

Samgönguminjar

Alls voru skráðar 57 leiðir á svæðinu. Langflestar þeirra leiða, sem skráðar eru hér liggja innan jarðanna, en aðeins 12 leiðir liggja milli bæja eða sveita innan héraðsins og til annarra héraða. Verslunarstaður var í landi Stóra Háls og hafa leiðir margra legið þangað. Má telja ljóst að sá fjöldi leiða sem skráður er innan jarða gefur ekki raunsæja mynd, því margar þeirra hafa sennilega legið milli jarða þó þess sé ekki getið í heimildum og því munu hlutföllin sennilega breytast þó nokkuð við aðalskráningu.

39 vöð eru skráð í hreppnum enda nokkur vatnsföll í hreppnum sem þjóðleiðir og kirkjuleiðir lágu um. Aðeins gátu heimildir um eina brú og einn ferjustað sem og eina samgöngubót á svæðinu. Alls voru skráðar 34 vörður en yfirleitt er þess ekki getið hvert hlutverk þeirra var. Þar sem hlutverks er getið eru það landamerki, eyktarmark og ein samgöngubót, þó hlutverk þeirra geti hafa verið fleiri en fram kemur í heimildum.

7. Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu

Eins og þegar hefur verið minnst á, þá eru líkur á að meirihluti fornleifa innan túna á skráningarsvæðinu hafi verið eyðilagður á 20. öld og að nú sjáist aðeins brot þeirra rústa sem áður voru til, helst inn til dala þar sem lítið hefur verið búið á 20. öldinni. Skilvirk minjavernd verður að byggja á vettvangsathugunum en benda má á nokkur atriði sem vert er að hafa í huga við áætlanagerð og skipulag byggðar. Flestar fornleifarnar er að finna á gömlum bæjarstæðum sem oftar en ekki er enn búið á. Mikilvægt er að reynt verði að takmarka framkvæmdir á slíkum stöðum og fylgjast vel með því raski sem nauðsynlegt er.

Dregið hefur úr framkvæmdum í landbúnaði á undanförunum árum og stafar því þeim tóftum sem enn eru sýnilegar ekki jafnmikil hætta og áður af nýbyggingum, framræslu og túnasléttun. Mikill hluti slíkra tófta eru stekkir, beitarhús, eyðikot og sel og hafa margar þeirra kynningargildi. Brýnt er að komið verði í veg fyrir frekari eyðileggingu slíkra minja. Auk vegagerðar og línulagna stafar fornleifum nú helst hætta af skógrækt og aukinni sumarbústaðabyggð auk þess sem nýbyggingar og framkvæmdir ógna fornleifum. Aukin skógrækt er vaxandi áhyggjuefni fyrir minjavernd á Íslandi og brýnt er að fundnar verða leiðir til að koma í veg fyrir að fornleifar spillist af völdum skógræktar.

Skógur eyðileggur hinsvegar fornleifar ekki á sama hátt og skurðgröfur. Rætur trjáa sprengja vegghleðslur og afmynda rústir þannig að erfitt verður að átta sig á þeim á yfirborði eða kanna þær með uppgrefti. Það er þó ekkert sem segir að hagsmunir skógræktar og minjavörslu geti ekki farið saman. Fornleifar þekja aðeins brotabrot af heildarflatamáli mögulegs skógræktarlands og ætti að vera auðvelt að sneiða hjá þeim. Slíkt krefst þess aðeins að fornleifastaðir séu þekktir og að skógurinn sé hirtur þannig að hann sái sér ekki sjálfur í tóftir á auðum svæðum.

Byggingar sumarbústaða geta valdið miklu alvarlegri spjöllum á fornleifum ef ekki er farið að með gát. Þar gildir hinsvegar það sama og með skógrækt. Ef fornleifastaðir eru þekktir á að vera auðvelt að sneiða hjá þeim. Augljóst er að með lágmarkskynningu og viðhaldi geta fornleifastaðir aukið útivistargildi sumarbústaðalanda og því réttara að líta svo á að fornleifar auki verðmæti þeirra, frekar en að þær standi í vegi fyrir framkvæmdum.

Athyglisverðir minjastaðir eru á skráningasvæðinu og ljóst að miklu fleiri munu koma fram í dagsljósið við vettvangsathugun. Gera má ráð fyrir að mikið af stöðum sé í hættu og því brýnt að skrá fornleifar á vettvangi svo hægt sé að gera yfirlit um þá. Fjórir staðir eru friðlýstir á svæðinu en af fenginni reynslu má ætla að við aðalskráningu muni koma fram tillögur um friðlýsingar. Búðarrústirnar í Hálsnesi hafa verið rannsakaðar lítillega en brýn nauðsyn er að mæla upp þær tóftir og kortleggja nákvæmlega. Má strax sjá nokkurn fjölda staða á svæðinu sem hægt væri að nýta til kynningar, til að efla útivist og ferðaþjónustu, ekki síður en til að stunda rannsóknir. Þetta á við um öll svæði, sem skipulögð eru til útivistar og sjálfsagt er að reyna að nýta þær auðlindir sem fyrir eru og fornleifastaðir geta verið afar upplýsandi fyrir ferðamenn, jafnt innlenda sem útlenda. Til þess að það sé hægt þarf ekki annað en að skrá staðina á vettvangi, merkja þá, svo fólk viti hvert eigi að fara, og gera upplýsingar um hlutverk og gildi minjanna aðgengilegt á einn eða annan hátt, t.d. með prentuðum bæklingum eða skiltum á staðnum. Benda má á að Kjósarhreppur er það nálægt höfuðborgarsvæðinu að auðvelt væri að fá útivistafólk til að skreppa þangað til að skoða tóftir ef útbúnar væru gönguleiðir nálægt minjastöðunum. Einnig má nefna þann fjölda herminja sem eru í Hvítanesi, Hvammi og Hvammsvík og mætti vekja áhuga fólks á að skoða þær minjar enda einstakar í Íslandssögunni.

Ekki er nokkur vafi á því að mörg spennandi rannsóknarefni eru í Kjósarhreppi þó ljóst sé að margt er horfið vegna uppbyggingar sem átt hefur sér stað á svæðinu og vegna tünasléttunar. Á svæðinu var hefðbundið landbúnaðarsamfélag með einhverri útgerð. Enn ætti að vera hægt að finna fjölbreyttar minjar, gamla bæi og útihús úr torfí og grjóti, útgerðaminjar, vörður, sel og smalakofa. Við aðalskráningu væri auðvelt að tengja saman útivist og kynningu á fornleifum og menningarsögu þessa svæðis. Margt er á huldu um byggðaðróun þessa svæðis og myndu frekari rannsóknir geta varpað á hana frekara ljósi.

8. Heimildaskrá

- Ágúst Ó Georgsson: *Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornleifar*, Reykjavík 1993.
- Björn Bjarnason: “Kjósarsýsla” *Landnám Ingólfs II*, 1937, 90-109.
- Björn Þorsteinsson: *Á fornum slóðum og nýjum*, Reykjavík 1978.
- Brynjúlfur Jónsson: “Um Stykkisvöll” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1904*, 19-20.
- Brynjúlfur Jónsson: “Rannsóknir fornleifa sumarið 1907” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1908*, 9-31.
- Bsk:** *Biskupa sögur gefnar út af hinu íslenska bókmenntafélagi I-II*, Kaupmannahöfn 1858-1878.
- DI:** *Íslenzkt fornbréfasafn I-XVI*, Kaupmannahöfn/Reykjavík 1857-1972.
- Elín Ósk Hreiðarsdóttir og Ragnheiður Traustadóttir: *Fornleifar í Hvammi og Hvammsvík* Árbæjarsafn og Fornleifastofnun Íslands 1998.
- EÓ:** Eggert Ólafsson: *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar um ferð þeirra á Íslandi árin 1752-1757*, Reykjavík 1974.
- FF:** Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823 I-II, Reykjavík 1983.
- Friðþór Eydal. *Vígdrekar og vopnagnýr. Hvalfjörður og hlutur Íslands í orrustunni um Atlantshaf*, [Kópavogur] 1997.
- Gunnar Kristjánsson: “Í Kjósinni” *Árbók ferðafélags Íslands 1985*, 173-200.
- Halldór Jónsson: *Ljósmyndir I-IIa-b* Reykjavík 1953-1954.
- Hannes Þorsteinsson: “Rannsókn og leiðrjettingar á nokkrum bæjarnöfnum á Íslandi” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1923*, 1-96.
- Hækingsdalur, svör við spurningaskrá IV, Þjóðhátadeild 1976.
- IA:** *Islandske Annaler indtil 1578*, Kristjania 1888.
- ÍF I:** *Íslenzk fornrit I. Íslendingabók & Landnáma*, Reykjavík 1986.
- ÍF XIII:** *Íslenzk fornrit XIII. Harðar saga ok Hólmverja*, Reykjavík 1991.
- ÍF XIV:** *Íslenzk fornrit XIV. Kjalnesinga saga*, Reykjavík 1959.
- Jarðabréf:** *Jarðabréf frá 16. og 17. öld. Útdrættir*, Kaupmannahöfn 1992.
- JÁM III:** Árni Magnússon & Páll Vídalín: *Jarðabók. Gullbringu og Kjósarsýsla III*. Reykjavík, 1982.
- JJ:** Johnsen, J: *Jarðatal á Íslandi*, Kaupmannahöfn 1847.
- Jón Oddur Hjaltalín: “Lýsing Kjósarsýslu 1746” *Landnám Ingólfs III*, 1937-1939, 25-34.

Jón Þ. Þór: *Saga Kjalarnessprófastsdæmis*, [Mosfellsbær] 2000.

KK: Kálund, Kristian: *Íslenzkir sögustaðir. Sunnlendingaffórðungur I*, Reykjavík 1986.

Kristján Jónsson: *Innsveitir Hvalfjarðar*, Reykjavík 1989

Lovsamling for Island : : indeholdende Udvalg af de vigtigste ældre og nyere Love og Anordninger, Resolutioner ... III, Kaupmannahöfn 1853-1889.

Magnús Grímsson: *Ferðabók Magnúsar Grímssonar fyrir sumarið 1848 : lýsing Kjósarsýslu og Reykholtisdals*, [Reykjavík] 1988.

Magnús Þorkelsson: “Búðasandur-Marnúshöfn? Gömul höfn í Laxárvogi” *Útivist* 1984, 103-116

PP: Sveinn Níelsson: *Prestatal og prófesta*, 2. útg., Reykjavík 1950.

Sigurður Vigfússon: “Rannsókn á blóthúsinu að Þyrli og fleira í Hvalfirði og um Kjalarnes” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1880-1881*, 65-78

Skúli Magnússon: “Lýsing Gullbringu- og Kjósarsýslu” *Landnám Ingólfs I*, 1935-1936, 1-96.

SSGK: Sigurður Sigurðsson: “Lýsing Reynivallasóknar 1840” *Landnám Ingólfs* 3, 1937-1939, 241-258.

Sturlunga saga I-II, Reykjavík 1946.

Svavar Sigmundsson: “Íslensk örnefni” *Frændafundur 2* Þórshöfn 1997, 11-21

Túnakort. Þjóðskjalasafn Íslands. Jarðadeild XIV. Uppdrættir af túnum 1917. Kjósarhreppur.

Þorvaldur Thoroddsen: *Ferðabók, skýrslur um rannsóknir á Íslandi 1882-1898 I* Kaupmannahöfn 1913-1915

Ö-Blönduholt: Örnefnaskrá fyrir Blönduholts. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Bær ath: Athugasemdir við örnefnaskrá Bæjar. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Bær: Örnefnaskrá fyrir Bæ. Gestur G. Andrússon skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Eilífsdalur: Örnefnaskrá fyrir Eilífsdal. Þórður Oddsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Eyjar AG: Örnefnaskrá fyrir Eyjar. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Eyjar ath og viðb.: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Eyjar. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Eyjar HM: Örnefnaskrá fyrir Eyjar. Haraldur Magnússon skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Eyri og Eyrarkot: Örnefnaskrá fyrir Eyri og Eyrarkot. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun (Tölvuskrá, ath öðruvísi en sú ljósritaða).

Ö-Flekkudalur: Örnefnaskrá fyrir Flekkudal. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Fossá ath og viðb: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Fossár. Páll Bjarnason skráði Örnefnastofnun.

Ö-Fossá viðb: Viðbætur við örnefnaskrá Fossár. Svavar Sigmundsson skráði Örnefnastofnun.

Ö-Fossá: Örnefnaskrá fyrir Fossá. Sigurþór Ólafsson skráði Örnefnastofnun.

Ö-Fremri-Háls viðb: Viðbætur við örnefnaskrá Fremri-Háls, úr örnefnaskrá Stardals í Kjalarneshreppi. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Fremri-Háls: Örnefnaskrá fyrir Fremri-Háls. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Grjóteyri Flekkudalur: Örnefnaskrá fyrir Grjóteyri og Flekkudal. Magnús Blöndal og Guðni Ólafsson skráðu. Örnefnastofnun.

Ö-Háls: Örnefnaskrá fyrir Neðri Háls Einar Jónsson skráði Örnefnastofnun.

Ö-Hrísakot AG: Örnefnaskrá fyrir Hrísakot. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hrísakot PB: Örnefnaskrá fyrir Hrísakot. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hurðabak ath og viðb: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Hurðabaks. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hurðabak: Örnefnaskrá fyrir Hurðabak. Svavar Sigmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hvítanes: Örnefnaskrá fyrir Hvítanes. Guðrún Þóra Guðmannsdóttir skráði Örnefnastofnun.

Ö-Hækingsdalur ath og viðb: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Hækingsdals. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hækingsdalur: Örnefnaskrá fyrir Hækingsdal. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Ingunnarstaðir AG: Örnefnaskrá fyrir Ingunnarstaði. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Ingunnarstaðir og Hrísakot: Örnefnaskrá fyrir Ingunnarstaði og Hrísakot. Lúther Lárusson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Ingunnarstaðir PB: Örnefnaskrá fyrir Ingunnarstaði. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Írafell viðb: Viðbætur við Örnefnaskrá Írafells. Guðmundur B. Kristmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Írafell: Örnefnaskrá fyrir Írafell. Gísli Guðmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Káranes ath og viðb: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Káraness. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Káranes svör við sp: Svör við spurningum um örnefnaskrá Káraness. Spurningum svöruðu Marta Finnsdóttir og Pétur Lárusson. Örnefnastofnun.

Ö-Káranes: Örnefnaskrá fyrir Káranes. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Káraneskot ath og viðb: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Káraneskots. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Káraneskot: Örnefnaskrá fyrir Káraneskot. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kiðafell SS: Örnefnaskrá fyrir Kiðafell. Svavar Sigmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kiðafell: Örnefnaskrá fyrir Kiðafell. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Laxárnes: Örnefnaskrá fyrir Laxárnes. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Meðalfell: Örnefnaskrá fyrir Meðalfell. Ellert Eggertsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Miðdalur ath og viðb: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Miðdals. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Miðdalur: Örnefnaskrá fyrir Miðdal. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Morastaðir viðb.: Viðbætur við Örnefnaskrá Morastaða. Guðmundur B. Kristmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Morastaðir: Örnefnaskrá fyrir Morastaði. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Möðruvellir ath og viðb.: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Möðruvalla. Guðrún Magnúsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Möðruvellir: Örnefnaskrá fyrir Möðruvelli. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Neðriháls ath og viðb: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Neðri-Háls. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Neðriháls: Örnefnaskrá fyrir Neðri Háls. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Neðri-Háls: Örnefnaskrá fyrir Neðri Háls. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Reynivellir ath og viðb GBK: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Reynivalla. Guðmundur B. Kristmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Reynivellir ath og viðb PB: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Reynivalla. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Reynivellir: Örnefnaskrá fyrir Reynivelli. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Sandur ath og viðb.: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Sands. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Sandur: Örnefnaskrá fyrir Sand. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Skorhagi AG: Örnefnaskrá fyrir Skorhaga. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Skorhagi PB: Örnefnaskrá fyrir Skorhaga. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Sogn AG: Örnefnaskrá fyrir Sogn. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Sogn PB Örnefnaskrá fyrir Sogn. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Útskálahamar ath og viðb. GBK: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Útskálahamars. Guðmundur B. Kristmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Útskálahamar ath og viðb. SS: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Útskálahamars. Svavar Sigmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Útskálahamar: Örnefnaskrá fyrir Útskálahamar. Svavar Sigmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Valdastaðir AG: Örnefnaskrá fyrir Valdastaði. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Valdastaðir PB: Örnefnaskrá fyrir Valdastaði. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vindás AG: Örnefnaskrá fyrir Vindás. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vindás ath og viðb: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Vindás. Bjarni Ólafsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Vindás BÓ: Örnefnaskrá fyrir Vindás. Bjarni Ólafsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Þorláksstaðir ath: Athugasemdir við örnefnaskrá Þorláksstaða. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Þorláksstaðir: Örnefnaskrá fyrir Þorláksstaði. Svavar Sigmundsson skráði uppúr skrá eftir Ara Gíslason. Örnefnastofnun.

Ö-Þrándarhagi AG: Örnefnaskrá fyrir Þrándarhaga. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Þrándarhagi PB: Örnefnaskrá fyrir Þrándarhaga. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Þúfa og Þúfukot ath og viðb: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Þúfu og Þúfukots. Páll Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Þúfa og Þúfukot: Örnefnaskrá fyrir Þúfu og Þúfukot. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.